Digitized by Google

Gen. Lib. (Classics) Berlin Collection

Gen. Lib. (Classics)

Class *Book*

University of Chicago Library

BERLIN COLLECTION

GIVEN BY

MARTIN A. RYERSON

H. H. KOHLSAAT BYRON L. SMITH

CHAS. L. HUTCHINSON C. R. CRANE

H. A. RUST CYRUS H. MCCORMICK

A. A. SPRAGUE C. J. SINGER

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. AVGVSTI ERNESTI

ARCHAEOLOGIA

LITERARIA

EDITIO ALTERA

EMENDATA ATQVE AVCTA

OPERA ET STVDIO

GEORGII HENRICI MARTINI

LIPSIAE

SVMTV CASPARI FRITSCH

MDCCLXXXX.

DE57
.E7

Digitized by Google

561173

PRAEFATIO EDITORIS

Viri non pauci eruditionis nomine perquam celebres, atque auctoritate in rep. literaria multum valentes, intellecto, me τοῦ πάνυ ERNESTI *Archaeologiam literariam*, in praelectionibus academicis, poſt Viri Summi mortem, ſemel iterumque interpretatam plenius illuſtraſſe, et haud exigua librorum, ad hoc literarum genus neceſſariorum copia inſtructum eſſe; idemtidem optare ſeſe mihi ſignificarunt, vt de conficiundo libello ſimili cogitarem, ac quae in Erneſtiano ſuperuacanea videntur, inducere, quae deſiderantur, ſuo quaeque loco admiſta exponere, quae dubia vel falſa, emendare, nec tam literaturae, quam artium ipſarum, et rerum ingenioſe affabreque fabricatarum rationem habere vellem. Quod idem bibliopola, auctoritate viri, neſcio cuius, permotus ſaepenumero poſtulauit. Ego vero, quamquam virorum me doctiorum atque praeſtantiorum voluntati obtemperare, quam repugnare malo, et quidquid in me eſt ingenii ſcientiaeque, quod valde exiguum eſſe non ignoro, lubenti et promto animo ad prouehendum artium optimarum florem adhibere volo et debeo: tamen cauſſis, aeque grauibus ac multis permotus, poſtulatis, quae dixi, honeſtis mihique ſane honorificis obſequi dubitaui; in aliis propterea, quod non parum metui, ne

Google

ne probabili meo illis obediendi ſtudio inflammatus, onus ſuſciperem grauius; eidemque ferendo impar, tam virorum, quos dixi, optimorum exſpectationem deciperem, quam memet ipſe turpiter darem. Conſilium enim atque inceptum eiusmodi librum, qui poſcitur et exſpectatur, conſcribendi, quam arduum ſit, et quam difficile, ex iis, quae excurſuum qualiumcunque meorum primo expoſui, iam ſatis et luculenter perſpici poſſe, non temere opinor. Opinionis meae cauſſas qui recte et accurate animo expendere haud grauatur, is tantum abeſt, vt ſententiae meae refragari poſſit, vt potius adſtipulari, in eamque abire debeat. Praeter haec, pudore quodam ingenuo et liberali erga vniuerſam ciuitatem literariam affectus, diuulgare verebar librum, ſuper loco eo ſcriptum, qui vel viris in hoc literarum genere quam maxime verſatis, et omni librorum exquiſitorum copia inſtructiſſimis, difficilior eſt viſus, quam quem ſcribendo perſequerentur, et cuius capita, multa pariter ac diuerſa, nec parum a plerorumque virorum doctorum ſtudiis aliena, eo exponerent. Hinc bibliopolae, viro honeſtiſſimo atque integerrimo, auctor et ſuaſor exſtiti, libellum Erneſtianum, viri cuiuſpiam eruditi cura et ſtudio recenſitum auctumque recudendi, itaque vulgandi, vt in poſterum quoque, qui volunt, doctores publici eo, tamquam duce, vti, et archaeologiam in praelectionibus academicis docere poſſint. Cuius negotii adgrediendi perficiendique curam, quoniam

niam duobus VIRI aeternum colendi Nepotibus, VV. Celeberrimis et longe Eruditiſſimis, ad quos eam in primis pertinere rebar, per cauſſas grauiſſimas et incepta alia, rei et publicae, et literariae vtiliſſima, ſuſcipere non licebat: eam mihi, quod libelli interpres aliquoties iam exſtitiſſem, duumuirûm, quos dixi, ſuaſu hortatuque demandare voluit libelli redemtor optimus; perſuaſus et ab aliis viris eruditis, ac cauſſis, neſcio quibus, libellum Erneſtianum meis curis, mea opera et ſtudio fore talem, qualem viri docti et harum rerum intelligentes ſatis ſint probaturi. Quod de me et qualicunque mea ſcientia iudicium, quam honorificum mihi ſit, video; quam verum, alii videant decernantque. Quamquam enim, maxime ex quo mihi contigit, vt in patriam reuocatus, et Lipſiae Scholarum publicarum alteri praefectus, in luce et conſpectu virorum celeberrimorum verſarer, nonnihil temporis in omni archaeologia inueſtiganda conſumſi, et vndique quaeſitis, coemtis, lectis optimis quibusque libris ad eam pertinentibus, ſcientiam meam augendam putaui: id tamen, ne quid arroganter a me dictum exiſtimetur, mihi haud aſſumo, vel meo iure quodam modo vindico, me in hoc literarum genere tantum videre, quantum videat, neceſſe eſt, qui diſciplinae tum late patentis rationem et quaſi formulam libello aliquo ſuo concluſam et comprehenſam exponere, vel alius cuiuſpiam Viri Celeberrimi librum emendare adgrediatur. Tantam igitur rei archaeo-

 logicae

logicae cognitionem quum mihi aſſumere et vindicare nec vellem, nec poſſem; curam vero et operam Erneſtiani libri retractandi per cauſſas varias, easque iuſtiſſimas, recuſare nollem, ne aut aliorum iudicio mihi tam honorifico, aut mihimet ipſe defuiſſe iudicarer: negotium mihi demandatum ſuſcepi tandem, et in eo exſequendo maximam, quam poteram, curam pariter ac modeſtiam obſeruare mihi imperaui, ne cui pietatis honeſtatisque leges temere, ne dicam, malitioſe migraſſe videar. Quodſi non reapſe aſſequutus, certe quidem ſequutus ſum, hac via et ratione.

Nimirum oblato mihi, et humaniſſime tradito a Ioan. Chriſtiano Theophilo, altero Auctoris immortalis Nepote Digniſſimo, et Profeſſore exquiſita artium plurimarum ſcientia Clariſſimo, exemplo libelli eo, quo Vir Summus in tradenda hac diſciplina ipſe vſus erat, et in quo partim operarum errores emendarat, et vnum alterumque vocabulum aut mutarat, aut adiecerat, partim etiam in eius margine paucis verbis notarat, quae in ſcholis copioſius perſequi conſtituiſſet: equidem meum eſſe credidi, in exemplo eo, ex quo libellus iterum excudendus erat, errores, quos dixi, emendare, voculas mutatas adiectasue itidem mutare et adiicere, vt adeo editio altera vere emendatior futura eſſet. Ex eis autem, quae in ora erant adnotata, nihil in orationem contextam recepi, quoniam ſingulis locum ſatis idoneum adſignare non poteram, et quae Ipſe

pro-

promulgata noluerat, diuulgare verebar. Qua mea cura tum effeciſſe opinor, vt noua libri recenſio a prima haud diſcrepet, tum cauiſſe, ne quam opinionem meam Auctori aeternum Colendo affingere, atque hoc nomine venditare velle exiſtimer. Verbo, libellus Erneſtianus, cura qualicunque mea iterum promulgatus, in lucem exit ita, vt nemo quidquam in eo temere mutatum, omiſſum, additum, vere conqueri poſſit. Legem longe aequiſſimam, qua *cuique ſuum* tribuere iubemur, religioſe obſeruaui: quod, quibus vtramque editionem comparare placet, veriſſimum eſſe deprehendent.

At enim vero ne librum velut prorſus indotatum dimitterem, compluribus eum auxi Excurſibus, quibus capita varia, ab Auctore Celeberrimo tacta quidem illa, ſed non ſatis luculenter expoſita, paullo plenius diſſerendo perſequi viſum eſt. Eis continentur plura, quae ad *artificialem* (liceat mihi hoc vocabulum heic loci ſenſu parum vſitato vſurpare) rectius et verius, quam ad *literariam* pertinent archaeologiam; eo quod talia in libello, de quo quaeritur, potiſſimum deſiderarunt viri harum rerum intelligentes. Neque tamen haec omnia ad viuum reſecare potui, aut volui, ſed tantum breuiter ſtrictimque tangere, veritus, ne libellus, iuſto plus auctus, ſua laboraret mole. Praeter haec in illis non niſi ſpecimen edere libuit rerum, quas ego, libelli interpres, in praelectionibus academicis tradere ſoleo, et quas plenius perſequi propoſitum eſt libro ſingulari

 ſuper

ſuper archaeologia vniuerſa ſcribendo, ſi Deus o. m. mihi, homini fere ſeptuagenario, vitam viresque largiatur; neque interim inutilis et prorſus ſuperuacaneus fiat eiusmodi labos, per omnium *Operum antiquitus affabre fabricatorum hiſtoriam*, quam Vir quidam Celeber atque Eruditus, ſeſe ſcripturum, ac cum viris eruditis communicaturum eſſe, ſemel iterumque ſignificauit, vel plane pollicitus eſt. Quem ſi promiſſis ſtetiſſe, et eiusmodi hiſtoriam edidiſſe videro, ſchedas meas, ad hoc argumentum pertinentes, ſine mora ſcriniis latere iubebo, non nonum in annum, ſed in perpetuum. Interea dum quidquid ad eam rem pertinere arbitror, vnde fieri poteſt, colligo, iuſtum in ordinem redigo, ſuper rebus ſingulis, earumque cauſſis, quantum par eſt, ac poſſum, commentandi cauſſa meditor, vt librum, ſi vnquam conficere, et per graues illas, quas dixi, cauſſas diuulgare licebit, lectoribus aequis, et harum rerum prudentibus probare poſſim; tempus, a neceſſariis officii mei muneribus curandis reliquum, iuuante Deo o. m. impendam ita, vt partim operum ingenioſe et affabre factorum, quibus Graecia potiſſimum celebrata fuit, auctore PAVSANIA, indicem ex huius libris conſcriptum, in lucem exire iubeam, partim in noua PAVSANIAE editione recenſenda et adornanda elaborem, quoniam ſcriptoris huius opus cum maxime plane non venit in tabernis librariis, et varii eius loci, ab interpretibus et editoribus minus recte intellecti, eoque nomine, ſi quid intelligo, incon-

inconſiderate tentati ſunt. Quod negotium ſi quando adgredi potero, nihil profecto reliqui faciam, vt neceſſaria ad id recte et ordine curandum et perficiendum praeſidia per amicos meos adipiſcar.

Excurſibus meis continentur multa, quae, tantum abeſt, vt pro veris et luculenter demonſtratis accipienda cenſeam, vt potius non niſi pro meris coniecturis ſuper rebus perquam dubiis et incertis habeam, et ab aliis haberi velim. Plurima enim, quae ad Artium origines, progreſſum, perfectionem, propagationem et quaſi migrationes pertinent, tanta premuntur caligine, vt, qui ſingula explorare liquido, narrare et demonſtrare poſſit, credam fore neminem. Eis adnumero, quae de ſcribendi inuento, et huius propagandi ratione; quae de orichalco, non facticio, ſed nato; quae de numorum cudendorum arte, aliis, diſputata ſunt. Talia aequo, reor, animo leget et examinabit lector quisque humanus, et prudens rerum ſimilium exiſtimator: ac ſi quem fore intellexero, qui meis rectiora et veriora tradat, firmisque argumentis efficiat, eum omni, qua par eſt, laude et ſtudio proſequar, eiusque in ſententiam omnium primus ſum abiturus. Contra ſiquis, arrepta ex eiusmodi coniecturis occaſione, probabile et honeſtum conſilium, quo eas cum viris eruditis communicatas volui, ſugillare, et nota quaſi cenſoria in ludibria vertere velit: is ſeſe ſciat hoc facto mihi minus, quam ſibi nocere, et literas optimas prouehendi ſtudium

magis exſtinguere, quam inflammare. Talis mea mens eſt, tales meae, hominis ſeneſcentis, rationes, vt me nec laus immerita arrogantem, nec iniuſta reprehenſio humilem et abiectum reddere ſoleat.

Fuerunt alii, qui, intellecto meo conſilio, me rectius et melius facturum fuiſſe exiſtimarent, ſi, excurſuum loco, notas, ſingulis libelli paginis ſubiiciendas, ſcripſiſſem. Tales ſcribere poteram, et volebam, quin reapſe inchoabam: ſed mutaui mentem, animaduertens, adnotationes paucas et breues, parum vel nihil vtilitatis habituras, plures et longiores lectori plurimum taedii adlaturas. Erat, praeter haec, cauſſa alia, eademque grauiſſima, quae me, vt incepto abſiſterem, perpulit; ſed quam de induſtria ſilentio praetermittere placet. Multa igitur, quae in eiusmodi notis erant tangenda, in excurſus meos referre volui, quod me iſta viderem in his paullo copioſius, et vno velut tenore, quam in eis, differere poſſe. Accedit, quod hoc modo ſuſpicionem quam facillime amouere poteram omnem, multa fortaſſe a me adnotata eſſe iniquo vel maleuolo in ERNESTIVM immortalem animo, eoque tantum conſilio, vt haberem, quod refellerem. Sed huiusmodi praeuaricationem me ſciunt odiſſe, ac prorſus deteſtari, quotquot me recte norunt. Quin moleſtiſſime fero, ſiquem virum probum, quantumuis ignobilem, nedum ERNESTIVM, de humanitatis artibus et vniuerſa re literaria quam optime promeritum, audio legoue temere

re

re reprehendi et contumeliis affici ab iis, qui merita de re literaria vel exigua, vel plane nulla iactare poſſunt. Abſit, longiſſime a me abſit ſimilis improbitas atque peruerſitas; quae tantum abeſt, vt ſit decori, vt potius maximo dedecori eſſe oporteat. Equidem vt viuum magni, quantum par erat, feci Eximium, de quo quaeritur, Praeceptorem et Fautorem, ita vel mortui honori et exiſtimationi quauis ratione conſulendum eſſe cenſeo. Qui Ipſum aliqua in re erraſſe credit, ac videt etiam; is ſeſe itidem ſciat, hominem eſſe, qui errare queat: adeoque erga Illum affectum eſſe debere ita, vt alios erga ſe errantem vel lapſum, animatos eſſe velit. Atque haec cauſſa me adduxit etiam, vt ego illorum, qui ſcriptoris cuiuscunque vel libros ſingulares, vel omnes ſimul, iterum promulgant, rationes imitari noluerim. Plerique enim, qui hoc faciunt, auctoris illius aut merita praeter modum laudibus extollunt; aut lapſus valde faciles et humanos nulla non occaſione ita exaggerant, vt prauae et peruerſae, qua ſunt, indoli ſatisfacere poſſint. Cuiusmodi homines, vbi animaduerto, procul a me abeſſe iubeo, eorumque mores et conſuetudinem plane abominor. Temere atque inconſulte vt non laudare, ita nec aſpernari, quemquam ſoleo.

Erunt fortaſſe, qui, quoniam ipſi nullo non ſcripti cuiuſpiam ſui loco libros, quotquot vel legerunt, vel viderunt tantum, aut ex ephemeridibus literariis promulgatos eſſe ſciunt, legentibus

gentibus adnumerare ſolent ac crepare, non aliam ob cauſſam, quam vt ipſos aeſtimes ſuſpiciasque velut viros, mille librorum lectione eruditos et nutritos; ego contra in excurſibus meis paucos duntaxat libros, hic, illic, memoraui, meam rationem hoc nomine reprehendant, meque negotium ſuſceptum minus recte, et vt decebat, exſequutum opinentur, ac contendant. Sed ſiqui futuri ſint, qui ita ſtatuant, eos bene meminiſſe velim, in ſimili libello Archaeologiae *initia*, non *hiſtoriam literariam* proponi, ipſiusque interpretem, docendo, libros plures, quam quos dixi, indicare, quin, ſi rariores ſint et praeſtantiores, monſtrare oportere, vt, qui ipſum audiunt, eos intueri, contemplari, et quid in eis praecipuum vel ſingulare ſit, mentibus inculcare poſſint. Hoc profecto longe maiorem adfert vtilitatem, quam vel copioſiſſimus librorum index, quorum ne nomina quidem memoria tenere, nedum iuſtam et accuratam notitiam de ſingulorum vſu et praeſtantia ex eiusmodi nomenclatura conſequi poſſumus. Vnde eam, quam dixi, ſequutus ſum rationem, quotiescunque Erneſtiani libri interpretem egi: hanc ſequar in poſterum, ſiqui erunt, qui archaeologiae deliciis allecti, me magiſtro vti, ſe non indignum exiſtiment.

Ex eis, quae dicta ſunt, ſatis poteſt intelligi, quid lectores in libello, cura operaque mea iterum vulgato, exſpectare poſſint et debeant. Nimirum accipiunt eum integrum, et locis compluribus

pluribus emendatiorem: praeter hunc, excurſus qualescunque meos, quibus nonnulla capitum ſingulorum loca vel plenius diſſerui, vel coniectura aliqua mea in eiusmodi velut adſpectum collocaui, vt aliter, ac ſolet, de iis exiſtimari oporteat: denique copioſiorem rerum tam earum, quae ipſo libello Erneſtiano, quam quae excurſibus meis continentur, indicem, vt viri eruditi, qui librum totum perlegere nequevnt, ex hoc videant, ſiquod rei, quam ipſorum plurimum intereſt indagare et perſpicere, lumen ex eo petere poſſint.

Atque haec habui, quae de altera libelli Erneſtiani editione, qualicunque mea opera ſtudioque curata, emendata et aucta, dicerem. Dicta ſunt pauca alia de illius ratione excurſu omnium primo, quae comparata cum his, quae praefandi cauſſa ſcripſi, mentem meam ſatis declarabunt. In quo, quamuis excurſibus meis nonnihil aucto, deeſſe et ſcio, et fateor, adhuc plura, quae ad *τοῦ Antiqui* ſtudium recte et prudenter inſtituendum requiruntur: vt, locus de incredibili *Critices* neceſſitate, ſine cuius praeſidio tantum abeſt, vt, quod opus vere antiquum, integrum et bene conſeruatum ſit; quod primo et primario cuidam *protypo* conuenienter, velut *ectypon*, per artificem alium, imitando formatum; quod trunco alicui antiquo, a recentiori manu temere adpoſitum et quaſi adſutum, quisquam videat, vt potius in cauſſa ſimili decernenda, facile et vehementer errare ac falli poſſit: idque tum in primis, quum ipſum

ipſum de colligenda ſupellectili antiquaria cogitare percrebeſcit. Huiusmodi emtori quanta cautio tum ſit adhibenda, ne ipſe venditione hominis aſtuti fraudulenta decipiatur, hic, illic, vno iam verbulo indicaui. Totum vero argumentum, vt alia quaedam, mihi hac opportunitate dicendo perſequi non licuit, animo ſatis praecipienti, hanc diſputationem, ſi plena, perfecta et omnibus numeris abſoluta ſit, iuſto copioſiorem; ſin tantummodo affecta, manca, necdum confecta, prorſus inutilem futuram eſſe. Vnde eam in praeſenti plane non tangere, quam vixdum inchoatam relinquere malui. Faxit Deus o. m. vt libellus, ita recuſus, nonnihil momenti habeat ad Iuuenum Generoſiſſimorum atque Nobiliſſimorum, literis et artibus liberalibus operam nauantium, animos permouendos atque incitandos, vt in reliquis literarum ſtudiis, quibus recte, et, vt par eſt, eruditi tum patriae dulciſſimae ornamento et praeſidio, tum ſibimet ipſi decori eſſe poſſunt, huic quoque diſciplinae animum applicare ne grauentur; quippe qua imbuti, pulcri venuſtique ſenſum et intelligentiam, ad res multas pertinentem, adipiſcentur et quaſi induent, ac liberi ſimul tutique erunt ab omni metu, de operibus ingenioſe affabreque fabricatis, ſiue antiqua ſint, ſiue recentiora, praue et peruerſe ſtatuendi. Cuiusmodi iudicio turpiter ſeſe dare non minus nocet exiſtimationi, quam reprehendenda rerum aliarum ignoratio. Scrib. Lipſiae e ſchola Nicolaitana pridie Kal. Octobr. MDCCLXXXX.

PRAE-

PRAEFATIO AVCTORIS

Vltimum operum mortalium immortali ad noſtram Patriaeque communis memoriam Principi, CHRISTIANO FRIDERICO, fuit Academia Pictoriae aliarumque artium, quae pulcritudinis maxime commendationem habent. Id inſtitutum, non profecto a vanitate ortum, ſed totum ad vtilitatem popularium, vt omnia illius Principis opera, comparatum, mihi videbar non ſolum gratia ea, qua dignum erat ipſum, qua longe digniſſimus auctor, pro virili mea parte excepturus eſſe, ſed etiam a parte ea, qua eſſet doctrinae liberali coniunctius, aliquantulum adiuturus, ſi iuuenes liberales et nobiles ad cognitionem aliquam operum antiquorum, quae ab artibus iis nata eſſent, adducerem; praeſertim cum illius Academiae eſſet in hac vrbe noſtra pars non parua. Itaque inſtitui tum primum Lectiones Archaeologicas, quae proprie ad hoc genus antiquitatis, accommodate ad aetatem illam et ad vſum doctrinae explicandum, pertinerent, easque quarto quoque ſemeſtri repetii. Id mihi erat expeditius, quod ante hos quatuor et viginti annos, Plinii Hiſtoriam naturae vno tenore legens, tum alia ad antiquitatis cognitionem, tum maxime ad totum hoc genus pertinentia, notaram, eaque ſubinde, cognoſcendis operibus antiquariis,

tum

tum ſuperioribus, tum poſt illud tempus editis, auxeram, vnde ſumere, quae conſilio prodesſent, haud difficile erat. Sed mihi placebat, latius aperire illius inſtitutionis archaeologicae fines, et totum genus operum antiquorum complecti, nec modo quod ab artibus illis ingenioſae pulcritudinis profectum eſſet, ſed etiam quod magis ad literas illuminandas pertineret, et ad eruditionem liberalem et elegantem. Hinc de ſcripturis antiquis, de libris, titulis, numisque tradere placuit, etiam de diplomatis, non modo iis, quae veterrima latinitate dicuntur, et proprie ad antiquitatem Romanam pertinent, poſſuntque ad Inſcriptionum caput referri; ſed etiam poſterioribus, et antiquitatis, vt ita dicam, iunioris, quae conſuetudo noſtra intelligit, cum diplomata commemorat. Etenim exiſtimabam, vix alium mihi commodiorem locum dari, de eo genere monimentorum veterum praecipiendi, quae prodeſſe iuuentuti poſſent in ſtudio hiſtoriae: nec alienum putabam, ea, quae in hoc genere maxime neceſſaria eſſent, tradi a me, cui profuiſſet, horum monimentorum indolem et vſum mature per diſciplinam BERGERI, in Schola Vitembergenſi, vtcunque cognouiſſe; quanquam ille, vix tum ex Italico itinere redux, diplomata latius, de omni genere literarum publicarum, etiam quae in libris monimentisque aliis veteribus reperiuntur, dicebat, ſecutus, vt opinor, MAFFEVM, quocum in Italia multum fuerat verſatus, amicitiam-

que

que contraxerat. Omnino illi diſciplinae maturum amorem omnium literatorum ſacrae et profanae antiquitatis monimentorum, vt, Inſcriptionum, Liturgiarum, Conciliorum, etc. ac ſtudium debeo. Quae igitur ex illis generibus omnibus delecta, et ad capita quaeque ſua digeſta, aliquoties in Scholis tradidi et vberius illuſtraui, ea nuper recognita per ruſticationis otium, typis permiſi exprimenda, vt ſcribendi neceſſitatem demerem diſcentibus, et tempus lucrarer, quod dictandi mora periret. Sed de conſilio et ratione libelli et inſtituti explanatius dicendum videtur, ſi cauere poſſim, ne, quod ad vtilitatem iuventutis et literarum comparatum eſt, ad noxam trahatur.

Non equidem negem, in toto illo tum inſtituto ſpectatum a me eſſe id, a quo ortum dixi, vt ingenia adoleſcentum aliquem vel ſenſum, vel amorem illius elegantiae et pulcritudinis caperent, quae in operibus artium antiquis laudari ſolet, et ii, qui eſſent a re familiari inſtructi ſatis, ad diſcendam artem linearem allicerentur, qua maxime acuuntur oculi ad iudicium pulcritudinis in operibus adſpectabilibus artium: ſed multo magis videbam ea, quae ad literarum et doctrinarum vſum prodeſſent. Primum volebam allicere ſtudioſos, atque adeo adducere ad partem difficiliorem antiquitatis, et literarum graeca-

rum latinarumque cognoſcendam, qua ad hoc genus antiquitatis intelligendae opus eſt, praeſertim ſi e fontibus haurire, aut ſcriptores veteres ipſe conſulere, omninoque eos intelligere velis, cum de talibus operibus et artibus loquuntur, quod faciunt non raro; nec modo ii, qui proprie graecae et latinae linguae auctores dicuntur, ſed etiam eccleſiaſtici, vt, CLEMENS ALEXANDRINVS (v. Paedag. II, 3.), TERTVLLIANVS et alii, nec minus libri Iuris Ciuilis, Pandectae et Codex vterque. Deinde amorem et ſtudium omnium monimentorum veterum, praeſertim literatorum, iniicere me ſperabam poſſe, et ad eorum vſum in vario genere doctrinae praeceptis exemplisque adducere; quod mihi, vt ante dixi, mature contigiſſe gauderem. Notitia denique librorum meliorum in omnibus generibus antiquorum operum et multis partibus doctrinae liberalis tradenda, tentabam amorem ac ſtudium hiſtoriae librariae reuocare. Etenim videbam, hodie homines vulgo ad illam hiſtoriam tardos eſſe, et totum illius ſtudium inter nos refrixiſſe; quod ante hos amplius triginta annos etiam plus, quam ſatis eſſet, vigebat, nec ſatis apte ad vſum doctrinae tractabatur, vt etiam interdum illius moderandi, et ad certiores vſus dirigendi, auctores eſſemus.

Atque

Atque his omnibus aliisque de cauſſis *literariam* appellaui hanc *Archaeologiam*, vt non artificibus, pictoribus, caelatoribus, architectis, nec iſtis vernaculis nugatoribus antiquariis, ſed ſtudioſis liberalis doctrinae deſtinatam, eorumque ſtudiis et rationibus accommodatam eſſe appareret. Itaque raro ac parce attigi rationem eam, quae artificio coniunctior eſt, et tum demum, cum neceſſitas aliqua extabat, admonens etiam ſubinde, vbi deſinendum eſſet Archaeologiae literatae, ne fines artificum temere ingrederetur, quod raro audebit ſine periculo, ne ab iis irrideatur. Atque vtinam his commemorandis, et multo magis, tota re ita in Scholis tractanda, poſſim efficere, vt ne qui, vel antiquitatis huius ſtudio vel elegantiae nomine capti, declinent ab illa literata ratione ad alteram, quae magis eſt artificis, quam hominis docti; quo viſa eſt, ab aliquo tempore res vergere, cum nonnulli, eruditionem profeſſi, nimis multa de artificiis ipſis dicere et pulcritudine operum, pauca ad vſum literarum et doctrinae, tanquam magiſterium artium ipſarum profiterentur. Laudo et amo viros praeclaros, qui opera artium antiqua ita deſcribere inſtituerunt, vt etiam pulcritudinis et artificii rationem aliquam haberent, in primisque CAYLVM Comitem, qui, in pulcerrimo operum antiquorum apparatu, eius rationis auctor ſtudioſis antiquitatis extitit, (v. T. I.

 Praef.)

Praef.) quod opus hoc etiam nomine et ipſe magna cum voluptate legi, et in hoc ipſo Archaeologiae libello ſaepe commendaui: ſed id, cum ipſe proprie ad artificum vſum et artium ipſarum vtilitatem retulerit, non debet eo trahi, vt eo, quod difficilius eſt in hoc genere ac minus ſpecioſum ad vulgi ſenſum et captum, et tamen maius, h. e. quod ad vſum doctrinae liberalis pertinet, relicto vel negligentius tractato, alterum, pulcritudinis artisque intelligendae et iactandae vanitate capti, vel vnum vel maxime amplectamur. Atque, vt arbitror, hic quoque imitandus eſt Cicero, qui de harum artium operibus ita loquitur, vt non obtuſus ad ſenſum pulcritudinis videri velit, ſed tamen abſit a vanitate eorum, qui acerrimo eius ſenſu et iudicio praediti vel eſſent, vel videri vellent.

Quo loco non alienum arbitror, effundere dolorem quendam meum, et querelam non iniuſtam, vt opinor; ſi poſſim occurrere malo latius in dies ſerpenti, et ſeueris ſtudiis doctrinae liberalis prope perniciem minanti. Fuit quoddam tempus ſuperiori ſaeculo, cum homines quidam, eruditi illi quidem, ſed non ſatis ſubacti ſeuera literarum graecarum et latinarum diſciplina, qualis in Germania, his etiam in terris per Melanthonem et Camerarium conſtituta fuerat, quod audie-

audierant, auctoribus graecis et latinis, in primis hiſtoricis, cognoſcendis, prudentiam politicam comparari poſſe, totam rationem eorum cognoſcendorum ad hanc partem trahebant, et, relicta ſeuera interpretandi et intelligendi ratione, in Scholis et in Commentariis Politicam tantum artem ſequebantur. Eius rei dulcedine, praeſertim, quae difficultatis nihil haberet, capta iuuentus, nihil niſi ſententiolas politicas et locos communes de rebus ciuilibus captabat, ſecura interpretationis accuratae et vtilitatis ceterae, ex ſcriptorum veterum lectione recte inſtituta capiendae. Sublatum eſt hoc literarum malum per diſciplinam I. F. GRONOVII et GRAEVII, quorum ea de re, et inani iuuenum ſtudio politicas artes diſcendi ex Hiſtoricis non intellectis, extant narrationes. Ecce vero aliud repente malum! Cum illi praeclari viri ad intelligendos ſcriptores graecos et latinos plurimum prodeſſe oſtenderent cognitionem antiquitatis graecae et latinae, rituum et morum antiquorum, eamque et ipſi iuuarent vel docendo, vel libris antiquariis edendis, accepta eſt res et culta diligentius. Ibi tum maior pars repente ſe totam eo conuertit, et nihil niſi antiquitates loqui coepit. Itaque effectum eſt paullatim, vt literas humaniores noſſe, earumque ſcientiam oſtendere, nihil prope aliud eſſet, quam locos quosdam antiquitatis in

promtu habere, ſuper iis collecta ex Indicibus, Lexicis, vel in Lectionibus ſuper auctores veteres, vel in Commentariis, libellisque aliis proferre et iactare, cum magna pompa auctoritatum, et latis notarum, nominibus illuſtribus ſplendentium, limbis. Haec, me adoleſcente, ratio dominabatur, haec in Scholis, haec in hac ipſa Academia valebat maxime, cum GESNERVS, ante hos prope quadraginta annos, in hanc Vrbem venit, cum ipſe ad docendum acceſſi. Ego vero, cum ille a nobis abiſſet, hanc rationem oppugnare coepi, cum magna tum invidia mea apud multos, aliam, veterem illam, veram et ſeueram, ſcribendo, docendo maxime, commendans noſtris, vt GESNERVS faciebat apud ſuos, h. e. quae ad accuratam interpretationem per iuſtam ſcientiam linguarum adduceret, quae doctrinae omnis copiam e ſcriptoribus graecis et latinis recte intellectis haurire iuberet, quae indolem verae eloquentiae et eius petendae viam demonſtraret, quid recte, eleganter, acute, venuſte, magnifice dictum eſſet, iudicare doceret, quae ingenia formaret, quae ſenſu honeſtatis et virtutis admiratione, vitiorum odio imbueret animos. Vicimus, effecimusque adiuuantibus de diſciplina noſtra multis, vt ea ratio valeret. Enimuero ſenſi, et ſenſere alii, multos coepiſſe ab aliquo tempore ex hac ratione decerpere, quod eſſet

faci-

facilius, et magis ſenſu, quam labore conſtaret, hoc eſt, quod ad pulcritudinem figurarum et ſententiarum, vtcunque intellectarum ſpectaret, vt in fabulis, maxime ſcenicis, carminibus aliis, itemque reliquis generibus ingenioſis ſcribendi: has *bellas literas* vocari, nouo more, et prope eo rem redigi, vt literae bellae, etiam *ſcientias pulcras* vernaculo ſermone appellant, ſcenae maxime ſeruiant, fabulisque ſcenicis iudicandis et ſcribendis, earumque arti, venuſtati vel ſublimitati in ſententiis intelligendae, et, vt loquuntur, guſtandae: dum interea veteres illae literae bonae et humaniores, qua labore conſtant, et doctrinis literarum proſunt, vel negligantur penitus, vel tractentur remisſius et negligentius. Quae ratio, mulierculis aptior, quam viris, fortaſſe in earum gratiam inſtituta, vt in communionem literarum veniant et ipſae, vt ipſarum iudiciis ac laudibus floreant belli homines; haec igitur ratio ſi latius ſerpat ac diutius valeat, magnam calamitatem literis bonis afferet.

Quo minus mirari quiſquam aequus rerum iudex debet, ſi literis etiam ab hac parte antiquariae ſcientiae, in hac vanitate ſaeculi, et mollitie hominum, timeo, eique malo cautum cupio: in quo vt alii, qui literas ſeuere didicerunt, et vere amant,

amant, ſubleuent curam noſtram, vehementer opto.

Ita dimiſi e manibus hunc archaeologicum libellum; in quo ſi me, propter multitudinem et varietatem, aut obſcuritatem rerum, in tanta occupatione mea, vel memoria, vel ratio aliquando fefellerit, quod vereor ſane, ne interdum acciderit, eius rei a peritioribus, et magis vacuo animo iſta tractantibus, veniam peto.

PRO-

PROLEGOMENA.

1.

Antiquitatis cognoſcendae duplex ratio eſt: quarum altera inſtituta, ritus ſacros ciuilesque, mores item publicos priuatosque perſequitur, ad vſum doctrinae liberalis et prudentiae ciuilis: altera autem operum antiquorum reliquias ſpectat, et ad eruditionis copiam et ad ingenii elegantiam: quam *Archaeologiam litterariam* appellemus licet.

2. Etenim, vt primam illam et vulgatiorem rationem mittamus, cum veteres religionem ſuam, hiſtoriam, inſtituta ciuilia et militaria, iura, aliasque res multas, publicas priuatasque, doctrinam ipſam, per varia opera poſteris tradere inſtituerint, ſintque in iis impreſſa ſimulacra et alia multa veſtigia rerum antiquarum; ſua ſponte intelligitur, quam ſit in iis multiplex ad varias doctrinae partes, ad hiſtoriam et Criticam in primis, ad intelligendos denique ſcriptores veteres vtilitas.

3. Et ſunt in iis multa, in quibus ars exquiſita cernitur, ad vitae cultum et elegantiam fructuoſa: quibus adeo cognoſcendis ſenſus et guſtus elegantia quaedam (Cicero intelligentiam vocat) venit non illiberalis, aut homine erudito indigna. Nam et inſtauratio artium pulcrarum inde quondam initium habuit: et pars eſt hodie elegantiae, talia opera non ignorare, nec in eorum iudicio ſtupidum aut abſurdum eſſe.

4. Sunt autem opera antiqua vel literata, vel literis carentia. In illo genere codices ſunt ſcripti, chartae, numi, tituli; in hoc picturae, ſcalpturae, ſtatuae, vaſa etc. quamquam haec quoque interdum literis ſunt notata.

5. Tum in omnibus et materia ſpectatur et forma: haec arti propria eſt; in illa plerumque naturae modo opus cernitur, quamquam interdum etiam artis.

6. Itaque haec Archaeologica inſtitutio in partes deſcripta nobis ſit duas: quarum prima materiam operum antiquorum exponat, chartas et ſcripturam, marmora, gemmas, et alios lapides, tum nobiliores, tum ignobiliores, metalla, ligna etc. altera autem genera ipſa operum ad vſus ante demonſtratos accommodate perſequatur.

PARTIS

PARTIS PRIMAE

CAP. I.

DE SCRIPTVRA ANTIQVA etc.

1.

Antiquiſſima cogitatorum et ſenſuum exprimendorum ratio figurata videtur fuiſſe et ſymbolica, quae primum figuris rerum ipſarum pictis vteretur pro ſignis, deinde ſignis meris, velut iis, quae hieroglyphica dicuntur: (v. WARBVRTONI L. IV. *de Legatione Moſis*, ſeparatim francice editum, et a viro docto illuſtratum *Pariſ.* 1744. 12.) quamquam alii aliter iudicant: donec res ad literarum et ſcripturae inuentionem deducta eſt.

2. Haec, quem populum hominemue auctorem habuerit, quo denique tempore exſtiterit, plane ignoramus; nec attinet fabulas et opiniones commemorare: antiquiſſimae eſſe originis, et mature, vt alias artes, ingenio humano ab neceſſitate expreſſam quidem, ſed adiuuante prouidentia diuina perfectam, facile concedimus.

3. Antiquiſſimum literarum genus eſſe *hebraicum* vix dubitari poteſt, ſed longe rudius eo, quod nunc dicimus; (nam id Chaldaicum ac nouum eſt:) nec diuerſum a *Phoenicio* veterrimo, a quo etiam omnis alia ſcriptura, graeca, et latina, ducta eſt. v. CHISHVLL *Antiqu. Aſiat.* p. 25. BVRGVETVS *Bibl. Italic.* T. XVIII. p. 63. etc.

 4. Nam

4. Nam a Phoeniciis literae primum illatae ſunt Graeciae per Pelaſgos, multo poſt per Cadmum; a cuius literis paullatim mutatis *Ionicae* ortae ſunt. Pelaſgi in Italiam transtulerunt adque *Latinos:* ad Etruſcos dudum alia via ſcripturae vſus venerat, ab his etiam ad vicinos. In Hiſpaniam, Siciliam, Africam veniſſe Phoenicias in promtu eſt. Itaque in Siciliae Hiſpaniaeque monimentis antiquis reperiuntur. De Hiſpanicis in primis extat LVD. IOS. VELASQUEZ liber hiſpanice ſcriptus, *de literis ignotis in monimentis Hiſpaniae antiquis*, Madriti, ante non multos annos (1752. 4.) editus, (quem illuſtriſſ. BACHOVII beneficio habemus, qui in Hiſpania legatione functus eſt,) ad hanc partem literaturae admodum vtilis.

5. Literarum *graecarum* antiquiſſima exempla ſunt in inſcriptione Amyclaea FVRMONTII (T. I. *Nouv. Tr. diplom.* p. 616.) et Sigea CHISHULLI, vtraque viginti ſeculorum aetatem ſuperante. Aliquot ſeculis iuniora ſunt, quae in tabulis Heracleenſibus nuper erutis ſpectantur, et apud MONTEFALCONIVM *in Palaeogr.* p. 122. b et 135. vt alia mittamus. De literis graecis vniuerſis nemo doctius ſcripſit SCALIGERO ad *Euſeb.* p. 110. ſed addendi SPANHEMIVS *de Vſu et Praeſt. Num.* Diſſ. II. BVHERIVS in Diſſ. *de literis graec.* ad calcem MONTEFALCONIANI operis, et in Diſſ. ſur *Herodote* c. 10. et alii, qui per monimenta noua locum hunc magis excoluere.

6. De *Etruſcis*, quarum exempla ſunt in tabulis Eugubinis (ap. GRVTER. T. I. p. CXLIII.) et aliis monimentis nuper prolatis, planum factum

eſt

eſt a GORIO, SVINTONO, et aliis, eſſe Phoenicias ſ. Pelaſgicas, modo veterrimo ſcriptas. v. GOR. *Muſ. Etr. I.* p. 47. ſ. SVINTONI *de lingua Etr. regalis vernacula.* add. CHISHULL *Ant. As.* p. 24. in tab.

7. Atque etiam in antiquiſſimis *Aegyptiacis* ſcripturis, quamquam nondum ſatis perſpectis ac cognitis, tamen veſtigia ſcripturae Phoeniciae, et qua literas, et qua ſeriem ſcribendi, reperta ſunt. v. CAYLVS *Collect. Ant.* T. I. p. 65; V. p. 77.

8. Scripſere olim a dextris verſus ſiniſtram, quod ſoli Hebraeorum libri ſeruarunt ſcripturaeque Etruſcae. Ab eo more declinauere Graeci, ſcriptura inducta, quae boum arantium flexus imitaretur (βυςροφηδὸν) vel a dextris ad ſiniſtram, inde rurſus ad dextram, vel a ſiniſtra ad dextram, hinc viciſſim ad ſiniſtram. Illius rationis exemplum eſt in inſcriptione Sigea, alterius in Amyclaea, et in ara apud CAYLVM Comitem *in Collect. Antiqu.* T. I. tab. 20. n. 4 et 5. Denique eum, qui nunc tenet, ordinem ſcribendi induxere, auctore, ſi vere traditum eſt, Pronapide Athenienſi. v. THEODOS. *in Schol. ined.* ad *Dionyſ. Thrac.* ap. FABRIC. *B. G. I.* p. 159. Eum Latini ſecuti ſunt.

9. *Latinae* literae a Pelaſgicis ſiue Ionicis ſunt ortae. Antiquiſſimae exempla formae in lamellis aeneis Tiburtinis, et L. Scipionis Barbati numis (VAILLANT *famil. R. I.* tab. 4, 7. 5, 7. 11.) extant; in baſi porro columnae Duillianae et SCto de Bacchanalibus, denique in reliquiis legum et inſcriptionum aliarum ante Chriſtum natum. E Codicibus autem ſcriptis poſt Chriſti aetatem antiquioribus ſpecimina habent MABIL-

 LONIVS,

LONIVS, Auctores noui operis diplomatici, BLANCHINVS in Euangeliario et alii.

10. Scriptura autem antiqua tum graeca, tum latina, fuit maiuſculis literis, vel quadratis, vel ad earum ſimilitudinem factis; quam etiam populi barbari latinam linguam docti, modo quiſque ſuo, ſunt imitati. Quae maioris moduli eſſent, *Vnciales* appellatae Latinis, ap. HIERONYMVM *praef. in Iobum:* quamquam ibi CASLEIVS reponi malit *initiales*, quod libri quidam ſcripti in Vallarſiano exemplo habent. LVPVS quidem Ferrarienſis *unciales* commemorat Epiſt. 5.

11. Minutior ſcriptura labentibus demum ſeculis per barbaros inducta putatur; cuius per omnia ſecula inferiora, in graecis MONTEFALCONIVS, in latinis PAPEBROCHIVS et MABILLONIVS, denique Auctores noui operis diplomatici, exempla dedere. Sed antiquiorem eſſe, quam vulgo exiſtiment, et in liturariis vſurpatam, non improbabiliter defendunt ALLATIVS *ad Antiqu. Etr.* p. 44. ſ. in primisque Auctores noui operis diplom. T. III. p. 252. ſ.

12. Fuit etiam ab initio ſine pronunciandi diſtincteque legendi ſignis, continuatisque fere ſine interuallo verbis. Nam adſpiratio quidem olim apud Graecos literis H, F et V expreſſa eſt, quae et in linguam latinam venere, poſt apud Graecos in ſigna minutiora ſunt mutata, primum ꟷ et ⊢, quae et in tabulis Heracleenſibus occurrunt: poſt ɹ et ι, vnde ɔ et c denique facta. *Interpunctio* autem, antiquioribus memorata, lectionis fuit et vocis, non ſcripturae. Nec ante ſeculum quartum in libris reperitur; tum quoque inconſtans et vaga: a ſeculo inde ſeptimo perpetua

tua eſſe coepit. *Accentus* denique ſcriptos inſcitia modulandae vocis, h. e. vel acuendae, vel ſubmittendae, peperit, initio facto, quoad exemplis certis conſtat, ſeculo ſexto; tum quidem adhuc rarius, vniuerſe ſeptimo et octauo in ſcribendo vſurpati ſunt. Caueatur igitur conſuetudo ſine accentibus ſcribendi.

13. Atque etiam vinctura literarum recentior eſt, in Graecis poſt ſeculum nonum orta, in vtraque lingua cum vulgata ſcriptura minutiori ad celeritatem ſcribendi.

14. Eademque peperit compendiorum ſcribendi crebriorem vſum. Nam tachygraphicae quidem notae antiquiores, vel ſingularum literarum, vel figurarum e pluribus literis ſine certa lege ſtructarum, excipiendae orationis alienae celeritati ſeruiuere, nec in libros venere. In monimentis autem, in primisque libris, compendia olim rarius vſurpata et in verbis obuiis, ac ſine ambiguitate. Seculis demum ſerioribus et frequentia eſſe coepere, et obſcura, cum non eſſent certa et conſtantia, ſed arbitraria et ſingulis propria; vnde difficultas legendi multa et magna errorum ſeges orta eſt. Compendia Graecorum antiqua praeter MONTEFALCONIVM *Palaeogr.* L. V. MAFFEVS et CORSINVS, Latinorum SERTORIVS VRSATVS, propriis libris interpretati ſunt: recentiora Latinorum, praeter MABILLONIVM, BARINGIVS *in Claue dipl.* et WALTHERVS *in Lexico Diplomatico.*

15. Sed praeter notas literarum antiquitas Graeca et Latina vſa eſt etiam figuris, ad exprimenda verba integra factis. Ex eo genere ſunt, quae *Tironis* dicuntur, quibus ſimiles Graeci

habuere (MONTEFALC. *Palaeograph.* 4, 1.) Sed de Tironianis notis difficilis eſt, necdum expedita ſatis res, in qua ante non ita multos annos CARPENTERIVS (*in Alphab. Tiron. Pariſ.* 1747.) nuper Noui operis Diplom. Auctores elaborauerunt, T. III. p. 564. ſ. Eas vſurpatas eſſe interdum in componendis libris, qui deinde a librariis ſine notis deſcriberentur, itemque in deſcribendis ad vſum priuatum libris, exempla talium librorum in Bibliothecis, vt Sangermanenſi et Mediolanenſi, arguunt.

16. Ex genere notarum ſunt hieroglyphicae ſcripturae Aegyptiorum, quae in eorum monimentis cernuntur, et ab HERODOTO 2, 30. DIODOROque 3, init. memorantur. Earum vſus vtrum in tegendis rebus arcanis, an in rebus memoriae tradendis antiquior ſit, non conſtat inter eruditos iudices, hoc WARBVRTONO *Legat. Moſ.* p. 957. cui adſtipulatur CAYLVS, T. I. p. 69. ſ., illud aliis defendentibus. Hiſtorici vſus exemplum eſt apud DIODORVM L. I. p. 51. eoque pertinere videntur obeliſci.

17. Scripſere in ſaxis, aere, etiam plumbo, ligno, publice maxime ad populi poſteritatisque memoriam, vt in legibus, foederibus, ſimilibusque, tum in foliis arborum, cera, linteo, libro, vt tiliarum, papyracea et membranacea, poſt et bombycina charta: linea ſero, nec ſatis certo tempore, orta eſt: ad eam a bombycina per eam, quae e pannis facta eſt, tranſitus factus videtur.

18. Inſtrumenta ſcribendi, *ſtilus* et *calamus*, vulgo nota; pennarum vſus in ſcribendo veteribus ignotus fuit; nec contra audiendus MONTEFALCONIVS *Palaeogr.* p. 21. *Atramenti* non idem

idem genus fuit; eiusque loco et alii, variique coloris liquores, velut purpureus, caeruleus, aureus, argenteus etc. (v. P. II. c. de Codd.) vſurpati; nec encauſtum ignobile eſt Imperatorum Graecorum. v. ALLATIVS ad *Antiquit. Etruſcas* p. 145. CANEPARII liber de *atramentis*, phyſicis aptior eſt, quam antiquariis rationibus.

CAP. II.

DE MARMORIBVS.

1.

Marmoris ad opera artis commendatio vel ab *duritie*, vel a *pulcritudine* fuit: nam quaedam marmora ab igne liquefiunt, aut in puluerem rediguntur.

2. *Pulcritudo* eſt vel a colore, et eius puritate atque ſplendore, vt candidi in Hymettio, Pentelico, Pario, aliisque; nigri in Laconico, viridis in Caryſtio etc. vel a maculis: in quibus color, figura, ſitus ſpectatur. Antiquior tamen et latior coloris ſimplicis, quam maculoſi, vſus et honos, auctore PLINIO 36, 6. 7.

3. Omnino multiplex vſus marmoris veteribus, HOMERO tamen poſterior fuit. Antiquiſſimus videtur fuiſſe in columnis ad aedificiorum firmitatem, proximus in ſtatuis, poſtremus in cruſtis, in opere vermiculato, ſeu muſiuo, et vaſis. Eſt enim exquiſitioris vel elegantiae, vel luxus.

4. Pulcritudinem vniuerſam adiuuat ars marmorariorum bene ſecando et poliendo: ſed ei etiam ſeruire iuſſa eſt pictura, inuento ſeculi

A 5 Clau-

Claudiani (PLIN. 35, 1.) nec modo vt maculae adderentur, ſed etiam vt teſſerulae marmoris variis coloribus tinctae, aptiores fierent operi muſiuo, ad exprimendos rerum colores. Etiam per cruſtas inſertas addere maculas marmori repertum eſt ſub Nerone, PLIN. l. c. omnia tentante ingenio humano, vt marmora talia faceret, qualia naſci vellet.

5. Etiam ferruminatio marmorum memoratur, peculiari glutine facta e Parii marmoris puluere et taurocolla, λιθοκόλλαν vocauere. DIOSCORID. 5, 164. itemque *circumlitio* marmoreorum operum, apud SENECAM ep. 86. et PLINIVM 35, 11. Inducebant marmor tenuiſſimis coloribus, vel vernice, quibus claritas marmoris excitaretur, et aduerſus puluerem et ſordes defenderetur. Praxiteles quidem circumlitione Niciae ſuis operibus vltimum decus accedere fatebatur.

6. Genera marmorum natalibus diſcernuntur, vel coloribus: nec natalium diſtributio, qua vna vtitur diligentiſſimus in hoc genere CARYOPHILVS ad bene intelligendum ſufficit. Romae gratiſſima Graeca fuiſſe, poetarum ſatirae arguunt, vt HORATII Carm. 2, 1. IVVENALIS 14, 89. ſed inclaruere etiam alia, Aſiatica et Africana, nihil Graecis cedentia. Nam viriditatem Laconici aequabat Caryſtium; et candorem Graeci, vt Pentelici, Tyrium et Lunenſe Italiae etc.

7. In marmorum generibus enarrandis diligentiſſimus veterum eſt PLINIVS, penultimo operis magni libro; ſed quaedam nominat modo, nec diſcernendi notas tradit, denique praetermiſſo

miſſo haud vno genere, HERODOTO aliisque veterum memorato: quae adnumerat diligenter CARYOPHILVS; qui in primis conſulendus. Nam AGRICOLA noſter rem modo leuiter attigit in opere *de Foſſil.* L. I.; et tamen MERCATVS *Metall. Vat.* p. 351. et alii, nihil niſi AGRICOLAM compilauere. add. *Muſeum Richt.* P. III. p. 185. ſed multa tamen genera ſunt obſcura, quaedam raro, aut ſemel modo, commemorata antiquis, quorum nominibus memoriam onerare non eſt neceſſe. Suffecerit ſtudioſis, clariora tenere, quorum hic ſit indiculus ſecundum colores maxime:

8. *Nigri vel ferrei* coloris ſunt *Aethiopicum*, qui et *Baſaltes*, (de quo v. CAYLVS, T. V. p. 11.) *Luculleum* Aegypti, item *Obſidianum* Aethiopiae; *Thebaicum* Aegypti, *Laconicum* alterum ſ. *Taenarium*, *Lydium* alterum. *Candida* ſunt *Alabandicum*, *Coraliticum* Phrygiae, et *Synnadicum* ſ. *Phrygium*, quod tamen purpureis orbiculis diſtinguitur, *Parium* ſ. *Lychnicum*, *Proconneſium*, *Cyzicenum*, *Tyrium*, *Hymettium*, *Pentelicum*, *Lunenſe* Italiae, *Phengites*, qui et pellucet, *Onychites*. *Viridia* ſunt *Laconicum* alterum e Taygeto, *Caryſtium*: *Purpureum* eſt *Porphyreticum* in Aegypto et Arabia, adſperſis punctis candidis; *rubrum*, *Lydium* alterum cum maculis candidis. *Flauum* eſt *Numidicum* punctis, ſeu maculis purpureis. Varii coloris eſt *Chium*, area nigra cum variis maculis, et *Ophites*, a maculis ſerpentium formam habentibus appellationem nactus: in quo genere et e ſuperioribus quaedam poni poſſunt.

CAP.

CAP. III.

DE GEMMIS ET ALIIS LAPIDIBVS NOBILIORIBVS.

1.

Gemmae nomen varie dicitur, modo latius de omni genere lapidum nobiliorum et pretioſorum, modo anguſtius, de inſigniter duris et pellucentibus: Graeci ſimpliciter dicunt λίϑον, quod et latini poetae imitantur. Itaque veteres gemmae nomine appellant, quibus noſtra Germanorum lingua nomen lapidis nobilis non tribuit; vnde et diſſenſus interdum apud veteres, de quo noſter AGRICOLA *de Nat. Foſſil.* VI. init. PLINIVS genera *confeſſae nobilitatis* a ceteris diſtinguit.

2. Omnino veterum in hoc genere vitia plura ſunt, praeter id, quod diximus: primum, quod gemmas non ſatis diſtinguunt characteribus idoneis; vnde eorum deſcriptiones non ſufficiunt interdum ad diſtinguendum et agnoſcendum genus quodque: alterum, quod non ſatis diſtinguunt genera diuerſa: tertium, quod iis ſaepe vim commentitiam tribuunt etiam in medicina: a quibus vitiis nec PLINIVS eſt liber, vt ab eodem notatum eſt AGRICOLA, l. c. p. 301.

3. Diſtributio maxime vſitata gemmarum eſt in *pellucidas*, *ſemipellucidas* et *opacas*: alia eſt a varietate originis et naturae; qua in hac inſtitutione non vtimur: ad rationem noſtram aptiſſima eſt ea, quae a varietate colorum ducitur. Nam colori-

coloribus facile agnoſcuntur genera gemmarum pleraque, ſaltem nobiliora, ac diſcernuntur, ſiue in exemplis ſpectentur, ſiue a veteribus commemorata reperiantur: quamquam genera quaedam non vnius coloris ſunt, vt iaſpides.

4. Pulcerrima et pretioſiſſima genera ſunt, quae vel e ſilice ſunt, vel cruſtarum ſaxoſarum velut radicibus haerent, duriſſima illa, pellucida, et ſplendore puriſſimo nitentia.

5. In his et veterum, et noſtro recentiorum, iudicio primum locum tenet *Adamas*, duritie, nitore, pondere; nomine ipſo ducto, vt videtur, a duritie, vnde et cum ferro communicatur a Graecis; ſiue a ferro nomen gemmae ductum eſt: quippe et vſus verbi in ferro antiquior eſt. Ceterum traditio veterum, nominatim PLINII de adamante (37, 4.) adeo non conuenit adamanti noſtro, propter notarum proditarum diuerſitatem, vt nonnullis plane diuerſus a noſtro videatur. Ea quidem genera adamantum, quae PLINIVS tradit ex India, Arabia, Macedonia, Cypro, Aethiopia et Scythia venire, naſcique in aurariis metallis, nobis ignota ſunt. Ab adamante veteres diſtinguunt *androdamantem*, ſola figura diuerſum: nam quadratus eſt androdamas, ille ſexangulus, vel rotundus. Vſus adamantis primum in ſolis annulis et monilibus fuit, poſt et ad vaſa potoria, et aliam ſupellectilem vel deorum, vel hominum vocauit profuſio.

6. Sub eodem genere coloris ſunt *Cryſtalli*, *Opali* ſ. *Paederotes*, et *Aſteriae*. Cryſtalli ſpecies eſt *Pangonios*, ab angulorum multitudine nomen trahens. Differunt figura. Nam Cryſtallus angulata eſt, ceterae etiam rotundae.

7. *Cry-*

7. *Cryſtallus* a glaciei ſimilitudine nomen accepit, non quod ipſa glacies eſſet, vt veterum quibuſdam viſum eſt. Optima eſt, quae candidiſſima et maxime pellucida, qualis ex Oriente maxime venit. In Occidente laudatur Alpina. Magnitudinis mirae exempla commemorat antiquitas. Liuia quidem in Capitolio dedicauit cryſtallum librarum quinquaginta.

8. Vſus eius fuit maxime in vaſis potoriis, vt poculis, (SVET. Ner. 47.) trullis, (PLIN. 37, 6.) quo pertinere videtur trulla Antiochi regis ex vna gemma, apud CIC. *Verr.* 4, 27. cf. SENECA *de Ira*, 3. 40. tum in annulis et ſcalpturis. Pila cryſtallina exceptis ſolis radiis vri et liquefieri corpora, vetus traditio eſt. V. ARISTOPH. *Nub.* v. 768. et Schol. ad h. l.

9. *Opali* ſunt et ipſi candidi, ſed inclinati mutant et variant colorem, vnde et diuerſicoloribus adnumerantur; in quibus principatum tenent: cuius generis eſt etiam *Aſteria.* Inſani pretii in opalo exemplum eſt ap. PLIN. 37, 6.

10. E *viridi* genere ſunt *ſmaragdi*, *berylli*, *topaſii*, et *praſii*, quorum etiam varias ſpecies faciunt, facili in plerisque diſtinctione e nominibus ipſis, vt in *chryſoberyllo*, *chryſopraſio* etc.

11. *Smaragdo* proximum PLINIVS locum ab adamante tribuit, 37, 5. Optimi generis ſunt denſe et acriter virides ac pellucentes, nec in ſole, aut cum inclinantur, variantes aut minuentes viriditatem. Exempla mirae magnitudinis et olim reperta ſunt, auctore PLINIO, et nunc extant. V. AGRICOLA l. c. et KEYSLERI Iter per Germaniam. Ex eorum genere ſunt *Chalcedonii*,

donii, ab natalibus dicti, ſ. monte ſmaragdite prope Chalcedonem Bithyniae: ſed apud veteres in exiguo honore fuere. Vſus multus ſmaragdorum in annulis et ſcalpturis, aliisque deliciis fuit, per commendationem coloris, propter quem et artifices libenter eos ſcalpſere.

12. *Beryllos* oriens mittit, maxime India. Viriditatem maris puri et placidi imitantur, cum ſunt optimi. Ab hoc colore velut per gradus quosdam deflectunt et palleſcunt: vnde *chryſoberylli*, qui ad flauedinem deſcendunt; *chryſopraſi*, qui etiam magis pallent.

13. *Praſiorum* dilutior beryllis viriditas eſt, ad ſimilitudinem porri, vnde nomen ducitur: ſuntque adeo in ignobilioribus generibus gemmarum, nec frequentis in ornamentis vſus fuere. Scalpti praſii exempla ſunt ap. GORLAEVM *in Dactylioth. n.* 40. 44. 79. 80.

14. Nobiliores ac meliores ſunt *topaſii*, etſi et ipſae languentis et pallentis viriditatis; nam plus fulgoris habent ad ſimilitudinem auri, magisque pellucent.

15. Proximam a viridibus gratiam habent *caeruleae* et *violaceae* ſ. *purpureae*. Ex illo genere ſunt *ſapphirus* et *cyanos*, coeli puri colorem imitantes, ſed ille ſtellati; quippe aureis lucet punctis: ex hoc *amethyſtus* (etiam *gemmam Veneris*, *Paederotem* et *Anterotem* vocant) et *hyacinthus*, ille magis ad rubedinem vergens, hic ad flauedinem, ſed dilutioris coloris.

16. Rubrae ſunt *ſardae*, vſitatiſſimae in annulis ſignatoriis; *carneoli* hodie dicuntur a colore: ſed varie rubent, nec pellucidae omnes. Eis inter-

interdum ſubiicitur *onyx*, vnguis humani colorem imitans, interdum purum, interdum venis rubris: vnde *ſardonyx* dicitur; qualem fuiſſe tradebant gemmam Polycratis regis, quam Romae oſtendebant, PLIN. 37, 1.

17. Ex ardentibus *carbunculus*, qui et rubet et fulget, ſed varie; vnde plura genera, quorum pulcerrimum *rubinum* vulgo vocant noſtri, Graeci *pyropum*, et *lychnin*, ſ. *lychniten*, et *chryſolithum:* qui nigrius rubent, recentioribus *granati* dicuntur, veteribus *carchedonii*, quod in Garamantis et Naſamonibus reperti Carthaginem deferebantur, inde ad alios populos.

18. Sunt etiam gemmae nigrae pellucentes, quod genus proprio nomine *morion* appellatur. Earum nigerrima ſpecies *prammium* eſt: putant eſſe ſardas, carbunculos, hyacinthos e craſſiori materia; inde fuſcum colorem duxiſſe.

19. Diuerſicolorum clariſſimae ſunt *iaſpides* et *achatae*. *Iaſpides* imitantur ſmaragdos, ſardas etc. ſed vt vel omnino non, vel non totae, pelluceant; earumque maxime probari PLINIVS tradit *boream*, noſtri *Turcicum* appellant (*türkis*), quod ab Turcis primus regionibus noſtris illatus eſt. Eſt etiam ex iaſpidum genere *molochites*, a colore maluarum, craſſius ſmaragdo virens: ſed hodie ſunt, qui credant eſſe *chryſocollam* natiuam; nam et facticia eſt. *Achatae* ab Siciliae flumine dictae, vbi primum repertae. Sunt colore aut nigro, aut cinereo, aut ſimiles ſardae, curalio etc. vnde et *ſardachatae*, *curallioachatae* etc. Vſus iaſpidis multus in annulis, enſium capulis, fibulis et ſimilibus: achatae in ſcalpturis, propter facilitatem ſcalpendi, fuit. Achatas olim in magno

honore

honore fuiſſe, ſua aetate in nullo, PLINIVS tradit 37, 10.

20. Gemmarum vſum ad ornandum antiquiſſimum fuiſſe, literae ſacrae demonſtrant pectorali Aaronis. Apud Graecos antiquiſſima exempla ſunt ſardonyx in annulo Polycratis Samii, et achates in annulo Pyrrhi regis, Muſas et Apollinem luſu naturae exhibens. Poſt ſignando vſurpatae, cum ſcalpi coepiſſent. Romae poſt victorias vltramarinas innotuere, primum non vltra annulos in viris, et delicias mulierum; et magis, vt in ornamentis templorum eſſent, quam hominum. In poculis, et alia ſupellectili conuiuiorum et menſae, ornandis vti, Aſiatica lautitia fuit, (PLIN. 37, 2.) quae tamen et ipſa Romae ſub Caeſaribus inualuit.

21. Inter gemmas ſecundo loco numerat PLINIVS *margaritas:* non quia genus gemmae eſt, ſed quia pretio ſupra gemmas, praeter adamanta, omnes attollebantur. Solis mulieribus ſeruiebant: Caii mollities, margaritis calceos ornantis, irriſa eſt: ſed maxime in Deorum ac templorum honoribus vſurpatae, ſtructis inde etiam variis operibus, quae templis inferrentur, vt ibi eſſent ſpectaculo. In Actis quidem triumphorum Pompeianorum talia opera, et e margaritis donaria, commemorantur apud PLINIVM, et in Auguſto SVETONII, c. 30. coll. nott.

22. Ad gemmarum ſimilitudinem ſpecie et vſu accedunt *ſuccinum*, ſiue *electrum*, et *lyncurium:* cuius naturam et originem patriamque veteres varie, fabuloſe etiam, falſo omnes, explicant. PLIN. 37, 3. AGRICOLA, l. c. p. 233. Romani coepere natales ſuccini cognoſcere, victa Germania,

mania, recteque tradit PLINIVS. Nec tamen Europaeum modo ſuccinum eſt; etiam Africani eſt apud veteres mentio; quamquam de natalibus diſſident: parique obſcuritate Aſiaticum laborat.

23. Vſum ſuccini in ornatu mulierum apud Germanos et Gallos fuiſſe, ſatis conſtat; ab his didiciſſe Latinas mulieres (OVID. *Met.* III. 364. PLIN. 37, 6. extr. TACIT. Germ. c. 45.), isque antiquiſſimus mulierum ornatus videtur. Romae in magno honore fuit. Hominis, quamuis parua e ſuccino imaguncula, hominum viuorum pretia ſuperauit.

24. Proximum eſt *curalium*, Graecis *lithodendron.* Eſt enim arbuſcula, ſeu planta marina, baccas ferens, ſimiles cornis; quae in aqua molles, in aëre ſtatim lapidis duritiem ducunt, vnde *Gorgonia* planta ipſa dicitur. Colores variat varietas ſuccorum, quos baccae biberunt. A Gallis in ornandis armis vſurpatum eſſe, veteres tradidere. Sed ad alios quoque populos vſum in ornatu tranſiſſe, opera corallina teſtantur; a DORVILLIO in Sicilia reperta, (in *Itin. Sic.* p. 56.) et corallioplaſtarum artificium. V. BVRMAN. V. C. ad *Doruill. Iter*, T. II. p. 571.

25. Etiam *murrhina* a PLINIO in genere gemmario ponuntur, ſed non alio, quam vaſorum, in primis potorii generis, in vſu. Genus onychis idem PLINIVS facit, quod in Parthia, in primisque Carmania, naſcatur: nitorem magis tribuit, quam ſplendorem: pretium eſſe in varietate colorum, deinde ab extremitatibus, in quibus repercuſſu exiſtant, vt in arcu coeleſti, colores, denique ab odore. Ex qua deſcriptione vix eſſe poſſunt *Porcellana* noſtra, vt nonnullis viſum;

viſum; quod late oppugnat CHRISTIVS, *de murrhinis.* Iis fauere tamen videtur PROPERTIVS, qui 4, 5, 26. *murrea in Parthis cocta focis* habet, ſed hactenus, vt vaſa e genere figlino fuiſſe videantur. v. Interpretes ad SVETON. *Aug.* c. 71. et collecta RADERO ad *Martial.* p. 860.

26. Primus Romam inuexit Pompeius Mithridatico triumpho, ſed in templis repoſuit. Auguſtus murrhino poculo vno vſus eſt e praeda Aegyptiaca: poſt frequentata ſunt etiam priuatis, immenſoque pretio emta: trecentis talentis emit trullam Petronius, Nero capidem.

27. In cetero genere lapidum nobiliorum, ad antiquitatis intelligentiam pertinentium, primas tenet *amiantus; corſoides* quoque et *polia* appellatur. Veteres naſci in Cypro tradidere: vt DIOSCORID. 5, 156. Reperitur etiam in ſeptentrionalibus Europae regionibus, in Germania, in primisque Corſica, cuius lanugo eſt longior, vt et in Alpibus. v. AGRICOLA, l. c. p. 253. in primisque BERGERI *Eclogar. Corſic.* Diſſ. II. p. 49.

28. Vſus fuit in conficiendis chartis, ellychniis, et ad telas funebribus veſtibus, et cineribus cadauerum ſeruandis, denique menſis ſternendis: cuius generis telas immenſo pretio veniſſe, PLINIVS tradit, 19, 1. quamquam ibi de asbeſtino, quod e lino fit, loquitur: ſed de amianto accipit AGRICOLA, l. c. dicique linum, quia in fila vt linum ducatur, et lini, quod proprie dicitur, fila igni non reſiſtant; quod et defendit LANCISIVS *in not.* ad MERCATI *Metallothecam Vatic.* p. 158. qui et modum ex amianto chartae et telae conficiendae, et purgandae, tradit. De reliquiis talium telarum, quae in Muſeis quibus-

dam viſuntur, idem conſulendus. add. BOLDETTVM *de Coemeteriis Chriſtian.* etc. p. 75. et BERGERVM, l. c. p. 53.

29. In lautitiis vſum habuit etiam *phengites*, et *lapis ſpecularis*: ille pellucens et relucens; quo vſus eſt Domitianus, ap. SVETON. 14; prior Nero in domo aurea et aede Fortunae, ſub quo primum in Cappadocia repertus traditur, propterque duritiem in marmorum numero ponitur a PLINIO, 36, 22: hic, quia translucet, in feneſtris vſum habuit. Aluearia, e ſpeculari facta, ad obſeruanda apium opera, narrat idem PLINIVS, 21, 14.

CAP. IV.

DE METALLIS.

I.

In operibus et ſupellectili antiquorum multa metallorum mentio eſt. Itaque de his quoque cognoſcendum eſt ſtudioſis antiquitatis.

2. Principatum tenet *aurum*, cuius puriſſimum et optimum genus, *coronarium*, vel *obryzum*, dicitur. Infecti maſſae *lateres*, e Graeco (πλίνθοι) appellantur. Franci vocant *barres d'or.*

3. Vſus eius in ornatu operum, et hominum, iam Homeri aetate notus inter Graecos fuit: apud ceteros Aſiae populos etiam antea: ſed antiquior vſus fuit in ornatu hominum et operibus, quam in pecunia ſignata; frequentior et prior in Oriente, quam in Occidente.

4. Ro-

4. Romanis primus vſus fuit in ornatu mulierum, et ſupellectili ſacra, etiam domeſtica, vt, in thuribulis, denique, quamquam ſerius, in annulis virorum. Poſt, aucta copia, ſignatum eſt, et ad omnia prope migrauit, quae eſſent in vſu vitae elegantioris et lautioris, ad vaſa potoria, ad candelabra, ſoleas, matulas, etc. ad opera varia, vel laminis inducenda, vel linenda, vt, lacunaria, parietes, etiam ſtatuas, etc. Veſtigia ſtatuarum, auro illitarum, nuper reperta ſunt, vt in Veneris Mediceae capillis. De quo genere videndus WINKELMANNVS in *Hiſtoria Artium* p. 207.

5. Coepit etiam duci in fila, et neri ad vſum veſtium, maxime, quibus lecti in conuiuiis ſternerentur, vel acu pingendarum, vel pectine, et radio, ad nodos, et villos, et alia. Veſtium, auro contexendarum, inuentum Attalo tribuitur, vnde *Attalicae* appellatae: ſaltem primus aurum videtur intexuiſſe. PLIN. 8, 48.

6. *Argentum* optimum eſt, quod *puſtulatum*, vel *puſulatum*, a purgatione vocatur in SVETON. v. *Neronis* c. 44. eſtque vel *rude*, vel *factum*, vel *ſignatum*.

7. Ante factum eſt, quam ſignatum, non modo apud Romanos, ſed etiam apud ceteros populos. Sed facti vſus multiplex fuit, in vaſis, in primis ad vſum menſae; in quo genere *puri*, et *caelati*, diſcrimen eſt; ad ſpecula delicatiorum, et ad omne genus ſupellectilis, vt, ad monopodia, lectos tricliniares, etc.; in quo inſanire ſupra modum coepere Romani, poſt Aſiaticas et Graecas victorias: vnde argentum eſcarium, potorium, balneare, viatorium, muliebre etc. memoratur.

8. Sed facta diſtributio etiam eſt ab officinis vel artificum, vel vrbium et locorum; vnde *Deliacum*, *Corinthium*, *Clodianum*, *Gratianum*, etc. in eoque manupretium magis, quam materia aeſtimata eſt; vnde argentum purum, cuius artifices *vaſcularii* ſunt, contemſit Verres. PLIN. 33, 11.

9. Non minoris multo claritatis, interdum et pretii, fuit *aes* in operibus artificum, in quodam genere etiam maioris. Id primum inuentum in Cypro ferunt, e lapide chalcitide; alibi e Cadmia factum, lapide aeroſo: ſed Cyprium contemtum eſt, inuentis melioribus generibus, quae enumerat PLINIVS, 34, 2. a locis, vel dominis metallorum, appellata. Cyprii vſus Romae manſit modo in aſſibus; ſeſtertii e melioribus facti.

10. Praecipuam dignitatem diu habuit *orichalcum*, (HESIOD. *Scut.* 122.) quippe et auro aequatum, (PLAT. in *Crit.* T. 3. p. 114.): verum non factum arte, ſed natum, quod PLINII aetate defecerat, l. c. v. BOCHART. *Hieroz.* P. II, 6, 16. Factitii orichalci, quod nos habemus, etiam veteribus vſus. CIC. *Off.* 3, 23. SVETON. *Vitell.* 6. Sed factitiis aeris generibus ſuperata ſunt nata, cum aurum et argentum aeri miſceri coepiſſent.

11. In iis princeps fuit *Corinthium*, ſiue caſu ortum, vt ferunt, ſiue arte potius. Nam nec credibilis eſt fortuita mixtura talis; et opera Corinthii aeris antiquiora excidio Corinthi extitere, auctore PLINIO, l. c. Nec eiusdem generis aut coloris fuit, alio ad argenti modum candido, alio fuluo, et aurum imitante.

11. Vſus aeris in omni genere ſupellectilis fuit, vt argenti, at clariſſimus in ſignis, tum fundendis, tum caelandis. Itaque PLINIVS, quo loco de aere tradit, de re ſtatuaria agit.

12. Auri, argenti et aeris haec comparatio fuit: Ratio auri ad argentum plerumque, bonis temporibus, decupla fuit, (POLYB. *Exc. Legat.* 28. POLLVX. 9, 76.): ſed eam interdum vel auxit, vel minuit, auri vel copia, vel raritas: vnde HERODOTVS aurum τρισδεκαστάσιον facit, PLINIVS antiquioribus temporibus quindecuplum. Caeſar autem, copia auri vrbi illata, fecit, vt ſeptem librae argenti cum dimidia, libram auri aequarent, SVETON. *Caeſ.* 54. V. GRON. *Seſtert.* p. 156. et 344. Libra argenti olim Romae mille aſſibus emebatur, poſt, aucto eius pecuniaeque argenteae pretio, mille et ſexcentis. Libra aeris 24. aſſibus aeſtimabatur. cf. ARBVTHNOTII *tabulas antiquorum Numorum* etc. c. 6. p. 37.

13. Nec *plumbi* genus praetermittendum. Nam albi ſ. candidi, Graeci κασσίτερον vocant, mentio apud HOMERVM *in artis operibus* Il. λ'. 25. ψ'. 561. Nigrum eſt, quod nos vulgo in hoc verbo intelligimus. Sed κασσίτερον idem cum ſtanno faciunt, a quo tamen diſtinguit PLINIVS, 34, 16. et melius facit: nam ſtannum, ait, adulterari in plumbum candidum. Candidum plumbum in Britannis reperiri, tradit CAESAR *B. G.* 5, 12.

14. *Stanni* vſus in ſpeculis fuit ante argentea vulgata, in quo genere in primis Romae laudata Brunduſina. PLIN. 34, 17. Sed et in alia ſupellectili vſurpatum, vt plumbum candidum. Etiam in numis plumbum commemoratur, de quibus ſuo loco videbimus.

15. Nigrum plumbum ſeruit vinciendis lapidibus, ferroque, quod vetus latinitas *plumbare* vocat, v. CATON. *R. R.* 21. aquarum fiſtulis, etiam ſcripturae ſeruandae in titulis, et aliis monimentis. v. ſupra c. 1. §. 17.

16. *Ferrum*, cuius duriſſimum genus, et velvt nucleus, vt PLINIVS appellat, eſt *chalybs*, commendatur colore, ſimili violaceo, vnde ἴόεις Graecis, et ἰοειδὴς dicitur, et duritie. Vtrumque bonum accipit ab aquae bonitate, qua fuſum tingitur, vt aes. v. quae diximus in *Claue Ciceron.* v. *aqua*.

17. Heroicis temporibus ſupellectili variae ſeruiebat, vnde πολύκμητος σίδηρος, *bene elaboratum ferrum*, ſaepe apud HOMERVM. PLINIVS etiam in ſtatuis vſurpatum eſſe, tradit. In templorum quidem foribus frequens eius mentio eſt.

CAP. V.

DE

VARIA MATERIA OPERVM ANTIQVORVM.

I.

In reliqua operum antiquorum, et deliciarum veterum materia, primus locus debetur *ebori*, in quo interdum ipſa magnitudo inſignis cimelium fecit, vt apud CICER. *Verr.* 4, 45. PLIN. 8, 10. vbi V. HARDVINVS.

2. Eius virtus prima eſt in candore; vſus nobiliſſimus in operibus ſculptis, vt ſignis; in quibus

quibus in primis laudata eſt eboris materia: memoranturque clara in eo genere artificum, vt, Phidiae, Myrmecidae, aliorumque opera. Sed pariter frequens vſus fuit in ſellis, ſceptris, lacunaribus, lectis, enſibus, frenis equorum, ferculis menſarum, et triumphorum, in codicillis et diptychis, ad quorum vſum ſectum eſt. Eboris caelati ad ornatum vel tecti, vel parietis, in tricliniis, etc. (*bas-relief*) exempla v. ap. CAYLVM T. V. p. 230. Et quia flauedinem ducit ab annis, coepit etiam tingi, in primis purpura et cocco, iam Homericis temporibus. v. *Iliad.* δ'. 142. cf. HEINS. ad CLAVDIAN. de *Rapt. Pros.* 1, 274.

3. Altera materia eſt *teſtudinis*, quae, ſecta in laminas, tegendis ad ornatum lectis, abacis, poſtibus forium, adhiberi coepit. PLIN. 9, 13. CLEMENS ALEX. *Paedag.* 2, 3. VIRGIL. *Georg.* 2, 462. Caeſar etiam in ferculis triumphi vſus eſt, apud VELLEIVM, 2, 56. Neronis imperio inuentum eſt pingere teſtudinem, vt imitaretur ligna pretioſiora, PLIN. 16, 43.

4. Lignorum etiam delectus in deliciis veterum fuit. *Acanthi* (arbor Aegyptia eſt), praeſertim candidae, lignum in pulcris numeratum, Caeſaris triumphus Ponticus arguit, in quo fercula ex acantho, ap. VELLEI. l. c.

5. Sed longe clarior *citrus* Africana, ſeu Mauruſia, (PLIN. 13, 15.) in deliciis Romanis fuit, in menſis in primis, in quibus ad inſaniam vſque cupiditas lautiorum hominum flagrauit. TERTVLLIANVS de *Pallio extr.* menſam citream XV. M. HS. a CICERONE, XXX. ab Aſinio, emtam tradit. add. MARTIAL. 14, 89. Sed etiam

expoliendis nobilioribus aedium partibus ſeruiuit. V. FESTVS in *pauimenta poenica.*

6. Ligna alia, quibus in laminas, ſeu bracteas, vt PLINIVS loquitur, ſectis, alia vilior et minus ſpecioſa materia inducta eſt, fuere *terebinthus*, *aceris* genera, *buxus*, *palma*, *ilex*, *populus*, auctore PLINIO, 16, 43. adde *ebenum* (nigram) ap. LVCAN. 10, 17.

7. *Cedrus* quoque laudatur, in Oriente in ſtructuris, in Occidente in Deorum in primis ſimulacris vſitata, ob duritiem. VIRGIL. *Aen.* 7, 178; PLIN. 13, 5. vbi Apollo cedrinus in delubro Romano memoratur. Color ligni, mixtus e nigro et aureo, ſeu medius inter vtrumque, i. e. flauus. OVID. *Amor.* 1, 14, 12.

8. Firmitatis commendationem habuit etiam *cypariſſus*, vel *cypreſſus*; vnde et in ſignis Deorum vſurpata, (LIV. 27, 37. etc.) et in tabulis legum, quales Solonis fuiſſe traditum eſt. Apud HOMERVM in aedibus regiis poſtes e cupreſſo, *Odyſſ.* ρ'. 340.

9. In materia autem vel deliciarum antiquarum, vel operum aliorum, ſunt etiam colores: in quibus difficultas eſt ſaepe ex ambiguitate verborum Graecorum et Latinorum, confuſis interdum inter ſe vicinorum verbis, vt, in purpura et cocco, in epithetis tum Graecis, *αἴθοψ*, *οἴνοψ*, *κυάνεος*, et Latinis, vt, viridis, caeruleus, niger, etc. Sed genera ipſa colorum, qua conſtant materia, ad vſus picturae, enarrat et perſequitur PLINIVS, 35, 5. 6.

PARTIS

PARTIS II

CAP. I.

DE LIBRIS SCRIPTIS.

1.

Antiquiſſimi, quorum memoria extet, libri ſunt gentis Iſraëliticae, nec antiquior Moſaico vel eſt vſpiam, vel fide certa apud veteres commemoratur. Formam autem antiquisſimam eſſe, quae proprie volumen dicitur, Pſalmorum Dauidicorum teſtimonio conſtat (40, 8.) et eius formae perpetua in ſacris Iudaeorum libris conſeruatione. Etiam Graecis ab initio formam eam vſitatam fuiſſe, auctores idonei tradidere. De Latinis ipſum *voluminis* verbum indicio eſt, cum variis inde ductis formis loquendi.

2. Plagulae, vel ſegmenta plura, vel chartae, vel membranae conferuntur, totumque contextum voluitur circa cylindrum, cui altera eius extremitas commiſſa eſt. In contexendis plagulis permutationes interdum factas, et hinc transpoſitiones ſcripturae, coniicere liceret, ſi certum eſſet, in ſingulis plagulis ſcripſerint, an in confertis, et toto plagularum contexto. In linteis libris tali confertione opus fuiſſe non videtur. Vnum cylindrum fuiſſe, non duos, indicant teſtimonia veterum, ſemper ſingulari numero vtentium, et ipſae figurae voluminum antiquae, in monimentis repertae. Cylindri extremi habent *vmbilicos*, i. e. capita in vmbilico-

rum

rum formam; quae et *cornua* vocant. *Vmbilici picti* ſunt ap. MARTIALEM I, 67.

3. Quadratorum librorum inuentum Attalo tribuentium opinio vt valeat; tamen id inuentum non mouit loco et vſu volumina. Nam et in poſterioris aetatis monimentis ſpecies voluminum, per pluteos digeſtorum, reperta eſt, vt, in Nouiomagenſi ap. BROWERVM, *Annal. Trev.* p. 105. niſi ea tabularii potius, quam bibliothecae, ſpecies eſt: et voluminum exempla ipſa ex Herculanenſibus receſſibus prolata ſunt.

4. Sed quadratos libros faciendi conſilium ſiue Attalo, ſiue alii cuicunque, iniecit chartae vel caritas, vel parſimonia, dum in aduerſa et auerſa parte chartas conſcribere volunt, in membranis nominatim, poſtquam vtramque partem ita mundare didicerant, vt pariter apta eſſet ſcripturae capiendae. v. ALLATIVS ad *Antiqu. Etr.* p. 113. VOSS. ad *Catull.* p. 50.

5. Etſi autem chartae membranaceae inuentum Attalo antiquius credatur, antiquior tamen Niloticae vſus videtur. Itaque antiquiſſimi libri papyracei fuere; manſitque vſus papyri in libris ſcribendis ad nonum vſque ſeculum, vt demonſtrat MABILLONIVS, *Diplom.* I, 8. Extant etiamnum Codices quidam e charta tali, quos enumerant *Auctores Noui Operis Diplom.* T. I. p. 496.

6 Codices cerati vſibus priuatis, vt, rationum, ſeruiuere, vt formandarum orationum, carminum, etc. In publicum proditura ingeniorum monimenta papyro, vel membranis, commendata ſunt. Exempla tabularum ceratarum,

ſiue

ſiue Codicum ceratorum, nunc quoque in Bibliothecis quibusdam viſuntur. Sed eae mediae aetatis reliquiae ſunt. Vidimus ipſi exemplum in bibliotheca ſcholae Portenſis.

7. Ornatus librorum communis fuit in titulis, literis primis, minio, auro, etc. linendis, chartis leuigandis, etiam cedro imbuendis aduerſus cariem: proprius quadratis et membranaceis, purpura inficiendis chartis, ſcripturaque maiori et nitidiori; quae pictura verius, quam ſcriptura, appelletur; etiam aureis, vel argenteis literis. v. VOSS. ad *Catull.* l. c. MONTEFALCONIVS *Palaeogr.* 3, 5. Exempla Codicum purpuratorum, et literis aureis argenteisue ſcriptorum enumerat BREITINGERVS V. C. de *Pſalterio Gr. Turicenſi*, p. 8. quod et ipſum purpura tinctas membranas habet, et ſcripturam auream, et argenteam. Exſtant SCHWARTZII eruditae de *Ornamentis librorum* Diſputationes.

8. Ad vſum magis, quam ad ornatum, pertinent imagines rerum in perantiquis Codicibus Graecis obuiae, vt, *Dioſcoridis*, *Heſiodi*, etc. Sed raro in iis aut diligentia iuſta, aut elegantia cernitur. v. MONTEFALC. p. 7. ſq.

9. In Hebraicis ſacrorum librorum Codicibus antiquitas magis ante iactata, aut temere credita, quam probata eſt. Meliores adhuc Hiſpanici fuere, qui reperiuntur locis in iis Orientis, quo expulſi Hiſpania Iudaei abierunt. Hodie ſtudium hominum vndique eruendi Hebraicos libros ſpem facit reperiundae ſcripturae antiquioris exempla, ante ſecure ignorata. Scripturae antiquioris diſcrimen a recentiore facit minus quaeſita literarum elegantia: ſed ſunt et alia ſigna,

ſigna, de quibus hic dici non eſt neceſſe. v. SIMON. *Hiſt. Crit.* T. I. L. I. c. 21. ſ. Auctores *Noui Op. dipl.* T. II. p. 385. ſ.

10. In Graecis et Latinis copia exemplarium diſcrimen facilius reddidit; quod iudicium tamen interdum cupiditas hominum impedit, vel ſua nimis admirantium, vel ſuae cuidam opinioni, per antiquitatem librorum defendendae, nimis fauentium. Antiquiſſimum Codicem Graecum, et ſeculo ſecundo ſcriptum, credidere multi Codicem Bibliorum Vaticanae Bibliothecae; nec multo iuniorem eum, quem Alexandrinum appellamus: quorum neutrum hodie periti credunt. Sunt tamen antiquiſſimi.

11. Antiquiſſimi autem e Graecis ſunt, qui literas maiores quadratas, vel rotundas habent, ſine notis, lectionem iuuantibus, nec inter ſe nexas, vt ii, quos ante commemorauimus, Codex Colbertinus, in quo eſt verſionis V. T. Graecae fragmentum, Dioſcoridis Vindobonenſis, et alii. Sed vt ſeptimo ſeculo antiquiores iudicare facile, ſic certae aetati adſignare, haud in promtu eſt e ſola ſcriptura. In deteriori ſcriptura minus impedita res eſt: eoque proſunt ſcripturarum antiquarum ſpecimina, de quibus ſupra diximus.

12. Atque etiam in iis, qui antiquae ſcripturae formam habent, ambiguitas quaedam eſt ex eo, quod quidam, feris etiam temporibus, ſcripti ſunt cum imitatione veteris ſcripturae, primum in Italia a Langobardis, deinde a Britannis, forte etiam Francis, poſt illata iis terris literarum Graecarum ſtudia. De Codicibus quidem biblicis Graeco-Latinis res eſt in prom-

promtu, ſuntque reperti in Francia et Britannia.

13. Latini antiquiſſimi ſunt, qui ad ſcripturam maiorem, quam in antiquis tabulis Legum, SCtorum, in titulis, numisque videmus, accedunt proxime. In quo genere tamen et ipſo interdum imitatio antiquitatis fallit: quippe et ab imperitis doctrinae Codices antiqui repetiti ſunt, non tam ſcribendis ſuo modo, quam pingendis, vt eſt apud GERSONEM de *Scriptoribus;* quorum vltimam claſſem facit eam, quam diximus. Sed id, vt opinamur, non minuit pretium librorum, ſiue auctoritatem; quia ſunt tamen imitationes, et velut picturae veterrimorum Codicum, forte diligentiores iis, qui ab intelligentibus deſcripti ſunt.

14. Ceterum e ſeculis, a Chriſto nato prioribus, Codex ſcriptus extat nullus; ſuntque antiquiſſimi fere Gothicae, aut Langobardicae, aut Carolingicae aetatis. Nec mirum eſt, veterrima exempla periiſſe in tam frequentibus barbarorum irruptionibus, tot incendiis, etiam ſuperſtitione ad extremum ea, quae libros veteres, vt profanos et religioni noxios, damnabat: qua *Gregorium M.* incenſum multos Latinos libros veteres deleuiſſe ap. IOANNEM SARISBER. *Policrat.* 8, 19. traditum eſt; de qua re nuper controuerſia exorta eſt: v. BRVKERI V. Cel. *Supplementa ad Hiſt. philoſ.* p. 636. ſqq. quae mala ſunt omnia libris Graecis communia.

15. Sed aut par, aut maior pernicies illata eſt libris antiquioribus ab inſcitia, delente veterem ſcripturam, vt reponeret nouam: qui *Codices reſcripti* dicuntur. Ea non modo in libros gentilium,

ſium, ſed etiam ſacros ſaeuiit; vnde et Canones, ei coërcendae ſcripti, vt *Quiniſextae* 68. ad quem v. *Balſamo* et *Zonaras:* fruſtra: reperiunturque etiamnum reſcripti libri plures in bibliothecis, quos diligentia eruditorum quorundam commode deprehendit, vt, Codex *Ephremi* Syri in Pariſina, deprehenſus ab ALLIXIO, v. WETSTENII *Proleg. ad N. T.* T. I. p. 29. vt ISIDORI *Etymologicum in Guelferbytana*, de quo et aliis v. Cl. KNITTELIVM ad *Fragm. Vlphilae*, p. 207. adde MONTEFALC. *Palaeogr.* p. 318. 19. Auct. *operis noui Diplom.* T. 4. p. 458.

16. Ad iudicandam autem aetatem Codicum etſi maxime valet vſus in his, qui Codices multos non modo leuiter ſpectauere, ſed etiam curioſius tractauere: tamen etiam prodeſt, quae ſcriptura cuiusque aetatis fuerit ac gentis ſcire, et inſpiciendis ſpeciminibus Codicum cognoſcere, praeſertim eorum, de quorum aetate ſatis conſtet. In quo cautio eſt, ne quodque ſcripturae genus definitis veluti vnius cuiusdam ſeculi terminis adſtringamus. Interdum citius, interdum tardius, ſcripturae forma mutatur: et vulgaris formae imitatio non ita rata fuit, et quaſi lege imperata librariis, vt religioſum eſſet, ſcripturae melius genus vel diſcere, vel, vbi didiceris, vſurpare. Nec ſola ſcripturae forma niti oportet, ſed in ipſis Codicibus, in calce, in marginibus quaerere, ſi quid ſit, quod ad aetatis indicium valere poſſit; qualia ſaepe ſunt in libris ſcriptis reperta.

17. Etiam recentioribus temporibus, inuenta typographia, Codices plures periere, cum, exſcripti typographorum formis, negligerentur,

et

et pro inutilibus abiicerentur, vel etiam manibus operarum ita eſſent vitiati, vt contemnerentur, cum non ex apographo, ſed ipſo codice, textus ab operis ſumeretur. Itaque fruſtra plures hodie Codices in bibliothecis requiruntur, e quibus libri veteres primum expreſſi typis ſunt, vt, Codex Moguntinus *Liuii*, e quo Scheffcriana fluxit, vt, *Quintiliani*, et alii e Gallenſi bibliotheca; niſi quidam adhuc ibi latent, ſed vulgo ignorati, dum negligunt bona ſua populares, vt ſit plerisque in locis.

18. Enimuero iisdem temporibus multi libri, etiam qui iam editi eſſent per typographos, etiam ex ipſis typographicis exemplis, deſcripti ſunt, vel ad vſus ſingulorum, quibus poteſtas aliorum exemplorum non erat, vt factum eſt in ſcholis, vel ad quaeſtum: qualium ſcribarum quaeſtuoſa ſocietas Florentiae, atque aliis locis fuit. Huius generis multa exempla ſunt in Bibliothecis, quae etiam pro veteribus vel iactantur, vel probantur ab imperitis, quando ſua intereſſe vident. In hoc genere Codicem Rauianum Berolini poſuerim cum CROZIO.

19. Notitia Codicum adhuc ex antiquitate reliquorum, peti debet e Catalogis Bibliothecarum, praeſertim iis, in quibus diligentius deſcribuntur; qui ſunt valde pauci: nam quam in vſus primum ſuos congeſſit, deinde edidit MONTEFALCONIVS Bibliothecam manuſcriptorum Tomis duobus, ea nihil niſi nomina librorum habet; tum ex operibus eorum, qui inedita e manuſcriptis codicibus edidere, vt, CANISII, BALVZII, LABBEI, et multi alii, item e praefationibus eorum, qui veteres ſcriptores grae-

cos, aut latinos, aut ſcripta Patrum graecorum, latinorumue edidere, de eorumque Codicibus ſcriptis diſſeruere: a quo genere maior diligentia ſolet et in inſpiciendo, et in deſcribendo adhiberi.

20. Vtilitas inſpiciendorum Codicum ſcriptorum multiplex eſt. Primus cernitur in librorum, iam editorum, vel corrigenda et emendanda vitioſa lectione, vel vera firmanda et vindicanda, cuius vſus pleni ſunt commentarii Criticorum in ſcriptores veteres, graecos et latinos; nec is habet dubitationem. In quo genere non modo noui, i. e. nondum collati Codices excutiendi ſunt, ſed etiam ab aliis iam inſpecti, vel illi ipſi, a quibus primum ſumta ſunt exempla edita. Nam in illis initiis literarum inſtauratarum nondum ea diligentia in conferendis libris erat, quae nunc requiritur, et in edendo plus ſibi libertatis ſumebant.

21. Huic proximus eſt, vel in explendis lacunis, vel deprehendendis, atque inde reſecandis, ſpuriis emblematis, itemque in luxatis ſanandis, cum ea, quae loco ſuo mota ſunt transpoſitione fortuita, in ſuam ſedem reponuntur: cuius generis medicinae ſaepe per libros ſcriptos feliciter adhibitae ſunt, vt ſingulos ſcriptorum veterum, tum gentilium, tum chriſtianorum, editores mittamus, a CANISIO, LABBEO, et aliis, a LEIBNITIO in DITMARI *Chronico*, et aliis.

22. Nec ille paruus vſus eſt, aut contemnendus, qui eſt in auctoribus librorum veris, fictisque cognoſcendis: in quo genere ſaepe libris eccleſiaſticis vel falſus auctor ademtus, vel verus redditus eſt, vt e commentariis CAVEI, PAGII, OUDINI, et aliorum patet. Nec vero alia ſatis

certa

certa eſt, aut ſaltem certior, cognoſcendorum auctorum ratio. Quae coniecturis rerum vtitur, facilius, qui non ſit auctor, quam qui ſit, repererit.

23. Omninoque tractare libros veteres, plurimum prodeſt ad obſeruationes criticas de modis et cauſſis corrumpendi, interpolandi, omittendi, transponendi, *etc.* vel colligendas, vel firmandas, et illuſtrandas. v. in praefatione noſtra ad TACITVM de Codice Guelferbytano, ad CALLIMACHVM, etc. Et diſcuntur illae haud paullo melius, et ad vſum aptius hoc modo, quam e ieiunis ſcholae praeceptis.

24. Ille vero haud inficiandus vſus eſt, quod Codicibus tractandis libri nondum editi reperiri poſſunt, et reperti ſunt ſat multi, quibus edendis doctrinae et literis ſaepe conſultum eſt per eos, quos ſupra commemorauimus, et alios; etſi non ſemper delectus in edendo adhibitus eſt, qui debebat. Et latent profecto adhuc multa in Bibliothecis, praeſertim Eccleſiarum maiorum in Germania, et aliis locis, quae cum fructu edi poſſent, ſi modo eſſent, qui quaerere, inſpicere, atque edere vellent.

CAP. II.

DE

TITVLIS, TABVLIS LEGVM, DECRETORVM, ET SIMILIBVS, VULGO INSCRIPTIONIBVS.

I.

Praeter librorum ſcriptorum Codices extant et alia multa mônimenta antiquitatis literata, multa Codicibus omnibus haud paullo antiquiora, quae *Inſcriptionum* nomine complecti ſolemus; in quibus conquirendis et inſpiciendis cum ſemper diligentes fuerint ſtudioſi literarum et doctrinae, vt vel e veteribus Hiſtoricis, inde ab HERODOTO, etiam Oratoribus, et Grammaticis, diſcimus; inſtauratis quoque literis, initio facto ab CYRIACO Anconitano, et IOCVNDO Veronenſi, ad hoc vſque tempus in iis eruendis, colligendis in certum corpus, proferendisque in lucem, a multis laboratum eſt, et nunc quoque laboratur. V. PETR. BVRMANNI praef. ad *Gruteri* Theſaurum, et HESSELIVM in praef. ad *Gudii* Inſcr. p. 13. 14. ſ. et in *Append.* praef.

2. Atque vt mittamus eos, qui tantum obiter ſcriptis ſuis ex hoc genere aliquid adſperſere, e Philologis, Criticis, Hiſtoricis, vt, FABRICII, VICTORII, PIGHII, BARONII, et ſexcenti alii: colligendi et ſeparatim edendi initium factum

factum eſt in Germania ab duobus, PEVTINGERO, a. 1505. et HVTTICHIO, 1520, ſecutis Romae MAZOCHIO, 1521. in Germania APIANO et AMANTIO, Ingolſtadii 1534. ſed longe ſuperatis omnibus a SMETIO, cuius collectionem edidit LIPSIVS, Lugd. Bat. 1588. f.

3. Verum et *Lipſium* longe poſt ſe reliquit IANVS GRVTERVS, *Ioſ. Scaligeri* et *Marci Velſeri* auſpiciis collecto iuſto Corpore, et ap. *Commel.* 1603. edito, cum Indicibus a SCALIGERO immenſo labore, ſed ad vſum aptiſſime, digeſtis; ad quorum formam prope omnes, qui ſecuti ſunt, ſuos digeſſere. Id opus, GVDII cura multis locis emendatum, cum notulisque pluribus recuſum eſt a. 1707. ſed prioris editionis exemplis diligentior correctio contigit.

4. Qui poſt GRVTERVM idem egere, eorum duo genera ſunt: in primo ſunt, qui intelligendi et interpretandi auctores eſſe voluere, editis cum commentario, aut notis, Inſcriptionibus delectis e vario genere; vt REINESIVS, *Lipſ.* 1682. SPONIVS, in *Miſcell. Antiqu. Lugd.* 1685. FABRETTVS, *Rom.* 1699. Compendium huius generis tironibus ſeruiens eſt in Sylloge FLEETWOODI, *Lond.* 1691. 8.

5. Alterum genus velut Supplementa Gruteriano operi ſcripſit, colligendis et edendis aut nouis, aut accuratius deſcriptis. Talia ſunt *Doniana*, ab GORIO edita, *Gudiana* per HESSELIVM, MARMORA OXONIENSIA, nuper auctius ſplendidiusque poſt PRIDEAVSIVM et METARIVM edita, NORISII *Piſana*, CHISHVLLI *Aſiatica*, GORII *Etruſca*, *Piſaurenſia* OLIVIERII, *Veronenſia*, *Taurinenſia* Marmora

P. II. *Palmyrena*, *Pocokiana*, tum in Itinerario, tum Volumine proprio edita, *Marmor Sanduicenſe* TAYLORI, et *Atticum* RICARDI, *Heracleenſia* per MAZOCHIVM, etc. quo pertinent et alia in operibus antiquariis, vt, BOLDETTI *Coemeteriis*, DORVILLII *Itinere Siculo*, Comitis CAYLI *Collectione Antiqu.* etc. itemque *Diptycha*, vt, Leodienſe WILTHEMII, Diuionenſe, Brixianum, Turicenſe, et alia, ab aliis edita et illuſtrata.

6. Ita aucta dudum prope in immenſum ſupellectili hac erudita, nouum Corpus, Gruteriano inſtituto, vniuerſarum moliri coepit SCIPIO MAFFEVS, edita etiam operis deſcriptione: (v. ad calcem *Sigl. Gr.*) ſed, ſiue victus labore immenſo, et deſperans conſilii exitum, ſiue morte praeuentus, deſtituit ſpem ſtudioſorum. Succedere voluit operi MVRATORIVS; ſed, conſilio abiecto, edidit tamen Inſcriptionum volumina quatuor, *Mediol.* 1739 — 42. velut ſupplementum collectionum ſuperiorum: qui etſi cenſuras multas multorum, in primis HAGENBVCHII et SAXII, incurrit; bene tamen de hoc genere meruit, multis ante non editis inferendis, praeſertim in Claſſe Conſulari, ex qua Faſti Conſulares ſub Caeſaribus luculenter vel emendari, vel locupletari poſſunt, et Legum, SCtorum, etc. Huius operis ſupplementa dare coepit SEB. DONATVS, *Lucae* 1764. f. cuius praefatio adeunda.

7. Antiquiſſimas omnium, quae quidem repertae ſint, habemus inſcriptiones, in inſulae Cypri vrbe, Cittio, repertas, Phoeniciis literis; quae ſpectantur Oxonii in Muſeo, editae nuper

etiam

etiam in *Marmoribus Oxonienſibus*, et in SWINTONI Diſſ. de *Inſcriptionibus Cittieis*, *Oxon.* 1750. 4. ſed cui ſuper earum interpretatione non conuenit cum BARTHOLOMAEO, V.C. Francogallo. De iis, quas in Arabiae deſertis, in primis in monte Sina, ſaxis inciſas iam antiquus auctor, COSMAS *Topogr. Chriſt. V. p.* 205. itemque alii auctores ſuperioris ſeculi tradidere, res incerta videbatur MAFFEO *Crit. Lap. I. p.* 9. certior facta eſt per POCOKIVM, qui titulos, magno numero inde deſcriptos, dedit, partim Aegyptiaca, partim Arabica ſcriptura, vtraque etiam in nonnullis mixta, *Itiner. T. I. p.* 148. ſuper quibus admonentem nonnulla vide CAYLVM, *Coll. Ant. T. I. p.* 73. De earum aetate et argumento nihil adhuc certi eſt.

8. Inter Graecas veterrimae ſunt *Amyclaea*, a FVRMONTIO reperta (*Nouum opus diplom. T. I. p.* 616.); *Sigea* in *Antiquitatibus Aſiaticis*, a CHISHVLLO edita, et aliae eiusdem POCOKII, aliorumque Britannorum, *Heracleenſes* denique MAZOCHII.

9. Inter Latinas vetuſtiſſimae ſunt in vaſe aeneo ap. WINKELM. *Hiſt. art.* p. 292. in *lamellis Tiburtinis* ap. FABRETT. p. 461. in baſi columnae Duillianae, SCtum de Bacchanalibus, quod commentario illuſtrauit MATTH. AEGYPTIVS etc.

10. Optimae porro et vtiliſſimae ſunt, quae Leges, SCta, et Decreta Ciuitatum et Regum, Fóedera, magnarumque rerum aliarum memoriam ſeruant, vt, Faſti Capitolini, Monimentum Ancyranum, et quaecunque Hiſtoriae, Geographiae, Chronologiae proſunt.

11. Vſus inſcriptionum in omni prope parte doctrinae liberalis eſt permagnus et multiplex, atque, vt GVDIO placuit, prope maior, quam numorum veterum; quippe et maior varietas eſt; in Grammaticis et omni Philologia antiqua, in Critica omni, in Geographia, Chronologia, et Hiſtoria vniuerſa, tum ſacra, tum cetera, in ritibus moribusque antiquis; quibus omnibus etiam permultum lucis e talibus titulis eſt affuſum.

12. Et permultae hoc proſunt magis, quod, quia publica ſunt monimenta, certa rerum argumenta praebent. Itaque videmus etiam hiſtoricos veteres, iis vt praecipuis et haud dubiis teſtimoniis vti, et ad lites dirimendas conferre: vt docuimus in Diſputatione noſtra *de Fide hiſtoricorum aeſtimanda* §. 18. ſqq. In quo eos recentiorum ita quisque eſt ſecutus maxime, vt de talibus rebus iudicare potuit optime. Exempla eius generis, e ſcriptoribus antiquis ad Hiſtoriae vsque Auguſtae ſcriptores collecta, reperiuntur apud MAFFEVM operis poſtumi, mox commemorandi, libro ſecundo.

13. Sed duplici cautione opus eſt, prima, vt genuinae ſint, deinde, vt accurate, et a peritis talium rerum deſcriptae. Et eſt ſaepe in illo difficile iudicium, nec minus difficilis rectus vſus. Quo magis optabile eſt, vt Critica lapidaria prodeat a viro docto promiſſa. Nam a MAFFEO promiſſa, imperfecta relicta eſt; cuius tamen particulae nuper a DONATO, in opere ſupra laudato, editae, multum boni habent, non modo, quia traduntur leges recte iudicandi, ſed multo magis, quia examinandis inſcriptionibus pluri-

pluribus, praebent materiam exercendi in eo genere iudicii, et ad vſum viam muniunt, *libri quarti capite ſecundo et tertio.* Nec minus vtilem literis rem faciat, ſi quis ſcribat opus, quale GVDIVS meditabatur, de vſu inſcriptionum, ſimile Spanhemiano de vſu numorum.

14. Sed ad eas, quas antea §. 10. commemorauimus, vtilitates, opus eſt primum, inſcriptiones vt bene legere poſſis: deinde, vt intelligere: denique, vt quid, quoue modo inde diſci poſſit, ſcias. In primo proderunt in primis de notis libri, quos ſupra indicauimus, P. I. c. 1. §. 14. nam quae in literarum figuris eſſe difficultas poteſt, vt in Graecis, breui vſu tollitur: alterum requirit notitiam aliquam antiquitatis Graecae et Romanae in honoribus, ſacris, ciuilibus et militaribus, in moribus, publicis in primis. In vtroque genere proderit, delegiſſe ſibi aliquem ducem ex iis, qui in explicandis titulis laborarunt, vt, REINESIVM, in primisque FABRETTVM, eiusque opere legendo vtriusque rei facultatem ſibi comparare: tironibus etiam FLEETWOODI Sylloge ſuffecerit. Proderit etiam legiſſe, quae MAFFEVS, de quo paullo ante commemorauimus, operis imperfecti libro vltimo, c. 1. paſſim praecepit.

15. In tertia ratione etſi non opus eſt praeceptis apud eum, qui ingenio et doctrina valet; tamen vtile admodum eſt, in legendis virorum doctorum ad auctores veteres Graecos et Latinos commentariis, in libris geographicis, grammaticis, vt, de orthographia, in libris hiſtoricis et criticis virorum doctorum, vt, SCALIGERI, CASAVBONI, PERIZONII, TILLEMONTII,

PAGII, obſeruaſſe, quomodo titulis antiquis ad rem quamque vſi ſint: tironibus e. c. commendem P. WESSELINGII libellum ad Inſcriptionem in Corpore Muratoriano editam, in qua P. Sulpicii Quirini, et Cenſus Syriaci mentio eſt. *Vltrai.* 1745. Ita paullatim et ſtudium, et facultas imitandi veniet. Diſputationes ſuper difficilioribus rebus et quaeſtionibus, vel ad maturitatem in hoc genere maiorem ſeponend e ſunt, vt in omni alio genere antiquitatis: et ſeponentur hoc ſecurius, quo rarius vtilitatem parem labori habent: vel relinquendae iis, qui non modo, vt doctrinae adiumentum, hoc genus antiquitatis aſſumere, ſed in eo habitare volent.

CAP. III.

DE DIPLOMATIBVS.

I.

Diplomata proprie ſunt chartae complicatae, vel *tabellae duplices*, vulgo *Codicilli* (MACROB. *Sat.* 1, 23.), ſed vſus fecit, vt de tabellis dicerentur maxime, quae itineris (publico in primis curſu) faciendi facultatem darent (CIC. *Div.* 6, 12. v. *Clav. Cic.* CASAVB. ad SVET. *Aug.* 50.). Poſt translata ſunt ad literas Principum, Pontificum, etc. ſigillo ſancitas, in primis, per quas aliquid iuris vel beneficii daretur; ad extremum, de omnibus prope literis publicis dici coepere, praeſertim in arte, vt a MAFFEO. Nos eam rationem verbi vſurpandi ſequimur, quae de literis publicis Principum, Pontificum, Epiſcoporum,

porum, etc. accipit. v. Auctores *Noui Operis Diplom. T.* I. *p.* 233. ſ.

2. Ea cum ſint in fontibus et inſtrumentis hiſtoriae certae, iurisque publici, viri docti, vtriusque diſciplinae ſtudioſi, in iis conquirendis cum omni tempore, tum noſtra in primis aetate, laborauerunt: extantque Collectiones Diplomatum prope innumerabiles, quas longo ordine recenſet BARINGIVS, in *Claue Diplom.* p. 36. ne horum quidem praetermiſſis, qui ſeparatim quidem Diplomata non edidere, ceterum opera ſua hiſtorica iis referſere, vt BARONIVS, RAYNALDVS, BOLLANDISTAE, BROWERVS, SCHATENIVS, FREHERVS, et alii fecere. Ad faciliorem eorum vſum comparata ſunt PETRI GEORGISCH *Regeſta Chronologico-Diplomatica*, *Francof.* 1740. *Voll.* 4.

3. Sed modus diplomatum tractandorum, h. e. iudicandorum et vſurpandorum, olim non praeceptis et arte conſtabat, ſed obſeruatione et vſu; quo frequentior etiam fraus interceſſit: donec ab duobus viris doctis initium factum eſt, certas obſeruationes colligendi, et canones ſcribendi, quibus iudicium diplomatum dirigeretur, altero Graeco, LEONE ALLATIO, in *Animaduerſ. ad Antiquit. Etruſcas*, *Paris.* 1640. quamquam id opuſculum ad vniuerſam librorum veterum, i. e. Mſſtorum, criſin pertinet; altero Germano, HERM. CONRINGIO, in *Cenſura Diplom. Lindav. Helmſt.* 1672. et in *Oper. T.* II. *p.* 567. ſqq.

4. Ab his initiis profectus magis ad artis formam de Critica diplomatica ſcribere inſtituit DAN. PAPEBROCHIVS, in nobili *Propylaeo anti-*

antiquario, P. I. ad T. II. *Apr.* in *Act. S.* Qua re locum famoſae controuerſiae diplomaticae fecit, ſiue Scepticiſmo diplomatico; perfecti efficere nihil potuit, propter inopiam exemplorum (v. *praef. Propyl.*), philoſophia quadam potius vſus, quam certis et ſufficientibus rei vniuerſae obſeruationibus; quae in tali genere dominantur.

5. Succeſſit maiori cum apparatu IO. MABILLONIVS, edito *Pariſiis* a. 1681. opere *de Re Diplom.* libris ſex, cuius etiam *Supplementa* edidit, a. 1704. Repetitum et auctius editum eſt praeclarum opus *Pariſiis* 1709. Nec modo obſeruationibus diligentibus de omni Diplomatum materia et forma, rem agit, ſed etiam fidem diplomatum vniuerſam aſſerit.

6. Nec aequauit hunc, nec ſpem doctorum, SCIPIO MAFFEVS, edita bis 1727. 1734. Italico ſermone, *Hiſtoria Diplomatica;* quam voluit eſſe Inſtitutionem Criticae Diplomaticae. Nam hiſtorica magis et philologica tractat, velut de papyro late, et antiquiora Seculo diplomatico, quod a ſeculo fere octauo ducitur; finit in enumerandis iis, qui diplomata vel collegere, vel ad hiſtoriam illuminandam contulere.

7. Perfectius quid promiſere, atque etiam dedere, duo Monachi Benedictini in opere magno, *Nouveau Traité Diplomatique*, Tomis ſex ab a. 1751. ad a. 1765. 4. edito *Pariſiis:* de quo late a nobis dictum eſt in *Biblioth. Theolog.* a. 1766. et ſequ. Summam operis faciunt, principia artis diplomaticae examinare; ita vocant capita de literis, forma ſcribendi, compendiis ſcripturae, ſigillis, et ſimilibus: regulas diſcernendo-

nendorum diplomatum conſtituere: denique characteres diplomatum ſeculi cuiusque demonſtrare. Eſtque opus praeclarum, et plenum bonis rebus, praeſertim, quae ductae ſunt e manuſcriptis libris et bibliothecis: ceterum, vltra fines operis nimis late euagantur, veluti, cum omnem antiquitatem literarum et ſcripturae Hebraicae, Graecae, Latinae illuſtrandam ſibi ſumunt: et in fine ſuper arte iudicandae fidei diplomaticae ſubtilius diſputatur, quam aut neceſſe erat, aut materia ſubiecta patitur.

7. Rem diplomaticam Germaniae proprie tractare et illuſtrare inſtituit *Chronici Gotuicenſis*, eruditiſſimi operis, auctor, a. 1732 editi, quae eſt Tomi prodromi Pars I. et II. Volumen alterum ad prelum paratum eſſe in Bibliotheca Monaſterii Gotuicenſis, nuper teſtatus eſt Abbas S. Blaſii GERBERTVS, in *Epiſtolis* p. 426. Eam rem ad vſum ſtudioſorum aptius et plenius egit IO. HEVMANNVS in Commentariis de Diplom. Impp. et Regum, item Auguſtarum et Reginarum Germaniae, *Norib.* 1745. 49. 4. Tironibus profuerit CHRIST. HENR. EKHARDI Introductio in rem Diplom. praecipue Germaniae. *Ienae* 1742. et 1753. 8.

8. Hiſtoriam rei diplomaticae qui plenius cognoſcere velit, adeat *Baringium*, in Claue Dipl. et Cl. *Gattererum*, in inſtituto Opere Diplomaticae vniuerſalis, cuius vna modo pars prodiit Gottingae a. 1765. quamquam *Allatium* omittit, vt opinor, quod proprie de diplomatibus non egit, et deos minorum gentium perſequitur.

9. Diplomatum qui et quantus vſus ſit, ante indicauimus, et late diſputatur a multis, vt in primis

mis a LEIBNITIO, in praeclara *Codicis Iuris Nat. et Gentium praefatione* vtraque, et Auctoribus *Noui Operis diplomat.* in praefatione.

10. Sed vt eam vtilitatem capere poſſis e diplomatis, quae iis tribuitur, recte vti ſcias oportet. In quo primum eſt, *recte legere*, alterum, *recte intelligere*, tertium, *genuina a ſpuriis diſcernere:* poſſis addere quartum, ex intellectis obſeruationes colligere, concluſionesque ducere.

11. Ad recte legendum opus eſt, cognoſcere figuras literarum, quibus tempore, ſiue, vt loqui mos eſt, ſeculo quoque, vſi ſunt in ſcribendo populi, quorum diplomata cognoſcere velis; deinde ſiglas et notas; denique compendia ſcribendi, et monogrammata nominum: quae ſunt omnia ex antiquis exemplis a MABILLONIO, et multis aliis, copioſiſſime in *Nouo Opere diplom.* T. II. et III. tradita. Tironibus BARINGIVS ſuffecerit.

12. Ad intelligendum opus eſt primo ſcientia latinitatis, quae tempore quoque fuit; cuius facultatem dabit CANGII Gloſſarium, a Benedictinis praeſertim auctum, itemque CARPENTARII Supplementum nuper (1766) editum; deinde notitia palatiorum, villarumque et cortium regiarum, pagorum porro Germaniae, dignitatum tum aulicarum, tum ciuilium, et militarium, denique kalendarii mediae aetatis, omninoque modorum temporis ſignandi. Ea ex iisdem fere fontibus haurietur: in vltimo profuerit etiam, HALTAVSII *Kalendarium medii aeui* conſuluiſſe, et legiſſe Diſputationem praemiſſam operi claro: *l'art de verifier les dates*, auctore CLEMENCET, *Paris.* 1750. 4.

13. Iu-

13. Iudicium diplomatum, genuina ſint, an ſpuria, etſi multas et magnas difficultates habet, vt in aliis libris; quod controuerſia diplomatica docet, tum vniuerſa illa, quae inter Francos et Italos fuit; cum alii, duce GERMONIO, Ieſuita, prope totum genus diplomatum antiquorum ſuſpectum reddere tentarent, alii defenderent eorum fidem vniuerſam; tum quae ſuper ſingulorum fide diſceptatae ſunt, vt, *Carolinis* quibusdam, *Lindauienſi*, etc. tamen dubitari non debet, quin hic quoque ars critica, ſi officium ſuum recte faciat, ad verum nos perducere queat. Sed cauendum, ne, aut credulitate aliqua et cupiditate in iudicio temere praecipitando, peccemus, aut dubitandi libidine, et argutiis inutilibus in Pyrrhoniſmum incidamus, qui ab hoc initio latius ſerpat, et omnes antiquitatis reliquias ſcriptas ſuſpectas faciat; quod egiſſe Ieſuitas, non nimis abhorret a vero, etſi reclamat GERMONIVS.

14. Sed etiamſi, vt in aliis generibus Criticis, ita in hoc quoque, plus ad bene iudicandi facultatem valet naturalis ſolertia, ſcientia, et vſus rerum, denique exercitatio aliqua examinandi et iudicandi: tamen non inutile eſt, praecepta quaedam ſcribi ac teneri, quae partim in iudicando dirigant parum exercitatos, partim in controuerſiis ſuppeditent principia disputandi.

15. Oportet igitur *primum* tenere characteres diplomatum, et vniuerſos ac communes, et cuiusque aetatis proprios, eosque tum *externos*, qui ſunt in ſcripturae forma vniuerſa, in monogrammatis, ſigillis, ſimilibusque, cognoſcunturque obſeruatione; vnde de his latiſſime agunt omnes

omnes artis huius magiſtri; tum *internos*, qui ſunt in genere orationis, nominum, titulorum, ſubſcriptionis modo: *ſecundo* oportet rerum ipſarum non imperitum eſſe, vt, quid conſentiens ſit, quid repugnans, iudicare poſſis.

16. At vt haec praecepta ad vſum conferre diſcas paullatim, iudicandique in his rebus facultatem conſequare, legenda ſunt primum diplomata cuiusuis aeui quaedam haud dubie genuina, vt adſueſcas formae legitimae in ſingulis generibus, et comparandis deinde dubiis, vt conſenſum, vel diſſenſum, animaduertere poſſis. In quo etiam proderit plurimum, legiſſe analyſes diplomatum obſeruationibus additis, vt, IO. HEVMANNI, et de controuerſis diplomatis diſputationes. Tironibus commendem *Allatii* libellum, et in CONRINGII *Cenſura Dipl. Lind.* in primis c. 18.

17. Vt denique ad Hiſtoriam, Geographiam, et Chronologiam, ad iuris item publici, ciuilis, et eccleſiaſtici ſcientiam vti diplomatibus diſcas, cognitus eſſe debet modus eorum in has partes vſurpandorum; qui conſtat maxime obſeruationibus, vnde concluſiones ducantur profuturae. In quo etſi ingenioſo non multum difficultatis eſt, tamen vtile eſt obſeruaſſe, quomodo alii viri docti, et in talibus rebus triti, ex iis argumenta hiſtorica, geographica, et alia, per obſeruationes inde oblatas duxerint, quorum eſt hodie numerus non paruus: nec modo in hoc genere monimentorum antiquorum, ſed etiam in aliis, quorum non diſſimilis eſt ratio.

CAP.

CAP. IV.

DE RE NVMARIA.

1.

Metalli nobilioris in emtionibus vſurpandi antiquiſſima conſuetudo eſt, vt quae iam in primo Pentateuchi libro 23, 16. memoratur, et apud HOMERVM *Iliad.* η, 473. Sed ibi argentum eſt, hic aes et ferrum. Nec tamen ſtatim ſignato vſos eſſe credibile eſt, aut certis antiquitatis vel ſacrae, vel profanae, indiciis colligi poteſt, ne apud HOMERVM quidem vllo eius veſtigio impreſſo. Nam ſi tum fuiſſet, profecto aut loco illo memoraretur, aut in praemiis ί, 213. ψ΄, 259. ſ. Veterrimae ſimplicitatis eſt, cuius nunc etiam apud Sinenſes et Abeſſinos vſus, taleis metalli vti, quae pendantur, quam et de Britannis tradit CAESAR, *B. G.* 5, 12.

2. Nec quis primus ſignare inuenerit, aut qui primi ſignato vſi ſint, pro certo dici poteſt: *Phidoni* Argiuo Graeci vulgo tribuunt argenti ſignati vel inuentum, vel inſtitutum (AELIAN. *V. H.* 12, 10. et ibi PERIZON.), alii, auctore HERODOTO 1, 94. *Lydis*, alii aliis.

3. Apud *Hebraeos* ante Simonis Maccabaei tempora numos cuſos fuiſſe, vix doceri poteſt, qui id ius extorſit Syris, 1. *Macc.* 15, 5. 6. Ab illo tempore ſignati, qui Samaritanis literis inſcripti ſunt, ſoli genuini habentur, ceteri omnes pro ſpuriis reiiciuntur. v. RELANDVS *de numis Samarit. Diſſ. I.* in primis FROELICHIVS, prolegom. ad *Annales Syr.* p. 74. ſ.

4. *Phoenices*, credibile eſt, ad mercaturae commoditatem mature numis vſos eſſe: ſed nihil certi eſt. Punicos multos exhibet LASTANOSA in rariſſimo opere numiſmatico; qui vtrum ſint vere Punici, an Saracenici, in Hiſpania cuſi, dubitatur: ſed de hoc argumento rectius ſcripſit is, quem ſupra P. I. c. 1. p. 4. memorauimus, VELASQVEZ, in eo, quem indicauimus, libro. Extant tamen alii Punicis literis, etiam Phoeniciis, in DORVILLII Siculis, T. II. *tab.* 1. n. 4. 5. 6. conf. etiam WINKELM. *Hiſt. art.* p. 71. 72. et PELLERINVS in *Numis populorum*, qui ſuper eorum diuerſis generibus, et controuerſia de eorum interpretatione cum *Bartholomaeo* V. C. videndus *T. vlt. Supplem. p.* 48. *ſqq.*

5. Antiquiſſimus e Graecis, qui exſtet, numus ante putabatur *Amyntae* Regis, abaui Alexandri M. de quo v. BIMARDVS ad IOBERTVM, T. I. p. 26. Poſt ei aetate praelatus eſt *Phidonianus* (*Phidonis* nomine ſignatus) in *Thes. Brandeb.* BEGERI, T. I. p. 279, de quo extat SCHOTTI Diſp. in *Miſcell. Berolin.* T. I. p. 53. item *Cyrenaeus*, quem Phidoniano etiam praeponit HARDVINVS; putatque, tempora Cyri regis attingere (in *Comment. Triuultinis* a. 1727. p. 1444.). Sed in vtroque non vna eſt dubitatio: nec abhorret, antiquiores eſſe, in quibus ſcriptura eſt a dextris, vt, Syracuſanos, et alios apud WINKELMANNVM in *Hiſt. Art.* p. 213. 215. quales et in DORVILLII *Itin.* T. II. (v. BVRM. V. C. p. 369.) ſunt; quod tamen non vniuerſe adfirmauerim de omnibus: quippe vetus ſcribendi modus in nonnullis locis potuit diutius ſeruatus eſſe, ſaltem in publicis monimentis, vt in numis.

6. Apud

6. Apud *Perſas* primus aurum puriſſimum ſignauit Darius Hyſtaſpes, auctore HERODOTO 4, 166. *Darici* appellati PLVTARCHO, et aliis, pares ſtateribus aureis, h. e. viginti drachmis argenti. GRONOV. *Seſt.* p. 168. 169.

7. *Romae* ab initio aes modo ſignatum ſub Seruio Tullio, vt tradit PLINIVS, placetque PERIZONIO *de aere graui* §. 5. Argentum bello Punico primo demum ſignatum eſt, a. V. 485. lege Ogulnia; aurum annis duobus et ſexaginta poſt, incertum, quo auctore, PLIN. 33, 3.

8. Sed in omni genere numorum veterum principatum elegantia et vſu ad doctrinam liberalem tenent Graeci et Romani: in iisque et materia ſpectatur, et argumentum: quanquam pretium numi cuiusque magis ab hoc eſt, quam ab illa.

9. Aurei numi Graeci et Romani ſunt ex auro puriſſimo: argentei Romani minus puri: quamquam purum argentum magis vocant vetus, propter vilitatem aetatis ſerioris. Nam ſub Septimio Seuero coepere plus aeris admiſcere, et ſub Gallieno et ſucceſſoribus prope nihil argenti remanſit: Franci vocant *medailles de billon:* a Poſtumiis inde ad Diocletianum argentati modo fuere. Poſt meliores cuſi ſunt.

10. Ceteri omnes aenei dicuntur, quamquam non ſunt omnes ex aere, quod proprie dicitur, aut eodem. E Cyprio aſſes facti, meliora ſeſtertios dedere. Quidam etiam ex aere Corinthio facti creduntur; ſed res ipſa refellit opinionem. Nam experimento cognitum eſt, nil iis eſſe admiſtum auri, qui ex eo genere

putantur (SAVOT, P. II. c. 17.), nec veteres vſpiam teſtes ſunt: denique analogia repugnat: auxiſſet enim aes tale pretium numorum.

11. Plumbum an Romae ſignatum ſit, vix hodie dubitatur, et quia diſerte plumbei numi a veteribus memorantur, vt, PLAVTO *Trinum.* 4, 4, 120. et MARTIALE 1, 79. 10, 64. et quia exempla reperta ſunt, quae in Muſeis oſtenduntur (BIMARDVS ad IOBERT. T. I. p. 64.): ſed publici vſus fuiſſe, aut publice ſignatos, vix crediderim: propiusque fidem eſt, vel ad luſus, vel aliam talem ob cauſam cuſos eſſe, ob quam nunc quoque plumbei et alii vilioris materiae fiunt. Publice tria tantum genera numorum cuſa eſſe, titulus triumuirorum auro, argento, aere flando feriundo indicat.

12. Magnitudo numorum, qui vſus publici eſſent, in auro et argento, non variauit, certe Romae. Nam denario argenteo, et numo aureo, qui denariis quinque et viginti par eſſet, maiores in vtroque metallo, miſſilibus potius, quam numis adnumerandi, (*medaglioni* vocant Itali, nos *Schauſtücke*) in quibus honoris magis habendi ratio, quam vſus communis ſpectatus eſt. quamquam BIMARDVS (ad IOBERTVM T. II. p. 59.) putat, paullatim vſus publici factos, vt apud Graecos. Ex eo genere ſunt etiam, quos *Contorniatos* verbo Italico vocant, ab addito alius metalli circulo. Aerei autem generis variam magnitudinem neceſſitas induxit ad vſus vitae communis: maioris, medii et minimi moduli faciunt artis numariae magiſtri: in quibus tamen ordinandis non ſatis conſentiunt, cum ad iudicium de ſingulis res venit.

13. Di-

13. Diſtributionem numorum in genera plura facit etiam partis aduerſae (ſ. *anticae, de la tête*) argumentum: vnde alios Deorum, Regios alios, Conſulares, Caeſareos, vrbium denique et coloniarum alios, dicunt: in quibus Conſulares et vrbium in primis requiruntur.

14. Sed maxime ſpectari debet pars auerſa (ſ. *poſtica, le revers*), et eius argumentum: nam id plurimum fere prodeſt ad doctrinam; itemque vtriusque partis titulus.

15. Vſus quidem numorum veterum totus pendet e figuris vtriusque partis, et titulis: eſtque maxime duplex: primus, minus ille quidem late patens, ceterum non negligendus, pertinet ad iudicium artis et elegantiae in figuris perſonarum ac rerum, ad artem pictoriam, praeſertim linearem, et architecturam, propter artificium exquiſitum, quod in figuris, et qua picturam linearem, et qua elaborationem, temporibus bonis, h. e. ſeculo vrbis Rom. ſeptimo, octauo et nono, cernitur; deinde ad inuentionem monetarum, ſymbolorum, emblematum et titulorum; quae rectiſſime ad illam veterem rationem dirigitur. In quo imitationis exemplum maxime praebet opus elegantiſſimum *Hiſtoire metallique de Louis XIV.*

16. Alter eſt vberior in omni genere doctrinae antiquae liberalis, in Grammatica, in primisque Hiſtoria vniuerſa, in Geographia, cui maxime profunt numi vrbium et populorum, et Chronologia, ritibusque publicis, quibus ſaepenumero et lucem, et certitudinem adferunt. Hos vſus copioſiſſime demonſtrauit in immortali opere de vſu et praeſtantia numorum EZ. SPANHEMIVS,

HEMIVS, cuius, ſub nomine ficto *Debiel*, FROELICHIVS compendium tironibus aptum dedit; quamquam maxime ſecutus eſt partem eam, quae ad Hiſtoriam pertinet. Hiſtoricos quidem, et Chronologicos vſus vberrimos, nemo poteſt ignorare, qui TRISTANOS, NORISIOS, PAGIOS, TILLEMONTIOS, etc. nouit, eorumque opera attigit. In re theologica quoque vſus quosdam demonſtrauit VAL. ERN. LOESCHERVS, in Stromateo, vt alios mittamus.

17. Enimuero ne in hoc vſu erretur, oportet cauere, ne ſpuriis decipiamur; praeſertim cum conſtet, multum fraudis in hoc genere intercedere: cui tamen magis obnoxii ſunt emtores cupidi, et rariores numos requirentes, quam eruditi numorum tractatores. V. IOBERTVM *de re num.* C. 10.

18. Itaque multo magis videndum eſt, vt numos bene intelligere, et ad vſus eruditos conferre diſcamus. Id conſequemur duabus rebus. Primum, opus eſt notitia aliqua ſiglarum et compendiorum ſcribendi, vt titulos recte legere poſſimus, quorum intelligendorum auctores ſupra commemorauimus. Nec oportet perſequi obſcura et ambigua, quae ſunt non nimis multa, et fortaſſe parum vtilitatis habitura, ſi maxime intelligerentur. Secunda eſt in notitia aliqua rerum ad intelligenda argumenta, h. e. Hiſtoriae Graecae et Latinae, quae quidem accurata ſit, et e fontibus ducta, item Geographiae antiquae et Chronologiae, qua aeras maxime populorum et vrbium, denique Mythologiae.

19. Opus eſt etiam apparatu quodam librorum numariorum: quorum eſt genus duplex. Alte-

Alterum verſatur in ſcientia rei numariae vniverſae; in quo genere principes ſunt SAVOTVS, PATINVS, et IOBERTVS, praeſertim BIMARDI notis illuſtratus, (Pariſ. 1739. voll. 2. 12.). Etiam RINKII noſtratis, de cognitione rei numariae, opuſculum valde laudat BANDVRIVS, in *Bibl. num.* p. 77. Ad hoc genus etiam pertinent ANT. AVGVSTINI Dialogi de *Antiquitatibus Rom. et Hiſp. in numis:* quos Latine factos edidit A. SCHOTTVS, *Antw.* 1617. f. rec. Rom. 1736. f. vtiliſſimi tractaturis numos Latinos. Sed haec ſcientia libris ſolis parari non poteſt, vſumque aliquem deſiderat inſpiciendis et tractandis numis ipſis, viſendisque Muſeis.

20. Alterum genus eſt, quod numos ipſos exhibet, explicat, et illuſtrat. In quo principes ſunt ad numos *Caeſarum* MEDIOBARBVS, VALENS (*Vaillant*) MORELLIVS, CANGIVS, et BANDVRIVS: ad *Conſulares*, PATINVS, VALENS, et MORELLIVS: ad *Regios*, idem VALENS, ad *Vrbicos et Colonicos*, praeter VALENTEM, HARDVINVS. Generis regii et vrbici praeclara ſupplementa dedit nuper PELLERINVS, Francogallus, decem voluminibus, *Pariſiis* inde ab a. 1762. ad 1767. editis, in quibus inediti modo et rariores, eamque ob cauſam vulgo minus noti, proponuntur et explicantur, etiam ſuperiorum, vt, *Valentis*, errores paſſim notantur. Vniuerſa genera vno opere edidit IO. IAC. GESNERVS, *Tiguri* 1738. f.

21. Oportet etiam exercitatione aliqua vti ad capiendam aliquam conſuetudinem, et facultatem conferendorum ad vſus, ante demonſtratos, numorum, legendis quibusdam libris, in quibus

 numi

numi ad illuminandam hiſtoriam, aliasque doctrinae partes ſunt collati. Ii qui ſint, ante demonſtratum eſt, §. 16. ſ.

22. Studium colligendorum numorum antiquorum cum ipſa literarum bonarum inſtauratione cepit initium in Italia, per PETRARCHAM, ALPHONSVM, Arragoniae regem, ANTONIVM, S. Marci Cardinalem, COSMVM MEDICEVM, filiumque PETRVM, et LAVRENTIVM nepotem; in Germania, per MATTHIAM CORVINVM, MAXIMILIANVM, Caeſarem; quibus acceſſere priuati multi, vt BVDAEVS in Gallia, in Belgio et Germania plurimi. v. GOLZII praef. *Operis numiſm.* ad Antiquarios; vnde patet, permagnum tum numerum fuiſſe eorum in Italia, Francia, Germania, Belgio, qui numophylacia haberent. Tantum ſtudium rei numariae erat!

23. Hodie Muſea huius generis inſtructiſſima ſunt, *Pariſiis*, regium et S. Genoueſae; in *Italia*, Vaticanum, Taurinenſe; in *Britannis*, Londinenſe; in *Germania*, Vindobonenſe, Berolinenſe, Gothanum, Stutgardianum, Lipſienſe Senatus, in genere Conſulari locuples in primis; quibus addendum *Danicum* Hafniae. Muſeum *Chriſtinae*, reginae, clariſſimum diſperſum eſt cum Bibliotheca. Eius tamen deſcriptio extat, ab HAVERCAMPO edita 1742.

24. Edendorum numorum initium factum eſt in Germania per IO. HVTICHIVM in *Vitis Caeſarum*, a. 1525. et iterum 1534, in quibus exemplis Conſulares 42. acceſſere; eumque deinde in aliis generibus plures ſecuti ſunt. Sed primus operae pretium fecit HVBERTVS GOLZIVS,

zivs, Belga, edito *Theſauro rei antiquariae*, aliisque operibus numariis, a. 1575. ſqq. quae deinde in vnum corpus redacta, bis *Antuerpiae* repetita ſunt Tomis quinque a. 1608. et 1620.

25. Poſt eum certatim viri praeſtantiſſimi in lucem edidere numos vel vniuerſorum generum, vel ſingulorum, vel Muſeorum, eosque commentariis illuſtrauere, vel ſelectos et rariores, tum per occaſiones fortuitas in hiſtoricis operibus, vel commentariis auctorum Graecorum et Latinorum, tum in propriis libellis, quos magno numero ad temporum ſeriem enumerat, diligenterque recenſet ans. bandvrivs in *Bibliotheca numaria*, quae per io. alb. fabricivm in Germania repetita, et paſſim aucta, atque illuſtrata eſt: ſed non paruis ſupplementis indiget. Nam ſubſiſtit in anno huius ſeculi ſeptimo, poſt quem multa, et praeclara in hoc genere opera prodiere, vt, liebii Gotha numaria, haymii Theſaurus Brit. morellii Poſtuma opera, dorvillii numi Siculi, in parte altera *itineris*, *Siculi* a *P. Burmanno* V. C. illuſtrati, froelichii *Annales Syriae*, nuper pulcherrimum opus *Pellerini*, quod ante commemorauimus, et alia.

CAP. V.

DE TOREVTICE.

Ab operibus literatis veniamus ad cetera, in quibus ingenia et manus artificum ſpectantur. Sunt autem artes, quarum opera ſpectanda ſunt, quatuor principes, *toreutice*, *plaſtice*, *pictoria*, et *architectura*.

1. Harum etſi baſis eſt *pictura linearis*, *Graphice*, (*l'art à deſſiner*) tamen inuentione ita videtur illis, certe plerisque, poſterior, vt ars dicendi eloquentia: pictura quidem ea, quae penicillo et coloribus imitatur naturam, priorem, immo eius fuiſſe initium, et quaſi proluſionem, facile crediderim: ſecus tamen videtur GOGVETO, in opere *de origine legum et artium*, *P. I. L. II. c.* 5. qui eam omnium primam inuentam eſſe putat, ortamque ab vmbris rerum, quae lineis circumducerentur.

2. Eius initia, vt omnium artium, tenuia fuiſſe, dubitationem vix habet; videturque cum profectu artium ipſarum, vt toreutices in primis, et ipſa profeciſſe. Sed alios populos, vt Aegyptios, quibus inuentionis gloriam non pauci tribuunt, veteris tenuitatis tenaces fuiſſe, opera eorum arguunt. Perfectionis quidem gloria Graecis ſine dubio artificibus debetur. In eius hiſtoria et ratione explicanda cum alii elaborarunt, tum diligentiſſime nuper et copioſiſſime ſcripſit WINKELMANNVS in primo Volumine Operis,

Operis, quod *Monimenti antichi inediti* inſcripſit, ediditque Romae, anno ſuperiori (1767. f.) De diſcrimine artis veteris et noſtrae noſter etiam CHRISTIVS videndus in *Muſ. Richter.* praeſatione altera *D. b.*

3. Antiquiſſima, ſi architecturam, rudiorem certe, excipias, videtur *toreutice*, quae caelo vel ſcalpro efficit e ligno, ſaxo, aut alia qua duriori materia, figuras. Nam et facilior inuentio fuit; quippe citius ſolido corpori ſpecies datur, quam in plano effingitur; et antiquiſſima eius ſunt apud populos omnes Orientis et Occidentis veſtigia, etiam in libris ſacris impreſſa. Nam *Labanis teraphim*, quicquid fuerint, ſigna certe fuere vel lignea, vt opinor, vel ex alia qua materia dura: et *vitulus Aaronis*, ſculptile opus, bractea aurea inductum, fuit. Itaque ab hac initium fecimus.

4. Patet autem late *toreutice*, continetque 1) *ſtatuariam* in ſaxo et marmore; vnde fiunt *ſigna:* 2) *caelaturam* in eodem, in gemmis, metallis, ebore ſcalpendis; quae ſunt *opera caelata: toreumata* in Verrinis Ciceroni dicta, etiam in genere potorio: denique 3) *ſculpturam* in ligno, quae facit *ſculptilia:* quamquam in his verbis non ſatis conſtans eſt et ſibi conſentiens latinitas. *Plinius* quidem toreutices verbum ita late dixit in Phidia, 34, 8. cum ab eo primo toreuticen apertam et demonſtratam iudicat. Nam Phidias in marmore, aere, et ebore laborauit, nec modo ſtatuas fecit, ſed etiam alia opera, vt clypeos, caelauit. Graeci autem τορευτὸν, itemque γλυπτὸν dicunt, quicquid caelo ſimiliue inſtrumento, vt ſcalpro, elaboratur. Adi SALMASIVM ad *Solin.* p. 735.

5. Ea

5. Ea ars, vt ceterae, ab initiis tenuiſſimis cum ad perfectionem veniſſet, aſſecuta-veram pulcritudinem, et in vniuerſis operibus, et in ſingulis eorum partibus, coepit argutari, vt ſit, et quaſi deliciari. Itaque corrupta eſt fuco inani, et paullatim defecit. Sed haec per partes ſingulas explananda ſunt.

6. Omnium primam figuram humanam e ligno, deinde ſaxo effingere ſculpendo caelandoque tentaſſe homines, credibile eſt. Sed in principio merae columellae erant, vel arae, qualem Cybeles ſtatuam, Romam perlatam, tradit LIVIVS 29, 11. alias alii: v. Fragm. Epigr. CALLIM. inter BENTLEII n. 105. poſt cum capitulo aliquo, quod capitis humani figuram referret, (ἀγάλματα τετράγωνα,) quarum exempla PAVSANIAS habet (VIII. p. 671. 698.), veſtigia autem in hermis manſere; donec Daedalus pedes, primum iunctos in medio, (συμβεβηκότα) deinde diuaricantes (διαβεβηκότα) expreſſit, alii alias partes, vt brachia, ſed durius pendentia, aut demiſſa (Gr. παρατεταμένα). Primum genus βαιτύλια, alterum ξόανα, tertium βρέτη vetuſtas Graeca appellauit ap. CLEMENTEM *Alex.* et alios. v. POTTER. *Archaeol. Gr.* 2, 2.

7. Haec initia et haec progreſſio rei prima in Graecia: ſed ſimilia apud Aegyptios, Etruſcos, Aſianosque populos fuiſſe, reliquiae eorum generum, quae ſunt hodie multae in lucem prolatae, et teſtimonia veterum docent. Nam Aegyptiis Etruſcae ſimiles ſunt; Etruſci ex Aſia, vt Graeci, venere: Graeci denique ab Aegyptiis didicere artis initia. v. CAYLVS *Recueil d'Antiqu. T. II. p.* 111.

8. *Ae-*

8. *Aegyptiorum* ars a prima ſimplicitate, ſiue duritiem malis dicere, quae lineam rectam in effingendis humani corporis figuris ſequebatur, ſaltem non multum ab ea declinabat, ne tum quidem magnopere receſſit, cum iam ſub imperio Graecorum, ipſisque Graecis mixti eſſent. Ceterum in figuris animantium opera argutiora reperiuntur, et magis polita omnia, quam apud ceteros populos.

9. In *Etruſcorum* operibus ex hoc genere antiquiſſimis eadem eſt, quae in Aegyptiis prioribus, deſcriptio, idem habitus, h. e. compreſſus ad lineae rectae anguſtias, et hoc ipſo aberrans a naturae elegantis veritate, quae eſt inter lineam rectam et circularem media, h. e. in ea, quam Geometrae appellant parabolam. Sed ab hac rudiori ratione tranſitus factus eſt ad paullo meliorem, et Graecae veteri non diſſimilem, in qua tamen expreſſio partium eſſet minus diligens, et habitus totus ita aberraret a ſimplicitate et veritate naturae, atque elegantia, itemque ab decoro in actionibus, vt nulli figurae proprietas ſua conſtaret; non Apollo a Marte, non Iuno a Venere diſcreparet, ſc. ore, vultu, habitu: quod genus opera *Cicero* appellat *dura:* in quo tamen poſt elegantiora facta ſunt imitatione Graecorum.

10. Principatum in toto hoc genere Graeci, vt in ceteris artibus omnibus, adepti ſunt, tum ingeniorum bonitate, ſtudiisque doctrinae elegantioris adiuti, tum gloriae quaeſtusque cupiditate incenſi: quae late perſequitur WINKELMANNVS *Hiſt. art.* P. I. c. 4. Nam a prima illa rudiori ratione paullatim artem ad perfectionem exqui-

exquiſitam adduxere; cui poſt etiam pulcritudinis gratia acceſſit. Scilicet, *ſoli Graeci Gratiis litauere.*

11. Prima illa ratio rudior durauit ad *Phidiam*, perfectionis ſeuerae et legitimae auctorem: venuſtas et gratia debetur *Praxitelis* ingenio. Poſt *Lyſippum*, h. e. Alexandri M. tempora, ars haec paullatim, vt aliae ingenioſiores, defecit.

12. Primae aetatis reliquiae admodum paucae verae feruntur. Ad eam referri poteſt ſtatua, Tibure reperta in Villa Adriani ap. Com. CAYLVM, *T. II. tab.* 39. vbi conſulatur ipſe. Omnium antiquiſſimum habetur opus marmoris ſcalpti, ſ. tabulae marmoreae ſcalptae (*bas-relief*) in Britannia, exhibens pugilem ſtantem coram Ioue ſedente, ap. BIMARDVM in notis ad marmor inſcriptum *βυστροφηδὸν* (in *Theſ. Murator.* T. I. p. 35.), cuius duritiem in oſſibus, in ſuris, etc. etiam minus ad hanc elegantiam exercitatus oculus ſentiat. Artifices clari ſunt, poſt *Daedalum*, *Smilis*, idem fortaſſe cum *Scelmi Callim.* fr. 105. ſiue pro *Scelmi* reponendus; v. *notas noſtras:* item alii, quorum nomina et memoriam ſeruauit cum *Pauſania Plinius.* Ceterum priores illi lignea modo opera fecere, quae vidit PAVSANIAS, II. p. 121. et 152. Paullatim marmor ſcalpere, denique aes caelare coepere, vt patet exemplis operum, quae ex aetate hac recenſet idem. Nec tamen melioribus temporibus e ligno ſculpere ſigna deſiere, vt ex eodem docet CAYLVS *T. II. p.* 106.

13. Fuere etiam ſcholae, iam tum, artificum, quae etiam melioribus temporibus durauere:

uere: in quibus clariſſima *Sicyonia* fuit, tum *Corinthiaca*, et *Aeginetica;* quarum cuique ſua manus fuit. *Manum*, quam vetus latinitas dicit, populares noſtri *ſtilum (den Stil)* appellare inſtituerunt, verbo rhetorico; quod manus artificis ſimilis eſt generi dicendi in oratoribus atque poetis: haud, credo, an ſatis bene: mollius *methodum* vocat (*la maniére*) c. CAYLVS (praef. T. III. p. XX.), etſi ipſe quoque generi orationis comparat. Nam *ſtilus* ne Latinis quidem eſt genus orationis, ſed exercitatio ſcribendi.

14. Sed eas ſcholas, probabile eſt, iis in locis habuiſſe originem ab earum vrbium potentia et copiis e mercatura maritima (v. *opuſcula* noſtra *orator.* p. 434. ed. ſec.). Itaque, auctis Athenienſium opibus, ibi etiam artifices exorti ſunt, non inferiores ceteris, in his in primis *Phidias*, aetate Periclis (PLIN. 36, 5.) nouae in arte aetatis et formae auctor, quae propius ad veritatem naturae accederet, h. e. ab rectae lineae anguſtiis ad curuae facilitatem et mollitudinem, emolliretque habitus et actiones corporum, ſed ita, vt ſeueritas artis, in proportionibus maxime, ſeruaretur, magisque τὸ ἀκριβὲς expeteretur, quod recte et ſeuere iudicantibus probaretur, quam τὸ εὔχαρι, quod oculos lenitate ſua, et ſenſibiliori pulcritudine caperet: ſicut in Muſicis alii Chromaticum genus potius ſequuntur, quamquam paucorum auribus aptum, quam mollius Italorum, cuius gratiam etiam imperiti ſentiant. Vnde fit, vt etiam in huius aetatis operibus durities notetur ab antiquis, vt CICERONE, in *Bruto* c. 18. in Canachi et Calamidis, a PLINIO, 34, 8. etiam in Myronis operibus.

Haec

Haec eſt ea, quam Latini artifices *quadraturam* dixere; vnde Polycleti *ſigna quadrata* dicta *Varroni* apud PLINIVM, 34, 8. Noſtri vocant *das Eckigte*, *das Scharſſe.*

15. Ex hac aetate putantur eſſe *Pallas*, in Villa Albana, *Niobe* cum filiabus in Medicea, quam putant eſſe plane eam, quae PLINIO 36, 5. memoratur, et laudatur, et pauca alia. Sunt enim, iudice WINKELMANNO, *Hiſt. art. p.* 226. perfectae artis, ſed exiguae gratiae. Artifices, praeter *Phidiam*, cuius clariſſima opera fuere Iupiter Olympius, et Pallas, a Pericle dedicata, *Polycletus*, *Myron*, *Scopas*, *Alcamenes*, quorum apud veteres et nomina, et opera laudantur ſaepe. PLIN. 34, 8. Polycleti ſimulacrum fuit, quod *Canonis* nomine celebraretur, quod ab eo normam artis petebant diſcentes et artifices.

16. *Praxitelis* artificium centum annis poſt Phidiam eluxit, cum Thebani Graeciae imperarent, ad ſummumque venit per *Lyſippum.* Id duabus rebus cernebatur, primum, in diligentiori imitatione venuſtatis naturalis in toto corpore, et maioribus eius partibus, per maiorem declinationem a recta, vnde Lyſippum *quadratas* veterum *ſtatuas*, noua intactaque ratione permutaſſe, dicit PLINIVS, 34, 8. deinde, in gratia e varietate oris et decoro actionum, prius a pictoribus, vt Parrhaſio, quam ſtatuariis vſurpata. Itaque non iam *ad vnum exemplum* omnia ſigna facta, vt de Polycleti ſignis loquitur ap. *Plinium*, l. c. *Varro*.

17. Ex hac aetate plura opera ſupereſſe creduntur, vt *Laocoon* cum filiis duobus, cuius apud *Plinium* eſt mentio in clariſſimis operibus: item-

itemque *Apollo* in villa Romana (*Belvedere*), in cuius deſcriptione ἐνθȣσιᾷ WINKELMANNVS Hiſt. art. p. 392. niſi e Phidiaca potius eſt: forte et *Hermaphroditus* Florentinus, ap. *Gorium*, in quo exemplum artis perfectae agnoſcebat CAYLVS, ſimillimum exhibens T. III. p. 115. Sed in iudicio hoc fere diſſentiunt etiam periti talium operum ſpectatores: interdumque, per ambitum intelligendi, aetas operum dubia redditur. Nam etiam in his rebus Scepticiſmus quidam eſt, parentem habens illum ipſum intelligendi vanum ambitum. Artifices huius aetatis inſignes, eorumque opera *Plinius* narrat.

18. Ab Lyſippi aetate variam ars haec fortunam cum vniuerſa Graecia habuit, modo inclinans ſe ad deteriora, per incommoda temporum, modo reuocans ſe paullulum quibusdam in locis, vt in aulis Regum Graecorum per Aſiam, in Siciliaque, vel per ingenia meliora, vel alicuius occaſionis opportunitatem: vnde etiam egregii artifices illorum temporum memorantur, et opera pulcra etiamnum reliqua, vt credunt intelligentes, viſuntur: ſed tamen ad extremum cum Graecis ipſis oppreſſa eſt.

19. Ita expulſa e Graecia, ſedem Romae reperit ſub Caeſaribus primis, vrbe et exemplis artis perfectae, vndique comportatis, abundante, nec minus emtoribus operum per copias pecuniarum, et luxuriam temporum; inſanientibus omnibus in porticibus, atriis, villisque, hoc genere operum ornandis: extantque etiamnum opera artificum ex ea aetate, quae vim et furorem temporum euaſere. Ex quo genere eſt Caeſaris Germanici in hortis Verſalienſibus

 ſignum

ſignum pulcerrimum, cum pluribus aliis in Italia; quae enumerat WINKELMANNVS.

20. Sed hi artifices, vt tum ſcriptores, non ſuo ingenio, ſed imitatione modo veterum valuere, nec eiusdem generis, aliis Phidiam, aliis Lyſippum, etc. ſequentibus. Sed dum commendationem nouam quaerunt ab diligentia in minutis elaborandis exquiſitius et ornandis, vt capillis, ſuperciliis, vnguibus, etc. veram perfectionem et pulcritudinem amittunt. Cuius generis exempla habet idem WINKELM. *H. A.* p. 237. ſ.

21. Vſus talium operum, maiorum quidem, fuit in religione Deorum publica in templis, porticibus, atriis, foris, vicis, et villis ornandis: minora, aurea et argentea caelata, etiam in religione priuata, in ſupellectili menſarum; vnde vaſa ſigillata, caelata, toreumata conuiualia frequenter commemorantur, praeſertim apud CICERONEM in *Verrina* quarta: quae ſuper hoc genere legenda eſt.

22. Reliquias antiqui huius artificii ab inſtauratis literis edidere multi, partim ſeparatim, partim inter alia genera. Principes et vtiliſſimas collectiones infra commemorabimus. Indicem artificum huius generis, e veteribus collectum, dedit IVNIVS ad calcem operis docti, *de Pictura Veterum.*

23. Vtilitas autem horum operum cognoſcendorum eſt duplex: prima, ad elegantiam ingenii in ſpectandis operibus artis et pulcritudine vera ſentienda et iudicanda: altera maior, ad doctrinam pertinens, quae eſt in cognoſcendis per ſenſum rebus antiquis, quae deſcriptione explicari

explicari non ſatis perſpicue poſſunt, vt in veſtitu ſimilibusque rebus, item in intelligendis ſcriptoribus antiquis, cum de talibus rebus ſcribunt aliquid, nec minus ad iudicium poëtarum, cum in talibus operibus exprimendis elaborarunt.

24. Huic generi toreutices, quod figuras e materia ſolida integras, et ſeiunctas ab alio corpore (περιφανῆ Graecis dicuntur), vel caelando, vel ſculpendo efficit, qualia ſunt et in ſigillatis vaſis, coniunctum eſt alterum, quod ſuperficiem vel tabulae marmoreae, vel eboris, vel vaſis, vel alius ſupellectilis, etiam ianuas templorum, ſcuta, clypeos, etc. ornat figuris, in marmore quidem, et vaſis e marmore vel metallo, ex ipſo corpore expreſſis, vt partem aduerſam modo oſtendant (Gr. πρόστυπα), in ceteris extrinſecus illigantur, vt etiam reuelli poſſint; cuius rei multa eſt apud *Ciceronem* l. c. mentio. Sigilla illa περιφανῆ, i. e. integra, et cum illigantur vaſis, vt poculis, *emblemata* appellantur, et cum ita corpori vel vaſis, vel clypei, vel valuarum inſeruntur, vt dimidia modo extent; in poſteriori genere etiam *cruſtae*, quod et marmoris ſecti, et caelati ad ornatum parietum, nomen eſt. v. *Clav. Cic.* in verbo vtroque.

25. Secti marmoris ita caelati (*en ronde boſſe*) antiquiſſimum exemplum eſt, quod ſciam, in marmorea tabula, vel cruſta Britannica, quam ſupra commemorauimus. Aliarum cruſtarum, vaſorumque marmoreorum multa exempla extant apud antiquitatum collectores, recentiſſimumque, Comitem CAYLVM. Aeris autem et melioris metalli fuere *Thericlea* vaſa ap. CICERONEM *Verr.* 4, 18. IOS. *A. X*, 1. et alia.

 26. Cly-

26. Clypei caelati antiquiſſima apud *Homerum* et *Heſiodum* eſt mentio; quorum exempla imitatus eſt *Virgilius* cum *Silio*, multisque aliis: vnde artifices ſimiles elaborare tentarunt, ſuntque reperta exempla antiqua. V. DRAKENB. ad *Silium* p. 196. *Mys* caelauit, ſeu ſculpſit clypeum Mineruae ex ebore, ad deſcriptionem, factam a Parrhaſio, PAVSAN. p. 67. Fores caelatas fingit ingenioſe VIRGIL. *Aen.* 6, 20. ſ. et narrat CICERO *Verr.* 4, 56. qui et *emblemata* appellat.

27. Hoc denique artificium eadem initia, et incrementa, et fata aduerſa habuit. Nam eſt eiusdem formae, et iisdem regulis tenetur. Reliquiae eius, niſi in marmore, et clypeis, lucernisque, vix reperiuntur. V. MONTEFALC. *T.* 4. *Suppl. p.* 12. et lucernarum clypeorumque editores. add. BARTOLI *Admir. antiqu. Rom. et veteris ſculpturae veſtigia*, Rom. 1690.

28. Maior, immo prope infinita copia eſt in parte ea, quae proprie *Glyptice* dicitur, *ſculptura* vel *ſcalptura gemmarum*, quia fit γλυφάνῳ, ſcalpro, non caelo: quamquam et caelatas gemmas, eminentibus ſupra aream gemmae figuris, et icunculas gemmeas habemus; qualis eſt in *Muſeo Richt.* n. 8. e Chalcedonio (ἀνάγλυφα Graeci dicunt et ἔκτυπα).

29. In his operibus tria ſpectantur, lapillus ipſe, manus artificis, ſiue artificium et ingenium ſcalpturae, denique argumentum ſcalpturae.

30. Ac de gemmarum quidem ipſarum generibus vniuerſis diximus: ceterum delectus quidam gemmarum in ſcalpendo fuit; magisque onychibus, achatis, ſardis, praſiis etiam et iaſpidibus, vſi ſunt, quam aliis, vt opalis, ſapphiris,

ris, carbunculis lucidioribus, chryſolithis; vel propter duritiem, ſcalpro fortius reſiſtentem, vel pretii magnitudinem, vel aliis de cauſſis.

31. In Muſeis quidem gemmae omnium fere generum reperiuntur, vt e GORLAEO, aliisque gemmarum veterum indicibus, velut nupero *Lippertino* patet; ſed impari frequentia. Nec tamen ex his reliquiis certa eſt coniectura. Nam ſmaragdi ſcalpti hodie ſunt rari, cum PLINIVS teſtis ſit, iis libenter vſos ſcalptores propter coloris amoenitatem. Adamanta ſcalpere non didiciſſe creduntur, idque primus reperiſſe aetatis recentioris artifex, *Iac. Treccia.* V. ALLATIVS ad *Antiqu. Etr.* p. 40. et GORLAEI praef. ad *Dactylioth.* in pr. LONGVS de annulis, p. 36. Sed tamen exemplum adamantis ſcalpti eſſe traditur in Dactyliotheca Bedfordi Comitis ap. LIPPERTVM, in *Dactylioth.* P. II. p. 116.

32. Superficies gemmarum an polita fuerit eo, quo nunc fit, modo, tritu arenarum tenuiſſimarum ex adamante aut ſmyride lapide, video dubitari. Sunt, qui putent, in his noſter quondam CHRISTIVS (praef. ad *Dactyliothec. Muſ. Richt.*), pariter ſcalptam eſſe; quod per microſcopia cernantur ſulci, vel ſtriae, quas ab tritu arenarum eſſe non poſſe, ſed a ſcalpro: nec vllam eius rei mentionem eſſe apud veteres, cum pro ſcalptura teſtimonia extent, PLIN. 37, 4. 13. Sed locus *Plinii* de ſcalptura argumenti intelligi poteſt commode: et ſunt teſtimonia etiam contraria eodem in loco de politura. Sed talia artificibus ſcalptoribus potius, quam nobis, diſceptanda ſunt.

 33. Ar-

33. Artificium poliendi gemmas antiquiſſimum eſſe, Moſaici libri docent: ſcalpendarum in iis figurarum ſerius inuentum videtur, ſcalpturaque marmoris poſterius. In gemmis Aaronis nomina modo tribuum ſcalpta, *Exod.* 39, 6. Ceterum vtramque ſcalpturam pariter adoleuiſſe credibile eſt, et elanguiſſe. Nam vtraque nititur picturae linearis deſcriptione, et imitatione ſymmetriae in pulcritudine naturali, venuſtatisque ſimplicis et facilis in partibus figurarum actionibusque. Ea vero in omni genere artium eodem tempore creuit et diminuta eſt.

34. Vſus gemmarum ſcalptarum fuit in annulis ſignatoriis, qui huic artificio reperiendo locum videntur feciſſe; vnde artifices ipſos δακτυλιογλύφους, annulorum ſcalptores, vocant Graeci, cum homines lauti annulos, quibus ſignarent, geſtare in digitis vellent, non modo ſecuritatis cauſſa, ſed etiam ad ornatum. Nec tamen propterea ſtatim ab initio gemmae ad ſignandum vſurpatae, aut gemmae ipſae figuras ſtatim habuere. Ceterum res in Aegypto initium habuiſſe videtur ex indiciis ſcripturarum ſacrarum.

35. Antiquiſſima gemmae in annulo ſcalptae inter Graecos exempla ſunt *Phoci*, (a quo Phocis dicta) Aeaci filii, e fabulis; *Polycratis*, Samii, quem Daedalo aequalem faciunt, a Theodoro ſcalpta, de qua ſupra. In ea PLINIVS 37, 1. initium ſcalpturae in annulo ponit.

36. Alexandri aetate artificium hoc perfectionem adeptum fuiſſe in *Pyrgotele*, et res arguit, et Alexandri praeceptum, cauentis, ne ſimulacrum ſuum, niſi a Pyrgotele, in gemmis ſcalperetur. PLIN. l. c.

37. Ro-

37. Romae hoc quoque artificium habuiſſe perfugium, ſed vt a Graecis coleretur, *Dioſcoridis* exemplo conſtat, apud SVET. *Aug.* 50. PLIN. l. c. cuius manu ſcalptas gemmas tres exhibet STOSCHIVS *in Gemm. caelat. n.* 25. 26. 27. Et in Sicilia bonos huius generis artifices fuiſſe, e CICERONIS *Verrina quarta* c. 26. videtur colligi poſſe.

38. Gemmas ſcalptas colligere, vetus inſtitutum eſt: *Dactyliothecas* appellauere. Mithridatis antiquiſſimum exemplum eſt, cuius dactyliothecam Pompeius in Capitolio dedicauit. Romae primus inſtituit Scaurus, Syllae priuignus, poſt Caeſar, ſex in aede Veneris, Marcellus, Octauiae fil., vnam in Palatini Apollinis cella. *Plin.* l. c. Recentiori aetate plures pluribus locis inſtitutae, opportunitatem praebente copia.

39. Ceterum in his magis artificium argumenti, quam lapis ipſe in pretio fuit, a quo etiam vſus eſt praecipuus, vel ad artifices pertinens, vel ad ſtudioſos literarum: eſtque eadem eius generis ratio, quae ſtatuarii, in primisque numarii: niſi quod hic maior varietas eſt; quo etiam magis proſunt antiquitati Graecae Romanaeque illuſtrandae.

40. Etiam recentioris manus a vetere diſcernendae in his iudicium eſt, ſed ambiguum ſaepe, etiam his, qui artificii talis non ſunt imperiti, et oculos habent, vſu tritos notandae elegantiae, et antiquitatis ſincerae ab imitatione diſcernendae.

41. Gemmas ſcalptas iuſto volumine collectas edere, primus inſtituit ABR. GORLAEVS,

 Belga,

Belga, vetere Dactyliothecae nomine, elegantibus figuris, *Delphis* 1601. 4. quod opus bis repetitum eſt per IAC. GRONOVIVM 1695. 1704. Sed minor numerus editus eſt, quam voluntas editoris tulerat, deſtituti ab redemtore. v. *praef. Gorlaei.* Poſt eum multi multas edidere inter alias antiquitatis reliquias, aut ſeparatim, vt ZANETTVS, Venet. 1750. GORIVS in *Paſſerii* Theſauro Gemm. *Flor.* 1750. f. etc. aut Muſeorum in copiis, quorum copia praeſens eſſet, vt *Odeſcalchi*, Rom. 1751. f. *Ebermaieri*, Lipſ. 1721. *Richteri* etc.

42. Ad intelligendum, et artificii ſenſum conſequendum nihil aptius fuerit primum opere Cayliano, in quo plurimae gemmae explicantur cum admonitione breui de artificio, deinde *Dactyliotheca* PHIL. DAN. LIPPERTI, artificis Dresdenſis clari, ſuperiori anno abſolutius edita. Sed exempla gemmarum antiquarum ipſa inſpicere oportet, vt oculi vſum ſentiendi capiant, vel imitamenta exemplorum veterum, quorum artificium idem ille LIPPERTVS apud nos inſtaurauit e vitro, ad veteris ſimilitudinem *Obſidiani* (PLIN. 36, 26.), de quo Com. CAYLI diſputatio erudita eſt *T.* 30. *Comm. Acad. Inſcr.* p. 457. Veteris illius generis ex Obſidiano vitro reliquiae etiamnum quaedam extant, vt in *Theſauro Stoſchiano*, a WINKELMANNO nuper edito, item in *gemmis caelatis*, a PHIL. STOSCHIO illuſtratis, n. 49. et 52. cuius vid. *praef.* p. 18. vbi idem artificium a *Philippo*, Duce Aurelianenſi, inſtauratum tradit.

43. Sed quoniam vitri mentio facta eſt, attingendum eſt etiam genus artificii veteris in vitro

vitro caelando et ſcalpendo. Nam et pocula, aliaque e vitro vaſa, ſicut argentea, caelata eſſe, tradit PLINIVS 36, 26. *torno*, inquit, *teritur et argenti modo caelatur:* eorumque poculorum gratiam tantam fuiſſe, vt argenteorum et aureorum vſum ſuſtulerit; quae deinde modo in abacis tricliniorum ad ſpectandum, vt opinor, exponebantur: quamquam et antea vaſa caelata pretioſiora magis ad hunc ornatum vſurpata ſunt, quam ad bibendi vſum in conuiuio. *Vitrum ſigillatum* memorat etiam APVLEIVS *Metam. 2. p. 26. extr. ed. Colv.* et *Martialis* 14, 94. *toreumata vitri.* Deſcriptio elegans talis crateris eſt ap. ACHILLEM TATIVM *L. II. p.* 69. *ed. Salm.* De artificio vitri tornandi, ſi quis cognoſcere velit, adeat CAYLVM *T.* II. *p.* 356. ſ. Sed id ad artifices potius, quam ad noſtram curam pertinet.

CAP. VI.

DE PLASTICE.

I.

Plaſticen, ſunt, qui aetate omnium primam putent; quod molliorem materiam tractet: Paſiteles apud PLINIVM 35, 12. etiam matrem ſtatuariae, ſcalpturae, et caelaturae. Nec valde repugnem, praeſertim in vaſis et ſupellectili alia, itemque in ſimulacris.

2. Ea primum argillam, vel cretam, gypſumque tractauit atque finxit, poſt etiam aliam materiam, vt ceram, et aes, igni liquefactum. A

priori genere et ſecundo *plaſtae* et *fictores* ſunt; ab altero et *cerarii* apud CICERONEM *Verr.* 4, 13. a tertio *ſtatuarii* proprie.

3. Primum genus et *figlinam* complectitur, quae ſupellectilem domeſticam ex argilla fingit, non indigna, quae hic commemoretur: quod et in hac aliquid ingenii eluxit. Nam imitata primum eſt in argilla opera caelata; ex quo genere fuere *Thericlea opera*, figlina primum; fuit enim figulus Thericles; quorum deinde ingenium etiam in metallo expreſſum eſt: idque genus et ipſum Thericleorum nomen accepit. Sed habuit etiam caelaturam propriam. Nam PLINIVS *caelaturam* in fictilibus faſtigiis commemorat, MARTIALIS autem 4, 46. *figuli caelum*, et PLVTARCHVS, in Apopht. σκεύη κεράμεια, εἰργασμένα γλυφαῖς τισὶ καὶ τορείαις, *opera figulina caelata et ſcalpta.*

4. Nec ea res contemtibilis fuit, tanta operum talium elegantia exorta, vt maximo venirent, (PLIN. 35, 12.) ſicut noſtra nunc Porcellana, quae ex eodem genere ſunt: nam et olim picta eſſe argillacea vaſa, ea, quae nuper reperta ſunt *Campana*, teſtantur: de quibus multa WINKELMANNVS in *Hiſt. artis* habet. Eiusdem generis *Horatii ſupellectilem Campanam* fuiſſe, non credere ſuſtineam, quia de ea, vt de re vili, loquitur. Genera operum figulinorum ſuis virtutibus commendata, enumerat PLINIVS l. c.

5. Figlina ſimulacra primum finxiſſe, PLINIVS tradit, *Dibutadem*, *Corinthium.* Ex eo genere Romae ſimulacra antiquiſſima Deorum, in his Iouis Capitolini, in cuius etiam manu fictile fulmen ponit OVIDIVS: tum *antefixa* in tectis tem-

templorum, apud LIVIVM 34, 4. primum *protypa*, deinde *ectypa*, quorum inuentor idem *Dibutades* traditur. *Protypa* malit SALMASIVS intelligere *proſtypa*, parte modo aduerſa figurata, quod ſimplicitati artis non male conuenit. *Protypa* intelligunt *proplaſmata, exemplaria (modelle)*, quod vix rei conuenit. Sed fortaſſe *protypa* eadem, quae *proſtypa.*

6. Nec huius generis ſimulacra cum ſimplicitate antiqua aboleuere, ſed etiam laudatiſſimis temporibus quaeſita ſunt: eiusque generis ſimulacrum Veneris fuit, a Caeſare in Foro ſuo dedicatum.

7. Artis exquiſita elegantia in imitandis rerum formis etiam per colores, *Poſis* exemplis patet, cuius poma et vuae non poterant a veris adſpectu diſcerni. v. PLINIVS l. c. Plaſtas nobiles tradunt PAVSANIAS VI. p. 461. 488. PLINIVS l. c. vndique collectos FR. IVNIVS in *Catal. Artificum.* . De *Thericle* ſupra diximus.

8. E *cera* ficta eſſe non modo *proplaſmata* caelatoribus et aliis artificibus, quae magno, interdum operibus ipſis maiori, veniere: ſed etiam imagines, Romanus mos in atriis collocandarum cerearum imaginum, et in funerum pompis geſtandarum, ſatis docet. Eas *protomas* fuiſſe (*buſtes*), res ipſa docet. Locus claſſicus eſt apud POLYBIVM L. 6. c. 58. et alius apud PLIN. 35, 1. quo et pertinere videtur locus IVVENALIS, *Sat.* 8. in princ. CHRISTIVS noſter putabat, fuiſſe picturas inuſtas cera: inde ceras dici: ſed id non ſinunt auctoritates commemoratae. Artificium fingendi e cera arti pingendi iungitur apud CICERONEM *Verr.* 4, 13.

9. Hoc

9. Hoc genus, figuras et vaſa e molli aut liquefacta materia fingendi, peperit ſine dubio *ſtatuariam*, e metallo liquefacto ſimulacra fundentem. PLIN. 35, 12.

10. Eius primos auctores faciunt *Rhoecum* et *Theodorum*, Samium, HERODOTVS 3, 60. PAVSANIAS l. VIII. p. 629; X. p. 896. et alii. Rhoeci filii, clari arte, *Telecles* et *Theodorus* fuere, Apollinis Pythii ſtatua nobilitati: quorum de artiſicio vid. DIODOR. *Sic. L. I. extr.* Poſt a multis tractata, ad ſummam, vt aliae artes, perfectionem venit.

11. Materia ſtatuarum talium aes, interdum Corinthium; ex quo genere Sphinx Hortenſii fuit; aurum, argentum, etiam ferrum. Sed aeris quaſi legitimus vſus fuit, auri et argenti ſerior ambitio Caeſarum, vt Domitiani, induxit. De ferro ſupra exempla poſuimus. adde IVNIVM *l. c. p.* 292.

12. In fundendo porro aere ratio habita eſt primum *temperaturae*, quae eſſet apta ſtatuis: fuit enim varia et multiplex, PLIN. 34, 9. Maſſae centum pondo aeris admiſta duodecim pondo plumbi argentarii, i. e. ſtanni, cum ſelibra, vt facilius fuſum flueret. Atque etiam varietate mixturae colores variauere. Nam v. c. Cyprio aeri admiſcendo plumbo puro, colorem purpureum effecere in praetextis. Deinde aquae et aeris ratio habita eſt, vt duritiem et colorem iuuaret. De aqua ſupra dictum, in cap. de metallis. De modo fundendi artifices conſulendi.

13. Ferrum, cum durius tractatu ſit, raro vſurpatum eſt. Sed ei colorem aeris dedere illito aceto et alumine; aduerſus autem rubiginem

nem muniuere ceruſſa, gypſo et pice: quam temperaturam Graecis *antipathiam* dici, auctor eſt PLINIVS 34, 15.

14. Statuarum porro varia genera ſunt ab varietate magnitudinis et habitus. Ex illa *iconicae* ſunt SVET. *Calig.* 32. Gr. ἰσομέτρητοι, et *coloſſeae;* ex quo genere clariſſimus coloſſus Rhodius: ex habitu aliae *pedeſtres* ſunt, aliae *equeſtres*, quae nobiliſſima forma eſt, *togatae* aliae, *palliatae*, etc.

15. Artificii et forma, et viciſſitudo eadem, quae in marmoreis fuit, iidemque ſaepe in eodem genere artifices. Nam et Phidias et Lyſippus aereas quoque fecere. Artifices huius generis magno numero ſunt apud PAVSANIAM et PLINIVM.

16. In principio per partes fuſae ſunt, vt etiam marmoreae interdum factae. Eae trunco clauis et fibulis deuinctae, PAVSAN. III. p. 251: cuius generis quasdam, in Herculano repertas, tradit WINKELMANNVS *H. A.* p. 258. etiam cui pallium extrinſecus adiectum eſſet fibulis. Sed etiam ferruminatione vſi ſunt, vt capillorum, et cincinnorum in capite, exemplo ibidem reperto: cuius ferruminationis etiam in aliis operibus, per partes componendis, vſus fuit, vt calicibus apud HERODOT. 1, 25. qui auctorem rei Glaucum Chium facit.

17. Coeptae etiam ſunt ſtatuae inaurari, idque non modo teſtimoniis veterum conſtat, ſed etiam veſtigiis auri perſpicuis, quae in ſtatuis aeneis, vt M. Aurelii equeſtri, vt Veneris Mediceae, et Herculis in Capitolio (MAFFEI *Stat.* n. 20.) reperta ſunt: nec ita tenuiter cuſis, vt nunc, lamellis auri, ſed bracteis craſſioribus: quae

quae res etiam ſub terra et humidis locis auri quid conſeruauit.

18. Reliquiae ſtatuarum aenearum maiorum non nimis multae ſunt, auctae tamen nuper ex Herculanenſibus cauernis. Princeps eſt ea, quam modo commemorauimus equeſtris Aurelii, cuius figura ſaepe expreſſa eſt, vt aliarum, inter ſtatuas Muſeorum et locorum publicorum. Minorum ſignorum ex aere copia ſatis magna ſupereſt. Figuras ſignorum et ſtatuarum, aere expreſſas, dedere multi. Huc pertinent MAFFEI *Collectio ſtatuarum*, Romae 1704. f. *Muſea*, *Capitolinum*, *Florentinum*, etc. et aliorum antiquaria opera plura. De vſu ſeparatim dicere, nihil attinet; eſt enim idem, qui ſignorum marmoreorum.

CAP. VII.

DE PICTVRA.

I.

Pictura, quae proprie dicitur, a quo populo, et quo tempore, inuenta et exorta ſit, incertum eſt, Aegyptiis et Graecis de inuentionis gloria certantibus, de aetate autem veterrimis Graecorum diſſentientibus. PLIN. 7, 56; 35, 3.

2. In ſacris quidem libris primum eſt veſtigium eius apud Chaldaeos, EZECH. 23, 14. et quidem minio, vel rubrica, in pariete: apud HOMERVM autem omnino nullum: nam in peplis pictis, et clypeo Achillis fruſtra quaeritur.

3. An-

3. Antiquiſſimas picturas valde rudes fuiſſe, communia omnibus ingenioſis artibus initia indicant, et neceſſitas adſcribendi, cuius rei imago eſſet. AELIAN. *V. H.* 10, 10. ARIST. Top. 6, 2. PLIN. 35, 3. Ceterum cum artibus ſuperioribus, eodemque tempore, hoc eſt, aetate Alexandri M. attigiſſe perfectionem videtur. Miltiadis quidem temporibus iam ſimilitudinem oris exprimere potuiſſe, e NEPOTE colligitur non improbabiliter.

4. Inuentionem primam ductam eſſe credunt, ab vmbris rerum, quibus circumducendis ſpecies earum in plano efficeretur. Sed id *linearis* potius *picturae* initium fuerit, quae fit *graphide*; a qua *graphidos ſcientia* dicitur VITRVVIO *de Archit.* 1, 1. picturae ipſae μονόγραμμοι; vnde Epicuri Dii *monogrammi*, apud CICERONEM lepide appellati. De ea arte ſupra diximus, c. V. §. 1. ſ.

5. Pinxere ab initio coloribus ſingulis, quae picturae μονοχρώματοι Graecis dictae: paullatim variare colores, et coloribus imitari naturam coepere. In monochromatis illis picturis vſi ſunt colore rubro, vel e teſtis tritis, vt PLINIO placet, 35, 3. poſt minio et cinnabari, ad extremum rubrica. *ibid.* 7. quod et ſacris literis l. c. conſentit. Poſtea cum pluribus, tamen quatuor modo coloribus, ſed iis ſimplicibus et ſeueris, vſos clariſſimos pictores, *Apellem*, *Echionem* (alio loco *Eetionem* habet PLIN. l. 33, 7.), et alios conſtat, (PLIN. 35, 10. n. 15.) atramento, Sinopide Pontica, melino, et ſile, in primis Attico (PLIN. 26, 4). Etenim magis artificii ſubtilitate decus operibus quaerebant, quam colorum

rum

rum exquiſita ſpecie, et nitore, ſeu hilaritate. Denique, velut per luxuriam, laetiores colores, purpuram, chryſocollam, cinnabarim, et alios adhibuere. Hoc nomine laudat Echionis tabulam Cicero, Parad. V. Hinc duplex genus picturae veteris; de quo egregius CICERONIS locus eſt *de Orat.* 3, 25. item *Or.* 50.

6. Per illam colorum varietatem picturis acceſſere primum *lumen* et *vmbra:* nam lumen praeſtat color candidus, vmbram ater, per quam etiam excitantur colores ceteri; deinde *ſplendor* et veluti *vigor*, (Gr. *τόνος*) id eſt, coloris cuiusque *ἀκμὴ*, quae coloribus recte tractandis efficitur; *tranſitus* denique *colorum*, vt ſcite appellat OVIDIVS in deſcriptione arcus coeleſtis, *Metam.* 6, 66. *commiſſuram* PLINIVS 35, 5. Graeci *ἁρμογὴν* dicunt; in qua ipſa picturae perfectio eſt.

7. Colores non oleo, vt nunc fit, ſubegere, quod eſt nouum ſeculi abhinc tertii inuentum, ſed aqua, admiſtis interdum aliis liquoribus, vt aceto, velut in atramento, ne elueretur. PLIN. 35, 6.

8. Etiam cera pinxere veteres, incertum, quo auctore (PLIN. 35, 11. pr.), genus picturae *encauſtum* dicitur: nam *inurebant* ceras (id. 35, 4.), expanſas ſuper loco pingendo, vt cameris, foribus, etc. Etiam tingebantur cerae variis coloribus (ibid. 7.). Modus inurendi varie explicatur a recentioribus. In eo genere primus nobilis fuit *Pauſias* Sicyonius. (ibid. 11.) Sed et liquefactis ceris, et penicillo pinxiſſe, idem PLINIVS l. c. auctor eſt, quae pictura Graecis *κηρόχυτος* dicitur, quia fit *κηρῷ ἐντακέντι καὶ διαχυθέντι*. Vtrumque genus inſtaurare tentarunt

noſtra

noſtra aetate plures, non infeliciter, auctore CAYLO, cuius de *Encauſtica pictura* libelli extant, ante non multos annos editi.

9. Alia *encauſtica* pictura fuit in ebore, ductis graphide (veruculo, ceſtro,) candente ſulcis linearum, ſuper quibus, coloribus vſitatis, vt in tabulis, pingeretur. Huius generis picturas *ceſtrota* ab ceſtro vocabant, vt eſt apud PLINIVM 11, 37. vbi vulgo male *ceroſtrota* erant: artem ipſam Graeci κέςρωσιν, v. HESYCH. in h. v. Ad eundem modum cornu ſectum in lamellas ad ornandos parietes, aut valuas ſorium, pingi ſolitum, tradunt PLINIVS, aliique. v. SALMAS. ad *Solin.* p. 164.

10. Picturae primum factae in parietibus, et fornicibus, ſ. cameris, ſuper tectorio, vt in templis, in ſepulcris, etiam in tricliniis: eiusque picturae crebra eſt mentio apud veteres. Ex eo genere ſunt, quae in ſepulcris, et obrutis terra aedificiis, vt nuper in Herculanenſibus, repertae ſunt, et editae in picturis Herculanenſibus, de quibus v. et WINKELMANNVM in *Hiſt. Artis* p. 264. quamquam et tabulis pictis veſtitos templorum parietes, clarum eſt e *Ciceronis Verr.* 4, 55.

11. Factae autem ſunt tales picturae in ſicco tectorio, et in vdo; quas hodie diſcernere haud facile datur. PLINIVS colores quosdam, ait, recuſare vdo tectorio illini, l. 35, 7. et amare cretulam; vt caeruleum quendam colorem, 33, 13. vſus, inquit, in creta, calcis impatiens. Vnde fortaſſe e baſi picturae, et genere colorum iudicari poteſt, in ſicco, an vdo factae ſint.

12. Sed has parietum picturas etiam cera obducere, mos fuit, et ad augendum colorum

 ſplen-

ſplendorem, et ad muniendos eos aduerſus vim aeris et humoris: cuius generis quasdam picturas in ſpecubus Retinenſibus repertas memorat WINKELMANNVS *H. A.* p. 286. In locis autem PLINII 33, 7. et VITRVVII 7, 9. quae affert idem, tantum de minio ſermo eſt, eoque aduerſus vim ſolis et lunae, in locis apertis illinenda cera muniendo.

13. Nec inuſitatae in vitro picturae, quamquam inter Chriſtianos, in templis, in ſepulcris, etc. frequentiores; de quorum reliquiis etiam doctum *Bonarotae* opus extat (*Florent.* 1716. 4.), ſuntque rara, quantum ſcimus, artis melioris exempla. Sed artificii eius modus cum ad obliuionem veniſſe putaretur, in eo inſtaurando artifices quidam elaborauere, eumque praeceptis explicauere: de quibus dicere nihil attinet.

14. Pinxere etiam in marmore, non modo, vt marmorea opera circumlinerent, de quo ſupra diximus *P. I. c.* 2. §. 5. ſed etiam vt imagines in plano marmore fierent; cuius generis quaedam picturae, ſed monochromati reperiuntur in *Picturis Herculan.* T. I. non magni artificii. De hoc genere adeundus CAYLVS *Comm. Acad. Inſcr. T.* 29. *p.* 166. ſ.

15. Vſitatiſſimum et celeberrimum genus picturae fuit in *tabulis*, vnde picturae hae ipſae dicuntur tabulae pictae, fere e larice femina, quod id lignum non facile finderetur, et igni fortius reſiſteret, VITRVV. 2, 9. PLIN. 16, 10. 40. THEOPHRAST. *Hiſt. Plant.* 3, 10; 5, 8. eaque ratio ad proxima nobis tempora manſit. Nam CICERONIS *picturae in textili*, e *Verr.* 4, 1.

ex

ex alio genere ſunt. Sed tamen et Romae pingere *in linteo* coeptum auctore Nerone, PLINIVS 35, 7. 39. et ſunt etiam alia eius generis veſtigia antiqua. Exemplum antiquiſſimum in linteo picturae Aegyptiacae eſt ap. CAYLVM in *Collect. Antiqu. T.* V. *p.* 21. ſ. Sed id non eſt frequentatum. De *picturis vaſorum figlinorum* ſupra dictum.

16. In hoc quoque genere picturarum *circumlitio* vſurpata, eadem, qua in marmoribus, de cauſſa inducendis coloribus, vt atramento tenui, quo Apelles vtebatur (PLIN. 35, 10. n. 8.), aut alio quo colore apto.

17. Proluſio pictoriae fuit, vt diximus, in lineari circumſcriptione corporum et partium ſingularum exteriorum, vt capitis, brachiorum et pedum. Ab hoc initio coepere lineas intus ſpargere, ad vmbram a lumine diſcernendam, auctoribus rei *Ardice*, Corinthio, et *Telephane*, Sicyonio: picturae ipſius, quae proprie dicitur, initia in colore adhibendo: vnde primum facta ſunt monochromata; progreſſus in varietate colorum, et diligentiori membrorum actionumque cum ſymmetria expreſſione. Nec tamen monochromata, perfecta arte, neglecta ſunt. Nam et Zeuxis pinxit ex albo, (hoc eſt, albo colore in nigris tabellis) PLIN. 35, 10, *extr.* vt contra alii, in albis nigro: cuius generis ſpecies eſt in pauimento, in *Cayliana Collect. Ant.* T. 7. tab. 42. De toto genere monochromatum legendus CAYLVS *Comm. Acad. Inſcr.* T. 25. p. 149.

18. *Monochromata* inter Graecos ſunt Candaule rege antiquiora; qui aequalis fuiſſe credi-

tur Romulo. Nam is tabulam talem pictam habuit, in qua praelium expreſſum eſſet. *Eumarus*, Athenienſis, primus ſexum diſcreuit; *Cimon*, Cleonaeus, *catagrapha* pinxit, (*figures de profil*) et oris varietatem tentauit, reſpicientes, deſpicientes, ſuſpicientesque pingendo, articulos membrorum expreſſit, venas, et in veſtibus ſinus, plicas, etc. *Polygnotus* denique vultum emolliuit, os aperuit, dentes oſtendit, etc. PLIN. 35, 8.

19. Hic ergo primus operae pretium fecit, poſt *Apollodorus*, Athenienſis, qui colorum mixturas et vmbrae vſum reperit. Secutus eſt *Zeuxis*, Heracleotes, iam perfectus pictor, et fiducia artis ſuperbus, cum *Parrhaſio*, Epheſino, etiam ſuperiore, (v. CIC. Inu. II. 1. et PLIN. 35, 10. n. 4.) qui ſymmetriam in picturis perfecit, quae Zeuxi deerat, et *circumſcriptionem* figurarum (*extrema lineamenta* appellat CICERO *Or.* 56. *extremas lineas* PLINIVS 35, 10.), in quo principatus artis, iudice eodem, vultus denique argutias et capillos. Ei par, vel ſuperior, fuit *Timanthes*, cuius nobiles picturas veteres memorant, vt QVINTILIANVS 2, 13. et PLINIVS, et alii. Sed omnibus maior fuit *Apelles*, Alexandri aetate, in quo ad ſummum peruenit ars, et conſtitit. Nam tabulis eam venuſtatem, conſeruata tamen ſimplicitate naturae, addidit, quam ſignis addiderat *Lyſippus*. v. PLINIVS 35, 10. Eodem tempore ἤθη et πάθη exprimere coepere *Ariſtides*, Thebanus, et *Protogenes*, qui propylaeum Athenis pinxit. Vtriusque opera praeclara narrat PLINIVS, l. c.

20. Clariſſima hinc genera *picturae*, vt diximus, *in tabulis:* minor honos *parietariae. ibid.*

quod

quod non ceperim ſic cum WINKELMANNO *H. A.* p. 264. vt nullus magnus pictor in parietibus pinxerit: id enim falſum foret; nec id PLINIVS dicit: *rhyparographica*, et *chorographica*, qualia in picturis Herculanenſibus occurrunt, longe infra illa genera, nec tamen ingrata, aut contemta fuere. PLINIVS 35, 10. *extr.* Vſus eorum, parietibus a VITRVVIO 7, 5. attributus, exemplis Herculanenſibus firmatur.

21. Etiam regionibus, et locis, vt nunc, picturae diſcretum eſt ingenium. Nam aliud *Aſiaticum* fuit, aliud *Helladicum*. Hoc genus etiam in *Ionicum*, *Sicyonium*, et *Atticum* diuiſum. PLIN. l. c. Sed clariſſima diu Sicyonia ſchola fuit.

22. Ceterum perfectio artis Graecae cognoſci a nobis ſatis, aut aeque ac ceterarum artium, haud poteſt, toto prope genere tabularum, in quibus principatus fuit, ſublato, reliquiis autem iis, quae nunc extant, ſuntque oppido paucae, auctae iam ex Herculanenſibus ſpecubus, iudice CAYLO (T. III. p. 106.), et BOSIO (*du Bos* in *Reflex. ſur la poeſie et la peinture* T. I. p. 201. ſ.), nulla parte attingentibus celebratam illam artis perfectionem: etſi facile crediderimus WINKELMANNO, in iis, quae Romae ſeruantur, et Herculanenſibus, eſſe exempla praeclari artificii.

23. Neque tamen cum PERRALTO, et aliis antiquitatis obtrectatoribus, recte hinc colligas, inferiorem multo ſcalptura fuiſſe picturam, et veteres per vanitatem mentitos eſſe in iis, quae de operibus eius tradant: praeſertim cum eos veros reperiamus in ceteris artibus, in quibus eorum traditioni res ipſa fidem adſtruit.

v. C. CAYLVM, l. c. add. et ALLATIVM ad *Antiqu. Etr.* p. 141. it. BOSIVM, l. c.

24. Apud Romanos pictURAE vſus ante fuit, quam Graeci pictores eo veniſſent, ex Etruria eo delatus, vt credibile eſt, quae a Lydis potuit accepiſſe: extiteruntque opera pictoria in parietibus templorum non contemnenda; quae enumerat PLINIVS 35, 4. Graecae tabulae Romam venere primum per Mummium Corintho; fortaſſe ante e Sicilia et Graecia magna; ſed nulla certa teſtimonia ſunt: poſt per Sullam, Pompeium, Caeſarem et Auguſtum. Sua aetate *morientem artem* appellat PLINIVS, l. c. extr.

25. Veteris artis, ſed *Italicae*, opera primum e ſepulcris, et aedificiis, terra obrutis, prolata ſunt ſeculo ſextodecimo, per quae ars reſtitui coepit ingeniis et imitatione *Angeli* et *Raphaëlis;* poſt paullatim et alia, quae aeri inciſa ſpectare licet: ipſa maxima parte interiere, per vim aëris deleta, vt nuper quaedam ex Herculanenſibus, niſi quae inducta ſunt vernice ad arcendam, vel debilitandam aëris actionem. v. *Reflexions ſur la Poeſie et la Peinture T. I. Sect.* 38.

26. Eae reliquiae et ad vſum artis carae eſſe debent, quae per eas, vt diximus, reuixit, et proſunt ad qualemcunque veteris artis intelligentiam; denique etiam ad doctrinam liberalem, in multis rebus antiquitati adferendo lucem, cum ipſae viciſſim accipiant a doctrina: in quo genere etiam barbarae aetatis quamquam rudes picturae, vt in libris ſcriptis, in vitris, proſunt. v. v. c. IO. IAC. REISKIVS in praefatione extrema ad *Conſtantini* libros *de Cerim. Byz.*

27. Hae

27. Hae reliquiae editae ſunt a pluribus: ex eoque genere ſunt: *Picturae antiquae Cryptarum Romanarum*, a *Bartolis* delineatae, a *Io. Petro Bellorio*, et *Michaele Angelo* illuſtratae, *Romae* ſaepe editae, etiam latine a. 1738, quo pertinent etiam reliquae picturae e ſepulcro Naſonum; *Picturae Herculanenſes*, quae ſplendido opere editae ſunt Tomis quatuor; *Collectio Cayliana*, et aliae.

28. Ad hiſtoriam artis antiquae cognoſcendam e veteribus maxime prodeſt PLINII liber quintus et triceſimus, et in eum commentarii, qualis *Londini* prodiit a. 1725. f. quamquam et in ceteris libris quaedam, eo pertinentia, ſparſa ſunt. Propriis libris de antiqua pictura ſcripſere FRANC. IVNIVS, ad vſum doctrinae in primis et intelligentiae veterum ſcriptorum; ad artis ipſius cognitionem, magis TVRNBVLLVS ſermone anglicano *Lond.* 1740. f. quo maxime etiam pertinent WINKELMANNI et HAGEDORNII ſuper hiſtoria artis et natura libri, et alii. De claris artificibus in hoc genere idem ille IVNIVS videndus, et FELIBIEN in vitis pictorum aliorumque artificum, *Treuultii* 1725. 8. De vitis pictorum etiam libellus eſt francicus, editus Pariſiis 1745 et 1752. 4.

CAP. VIII.

DE ARCHITECTVRA.

1.

Architectura ab neceſſitate orta, ingenii humani et morum varietate, et ipſa varie vel emendata, vel perfecta, vel corrupta eſt.

2. Inuentionem eius et perfectionem ſeriorem eſſe ſculptura, putant ruinarum Palmyrenarum editores. Argumento eſt diſcrimen vtriusque in veteribus monimentis, vt in templo Theſei et Mineruae Athenis, in quo ſculpturae quidem perfectio animaduertitur, architecturae non item. Cauſſam eſſe, quod ſculptor ob oculos habeat exemplaria, quae imitetur, et imitetur modo: architecti rem ipſam vniuerſam, et proportiones iuſtas reperire et excogitare paullatim debuere. Tum perfectionem architecturae diutius duraſſe, quam ſculpturae: quod proportiones facilius ſeruentur, vbi ſemel repertae et definitae ſint, quam imitandi lex et ratio.

3. Initia ducunt e *Gen.* 4, 17. fruſtra verbum oppidi metientes ſerae poſteritatis vſu. Nec e *Gen.* 10, 10. aut 19, 28. cum GOGVETO certius quid colligi, eandem ob cauſſam, poteſt. Nam et Athenis primum in ſpecubus agebant, donec lateres inuenirentur, PLIN. 7, 56. Maiora iam ante diluuium Noachicum opera arguit Babylonica aedificatio, ſed publica magis, quam priuata, quae diu ſimplicia et rudia fuiſſe, indicant reli-

reliquiae illius ruditatis in Oriente et Occidente iam cultiori.

4. Prima aedificiorum, quae proprie dicantur, materia ſine dubio lignum rude et lutum fuere, primum molle et vdum, poſt toſtum ſole, vel igni, vt in Aegypto tempore Moſis, vt Athenis antiquioribus temporibus, PLIN. 7, 56. Inuenta inſtrumenta ferrea demum dolare ligneam materiam, et ſaxa caedere docuere ad aedificandi vſum, incertum, quo tempore. Moſis tempore nondum vſum talem in Aegypto fuiſſe, mentio laterum ad aedificanda horrea regia arguit; nec bene ad ea tempora pyramides ſaxeae referuntur.

5. Ceterum maior illa et propria aedificatio ex arte debetur Aegyptiis et Graecis; illos inopia ligni, et copia ſaxi marmorisque inuitante; non modo ob lapicidinas immenſas ad ſinum Arabicum, ſed etiam transuectionis per canales facilitatem. Graecos Cadmus fodinas ſaxi et marmoris inſtituere, et ſaxa caedere docuiſſe, allato inſtrumentorum ferreorum vſu, traditur, PLINIVS 7, 56. conf. CLEM. Alex. Stromat. I. p. 307.

6. Aegyptiaca architectura publicorum operum, (nam priuatorum nullae reliquiae ſunt) ſequebatur cum ſimplicitate magnitudinis admirationem, vt e Pyramidibus, Obeliſcis et Labyrinthi reliquiis patet: Graeca cum ſimplicitate, pulcritudinis rectae et ſimplicis gratiam. Reliquus oriens Aegyptiacam rationem ſecutus eſt, Roma Graecorum, quae vna vera lex et norma eſt bene aedificandi.

7. Prima cura in aedificando fuit firmitas, ex eaque orta eſt dimenſionum ratio et ſtructurae: acceſſit paullatim in ſingulis partibus et magnitudo, et forma delectans oculos; in qua et ipſa non pauca primum ad firmitatem quaeſita, vt in columnis, etiam ſpecie, paullatim elaboratiore, placuere.

8. Graecae architecturae opera, clara ex vltima antiquitate, commemorat PAVSANIAS 2, 31. et alibi. Iam Daedalo talia tribuuntur a veteribus, quae vel fabuloſa eſſe, vel incerta fama niti, putat GOGVETVS T. II. p. 386. ſ. HOMERVS quidem nihil habet, ex quo tuto colligas, ipſius aetate magnificentiam aedificandi vſitatam fuiſſe: nec oportet verba, vt porticuum, columnarum, interpretando ad poſterioris aetatis magnitudinem et magnificentiam trahere. VITRVVIVS autem 2, 1. in Areopagi veteris reliquiis nihil tale, omnia alia vidit, vt tectum, e luto factum: nec illa repentina perfectio artis rerum naturae, in primisque huius ipſius artis, conſentit.

9. Atque etiam magna illa et eximia architectura apud Graecos pariter in publicis modo operibus fuit, priuatis aedibus frugalitatem priſtinam, certe in aedificandi ratione, ſeruantibus, cum domini magis firmitatem et commoditatem ſequerentur, et ornatum internum ad vſus vitae et conuiuiorum, vt in ſupellectili; quod etiam ex Homericis aedium Menelai, Alcinoi et Vlyſſis deſcriptionibus patet, et aliorum ſcriptorum veterum teſtimoniis, in his *Dicaearchi* de *Statu Graeciae* p. 8. T. II. *Geographorum Hudſo-*

Hudſonianorum, etiam *Demoſthenis Olynth.* 3. p. 38. ed. *Wolf.*

10. In principum aedibus atria fuiſſe, et porticus ad defendendam ſolis vim et pluuiae, clarum eſt *Homeri* locis: tecta plana, vt in Oriente, fuere: columnae porticuum ligneae. Sed ab hominum aedibus, in quibus neceſſitas et commoditas porticus repererat, tractae ſunt ad templa, et alia opera publica, ad theatra, gymnaſia, et fora, etiam *baſilicae* dictae; in quibus maxima pars magnificentiae fuere, propter altitudinem et pulcritudinem: quamquam hae etiam intus in templis, ad arcuata tecta ſuſtinenda, ſtructae ſunt primum, propter aedium ipſarum laxitatem, deinde, ad ornatum. Templa etiam tecta elatiora, ad noſtrorum modum, habuere, et in ſummo faſtigia (ἀετὸς, ἀετώματα) CIC. *Or.* 3, 46. SALMAS. ad *Script. Hiſt. Aug.* T. I. p. 676. adde et noſtra ad SVET. *Caeſ.* 81.

11. Atque hinc orta eſt nobiliſſima illa antiquae architecturae pars, quae eſt de *ordine columnarum* triplici, *Dorico*, *Ionico*, *Corinthio;* de cuius originibus primis pariter incerta ſunt omnia; ne Vitruuiana quidem narratione, 4, 1. ſatis certa, aut probata intelligentibus. v. GOGVETVS *T. II. p.* 405. ſ.

12. Illud certum eſt, antiquiores eſſe Doricum et Ionicum, ortosque in Aſia, in coloniis Graecis, Dorica et Ionica; inde ad Graecos Europaeos cum tranſiſſent, exquiſitius inſtructos et ornatos eſſe ab Corinthiis artificibus. Sed in his quoque Doricus, vt ſimplicior, ita antiquior eſt.

13. In

13. In *Dorico* genere columnae non habebant baſes, vt patet ex earum reliquiis; quarum exemplum etiam nuper in DORVILLII *Siculis* (P. I. p. 54. 97. 99.) editum eſt; nec earum apud VITRVVIVM in deſcriptione eſt mentio vlla: eas addidere Iones. Ratio diametri ad altitudinem non ſemper eadem fuit. In antiquiſſimae ſimplicitatis exemplo, in *Ruinis Graecis* (P. II. p. 2.) eſt quintuplex; altera, et melior, ſextuplex fuit; denique recentior et mollior ſeptuplex, in templo Auguſti Athenis deprehenſa (*ibid.* p. 13.).

14. *Iones*, graciliores facturi columnas, diametro octauam primum altitudinis partem attribuerunt, poſt octauam cum ſemiſſe: additis in ſuperficie ſtriis, (quae tamen et in antiquiſſimis Dorici generis repertae ſunt) in capitulo volutis, velut cincinnis capitis, aut arboris pendentibus foliis, cum noua trabeatione, et minori ipſarum columnarum interuallo.

15. Hanc gracilitatem et hunc ornatum columnarum auxere *Corinthii*, addito ſuperne abaco, infra acantho hortenſi, vt ſpecies calathi efficeretur, a qua capitulum ipſum appellatum eſt. Paullatimque plura columnis ornamenta addita, quorum origines et cauſſas narrat VITRVVIVS 4, 2. adde PHILANDRVM de columnis ad *Vitruuium:* in primis editorem *Ruinarum Graecarum*, P. II. vbi de architectura vetere, et columnarum ordinibus ex obſeruationibus nouis diſſeritur.

16. In columnis perfectis ad intelligentiam veterum oportet ſcire, imam eſſe *baſin* cum *ſtylobate*, medium *ſcapum*, ſummum *capitulum:*

in

in aedificationibus capitulo imponi *epiſtylium* (*l'architrave*), huic *zophorum* (*la friſe*), qui ſuſtinet *triglypha* et *ſcalpturas* (*la corniche*), eaque dicitur in arte trabeatio (*l'entablement*). Ceterae partes artis ſtudioſis cognoſcendae relinquuntur.

17. Ordinis porro Dorici et Ionici vſus diutiſſime, etiam in Europaea Graecia et inſulis Graecis manſit; nec id modo teſtibus antiquis creditur, ſed etiam in ipſis templorum reliquiis cernitur: Corinthius, vt opinor, venuſtior et argutior viſus eſt, quam pro dignitate et maieſtate templorum, denique grauitate religionis; quod et VITRVVIVS 1, 2. agnoſcere videtur. Nam omnino in ſacris antiqua ſimplicitas et gravitas placuit: itaque et in hymnis Dorica fere dialectus probata eſt.

18. Sed praeter haec tria genera columnarum ſunt duo alia, *Tuſcanicum*, et *Italicum*: illud ſimillimum Dorico; ſed ſimplicius Doricum antiquiſſimum. Haec ſimilitudo, locum faciens confuſioni in parum attentis, ſuadet coniicere, id genus antiquiſſimis temporibus ex Aſia in Etruriam veniſſe. *Italicum* recentius eſt, vt cuius ne VITRVVIVS quidem mentionem facit, mixtumque e Ionico et Corinthio; vnde et *compoſitum* appellatur; nam in capitulo v. c. habet Corinthium calathum et Ionicas volutas; quae eſt manifeſta κακοζηλία ornandi, officiens magis verae pulcritudini, quam ſeruiens.

19. Memoratur et a VITRVVIO 1, 1. *Ordo Caryatidum;* quae ſunt figurae mulierum ſtolatarum pro columnis: cuius exemplum Athenis in templo

templo Erechthei reperit *Ruinarum Graecarum* editor. v. P. II. tab. 21.

20. Sed haec ratio exornandi opera per porticus migrauit paullatim in aedes humanas, palatia, et villas Regum, Principum et locupletiorum hominum, in primis apud Romanos, initio facto a Lucullis: ſuntque libri Latinorum pleni veſtigiis huius magnificentiae, vt CICERONIS, PLINII, STATII *Siluae* (v. in *Tiburtinum Vopiſci*, in *Surrentinum Pollii*).

21. Acceſſit magnificentia e marmoris pulcritudine et varietate, columnarum altitudine et denſitate, porticuum ipſarum longitudine et laxitate; quippe et milliariae ſunt, (SVETON. *Ner.* 31.) item duplices ac triplices: a qua magnificentia, *baſilicae*, *regiae*, ſunt appellatae (v. *Excurs.* ad SVETON. *Aug.* 31.) Huius magnificentiae exempla ſunt in *Ruinis Palmyrenis*, et alibi, add. *Gothofr.* ad *Cod. Theod.* l. 45. de *oper. publ.* vbi et *tabulata*, (i. e. Maeniana) inter intercolumnia memorantur, vt ſtatuae ad columnas ſingulas, et in intercolumniis, apud CICERONEM *Verr.* 1, 19.

22. Alia magnificentiae et cultus genera multa in publicis priuatisque aedibus fuere, vt *ſcalae*, ſine quibus templum nullum, auctore CICERONE, *forium* exornatio in poſtibus per teſtudinem (PLIN. 9, 13.), in valuis per ſculpturas, emblemata (CIC. *Verr.* 4, 56.), vt *trichora* (SALMAS. ad VOPISCI *Peſcenn.* c. 12. et MARKL. ad *Stat. Silv.* 1, 3, 58.), vt *tegulae* pictae, auro inductae, marmoreae (LIV. 42, 3.) *antefixa* (LIV. 26, 23.) *faſtigia*, quae propria templis, CIC. *Or.* 3, 46. v. *Clav. Ciceron.* in h. v.

23. In

23. In interioribus aedibus cultus magnificentia fuit, primum, in pauimentis, quae vel marmoris varii maioribus ſegmentis ſtrata eſſent, Graece *lithoſtrota*, vel teſſellis minutis, ad varias figuras rerum velut pictura quadam, (quo nomine et ars appellata eſt) exprimendas ſtructis arte, vnde et *teſſellata* dicta, itemque *vermiculata*; et *muſiua*: ſed muſiua haec opera e pauimentis in parietes atque cameras ſublata ſunt, PLIN. 36, 26. Marmoris loco, poſt Auguſti tempora, in parietibus et cameris vitrum figuratum et pictum, ſ. coloratum varie, vſurpatum, auctore eodem l. c. PLINIO: adde de vitreo genere CAYLVM T. III. p. 193. in pr. T. I. p. 293. ſqq. Operum muſiuorum reliquias multi edidere, SPONIVS, MONTEFALCONIVS, CAYLVS, etc. opere proprio CIAMPINVS, *Rom.* 1690. f. Vix clarius eſt Praeneſtino, quod et TH. SHAW *Itiner. p. m.* 354. exhibet, et illuſtrauit in primis BARTHOLOMAEVS V. C. libello ingenioſo in *Comment. Acad. Inſcr.* et ad calcem *Picturarum*, a CAYLO collectarum. De muſiuis operibus vniuerſis, praeter CIAMPINVM, et Furiettum, adeundum *Gloſſarium* CANGII in *Muſiuum Opus*. Pauimenta magnifici operis in templis etiam ap. S. BERNHARDVM occurrunt in Epiſt. ad Guil. Abb. S. Theodorici.

24. Sed in ornatu parietum etiam alius vſus marmoris et vitri fuit; nam et *cruſtis* marmoris varii, tum plani, tum caelati, inducti ſunt, auctore, vt PLINIVS tradit, 36, 6. Mamurra; et ſegmentis poſtea vitri; vnde *quadraturae vitreae* in parte magnificentiae e copiis diuitiarum commemorantur a VOPISCO in *Firmo* c. 3.

c. 3. et *orbes pretioſi* in parietibus apud SENECAM Ep. 87. vbi tamen marmoreos vulgo intelligunt. v. et BONAROTAM praef. *Obs. in Fragm. vitri ant.* p. VI. Nec minus *eboris caelati* ad eum vſum et mentio eſt, et exempla reperiuntur, vt ap. CAYLVM T. V. p. 230. Alium parietum ornatum e picturis in tectorio ſupra commemoravimus.

25. Sed eum habuere, ſicut ſuperiorem operis muſiui, communem cum camaris: *tecta laqueata*, ſ. *lacunaria*, et picta (Gr. φατνώματα) varie ſunt, et lita auro, diſtincta gemmis, margaritis. De eorum ſtructura bene VALESIVS ad *Euſeb. vit. Conſt. M.* 3, 32. quem compilauit ſecure HARDVINVS ad *Plin.* 35, 11.

26. Deſcriptio ipſa aedium priuatarum magnificentior fuit haec: primum aditum dat *veſtibulum* (Graecis προαύλιον), inde venitur in *atrium* (Gr. αὐλήν), quod porticibus circumcluditur (Gr. περίϛυλον); in quibus bibliothecae, vt in Auguſti atrio, et alia: hinc *aedes* ipſae; de quarum partibus dicere nil attinet: extat de iis liber GRAPALDI, ſaepe repetitus. Poſt eas *impluuium;* in quo ara Deorum penatium, v. *Clau. Cic.* in h. v. In villis diſtinctio eſt vrbanarum partium, i. e. ad ſimilitudinem vrbanarum aedium ſtructarum, quae habitantur a Dominis, ab ruſticanis, ad vſum rei villaticae, vt apud VARRONEM de *Re ruſt.* In illis *trichora*, *praetoria*, *triclinia*, *cubicula*, *diaetae*, etc. memorantur. De ceteris generibus operum publicorum, vt theatris, circis, amphitheatris, etc. in quibus architecturae artificium expromtum eſt, dicere hoc loco non attinet.

27. Ar-

27. Architectura vt primum per Aſiaticas et Graecas colonias in Italiam venit, i. e. Etruriam et Graeciam magnam; ita poſt ex iisdem locis Romam, viguitque Caeſarum aetate prima: poſt, ſeculo ſecundo, per κακοζηλίαν corrupta magis, indies vitioſa facta eſt; donec barbaries ingruentium populorum eam plane deleuit.

28. Inſtauratio bonarum literarum, dum totis viribus agerent hoc eius auctores, vt omnes antiquitatis reliquias indagarent, per quas lux affunderetur auctoribus latinitatis et literis, aditum fecit ad architecturae veteris primum cognitionem, et, bonitate eius animaduerſa, etiam imitationem.

29. Primum reliquiae illae Romanae per Italiam et vicinas regiones ſpectatae ſunt modo ab eruditis viris, et libris vulgatae ſunt ad vſum literarum bonarum, donec a Mediceis incitati artifices eas figuras, et reliquias ipſas, ſpectare coepere ad vſum artis. Poſt etiam in Graeciam et Orientem reliquum plures profecti ſunt ad quaerenda et inſpicienda huius generis opera, in primis miſſu Ludouici XIV. Regis Franciae, vt formas eorum deſcriptas reportarent; denique etiam quidam priuatim eo abierunt, et multa, ad architecturam veterem pertinentia, retulere.

30. Ex iis itineribus nihil pulcrius hoc in genere accepimus *Ruinis*, primum *Palmyrae*, Lond. 1753. et *Balbek*, 1757. ibidem magnifice editis, a Britannis duobus, WOOD et DAWKINS, deinde *Graeciae* per architectum Regis Francici, (LE ROY) Paris. 1758. f. *Athenarum*

per ROB. SAYER, *Palatii Diocletianei* in Dalmatia per R. ADAM. 1764.

31. Sed et alia opera antiqua, vt templa, theatra, amphitheatra, porticus, arcus, aquaeductus, balnea, mauſolea, pyramides, obeliſci, et ſimilia, a pluribus edita laminis aeneis, et illuſtrata ſunt literis, quae in altero genere antiquitatum enumerari et explicari ſolent, magnoque numero dat FABRICIVS in Bibliogr. Antiq. c. 22.

32. Artifices, ex hoc genere claros, eorumque opera nobilia enumerant FR. IVNIVS ad calcem operis de pictura vetere, et FELIBIEN, eodem, quo de pictoribus ſcripſit, opere. De vniuerſa architectura veterum eruditum Commentarium habemus WINKELMANNI.

EXCVRSVS

AD

ARCHAEOLOGIAE LITERARIAE

CAPITA SINGVLA

VEL POTIVS

EORVM LOCA SINGVLARIA.

Digitized by Google

EXCVRSVS I.
AD
PROLEGOMENA.

Complures viri eruditi, Auctorem immortalem, ac de diſciplinis aliis longe meritiſſimum, in explicanda et ſecernenda *Antiquitatis* in vniuerſum, τȣ *Antiqui* ſigillatim, adeoque etiam *Archaeologiae*, notione non ſatis ſubtiliter verſatum eſſe, contendunt. Nec immerito, ſi quid video. Poſtremum enim vocabulum, ſi per ſe ſpectes, eiusque notationem ſiue ἔτυμον ſimul reſpicias, expoſitionem rerum antiquarum, ſiue diſputationem ſignificat de rebus antiquis, h. e. antiquitus vel geſtis, vel inſtitutis et ſancitis, vel conſilio diuerſo diuerſa ex materia factis efformatisque per homines ſatis ingenioſos, vt id, quod cupiebant, facilius et rectius conſequerentur. Quo ſenſu latiſſimo ſi accipias vocabulum, de quo quaerimus, id complectitur ea omnia et ſingula, quae, ex priſcis temporibus quocunque modo ſeruata, ad nos peruenerunt. Superſunt autem primo *ſcripta*, tam ἀπόγραφα in Codd. MSS. quam αὐτόγραφα in lapidibus, metallis, rebus aliis; tum *opera artificum manu facta*, eademque non ſolum qua rationem, ſed etiam qua conſilium vſumque maxime diuerſa, vt, ſigna, ſimulacra, templa, aedificia, alia: quorum alia ſola per ſe exiſtunt, reique cuiuspiam imaginem ſiſtunt, alia in materiis aliis aut caelata, aut inciſa; alia denique rerum ſimulacra ſola ſuppeditant, alia non ſine litteris, ea quaſi comitantibus; tandem varii generis vtenſilia, vaſa, inſtrumenta, ſacra, domeſtica, bellica, chirurgica, mundus muliebris, cet. De quibus omnibus

 ſi qua

ſi qua diſciplina recte et ordine, docte et ingenioſe diſputet, vel potius philoſophetur, rerum priſcarum origines et progreſſus, cauſſas, vſum, viciſſitudines, ſingularum recte eleganterque fingendarum viam et rationem, et inde natam venuſtatem deſcribat, et praeter haec populorum ſingulorum, quorum viris ſapientibus, ſabrisque ingenioſis, et artificibus haec omnia debentur, res geſtas, inſtituta ſacra, ciuilia, bellica domeſtica, cet. exſequatur; eam iure quodam ſuo Ἀρχαιολογίαν, ſenſu latiſſimo acceptam, vocare poſſis. Verum huiusmodi res tam multiplices, tam varias, et tam diſcrepantes nemo, quem quidem ſciam, in diſciplinae vnius formam redegit, nec fortaſſe redigere, et, qua decet, copia, dexteritate, intelligentiaque explicare poteſt. Hinc viri eruditi tam ingentem rerum priſcarum vim et copiam in claſſes diſtribuere, et de nonnullis ſigillatim exponere, quin τῶ Ἀρχαιολογίας vocabulo vim minus late patentem ſubiicere coeperunt. Id quod Ἀρχαιολογία duplex, quam habemus, ſatis demonſtrat: alteram, Ἰȣδαϊκήν, ſcripſit Flauius Ioſephus, alteram, Ῥωμαϊκήν, Dionyſius Halicarnaſſenſis; eademque ille quidem de Iudaeorum, hic de Romanorum rebus, domi belliquc geſtis, ipſorum inſtitutis ſacris et profanis, ciuilibus et militaribus, legibus, moribus, expoſuit, atque adeo vtriusque populi hiſtoriam perſequutus eſt, neglecta, vel leuiter ſaltem tacta ratione ea, quam in operum antiquorum, affabre factorum, indagatione ſtudioque ſequendam eſſe cenſent viri, harum rerum prudentes. Alia ratio eſt Ἀρχαιολογίας Graecae, quam promulgauit Io. Potterus, Britannus, qua quidem *Graecorum antiquitates*, quae vulgo dicuntur, h. e. inſtituta ſacra, ciuilia, bellica, publica, priuata, mores, leges et iura expoſuit, neglecta ratione ea, quae ad ipſorum hiſtoriam, opera ingenioſe affabreque

facta,

facta, et horum praeſtantiam, venuſtatem, vſus, cet. pertinet. De *Archaeologia Britannica* ea, quam compluribus abhinc annis diuulgare coeperunt Britanni quidam doctiſſimi, rei antiquariae ſtudioſi, non attinet dicere; quoniam huius editores conſilium longe aliud ſequuntur, ac quod propoſitum eſt iis, qui hodie Archaeologiae rationem, vim, vſumque explicare adgrediuntur. Id quod demonſtrare placet, enucleata *Antiquitatum* in vniuerſum, et τȣ͂ *Antiqui* ſigillatim natura, et notione. Priori vocabulo comprehendere iuſſit vſus,

quem penes arbitrium eſt, et ius, et norma loquendi,

ciuitatis cuiuscunque, vt, Athenienſis, Romanae, cet. ſtatum omnem, adeoque rationem ſacram, profanam, ciuilem, bellicam, publicam, priuatam, inſtituta, ritusque omnes, mores, cet. verbo, ea omnia, quae in Potteri, Boſii, Roſini, Nieupoorti libris, ac ſimilibus, tradita et expoſita legimus. Talium antiquitatum ſtudium, quo ducentos annos, amplius, occupati delectatique ſunt viri eruditiſſimi, ac cui libros, ingentium theſaurorum materiam, debemus, per ſe quidem neceſſarium eſt, et ad antiquitatis ſcriptores recte intelligendos atque interpretandos vtiliſſimum: ſed id nihilo ſecius maximopere diſcrepat ab illa Ἀρχαιολογίας idea et ratione, quam hodie viri ingenioſi et acuti mente ſua efformatam tenent, atque tuentur, et quam breui poſt explicare placet. Vtriusque ſtudium in multis conſpirat quidem, nec raro easdem *res antiquas*, ſiue antiquitus factas, ſibi ſubiectas habet, quas tractet, et in quibus conſiderandis, comparandis, explicandis verſetur. Quoniam vero hoc diuerſa via et ratione, diuerſoque conſilio et fine fieri poteſt, et ſolet etiam: id, quod diximus, diſcrimen inde naſcatur, oportet, diuerſusque et

ſcopus, quem petere, et vſus, quem inde percipere volunt viri docti, alterutrius ſtudio vacantes. Poſterius, i. e. τȣ *Antiqui* κατ' ἐξοχὴν vocabulum, coeptum eſt vſurpari a viris, harum rerum prudentibus, de opere quocunque, antiquitus ex materia quacunque ingenioſe, eleganter, venuſte facto, ita vt non ſolum oculos ſuauiter feriat delectetque partium ſingularum conuenientia et proportione, ſed etiam artificis intelligentiam, ingenium, manusque dexteritatem prae ſe ferat, et vſui, cui deſtinabatur, accommodatiſſimum ſit. Quo pertinent nullius non generis ſigna, et rerum variarum ſimulacra, eademque fuſa, ſcalpta, ſculpta, ficta, caelata, picta, cet. ſiue ſola per ſe, ſiue cum aliis coniuncta, vt negotium qualecunque ſimul peragere videantur (qualia Itali *Gruppi*, et Franco-galli *des Groupes* vocare ſuerunt); ſiue litteris prorſus carentia ſint, ſiue litterata, vt numi antiqui, ſtatuae et protomae, in quarum baſi, gemmae, in quarum ora, nonnunquam litterae reperiuntur; item integra aedificia, templa, vel eorum ruinae ſuperſtites; tandem omnis generis vtenſilia, vaſa, tripodes, lampades, cet. Interim ne haec quidem omnia ſunt ita comparata, vt ad τȣ *Antiqui* claſſem referri ſoleant, ſed ea tantum, quae artificis ingenioſi manu, venuſta forma, elegantia et quadam quaſi gratia ſeſe potiſſimum commendant. Huiusmodi *opera antiqua* qui indagare, et ſuper eorum materia, ſtatu et fabrica, recte conficiendi ratione, legibus, et inſtrumentis, attributis et horum inuentione, conſilio et ſignificatu, venuſtatis cauſſa et quaſi fonte, item partium ſingularum concentu philoſophari, et quidquid in eis recens adiectum eſt, a vere antiquo ſecernere, ſanamque criticen in toto hoc negotio adhibere diſcit: is *Archaeologiae*, qualem hodie dicunt plerique, operam dare cenſendus eſt. Eiusmodi autem liber,

liber, quo haec omnia recte et ordine, prudenterque exſequendi praecepta certa, vera, ex rerum natura petita, et conſilio ſatis idonea continentur, iure quodam ſuo *Archaeologiae* nomine inſcribitur. Qualem libellum ſuum non eſſe cernens ERNESTI ὁ πάνυ, eum *Archaeologiae litterariae* nomine inſignitum voluit: vtpote quo longe plura, ad varia litterarum genera vtiliſſima et neceſſaria, quam ad operum antiquorum praeſtantiam venuſtatemque videndam atque diiudicandam fructuoſa traduntur. Quid? quod initio ſaltem, quo loco *antiquitatis cognoſcendae duplicem rationem* eſſe contendit, non ſatis perſpexiſſe videtur, aliam praeterea, nimirum *tertiam* inueniri poſſe, quin a nonnullis inuentam eſſe operum antiquorum reliquias ſpectandi, ac ſuper illis hac, qua diximus, via et ratione philoſophandi. Quod tantum abeſt, vt vitio vertendum et exprobrandum, vt potius ignoſcendum eſſe cenſeam Viro, alioquin eruditiſſimo, et de alio litterarum genere immortaliter merito. Credibile etiam opinor, Ipſum, quae eius erat ſagacitas et ingenii vis ſingularis, in hac τȣ̃ *Antiqui* ſpectandi, indagandi, diiudicandi ratione progreſſus facturum fuiſſe non vulgares, ſi Ipſi iuueni contigiſſet, vt magiſtros, praeceptiones ſimiles, certamque viam ad hanc rationem conſequendam, in ſcholis ſuis demonſtrantes nanciſceretur. Sed ſaeculi iſtius genius talia deſpiciebat, ratus, huiusmodi ſtudium non niſi ad artifices pertinere. Quo etiam factum eſt, vt ante Erneſtianum libellum exſtaret nullus, quo haec ratio et praeceptiones, ad eam recte ſequendam vtiles ac neceſſariae, traderentur. Libri fere ſimilis rationem et σκιαγραφίαν ſuppeditauit quidem auctor Franco-gallus, IACOB. SPONIVS, medicus ac rei ſimul antiquariae amantiſſimus, in praefatione, qua *Miſcellanea eruditae Antiquitatis*, Lugduni MDCLXXXV.

 fol.

fol. in lucem exire iuſſit. Hic eiusmodi librum *Archaeographiae* nomine inſcribi, et vniuerſam eius materiam octo capitibus explicari poſſe ratus eſt, ita, vt Cap. primum *numiſmatographiam;* alterum, *epigrammatographiam;* tertium, *architectonographiam;* quartum, *Iconographiam;* quintum, *glyptographiam;* ſextum, *toreumatographiam;* ſeptimum, *bibliographiam;* octavum denique, *Angeiographiam* vocando, perſequeretur. Quas ſingulis capitibus res antiquas, veluti materiam, quam tractent, et in qua verſentur, ſubiectas voluerit, hic copioſius exponere non attinet. Verum nec ipſe, libri conſimilis auctor ſuasorque, nec quisquam alius, quem quidem ſciam, tale negotium ſuſcipere, atque haec omnia, ſiue ſeruato, ſiue mutato rerum ordine, ſatis explicare voluit. Interim in hac ipſa litterarum vniuerſitate Lipſica, ante quinquaginta iam annos, iuuenum, res ſimiles addiſcere et hac ratione ſpectare cupientium, inueniebatur magiſter. Nimirum Io. Frider. Chriſtius, vir multis nominibus celeber, ac doctor ſingularis, qui, quam Ipſe in pictura lineari conficienda non parum exercitatus, ſpectandoque et examinando, per itineris opportunitatem, complura vetuſtatis opera ingenioſe venuſteque facta, quaſi imbiberat guſtus elegantiam, atque intelligentiam, liberaliter transfundebat in iuuenes Generoſiſſimos atque Nobiliſſimos, ipſo praeceptore vti haud dedignatos; quique, praeterquam multis aliis, mihi quoque omnem huius ſtudii amorem, et talium deliciarum, ſiquis in me ineſt, ſenſum inſtillauit; eo quod in ſcholis cum ſuper antiquitate Rom. tum maxime ſuper re litteraria in vniuerſum habitis, numos, idola, alia, e theſauro ſuo depromta, oſtentaret, et eorum rationes explicaret. Verum vir eximius, vt plerorumque, qui ipſum audiebant, vtilitatibus conſultum volebat, et pauciſſimis tantum

tantum contingere ſciebat, vt τῦ *Antiqui* ſtudium in itineribus et diuturnis et ſumtuoſis perſequi poſſent et quaſi abſoluere: ita ſuis in inſtitutionibus litteraturae vniuerſae epitomen, quam *ſolius Antiqui* notitiam et rationes tradere et explicare maluit, ideoque multa ſimul complecti, quae viro cuique erudito ad res multas prodeſſe, illiusque ſcientiam augere poſſent. Id quod magiſtro huic praeſtantiſſimo in primis propoſitum fuiſſe, plane demonſtrant Ipſius praelectiones: vtpote cuius, docentis, verba et placita, per nonnullos calamo excepta, et deinceps in ἀπογράφοις cum aliis communicata, itaque ſparſa, multis iamdudum et emolumento, et ornamento fuiſſe conſtat, ita tamen, vt horum non pauci ſortem graculi illius (Phaedr. l. I. fab. 13.) commeruiſſe videantur. Vnde non male feciſſe iudicandus eſt Io. Car. Zeunius, quod praelectiones iſtas, multorum manibus iam tritas, et multis in ἀπογράφοις deprauatas, e pluribus libris manuſcriptis, inter ſe comparatis, deſcripſit, variiſque additamentis auctas, in lucem emiſit, Lipſiae A. O. R. MDCCLXXVI. forma quidem octopartita. Libellus enim, publici iuris factus, impedimento iam eſt, quo minus alii ſimilis plagii culpam contrahere poſſint. Quod autem Chriſtio, in praelectionibus, quas dixi, habendis propoſitum fuit; hoc idem fuiſſe videtur Erneſtio, tam in ſimili praelectionum ratione, quam in libello, quem denuo edimus., ſcribendo et promulgando. Vnde hunc *Archaeologiae litterariae* nomine inſcribendum vidit: quo ſeſe litterarum potius vniuerſarum, quam operum, ab antiquitatis artificibus ingenioſe et affabre factorum, rationem habere ſatis ſignificauit. Aliquamdiu poſt omnem *Archaeologiae, Antiquitatum*, et τῦ *Antiqui* κατ᾽ ἐξοχὴν rationem multo ſubtilius indagauit et explicauit ὁ πάνυ Heynius, tum in Elogio Winkelmanniano, tum in *Intro-*

ductione

ductione in τȣ Antiqui ſtudium, quam in ſcholis academicis plenius enucleare, et qua veluti duce, ſingulis, qui ipſum audiunt, inſtillare ſolet praeceptiones ac leges, quibus imbuti opus quodque antiquum ingenioſe et affabre factum, vere recteque et diiudicare, et aeſtimare poſſint. Huius generis Archaeologia paullo copioſius et enucleatius ſcripta nondum exſtat: et quamquam optabile eſt, vt vir quispiam eruditus et praeſidiis neceſſariis inſtructus hoc ſaxum voluere velit; tamen ob ingentes difficultates (v. Heyn. Elog. Winkelm. p. 32. ſ.) ſimilem librum, omnibus quidem numeris et partibus perfectum et abſolutum, hoc tempore exſpectare, quin ne ſperare quidem licet, propterea quod pleraque artificum antiquorum opera, huc, illuc diſſipata, adſeruentur, vel in oppidorum, miſere euerſorum, ruderibus ſub terra lateant. Viro litterarum optimarum ſtudioſo, ſufficere poteſt, ſi, quae eorum? et cur longe praeſtantiſſima ſint? quibus locis ſuſpendant vultum mentemque velut picta tabella? quibus in libris delineata reperiantur? didiciſſe haud grauatur. Cui per tempus, vitae inſtitutum, reique familiaris rationes licet, vltimas terras peragrare, et quae vbique locorum exſtent opera antiqua, intueri et examinare; is veris accommodatisque praeceptis imbutus, haud dubie inſignem ex eis ſpectatis conſideratisque capiet delectationem, quin ſenſum et guſtus elegantiam non illiberalem, aut homine docto indignam. Interim ne ille quidem, me iudice, reprehendendus eſt, qui, eiusmodi opera ſpectans, ſimul animaduertit, quae ex iis veluti mutuari, et ad ea, quae ab ERN. §. 2. memorantur, plenius intelligenda et explicanda prudenter vſurpare poſſit. Etenim priſcae artis monimenta vel eo ſingularem afferunt vtilitatem, quod res multas ſpectandas contemplandasque ſiſtant, quarum deſcriptiones vel notiones

notiones ſatis claras et adaequatas ex ſcriptorum antiquorum verbis plerumque perpaucis haurire non poſſumus: quo ipſo verum eſſe confirmant Horatianum illud (A. P. v. 180. ſſ.)

> Segnius irritant animos demiſſa per aurem,
> quam quae ſunt oculis ſubiecta fidelibus, et quae
> ipſe ſibi tradit ſpectator.

Id quod non temere et inconſiderate ſtatuere mihi videor. Quantam enim vim habeat prudens operum priſcorum ſpectatio, et quam fructuoſa et efficax ſit ad intelligentiam et guſtus elegantiam quaſi gignendam et animis inſtillandam, plane apparuit ex inſtauratione artium pulcrarum, non niſi inde initium ducente. Nimirum coeperant iam inde a Saeculo XIV. et XV. nonnulli picturae rationem emendare. Sed, quod ſequebantur, tum demum felici ſucceſſu aſſequuti ſunt, quum in effoſſis variis monimentis ſepulcralibus, maxime vero Titi, imperatoris, thermis, et harum quidem *ſeptem fornicibus*, (quos Italice *le ſette celle* vocabant, et in quorum vno Laocoontis σύμπλεγμα, ſtupendo prorſus artificio confectum, feliciter latuerat) reperiſſent *picturas parietarias:* quas identidem ſpectando, imitando, certas artis ſuae leges inde capiendo, et aliis in locis et laboribus prudenter ingenioſeque adhibendo Sanctius Raphael, Vrbinas, hoc adſequutus eſt, vt vel hodie recentioris aetatis pictorum primus ac princeps cenſeatur. Et quamquam fornices illi, poſthac prorſus neglecti, denuo variis ruderibus et ruinis obruti ſunt ita, vt verus eorum locus hodie prorſus ignoretur: fructus tamen, quos, praeter Vrbinatem, alii ipſius aequales et ſucceſſores ex iſtis ceperant, vel ad aetatem noſtram pertinent: ſiquidem artifices ingenioſi, tum degentes, in tabulis a ſe pictis, veram artis rationem oſten-

oſtenderunt, certiſſimasque praeceptiones ac veluti leges poſteris tradiderunt. Praeterea eodem fere tempore *libri mſſ.* qui tum ſoli erant, aeſtimari ſunt coepti, a Dante potiſſimum et Petrarcha, qui lectitandis operibus, quae veteris Graeciae Latiique ſcriptoribus, poetis potiſſimum, debentur, ipſi exſtitere poetae ſingulares ac praeſtantiſſimi, carminibusque eleganter et ingenioſe ſcriptis, effecerunt, vt alii quoque eadem priſcae aetatis ſcripta, quaererent, colligerent, et lectitando guſtus elegantiam pedetentim contraherent. Quod eiusmodi libros conquirendi legendique ſtudium deinde ad Franco-gallos, Germanos, alios, tranſiiſſe conſtat: eoque facto litterarum elegantiorum ſplendor fugauit triſtem barbariem et ſqualorem, quo, quaſi foedatae, plane nullos, nedum mirabiles excitare potuerant ſui amores. Et quoniam prudentes ſcriptorum veterum lectores in eis locos, ad architecturam et artes alias pertinentes, offendebant, quorum veram ſententiam, quin ne ſingulorum quidem verborum vim peruidere poterant: aedificiorum priſcorum rudera et columnarum reliquias effodiendas, indagandas, et cum dubiis auctorum locis comparandas eſſe intellexerunt, vt, quae vera ſimilium locorum verborumque mens eſſet, perſpicerent. Et quoniam hac via peruentum erat eo, vt priſcae aetatis architecturam multo praeſtantiorem et venuſtiorem fuiſſe cernerent, quam quae in aedibus ſacris et arcibus exſtruendis adhuc dominata eſſet: praeter paucos alios, Laurentius, Cosmi F. Mediceus, Florentiae coepit ſcholas inſtituere, quarum magiſtris imperatum erat, vt iuuenes, futuros artifices, priſcae artis opera, vt, ſigna, ſtatuas, columnas, alia, graphide quam accuratiſſime delineare, picturaque lineari primum exhibere, itaque ſatis exercitatos ſtatuas, columnas, tabulas pictas, alia, pro ſuo quemque

que ingenio, elaborare iuberent. Quibus ex ſcholis non pauci artifices eximii, ſtatuarii, pictores, architecti, tanquam ex equo Troiano egreſſi ſunt. Quorum omnium haud dubie primus et princeps exſtitit Michael Angelus Buonarottus. Ceterum hoc idem, quod ſupra diximus, Codd. MSCC. conquirendi, atque operum vetuſtorum reliquias vel e telluris latebris effodiendi ſtudium, hunc ſimul attulit fructum, vt *lapidum titulos* adhuc neglectos, diutius negligere nollent viri litterarum amantes, ſed eos aut ipſi deſcriberent, aut per alios deſcribendos curarent: intellecto, multa iis contineri, quae ad hiſtoriam priſcam, chronologiam, antiquitates, criticen, linguae copias augendas pertinerent, item alia inde peti poſſent. Progreſſi deinceps ſunt ad *rei numariae* ſtudium; ita tamen, vt non niſi *numos Latinos* maximi facerent, hosque in primis conquirerent, deſcriptos interpretarentur et ad hiſtoriam Rom. illuſtrandam confirmandamque adhiberent. Quo in ſtudio erratum eſt, eo quod primum *numos Graecos*, Latinis longe fructuoſiores, ſi non deſpexerunt, certe quidem non, vt par erat, aeſtimarunt; tum quod artificii, in numis conſpicui, rationem habuere nullam. Porro in pretio eſſe et conquiri coeptae ſunt *gemmae* tam *ſcalptae*, quam *caelatae;* quas non ſecus, ac reliqua vetuſta artis opera, conſiderare et tractare aliquamdiu ſuerunt. Tandem demum, qui poterant, *ſtatuarum* quoque integrarum rationem habere, eas, vbi et quibus licebat, e terra effodere, colligere, redimere, et locis ſatis accommodatis collocare coeperunt. Verum omnia haec vetuſtatis opera, quamuis ingenioſa et ſtupendo artificio eximia, vsque ad Winkelmanni, popularis noſtri, aetatem ſpectarunt homines, docti, indocti, non niſi velut *ſupellectilem antiquariam*, lautam quidem illam, ſumtuoſam et

magni-

magnificam, ſed non vt optimam et pulcerrimam, et vt opera, in quibus artificum immortalium ingenium, prudentiam, manus dexteritatem, et guſtus elegantiam multo plus, quam eorum materiam, etiamſi pretioſiſſima ſit, mirari et aeſtimare debeas. In quo quantum peccatum ſit a plerisque, illuſtris Heynius loco, quem ſupra dixi, ſatis demonſtrauit. Cuius viam et rationem propoſitam ſi hoc in ſtudio tractando ſequimur, iure quodam noſtro ſperare poſſumus, fore, vt tam egregiis artis priſcae operibus ſpectandis, et penitus cognoſcendis, veri pulcri ſenſum et guſtus elegantiam adipiſcamur, et quid artis, venuſtatis, ingenii, quin ſapientiae, in eis inſit, plane perſpiciamus. Quae omnia tantum abeſt, vt ſolis ex libris aut ſimplici talium operum ſpectatione veniant, vt potius identidem ad haec artis monimenta redire, ſingulas eorum partes, vel minutiſſimas, recte ſcrutari, ſubtiliter inter ſeſe comparare, talique ratione oculorum iudicium recte et vero conuenienter formare debeamus, antequam, quod volumus, reapſe adſequimur. Cui haec omnia facere, et Corinthum, vt ita dicam, adire non contingit, eius cognitio rerum ſimilium, et inde hauſta *intelligentia* nunquam non manca et imperfecta ſit, neceſſe eſt. Quid? quod ad haec ipſa ſpectanda et diiudicanda, praeter alia, ſimul adferre oportet facultatem criticam, multo vſu exercitatam, vt ingenioſam artificis antiqui manum et laborem a recentioris cuiusdam inſtauratione, ne dicam, fraude, ſecernere poſſis, nec te turpiter decipi ſinas. Hoc tum in ſingulis operum ſimilium partibus tenendum eſt, tum in nominibus, quae eorum multis temere, nec raro fallendi cauſſa, adſcripta ſunt; quin etiam in titulorum vere antiquorum litteris, quas ſaepenumero aut mutatas, aut inductas conſtat in numis, aut a manu

manu recenti adiectas, vt, in gemmis, ſtatuis, protomis, baſibus, vaſis, aliis, quibus impoſtor turpioris lucri amans, plerumque priſci cuiusdam viri celeberrimi, aut artificis clariſſimi nomen addidit, vt emtoribus cupidis facilius imponere, ſuamque mercem carioris vendere poſſet *).

*) Quo pacto numi antiqui deprauari ſoleant, et reapſe deprauati ſint, ſatis indicauit Chriſtius libello, Zeunii V. C. cura edito, p. 167. ſſ. qui etiam p. 169. eiusmodi impoſtores quosdam indicauit. Alium, eumque Romanum, et nonnulla eius opera ficticia, expoſuit Illuſtriſſ. Caylus, Recueil d'Antiquités, Tom. V. p. 251.

EXCVRSVS II
AD
PROLEGOMENORVM §. 4.

Opera antiqua non male, nec temere diſpertiuit ERNESTI Celeberr. in *litterata* et *litteris carentia:* habebat enim, quo ſe tueretur, effatum: *A potiori ſit denominatio,* quod iam tritum ſermone, et vulgare eſt: recte etiam poſteriora interdum *litteris eſſe notata* obſeruauit. Interea leuiter lapſus eſſe videtur, *numos* non minus, quam Codd. ſcriptos, chartas, titulos, prioribus adnumerando. Verum eſt, hos ſine litteris non eſſe, quin ne animo quidem fingi poſſe; numorum etiam antiquitus cuſorum plerosque litteris inſignitos eſſe. Sed nihilo ſecius eorum complures, *litteris prorſus carentes,* hoc, illo loco percuſſi ſunt, hodieque exſtant: quod plane demonſtrant libri, in quibus, adiecta ſingulorum pictura lineari, recenſentur et explicantur. Cuiusmodi numos, ſi opus eſſe crederem, proferre poſſem e Siculis, quos Cels. Princeps Torremutius promulgavit, item ex numiſmatibus Muſei Honorii Arigoni, Veneti, A. MDCCXXXXI. Taruiſii editis, alios vt ſilentio praetermittam. At enim vero, vt in numis, alioqui litteratis, non pauci reperiuntur litteris carentes; ita, ex altera parte, inter opera antiqua, vulgo litteris carentia, genus occurrit fere nullum, quod non interdum litteras prae ſe ferat. Hinc Athenaeus (Deipnoſoph. l. XI. c. 4. p. 466. ſ. et Caſaubonus in Animaduers. ad Athen. p. 785. ſſ.) ex Alexidis carminibus commemorat vaſa et pocula γραμματικά,

h. e.

h. e. litterata, eademque aureis litteris inſignita (conf. Martorelli de Theca Regia Calam. l. II. c. 4. p. 392. ſ.): et in Winkelmanni Hiſtoria Artium, Italice facta, et Mediolani promulgata, in lucem quaſi exiit (Tom. I. p. 31.) vas vitreum, ſingulari artificio, tornique ope factum, in cuius collo, infra oram ſupremam, litteris, ferruminatis quidem, ſed vitreis et exſtantibus, ſcriptum eſt BIBE VIVAS MVLTIS ANNIS. Annulos, teſſeras, quin lateres coctiles vna cum litteris ibi expreſſis, commemorauit Illuſtriſſ. Caylus (Rec. d'Antiqu. Vol. IIII. p. 266. et alibi). Columnas, tabulas pictas, gemmas, alia huius generis, quae praeter morem litteras in fronte gerunt, de induſtria omittere placet. Adeoque verum eſt, regulam vel legem, ſine exceptione, eſſe nullam.

EXCVRSVS III
AD PART. I. CAP. PRIMVM
DE
SCRIPTVRA ANTIQVA.

Complura quidem, quod nemo facile inficiabitur, ſcitu et iucunda, et neceſſaria, hoc capite complexus eſt, ac cum viris eruditis communicauit B. ERNESTI: quem his plura etiam in ſcholis, ſuper hoc loco diſputaſſe fatentur, qui Ipſum audiuerunt, omnes. Verum haec, maximam partem, iudicabit ἀπϱοσδιονύσως dicta eſſe, qui ex eiusmodi inſtitutione non niſi τȣ̃ *Antiqui* notitiam haurire auet ac percipere; etiamſi in alia omnia abeat, qui antiqua, ad vniuerſam rem litterariam pertinentia, h. e. archaeologiam litterariam, ſibi traditam cupit et inculcatam. Huiusmodi lectorem, reor, vel maxime tanget quaeſtio, hic loci agitata: nimirum de ſcripturae omnis, adeoque de litterarum ipſarum originibus, prima ſingularum figura, propagatione, viciſſitudinibus, reliquis, quae coniuncta ſunt cum eximio, quin plane diuino ſcribendi, h. e. animi ſui ſenſa, cogitata, varia idearum et notionum genera et formas, paucis litterarum figuris, aliorum conſpectui quaſi ſubiiciendi, atque adeo cum ipſis abſentibus et poſteris communicandi, inſtituto. Quod diuinum appellari poſſe arbitror. Vnde adſtipulor etiam Britanno illi ἀνωνύμῳ, qui nec prorſus abſonum, nec a veroſimili alienum, aut Deo o. m. indignum eſſe contendit, ſiquis hunc, ſapientiſſimum rerum omnium auctorem, contendat, Moſem

per

per ſe, nulliusque alius interuentu, ſcribendi artificium docuiſſe (v. Some Enquiries concerning the firſt Inhabitants, Language, Religion, Learning and Letters of Europe. Oxford 1758. form. 4. p. 96. ſſ.). Verum vt ſecus exiſtimes, id tamen dignum profecto eſt, quod vir quisque eruditus recte aeſtimet, et propter emolumenta longe maxima indaget ac demiretur. At enim quum idem hic locus, per ſe quidem ad hiſtoriam litterariam pertinens, tangatur a quouis ipſius auctore, neque ad τȣ *Antiqui*, quod proprie dicitur, naturam et rationem referri iure quodam ſuo poſſit: rectius, me ſaltem iudice, fecerit B. A. ſi, tali quaeſtione hoc in libello, ſi non penitus omiſſa, certe quidem non niſi ὡς ἐν παρέδῳ memorata, plenius ac copioſius, quae ad priſcorum artificum opera ingenioſe affabreque elaborata ſpectant, et ad horum elegantiam, venuſtatem, praeſtantiamque videndam neceſſaria ſunt, expoſuiſſet. Sed eum credo aliquid ſequutum: loci grauitatem maxime, et multiplicem eorum, qui hiſtoriae litterariae ignari, ipſum audiebant, fructum et vtilitatem. Quod ſi Ipſius fuit conſilium, vt videtur fuiſſe, tantum abeſt, vt hoc vituperare poſſis, vt potius recte et vere laudare debeas. Quo quidem ab loco perquam fructuoſo, ne veluti aſymbolus diſcedere videar: itidem nonnihil ſuper eo, diſſerere, quidque mihi videatur, paucis exponere placet. Ac primum quidem omnium, vt prorſus irritam, ita et inconſideratam, nequid grauius ſciſcam, opinor eſſe operam eorum, qui hodie in perſcrutanda ſcripturae hiſtoria eo progrediuntur, vt, qui mortalium pro primo et principe eius auctore habendus ſit, definire velint. Rem adeo vetuſtam quum ad liquidum explorare nec Graeci potuerint, nec Romani: qui iſtam nos, bis mille annos ſerius degentes, priuatique tot priſcis monimentis, vere et recte expe-

diamus? Et vt reapſe expedias, ecquem inde fructum ad ipſam rem litterariam, huiusque florem et incrementum, redundaturum eſſe cenſes? Nomen, arbitror, prorſus inane noſſemus, cuius ſcientia viris eruditis non plus prodeſſe queat, quam ignoratio obeſſe. Praeterea fieri quoque potuit, vt homo non vnus, ſed plures ſimul, idque caſu, quod ſaepe accidiſſe conſtat, vel vrgente neceſſitate, et prouidentia diuina adiuuante, prima artis tam ſingularis, tam mirificae initia inuenirent, inuenta alii poſthac pedetentim perficerent. Quod ſi acciderit, rei, de qua quaeritur, tam auctorem primum, quam certum exploratumque tempus, ne Oedipus quidem plane docere poſſit. Quod idem de integris populis dicendum opinor. Sunt quidem plerique, qui artium et inſtitutorum omnino omnium velut incunabula apud Aegyptios quaerenda eſſe contendant, auctoribus potiſſimum Franco-gallis, Illuſtriſſ. Caylo, Gogueto, aliis, adeoque ſcribendi etiam artificium ab iis cogitatum, et poſthac cum Moſe, populi Iudaici legislatore, et ſcriptore, cuius libri exſtant, omnium vetuſtiſſimo, aliisque cum populis communicatum perhibeant: verum ego ipſorum rationibus nondum potui perſuaderi, vt hanc in ſententiam abirem. Aegyptiorum ingenium, mores, et reliqua vitae inſtituta, qualia quidem Moſis aetate, non diu poſt, Ptolemaeis regnantibus, fuere, me adducunt, vt ipſis adſtipulari vehementer dubitem; in primisque cauſſae iſtae, quas Britannum ἀνώνυμον, quem ſupra dixi, docte et ingenioſe perſequutum reperio (l. c. p. 104. ſſ.). Ac de ceteris quidem bellis, quas vocant, artibus, alio loco, quid mihi videatur, diſſeram: hoc opinionem qualemcunque meam de ſcripturae originibus breuiter ſtrictimque exponere placet. Non temere Britannus eruditiſſimus, Warburtonus, exiſtimaſſe videtur, omne

omne ſcribendi initium factum eſſe per pictas rerum, in contrahendo quocunque negotio, vt, emtione, venditione, permutatione, cet. ſignificandarum figuras, quibus veluti cogitatorum et ſenſuum ſignis vterentur primi homines: (v. ei. Divine Legation of Moſes, Book IV. Sect. 4. vol. III. p. m. 69. ſſ. quo loco ſententiam ſuam illuſtrat, confirmatque exemplo Mexicanorum, figuris ſimilibus vtentium, vt populares ſuos, bellum ſibi ab hoſte peregrino inferri, docerent, l. c. p. 71. not. *d. e.*) poſthac mera ſigna, velut ea, quae hieroglyphica vulgo dicantur, vſurpari coepta: tandem ad litteras ipſas, et ſcripturam propriam peruentum eſſe. Nec longe ab eo diſcedit Goguetus, initium fuiſſe ratus in ſcriptura hieroglyphica: ſequntam eſſe ſyllabicam, qualis ſit hebraica ſine punctis, ſeu vocalium ſignis: tandem viam et rationem per conſonantes et vocales ſimul ſcribendi ſtabilitam fuiſſe (De l'Origine des Loix, des Arts, et des Sciences, et de leurs progrès, Tom. I. Livr. 2. chap. 6. p. m. 361. ſqq.). Altera ſententia adeo non (quod viſum eſt nonnullis) aduerſatur repugnatque alteri, vt potius vtramque, iuſta earum contentione facta, eodem collineare appareat. Auctor enim Franco-gallus non minus, quam Britannus, ſcribendi initia contendit quaerenda eſſe in pictis rerum ipſarum figuris: id quod tuetur etiam *ἀνώνυμος*, quem dixi, huius popularis, ſcriptores alios anteſtatus (l. c. p. 93.). Verum Aegyptii pro obſtinato, quo erant, ingenio et pertinaci antiquitatis amore ſtudioque eas, veluti a Thauto ſibi traditas, adeoque ſacras, ſeruare, atque ad indicandas rerum plurium ac recens inuentarum ideas, nonnihil interdum mutare et augere, quin, litteris iam inventis, ab aliisque communiter vſurpari coeptis, diutius adhibere, quam prorſus relinquere maluerunt: quas Graeci poſthac, haud dubie per ſacerdotes calli-

 dos

dos verſutosque decepti, et perſuaſi, eis res non vulgares ac publice geſtas, ſed arcanas et religioſas occultari, temere ac ſine grauiori cauſſa *ἱερὰ γράμματα*, et *ἱερογλυφικὰ* vocarunt. Qui opinionis error per eorum libros vel ad nos peruenit. Illuſtriſſ. quem ſupra dixi, Caylus, in Rerum antiquarum Collectione (Tom. I. p. 65. et V. p. 77.) efficere quidem ex quibusdam fragmentis Aegyptiacis adgreditur, plebem pedetentim ex hieroglyphicis iuſtas litterarum figuras deriuaſſe, et in ſcribendis rebus vulgaribus adhibuiſſe: quod iam ante eum Kircherus affirmauit (Hiſt. Obel. Pamphil. art. I.), aliique colligere voluerunt ex inſcriptione Aegyptiaca, in Montefalconii opere (Antiquités expliqu. vol. II. Part. 2. pl. CXL.) promulgata. Quin ſententiae, ab hisce viris eruditis propoſitae, praeſidium et argumentum peti poſſe videtur ex verbis ſequentibus Diodori Siculi, qui, obſeruato, (Βιβλιοθ. γ΄. p. 101. edit. Steph.) *τάς τε τῶν ἀγαλμάτων*, ſc. apud Aegyptios, *ἰδέας, καὶ τοὺς τῶν γραμμάτων τύπους αἰθιοπικοὺς ὑπάρχειν*, ita ſcribere pergit, *ἰδίων γὰρ αἰγυπτίοις ὄντων γραμμάτων, τὰ μὲν δημώδη προσαγορευόμενα πάντας μανθάνειν, τὰ δὲ ἱερὰ καλούμενα παρὰ μὲν τοῖς αἰγυπτίοις μόνους γινώσκειν τοὺς ἱερεῖς.* Sed ne hic quidem locus rem dubiam ſatis probabilem reddit. Primum enim Diodorus, ſcriptor admodum recens, nec tempus deſignat, quo Aegypti vulgus *γράμματα δημώδη* vſurpare coeperit, et *τὰ ἱερὰ καλούμενα*, quae in Aegyptiis ſoli ſacerdotes diſcant et calleant, *παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν*, ait, *ἅπαντας τούτοις χρῆσθαι τοῖς τύποις.* Tum figuras, quas in fragmentis, quae diximus, Aegyptiacis, admiſtas videmus aliis hieroglyphicis, pro veris litteris habere vix licet, propterea quod a cuiusque populi antiqui litteris nimium quantum diſcrepant. Et vt denique verae ſint litterae,

quas

quas illi viri doctiſſimi contendunt, nihil tamen certi ex eis effici cogique poteſt, propterea quod vera fragmentorum illorum aetas plane ignoratur. Recentiora eſſe poſſunt, et tempore ſcripta eo, quo Aegyptiis, regum Graecorum imperio ſubiectis, ſcribendi via et ratio iam ſatis cognita erat et peruulgata. Vnde illa, et ſimilia fragmenta, vim probandi aliquam habere negat *ἀνώνυμος* Britannus, quem ſaepe iam diximus, (l. c. p. 108. ſ.). Id quod plenius adhuc intelligi poteſt ex V. C. Tychſenii commentatione ſuper priſcorum Aegyptiorum via et ratione litteris propriis ſcribendi, quam lingua vernacula exaratam, locum primum occupare iuſſit in der Bibliothek der alten Litteratur und Kunſt, et huius quidem part. VI. Quid? quod hic non minus, (l. c. p. 61. ſſ.) quam ille, (l. c. p. 104. ſ.) nec Moſem, nec Cadmum, ſcribendi artificium ex Aegyptiis diſcere potuiſſe, cauſſis non leuibus adductus, contendit. Quamquam enim alter omni Aegyptiorum ſapientia imbutus eſſe (Act. Ap. VII. 22.), alter primus litterarum plerarumque figuras Graecis attuliſſe memoratur: num ideo credamus, neceſſe eſt, Aegyptiorum aequalium ſcientiam et prudentiam comprehendiſſe, praeter artes alias, iuſtam et ſatis perfectam ſcribendi viam et rationem, populis, quotquot tum celebres erant, omnibus adhuc incognitam, nec vſitatam, ita vt homines omnino omnes, adeoque Moſes pariter ac Cadmus, eam non niſi ipſorum in ſcholis diſcere potuiſſent, ac debuiſſent? Impetrare ab animo profecto haud poſſum, vt Aegyptios ſolos, vti aliarum diſciplinarum omnium, ita ſcribendi artificii gnaros, reliquos populos omnes ac ſingulos artium prorſus expertes, verbo, aeque ſtupidos, ſtolidos, bardos ac barbaros fuiſſe exiſtimem, ac multi hodieque in Aſiae, Africae, Americae regionibus extremis et inſulis prope adia-

centibus reperiuntur. Quam, Graecis quidem auctoribus, de ſingulari Aegyptiorum ingenio, prudentia et dexteritate, animo et cogitatione fingimus ac tuemur opinionem, et quam contra de reliquorum populorum omnium ſtupiditate et ignorantia; ea haud dubie non niſi praeiudicata eſt, nosque vehementer impedit, quo minus id, quod verum et ab omni partium ſtudio et cupiditate liberum eſt, videre poſſimus, ac, ſi poſſimus, velimus. Quae ratio quantopere dedeceat viros prudentes et vnius veri ſtudioſos, ecquis eſt, qui non videat? Paucis eam perſtringit ἀνώνυμος noſter (l. c. p. 57. 64. ſſ. et alibi) ideoque copioſius refellere, non eſt neceſſe. Quo tempore in viuis erant Moſes et Cadmus, quos plerique aequales fuiſſe ſtatuunt, Aſiae, auſtralis aeque ac borealis, item Europae regiones et inſulae, complures iam alebant homines, tum aliarum artium, ad vitae cultum neceſſariarum, tum nauigandi et mercandi ſtudio florentes, quorum poſtremos, in primis rerum venalium conſignatio, emtarum, venditarum, expenſorum, acceptorum, nominum ſeu debitorum rationes non poterant non compellere, vt tot et tam diuerſas res ſignis, quam fieri poterat, pauciſſimis, in tabulas, quisque ſuas, referrent, eis animi ſui ſenſa et cogitata exprimerent, et cum aliis in contrahendo qualicunque negotio communicarent. Qua ipſa via et ratione litterarum ſuarum figuras, rudes quidem adhuc illas, ſed ad rerum, ſenſus ferientium, imagines vtcunque exprimendas ſatis idoneas, populos alios docuiſſe, et coloniis eo deductis impoſitum ſcribendi artificium tradidiſſe videntur. Haec coniectura qualiscunque mea me adducit, vt ad Syros, ſenſu tam lato ſumtos, vt Aſſyrii, Phoenices, Arabes, quin Hebraeorum maiores, hoc nomine comprehendantur, eam pertinere credam laudem: in primisque ad Phoenices, quos, orae

orae maritimae opportunitate et beneficio inuitatos, a primis inde temporibus, animum ad mercaturam faciendam applicuiſſe, et eius melius ac tutius ſtabiliendae, et fructuoſius continuandae cauſſa, non ſolum naues aedificaſſe, in eisque merces, hinc, inde, exportatas, trans maria miſiſſe, ſed etiam in Africae, Hiſpaniae, Galliae, Italiae, Graeciae, Aſiae minoris littoribus, et inſulis eo pertinentibus, colonias condidiſſe quam plurimas, inter omnes conſtat. Quod quum ita ſit, ecquis dubitare auſit, colonos iſtos litterarum figuras, in patria ſi non inuentas, certe quidem adhiberi ſuetas, ſecum attuliſſe ad veteres locorum iam occupatorum incolas; hos vero eas, intellecta illarum vtilitate, non grauatim accepiſſe, et in negotiis contrahendis poſthac vſurpaſſe? Quo pacto fama de Syris, litterarum inuentoribus, in ipſam Cretam, inſulam, penetraſſe videtur. Nam Diodoro Siculo teſte, (l. V. p. m. 235.) *ταῖς Μούσαις*, aiebant Cretenſes, *δοθῆναι παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν τῶν γραμμάτων εὕρεσιν· — — — πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας, ὅτι Σύροι μὲν εὑρεταὶ τῶν γραμμάτων εἰσὶ, παρὰ δὲ τούτων Φοίνικες μαθόντες τοῖς ἕλλησι παραδεδώκασιν, οὗτοι δ᾽ εἰσὶν οἱ μετὰ Κάδμου πλεύσαντες εἰς τὴν εὐρώπην, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἕλληνας τὰ γράμματα Φοινίκια προσαγορεύειν· Φασὶ τοὺς Φοίνικας οὐκ ἐξ ἀρχῆς εὑρεῖν, ἀλλὰ τοὺς τύπους τῶν γραμμάτων μεταθεῖναι μόνον, καὶ τῇ γραφῇ ταύτῃ τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων χρήσασθαι, καὶ διὰ τοῦτο τυχεῖν τῆς προειρημένης προσηγορίας.* Ceterum ex his Diodori verbis, quibus Cadmus *οὐκ ἐξ ἀρχῆς εὑρεῖν, ἀλλὰ τοὺς τύπους τῶν γραμμάτων μεταθεῖναι μόνον*, narratur, et loco eiusdem ſcriptoris alio, (l. III. p. m. 140.) quo Dionyſium Mileſium narrat, *παρ᾽ Ἕλλησι πρῶτον εὑρετὴν γενέσθαι Λῖνον ῥυθμῶν καὶ μέλους· ἔτι δὲ Κάδμου κομίσαντος*

ἐκ

ἐκ Φοινίκης τὰ καλέμενα ΓΡΑΜΜΑΤΑ, πρῶτον εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεταθεῖναι διάλεκτον, καὶ τὰς προσηγορίας ἑκάςῳ τάξαι, καὶ τὲς χαρακτῆρας διατυπῶσαι. κοινῇ ἒν τὰ γράμματα ΦΟΙΝΙΚΙΑ κληθῆναι διὰ τὸ παρὰ τὲς ἕλληνας ἐκ Φοινίκων μετενεχθῆναι· ἰδίᾳ δὲ τῶν Πελασγῶν πρώτων χρησαμένων τοῖς ΜΕΤΑΘΕΙΣΙ χαρακτῆρσι, πελασγικὰ προσαγορευθῆναι, ex duplici, inquam, hoc loco effici cogique poſſe cenſet *ἀνώνυμος* Britannus (l. c. p. 109. ſſ.), Graecos, ſi non omnes, certe quidem nonnullos, eo iam tempore, quo Cadmus appulerit, nonnulla animi ſenſa exprimendi ſigna, vel litterarum figuras habuiſſe, has tamen, auctore, quin duce Dionyſio Mileſio, cum Phoeniciis permutaſſe, eoque libentius, quod idem vir doctus et poeta, illarum nomina dura et peregrina, *Alph, Beth, Gaml, Dalth,* cet. in faciliora et Graecis auribus ſuauiora, *Alpha, Beta, Gamma, Delta,* cet. quaſi tranſire iuſſerit. Qua opportunitate Herodoti verba, (l. V. §. 58. p. 399. ed. Weſſeling.) quae ipſius coniecturam prorſus refellere putes, cum Diodori dictis ita conciliat, vt alter alteri non repugnare videatur. Sed vtcunque haec exiſtimentur, Graeci profecto plerique vno ore confeſſi ſunt, ſeſe debere Cadmo, et huius comitibus, ſedecim litteras; ideoque vel diu poſt, earum figuris nonnihil mutatis, numeroque ſimul adaucto, ΦΟΙΝΙΚΗΙΑ nuncupare haud deſierunt, plane perſuaſi, ipſum aeque ac ſocios itineris, ex Phoenicia oriundos, hanc ſcribendi rationem, in patria ſua traditam acceptamque, ſecum communicaſſe (v. Diodor. Sic. l. III. p. m. 140. et Britanni anonymi Enquiries, p. 1.0. ſſ.). Accedit, quod ex Alphabeto, Phoenicium quod vocatur, reliqua tantum non omnia populorum, qui litterarum ſcientia olim floruere, manaſſe contendunt ſcriptores complures, vt, Montefalconius (Palaeo-

(Palaeograph. Gr. l. II. c. 1. p. 115. ſſ.), Ludouic. Ioſeph. Velazquez, Hiſpanus, (Enſayo ſobre los Alphabetos de las letras deſconocidas, p. 23. ſſ.) qui de priſcis litteris, in monimentis Hiſpanorum offendi ſolitis, vehementer contendit, eas legi et explicari non poſſe, niſi cum Graecis ac Phoeniciis, parum vel nihil inter ſeſe diſſimilibus, ſcite prudenterque comparentur: item Ludouic. Dutens, qui priſcas litteras Graecas cum populorum Orientalium litteris comparauit (Explication de quelques medailles Grecques et Pheniciennes, Diſſert. III. p. 167.), ac praeterea Alphabetum Phoenicico - Punicum, et Siculo-Punicum, ad numos complures rectius et verius interpretandos vtiliſſimum, ſuppeditauit (l. c. Diſſert. I. tab. aen. 3.). Plures de induſtria ſilentio praetermittere placet. Quorum virorum argumenta et rationes quum non leues ſint, nec contemnendae, et ſententiam, ab iis propoſitam, valde veriſimilem reddant; equidem cauſſam video nullam, cur eis in quaeſtione tam difficili et obſcura, adſentiri non liceat. Interim ſedecim litterarum, a Phoenicibus acceptarum, figuras alii diutius vſurparunt, alii pedetentim nonnihil vna cum ipſa a dextra ſiniſtram verſus ſcribendi ratione mutarunt. Pelasgi et Athenienſes eas diutiſſime adhibuiſſe, eisque Linus etiam, Orpheus, Pronapides ac Thymoetes, in poematis, quisque ſuis, exarandis, vſi dicuntur (v. Diodor. Sic. Βιβλιοϑ. l. III. p. m. 140. it. Anonymus Britannus, l. c. p. 113.). Praeter hos alii quoque Graeci vetuſtam litteras, a colonis Phoeniciis acceptas pingendi, et collocandi rationem ſeruaſſe videntur, ſi non in rebus communibus, certe quidem in donariorum religioſorum titulis ſcribendis. Vnde tam Herodotus (l. V. ſect. 307. p. 400.), quam Pauſanias (l. VI. p. 498. extr.; IV. p. 420; V. p. 435; VIII. p. 648.) memorat titulos complures γράμμασιν

ἀρ-

ἀρχαίοις γεγραμμένους. Accedit, quod hoc cernere licet in duplici inſcriptione hodie ſuperſtite: nimirum Amyclea (v. Caylus Recueil T. I. p. 63. pl. XX.), et arae antiquae Pembrochianae (v. Deſcription of the Antiquities and Curioſities in Wilton-houſe, p. 4. ſ.): vtriusque litterae ſunt peruetuſtae, illae βυστροφηδὸν, hae more noſtro collocatae. Res igitur addubitari nequit. Quin quoniam Pelasgi litterarum, ad ſe deportatarum, figuras omnium primi vſurpare coeperant: factum eſt, vt illae non tantum γράμματα φοινίκια, ſed etiam πελαστγικὰ vocarentur. Quae poſthac ab iisdem, per Deucalionem, huiusque filios et ipſorum comites, patria pulſis, et in Italiam profectis, ſimul eo delatae ſunt, et cum Etruſcis communicatae. Ex quo veriſimile fit, monimenta Etruſcorum peruetuſta ob oculos lectorum ponere Pelasgicas tam litterarum figuras, quam dicendi formulas, adeoque Phoenicias, nihil, vel leuius modo, immutatas. Quod qui non ignorat, is Eckhelii, V. Celeb. adnotationem propoſitam (Choix de Pierres gravées du Cabinet Imperial des Antiques, p. 76.) ad tab. aen. XL. iudicabit ita comparatam eſſe, vt, quod erroris Italus, neſcio quis (Novelle Letter. di Firenze, N. 1. per l'anno 1789. p. 3.) in ea ineſſe rebatur, ab ea longiſſime abeſſe, eiusque ſententiam, temporum modo diuerſorum ratione recte, et vt par eſt, habita, ſine dubitatione amplectendam cenſeat. Ea litterarum, quibus Graeci vetuſtiores atque Etruſci in ſcribendo vſi ſunt, ſimilitudo et quaſi cognatio vt magis appareat, exempla duo hic proferre lubet: alterum Graecum, quod exſtat in ara illa vetuſta, quam paullo ante diximus, et quae in Comitis *Pembrochiani* villa, *Wilton-houſe* appellata, et illius ſupellectili antiquaria adſeruatur; alterum Etruſcum, non ita pridem repertum in columella, vna cum aliis hypogei cuiuspiam ruderibus effoſſa,

effoſſa, qua de re Ephemeridum litterariarum Florentinarum, (l. c.) auctores diſputarunt. Arae titulus hic eſt:

ΜΕΛΓΟΜΕΝ:ΔΙΟΝΥΣΟΝ ΑΓΛΑΟΜΟRϘΟΝ: ΒΑΚΧΕΥΤΟRΑ ΤΑΝΘΟΚΑΡΕΝΟΝ quod eſt, *μέλπομεν Διόνυσον ἀγλαόμορφον βακχεύτορα τ' ἀνθοκάρενον*· quibus in verbis, poſtremum eſt pro *ἀνθοκάρηνον*, et primum pro *μέλπωμεν*, adeoque *ε* pro *η*, et *ο* pro *ω* poſitum; quae ſcribendi ratio tituli vetuſtatem ſatis comprobat. Columellae titulus, litteris, ſiniſtrorſum poſitis, ita eſt ſcriptus:

MAꓘAIꓕAMƎꓘIƎAIM

Sunt, qui haec ita legenda cenſeant: *Miaſilem Apianam*, ſed qui praeterea nihil ad eius ſenſum interpretandum, aut peruidendum adferant. Exſpectatur Abb. *Lanzii* commentarius nouus ſuper Etruſcis, de quo mira ſibi promittunt ipſius populares. Exitus num reſponſurus ſit tantae expectationi, breui videbimus. Interim mutare has omnium primi Iones atque inuertere, vt facilius a ſiniſtra, dextrorſum ſcribere poſſent: quae via et ratio ab omnibus Europae populis poſthac accepta. Digniſſima eſt, quam ad hanc rem lectites, τοῦ πάνυ Weſſelingii obſeruatio ad Herodoti locum eum (l. c. p. 400. n. 15.) quo omnis hiſtoriae profanae parens ſe vidiſſe ait, in Iſmenii Apollinis templo, litteras Cadmeas in tripodibus quibusdam inciſas, magna ex parte conſimiles Ionicis. Hinc enim efficit conſequens eſſe, vt *ἐπὶ τὰ λαιὰ ἐκ δεξιῶν*, a dextra in ſiniſtram proceſſerint, et vt Scaligero ad Euſeb. et Salmaſio in Inſcript. Herod. qui in alia abeunt, haudquaquam adſtipulandum ſit. Eſt, qui Homerum et Heſiodum, primos fuiſſe cenſeat, qui poemata ſua Ionicarum litterarum figuris, idque a ſiniſtra dextram verſus ſcripſerint (v. Britanni

an.

an. Enquiries, p. 113.). Sed vtcunque haec ſint, aut exiſtimentur, Athenienſes certe non niſi ſero, Archonte Euclide, A. V. C. 350. ſeſe adduci paſſi ſunt, vt mutatam ſcribendi rationem calculo ſuo approbarent, et poſthac vſurparent. Quid? quod ipſi Romani, primis reip. ſuae temporibus, perquam vetuſtis litterarum figuris vſi ſunt, auctore Dionyſio Halicarnaſſenſi (Αρχαιολογ. Ρωμ. l. IV. p. m. 230.), qui in Dianae aede columnam ſuperare teſtatur cum titulo inciſo, qui prae ſe ferat *γραμμάτων χαρακτῆρας Ελληνικῶν, οἷς τὸ παλαιὸν ἡ Ελλὰς ἐχρᾶτο.* Sed Tarquinium Priſcum, qui Damarati, exulis Corinthii, filius, litteras in Italiam attuliſſe dicitur Tacito (Annal. l. XI. c. 14.) credibile eſt, Ionicas, i. e. mutatas et litterarum figuras, et ipſam ſcribendi rationem, Romam ſecum attuliſſe, et omni ſtudio propagaſſe. Quo facto, Plinius (Hiſt. Nat. l. VII. c. 37.) non ſine cauſſa contendit, gentium conſenſum tacitum omnium conſpiraſſe, vt Ionum litteris vterentur. Quo poſito, facile videas, neceſſe eſt, cur idem Plinius (l. c. c. 58.) veteres litteras Graecorum easdem eſſe, ac Latinas, perhibeat, et qui Tacitus (Annal. XI. c. 14.) ſcribere potuerit :- *formae litteris Latinis, quae veterrimis Graecorum.* Romanorum autem exemplum poſthac ſine dubio tam efficax ad populorum, imperio Rom. ſubiectorum, animos fuit, vt idem inſtitutum, eandem ſcribendi rationem ſequerentur. In quo ponendus videtur *tacitus* ille *gentium omnium conſenſus*, quem Plinium iactitaſſe paullo ante accepimus. Quaecunque poſthac, in variis Europae cultioris partibus, ſcribendi inſtituto, eximiae vtilitatis cauſſa vbique locorum recepto, continuatoque acciderunt, ea tam copioſe dicendo perſequutus eſt E. ὁ πάνυ, vt Ipſius in libello nihil, niſi ordinem iuſtiorem, deſiderare poſſis. Quare non eſt, cur plura

in

in medium adferre debeam. Quae ego de ſcribendi originibus dixi, ea non ſine inſigni certoque fructu comparare poteſt lector, rerum ſimilium amans, cum his, quae eodem de argumento ſcripſit Gattererus V. Celeb. (Kurzen Begriff der Weltgeſchichte in ihrem ganzen Umfange, S. 41. u. 259.). Supereſt, vt librum indicem, ad locum, de quo quaeritur, recte peruidendum, quin ad librorum Mſcriptt. et diplomatum aetatem diiudicandam, vtiliſſimum, non ita diu Londini promulgatum: nimirum ASTLE's *Eſſay on the Origin and Progreſs of Writing and Printing*, 1784. in forma quadripertita, vna cum XXXIII. tabb. aeri inciſis.

EXCVRSVS IIII

Ad PART. I. CAP. II

DE

MARMORIBVS.

Latinorum *marmor* ſumtum eſt ex Graecorum *μάρμαρον*· quo quidem vocabulo, temporibus antiquiſſimis, ad deſignandum quemuis lapidem vel ſilicem, vſos eſſe Graecos, e locis non paucis Homeri (Il. l. XII. 380; XVI. 734. ſ.) Callimachi (H. in Apoll. 24.), item Euripidis, Ariſtophanis, aliorum (v. Spanhem. Commentar. ad Callimach. p. m. 92. ſ.) plane apparet. Intellecto poſthac, alterum ab altero quam maxime diſcrepare natura, duritie, colore, magnitudine, varia particularum quaſi textura, proprietatibus aliis: lapides in certa genera diſtribuere, a vilioribus ſecernere praeſtantiores nobilioresque, et ad varium vſum ornatumque adhibere coeperunt homines, a priſco et ſimpliciſſimo vitae genere ac cultu recedentes. In lapidibus, ad vſus complures ac diuerſos vſurpari ſuetis, praeter *gemmas*, quas dicimus, ſecreuerunt eos etiam, quos ipſa natura diſtinxiſſe videbatur ſingulari duritia, et firmitate, miraque coloris pulcritudine: qui poſthac *marmora κατ᾽ ἐξοχὴν* appellari coepti ſunt. Quorum naturam et proprietates, colores potiſſimum, hoc loco indicare, et paucis, non vt phyſicos, ſed viros τȣ̃ *Antiqui* amantes ac ſtudioſos decet, explicare neceſſe eſt. Ac primum quidem marmor proprie dictum natura ſua ſic comparatum eſſe intellexerunt Graeci, teſte Theophraſto, (lib. de Lapidibus §. 20. quem Graece ſcriptum, vna

cum

cum Hillii, Britanni, obſeruatt. phyſicis et criticis, Germanice vertit et promulgauit Alb. Henr. Baumgaertner, Norimberg. 1770. p. 64.) vt non liqueſcere, (τήκεσθαι) ſed comburi, et in puluerem ſeu calcem redigi (κατακαίεσθαι καὶ κονίαν ἐξ αὐτοῦ γίνεσθαι) ſoleat. Haec eius ratio facit, vt marmora, ſi non omnia, certe quidem pleraque, lapidibus calcariis vel gypſeis adnumerent viri harum rerum prudentes; eoque magis, quod ſtatuarum, columnarum, aliorum operum marmoreorum fragmenta ab Italis igne macerari, in calcem gypſumue redigi, et in aedificatione conſumi, ſatis conſtat. Sed haec marmorum natura et proprietas ab hoc loco aliena eſt: vtpote cuius rationem priſci artifices in τῷ *Antiquo* fabricando habuere nullam. Spectabant potius in eiusmodi opere, ſiue id ſua ſponte meditarentur, ſiue meditari et conficere iuſſi eſſent, lapidis duritiem, colorem, ſplendorem, vt iſtud accommodatum foret tam loco, quem occupare, quam conſilio, cuius prouehendi tanquam ſubſidium eſſe debebat. *Durities* requirebatur potiſſimum in opere, quod, vt quam diutiſſime firmum et ſtabile, et tantum non perenne eſſet, optarunt: nec *colorem* prorſus negligebant, ſi hoc idem in loco quodam publico expoſitum, ſpectatorum oculos nunquam non feriebat: ſiquidem cauendum eſſe videbant, ne quis eorum paullo faſtidioſior et moroſior, ingrato moleſtoque oculis marmorum colore, ab eis contemplandis deterreretur. Vnde ad huiusmodi opus non niſi vnius coloris, vt, candidi, viridis, nigri, marmor adhibebant; contra vero plurium colorum maculis ſparſum, et quaſi pauonaceum, non item (Plin. H. N. l. XXXVI. c. 6. p. m. 731.): quoniam horum varietas et diſcrepantia, ſi non prorſus abſona et taedii plena, certe quidem valde iniucunda, ſpectatorum oculis non poterat non importuna eſſe, eoque ipſo

 fieri

fieri impedimento ad id conſiderandum, examinandum, admirandum. Quod vt ſequebantur, v. c. in opere omni, in quod incidendus erat titulus, legendus ac cognoſcendus hominibus, ad id accedentibus, quos inamoena, ne dicam foeda, colorum diuerſitas haud dubie offendiſſet: ita reapſe factum eſſe conſtat in eiusmodi baſibus, aris, columnis, tabulis, quarum titulis inſcriptis foederum leges, res quondam geſtas, virorum clarorum egregie facta, honores, alia, commemorare et poſteritati tradere viſum fuit. Luculentiſſima ſimilis delectus exempla ſuppeditant marmora Oxonienſia, Sicula, alia, quae colore non niſi candido nitent. Cuiusmodi marmor etiam ad ſtatuas Deorum, hominumque fingendas deligere, ratio et ſenſus fere communis ſuaſit. Eo autem deficiente, aliaue cauſſa intercedente, ad aliud marmor coloris non niſi vnius, vt, baſalten, deſcendebant ſtatuarii: quod in Aegypto potiſſimum, et Romae poſthac accidit, Hadriano imperatore, qui in Tiburtini recens aedificati ornatu et ſupellectili, aemulatione neſcio qua abreptus voluit, vt in ſtatuarum ibi collocandarum numero forent etiam, quae a veteris Aegypti legibus et rationibus perpauxillum modo recederent. Quod luculenter demonſtrant ſigna, quae paucis abhinc annis ex illius ruderibus effoſſa, in Muſeum Pio-Clementinum tranſierunt (Tom. I. n. 32. 47.; II. n. 16. coll. cum Viſconti, V. Celeber. et Eruditiſſimi commentario, p. 39. n. 17. 18.). Neque minus ſimile marmor candidum fuit neceſſarium, vel certe vſitatiſſimum, in conficiendis operibus caelatis, adeoque plurium hominum perſonis factisque, quantum fieri poterat, ſimul exprimendis. Artificium enim, praeſtantiſſimum quidem illud, ſed caelatum ex lapide, maculis multis miriſque variegato, qui ſpectatoris prudentis et veri amantis oculos ſuauiter afficere potuerit, et quaſi ſuſpenſos tenere? in primis tum, quum in

eas

eas quaſi cadebant ſimulacri artus, vel operis loca ea, quibus prorſus repugnabant, et aduerſabantur, adeo vt ne aequiſſimus quidem iudex opus ſimile, quamuis alioqui non malum, aut ipſius artificem commendare potuiſſet. Tantum curae, tantum prudentiae impendere oportuit ἀγαλματογλύφους, ſi quod artis ſuae monimentum, aere perennius, conficere, idque viro cuiuis ingenioſo, et talium rerum intelligenti, probare auebant. Vnde ſtatuae, quas ex porphyrite Claudio Caeſari procurator eius in vrbem ex Aegypto aduexerat, fuerunt non admodum probata nouitate, teſte Plinio (H. N. l. XXXVI. 7.), nemo certe poſtea imitatus eſt. Et quae tres aut quattuor ſtatuae porphyreticae Venetiis prope atrium aedis D. Marci, vel palatii Ducalis cernuntur, eo demum tempore ſunt factae ab artificibus Byzantinis, quo artes et pulcri venuſtique ſenſus quaſi exulabant. Quod idem dicendum eſt de titulo quodam Veronenſi, itidem in Porphyriten inciſo. (conf. Chriſt. l. c. p. 77. ſſ. Illuſtriſſ. Caylus, Collect. Antiquitt. tom. III. ad tab. VIII. n. 2. item Viſconti longe Celeberr. Obſeruat. ad tom. II. tab. 17. p. 41.) At enim vero in caedendis poliendisque aedificiorum columnis, trabibus, zophoris, aliis, quae ad ipſorum firmitatem, ſtabilitatem, vel ornatum neceſſaria erant, dominorum voluntati obtemperandum fuit, et quod iſti marmor vel deſiderabant, vel iam parauerant, eorum conſilio accommodandum. In conficiendis tandem cruſtis, vel operibus vermiculatis, fieri non poterat, quin plurium colorum marmora et horum fragmenta legerent; lecta ita iungerent ac compingerent, vt eiusmodi labor quam proxime accederet ad tabulae pictae rationem et venuſtatem. Quibus quaſi praemiſſis, operae pretium me facturum reor, ſi marmorum, non omnium, quae priſci artifices ad conficienda varia artis ſuae opera adhibuere: talis enim de-

 ſcriptio

ſcriptio iuſto longior foret ac faſtidii plena: ſed praecipuorum tantummodo naturam, rationem et colores breuiter ſtrictimque exponam, idque veluti duce et auſpice viro, qui rerum, quae e tellure effodiuntur, peritiſſimus eſt, eademque ſingula curatius explorandi opportunitatem habuit in itineribus per Italiam inſtitutis. Ex paucis enim illis, quae Plinius, Agricola, Caryophilus de ipſis ſcripſere, tantum abeſt, vt plenam, perfectam et adaequatam cuiusque generis notionem haurire poſſint lectores, vt potius ſaepenumero hallucinaturus ſit, ſi quis eorum plura huiusmodi fragmenta, parum inter ſe diſſimilia, recte ac vere diſcernere, et vnumquodque proprio nomine appellare iubeatur. Age igitur, rei arcem ſine mora invadamus, et ducem, quem dixi, ſequamur certiſſimum, Io. Iacob. Ferberum, V. Celeberr. (Briefe aus Wälſchland über natürliche Merkwürdigkeiten dieſes Landes, an den Herausgeber derſelben, Ignatz Edlen von Born. Prag, 1773. 8.), qui Ep. XVI. expoſito, (p. 248.) quanta in fragmentis ſimilibus emendis, inveſtigandis, recteque nominandis, vt ſolita marmorariorum aſtutia, lucrique cupiditate ne fallaris, circumſpectione ac cautione opus ſit, praemiſſaque duriorum lapidum diuiſione in octo quaſi formas, quarum index ſcholis phyſicis, quam archaeologicis aptior eſt, atque accommodatior, (l. c. p. 250.) marmora octoginta, amplius, dinumerat, horumque naturam, colores, item macularum ſtrias et alias conformationes luculenter deſcribit. Verum vt eorum pleraque adhibita non ſunt ad ſtatuas Deorum hominumque elegantiores fabricandas, aut ad alia maioris ingenii et dexteritatis artificia paranda, ſed ad baſes tantum, poſtes, trabes caedendas, ad operiendos ſcenae aediumque parietes, et lacunaria, arcuum fornices et latera, ad opera vermiculata exſequenda: ita

nos

nos etiam non omnia perſequemur, ne iuſto ſimus copioſiores, ſed ea tantum, quorum naturam quaſi magis nobilitauit artificum manus in faciendis perpoliendisque eiusmodi ſtatuis et ſimulacris, quorum intelligentia prorſus mirifica hodieque ſtupeamus, neceſſe eſt. Haec internoſcendi principium a *candidis* facere placet. In eis excelluit (1) *Pentelicum*, quod e lapicidinis prope Athenas caeſum, ſtatuis, ſignis, et aliis rebus affabre faciendis aptum fuit (v. Theophraſt. de Lapid. §. 14. p. 43. s. ed. Baumgaertner. Pauſanias in Attic. ſ. l. I. c. 19. extr. p. 46; it. c. 32. p. 78. nec non p. 582. 590. 592. alibi, ed. Kühn.). Ex eiusmodi marmore caeſum eſt *Palladis* ſimulacrum, in villa Albani Eminentiſſimi quod adſeruatur. (v. Winkelmann. Anmerkungen über die Geſchichte der Kunſt. S, 4.). (2) *Parium*, (Itali vernacula ſua *il Paro antico* vocant) cui vel primas detuliſſe conſtat Graecos ex ipſorum ſcriptoribus (v. Theophraſt. l. c. et Hillii Obſeruatt. ad h. l. Chriſt. l. c. p. 192.) propter coloris, lacti ſimillimi, (Ferber. l. c. p. 250.) ſuauitatem, et laeuitatem, qua perpolitum ſplendere ſolebat. Eius ex ſtratis trunci, ſex vel ſeptem pedes altiores, per creberrimas petrae rimas et fiſſiones non facile caedi in lapicidinis poterant, adeoque idonei fuiſſe dicuntur non niſi ad ſtatuas iconicas elaborandas (Hill. obſeruatt. l. c. p. 44.). Vtriusque marmoris, Parii et Pentelici, diſcrimen paucis verbis explicuit Winkelmannus (Geſchichte der Kunſt, S. 250. Dresd. Ausg. und Anmerkungg. S. 4.), qui ſimul memorauit, Romae ſuperare opera varia, ex hoc marmore facta, vt, heroa aliquem Graecum, aetate prouectum, et necatum; Phrygem aliquem moribundum; Amazona iam mortuam; item heroa iuuenem, eumque vulneratum. Idem hoc marmor Erneſtius ſcribit *Lychnicum* cognominatum; *Lygdinum* Chriſtius, ex eoque caeſa eſſe tum rudera, quae de

Veſtae delubro ſuperſint; tum tabulae illae ſectae et affabre caelatae, quibus binae columnae longe celeberrimae, Traiana etAntonina, extrinſecus opertae ſint et quaſi veſtitae (ibid. p. 71. 74. ſ.). Eruditorum, quos dixi, virorum poſterior addit praeterea, id vocatum quoque eſſe *Coraliticum:* minus recte: nam cognomentum hoc deductum eſt ex fluuio *Coralio,* quem alii *Sangarium*, omnes vno ore Phrygiae flumen appellant (Liu. l. XXXVIII. 18. Arrian. l. I. c. 30. conf. Cellarii Not. O. A. l. III. c. 3. p. 97. et c. 8. p. 177.). Id candore quidem proximum ebori, et quadam ſimilitudine erat (Plin. l. c. l. XXXVI. c. 8.), ſed fragmentorum exciſorum menſurae bina cubita non facile excedebant. Vnde ea ſtatuis maioribus faciendis minus accommodata fuiſſe patet. Quod etiam de reliquis marmoribus candidis, ab A. immortali enumeratis, *Alabandico* (hoc tamen non *candidum*, ſed *nigrum*, eſſe perhibet Plin. l. c. p. m. 735. quem ſequutus eſt Chriſtius, ib. p. 71.) *Synnadico* ſeu *Phrygio*, *Proconneſio*, *Hymettio*, *Cyziceno*, *Tyrio*, *Phengite* et *Onychite* dicendum videtur: ideoque lectorem, harum rerum amantem, adire oportet Plinium (l. c. l. XXXVI.), Winkelmanni Hiſtoriam Artium, Italice conuerſam a Carolo Fea, et Romae promulgatam (tom. II. p. 10. ſſ. not. 1.). Superſunt huius generis alia, quae ſilentio praetermittere non licet. Nimirum *Lunenſe*, et quae Itali *Marmo Statuario et Marmo Cipolino* hodie appellant. Quorum primum, Lunae in Etruria caedi, hodieque vulgo *Carrarenſe* (*Marmo di Carrara*) vocari ſuetum, quam proxime accedit ad Parium, Ferbero quidem iudice, (l. c. p. 250.) niſi quod nec aeque compactum, et maioribus quaſi ſquamis fibriſue textum ſit; vnde opus qualecunque ex eo caeſum, minus bene poliri et laeuigari queat. Interim veterum ſtatuarum atque protomarum, in muſeo Capitolino collocatarum, tantum non omnes

ex

ex hoc marmore fabricatas eſſe, idem ille teſtatur. Alterum, quod dixi, marmor (vulgo nominant *Marmo Statuario*) itidem antiquum eſt, et Pario prorſus ſimile, praeterquam quod nec coloris lactei, nec opacum, ſed ſemipellucidum ſit; quod in fragmentis vel craſſioribus obſeruari poſſit. Tertium (*Marmo Cipolino* vocari ſuetum) non minus Graecae originis, candidique coloris eſt, ſed ſimul ita comparatum natura, vt id ſtriae, ſeu faſciae viridantes lucentesque quaſi permeent, neque adeo, quantum ſuperiora, ſplendeat et luminis radios repercutiat. De quo quid et Chriſtius et Volkmannus tradiderit, et qua re alter ab altero diſſentiat, ex vtriusque commentariis videre licet. His marmoribus candidis ſubiungere placet *Alabaſtriten*, lapidem pariter candidum, qui, ſi a mollitie diſcedas, ad marmor quam proxime accedit. Is qua velut nota et ratione ab *Alabaſtro* differat, expoſuit V. Celeberr. Hillius (Obſeruatt. phyſ. et crit. ad Theophr. p. 45. ſ.): qui eodem loco animaduertit, Alabaſtriten a Graecis non raro ὄνυχα, et a Latinis *marmor Onychites* vſurpari. Errorem complurium virorum doctorum inde natum et propugnatum arguit idem Britannus doctiſſimus. Pauca de hoc obſeruat Ferberus (l. c. p. 258.) plura Ian. de S. Laurentio, qui in ea eſt haereſi, quae Alabaſtriten et Alabaſtrum diſcrepare negat (Diſſert. ſopra le pietre prezioſe degli Antichi, e ſopra il modo, col quale furono lavorate, cap. I. et II. §. 17. ſſ. quae exſtat in Saggi di Diſſertazioni Accademiche, lette nell' Academia di Cortona, Tom. V. p. 22. ſſ.). Eum plerumque in tabulas ſectum et vſurpatum eſſe, vt ei tituli inciderentur, paucis demonſtrauit Chriſtius, V. C. (l. c. p. 80. ſſ.). Ex eodem baſes perquam venuſtas parari ſcribit Ferberus, in quibus protomae collocari ſoleant; quales multae reperiantur in Albani Eminentiſſimi villa. Qui-

bus omnibus duo addantur, neceſſe eſt. Alter eſt *Porus*, Πώρινον λίϑον appellat Herodotus (Terpſich. ſ. l. V. ſect. 308. p. m. 401.) quem, plerisque incognitum, idem in templo Delphico aedificando, ab Alcmaeonidis, redemtoribus, vſurpatum eſſe memorat. Plinius (l. c. l. XXXVI. c. 7. Pario ſimilem eſſe ait candore et duritia, minus tamen ponderoſum: quae haud dubie ex Theophraſto (l. c. §. 15. p. 51.) transſcripſit. Pauſanias (l. V. c. 10. p. 398.) templum aliud ex eo aedificatum memoriae prodidit. Quin ex eodem ſtatuas caeſas, quae Πώρινα eſſent vocatae, et ſpecula parata eſſe, Hillius, quem ſaepe iam diximus, obſeruauit (l. c. p. 47. ſ. conf. Iul. Pollux Onomaſt. l. VII. ſect. 123. p. m. 716. et VV. DD. nott. ad h. l. item Taylor Lectt. Lyſiac. c. V. p. 254. ed. Lipſ. qui Πωρίνȣ Σελίνȣ, per librariorum errorem natum, in Σιλήνȣ mutandum, ac de Sileni ſtatua, ex lapide porino, facta, accipiendum eſſe contendit). *Chernites* eſt alter, qui, ebori ſimillimus, a Graecis veteribus frequenter vſurpabatur ad ſarcophagos parandos: in quorum vno Darium quoque conditum ferunt, teſte Theophraſto (l. c. §. 15. p. 51.), et Plinio, (l. c. l. XXXVI. c. 17. et 8.) quem haec ex illius libro transſcripſiſſe credibile eſt (conf. Hill. Obſeruatt. ad h. l. p. 47.). Atque haec quidem de marmoribus *candidis*. Iam ad alia progrediamur. Eſt marmor *nigri*, vel *ferrei* potius coloris, quod vulgo *Baſalten* vocant: cui tamen non raro admiſtae ſunt particulae prorſus disparis naturae diuerſique coloris, quae eius diſcrimen efficiunt: id quod pluribus oſtendit Ferberus (l. c. p. 270. ſſ.). Omnium frequentiſſimum appellatur *Baſaltes orientalis niger*, admodum durus, granulis tenerrimis, iisdemque maxime homogeneis, concretus. Alterum dicitur *Baſaltes orientalis niger cryſtallis minutis immixtis*, eſtque coloris cineritii, et eiusdem

fere,

fere, cuius antegreſſum, naturae, niſi quod cryſtalli candidae, valde minutae, et granatis ſimillimae, in eo ſparſae cernantur. Statuas, ex hoc lapide caeſas, videre licet in villa Albani Eminentiſſ. Eſt tertium genus, *Baſaltes orientalis niger, vulgo fiorito* dictus, cuius maculae nigrae et candidae, flucticulisque confuſis ſimiles faciunt, vt marmoris ſpeciem prae ſe ferre videatur. Quartum vocatur *Baſaltes orientalis cum partibus conſtitutiuis granitis aequabiliter mixtis*, eſtque niger, admodum durus et granulis tenerrimis quaſi compactus. Cui qua via et ratione admiſtae fuerint particulae granitoſae, coniectura probabili docet Ferberus (l. c. p. 272.). *Iſidis ſtantis* ſimulacrum, ex lapide ſimili fabricatum, reperitur prope ianuae, in Muſeum Capitolinum deducentis, latus ſiniſtrum collocatum. Quinto nomen eſt, *Baſaltes orientalis, faſciis granitoſis*, qui eſt lapis ille, quem *nigrum* ſ. *atrum* vulgo nominant. Faſciarum, granulis rufis granitoſis effectarum, originem admodum veriſimili coniectura explicat Ferberus (l. c. p. 273.), qui duas Sphinges ad ſcalam palatii Capitolini, cubantes et aquam quaſi euomentes, ex iſthoc lapide fabricatas teſtatur. Ex reliquis, memoratu non magnopere dignis, nominare placet *Baſalten orientalem viridem*, qui lapis conſtat particulis non niſi homogeneis viridi colore, eisque ſpiſſe ac ſine vlla cryſtallorum admiſtione compactis. Ex eo ſtatuae ingenioſe et affabre factae tam in Muſeo Capitolino, quam in Albani Eminentiſſ. villa, reperiuntur. Eſt alius *Baſaltes viridis, punctulis cryſtallinis albis* adſperſus, quem vulgo *Baſalte pedocchioſo*, i. e. pediculis quaſi obſitum, vocant, ſed longe rariſſimus, ex quo caeſae dicuntur duae columnae, in D. *Pudentianae* aede ſuperſtites. *Atris* marmoribus adnumeratur *Numidicum*, ſeu *Lybicum*, ex ſolo patrio dictum; quod M. Lepidus omnium

omnium primus, adhibitum voluit ad domus ſuae limina paranda (Plin. H. N. l. XXXVI. c. 6. p. 732.): tum *Lucullеum*, quod in Nili inſula quadam natum, L. Lucullus primus Romam deuehi et vſurpari iuſſit, et id cognomenti ab amatore adeptum eſt, (Plin. eod. l.). Sed quod hic domus ſuae columnis caedendis deſtinarat, id M. Scaurus poſthac ad ſimiles, in atrio collocandas, easque duodequadragenum pedum altas, impendit (Plin. l. c. p. 723.). Eo porro pertinet *Thebaicum*, interſtinctum granis flauis, vel, quod Plinius ſcribit (l. c. p. 735.), aureis guttis; inueniri ſuetum in Africae parte, Aegypto adſcriptae, vnde *Thebaici* cognomen exſtitit. Denique lapis *Taenarius* (Plin. l. c. c. 22.) ſeu *Laconicus*, *Lydius* alter, ſeu *Heraclius* (Plin. H. N. l. XXXIII. c. 8.), item *Obſidianus*, nigri quidem ſunt: ſed duo priores inſeruiebant metallis examinandis, et erant *Pietre di paragone*, vti ab Italis nominantur; poſteriores ſpeculis conficiendis praecipue idonei erant, iudice Hillio (Obſeruatt. ad Theophraſt. p. 48.). Interim opus aliquod, ex Obſidiano lapide caelatum, deſcribit Caylus Illuſtriſſ. (Rec. d'Antiqu. T. IIII. p. 18.). Ex *viridis* coloris marmoribus non niſi duo recenſet b. ERNESTI, *Lacedaemonium* ſ. *Laconicum* alterum, et *Caryſtium*; tria alia non item. De ſingulis nonnihil dicendum puto. Primum in Taygeti, montis in agro Spartano ſiti, lapicidinis effodiebatur: erat valde durum, coloris viridis iucundique ſaturum, ac cunctis aliis hilarius, auctore Plinio (l. c. p. 733.): quod Itali vulgo *il verde anticò* nuncupant. Ferberus commemorat quidem (l. c. p. 755.) itidem aliquod *Marmo verd' antico*, ſed eius de ſolo patrio, et natura nihil diſputat: vnde dubium eſt, num hoc idem, quod Chriſtius (l. c. p. 70.) an contra aliud intellectum velit. Alterum, i. e. *Caryſtium*, ex Caryſto, Euboeae oppido, vel *Euboicum*,

tum, ex inſula ipſa, vocatum, colore erat *viride pallenti*, adeoque cano, qualem ſalicis folia oſtendunt. Hunc lapidem *il Cipollino antico* dici contendit Chriſtius (l. c.), ſed alio loco (p. 75.), quo decem columnas ſuperſtites templi, in Antonini et Fauſtinae honorem aedificati, ex illo caeſas eſſe memorat, eum ſubcaeruleum ac venis candidis penetratum eſſe ſcribit. Quod vtrumque ſimul verum eſſe non poſſe, quis eſt, qui non videat? In Aegypto alia duo genera, Auguſto et Tiberio imperantibus, inuenta caſu quodam ſunt, et alterum Auguſti, alterum Tiberii cognomentum traxit. Diſcrepabant tamen tam ab *Ophite*, quam inter ſeſe: *Auguſteum* enim candidas maculas vndatim criſpum in vertices colligebat, *Tiberianum* ſparſa, non conuoluta canitie. His verbis admodum obſcuris deſcripſit Plinius (l. c. p. 733.) horum binorum lapidum diſcrepantiam: Harduinus in nota ſubiecta eius ſententiam nonnihil explicauit. Supereſt poſtremum, itidem valde durum, *viride et iucundum*, ſed hic, illic, maculis ſparſum, quales in ſerpentibus conſpici ſolent. Hinc etiam lapis ille appellatus eſt *Ophites;* Italice *il Serpentino antico* vocatur. Similis cognomenti lapidem deſcribit Ferberus (l. c. p. 263.), aitque *Serpentino verd' antico* appellari: ac coloris diuerſi cauſſam valde probabiliter exponit. Perſequi iam placet *rubei coloris* lapides, ſeu marmora, quantum conſilio noſtro conducit. In his primum teneat locum, qui prope Syenen, inſulam et oppidum Aegypti, qua ad Aethiopiae fines pertinet, effodiebatur: quique ex ſolo patrio *Syenites*, vel *Aegyptius*, et ex punctis igneis, nigrisque valde lucentibus, quibus ipſius maſſa et textura ſubrufa diſtincta eſt, *pyropoecilos* (Graece πυροποίκιλος) appellatus eſt (Plin. l. c. l. XXXVI. c. 8. conf. Iannon di S. Laurent, l. c. §. 35. ſ. p. 37. ſ.). Itali eum *il granito orientale* vocant, auctore Chriſtio

(l. c. p. 70.). Ferberus iſtius aut plane nullam, aut alio ſub nomine, fecit mentionem: Hillius contra eius meminit (Obſeruatt. ad Theophraſt. p. 44. ſ.), et artificia innumera, a Graecis et Romanis opificibus ex ipſo fabricata, ſupereſſe contendit. Chriſtius non niſi ſedecim columnas ad Panthei pronaon pertinentes, ex eo caeſas memorat (l. c. p. 73. conf. Weinligs Briefe über Rom, Band III. Br. 32. S. 60.). *Purpureo colore* eſt, quem itidem ex Aegypto petitum, plerumque *Porphyriten*, et ex punctis candidis, quibus ipſius maſſa purpurea quaſi obſita eſt, *leucoſtiction* vocarunt, hodieque vocant (Plin. l. c. c. 7.). Chriſtius de eo differens (l. c. p. 70.) hodie ab Italis vſurpari ait, *il Porfiro antico:* et hic, niſi me omnia fallunt, idem ille eſt, quem Ferberus (l. c. p. 260.) ſub nomine *Porfido roſſo* deſcribit, adiecta ſimul coniectura valde probabili, qua candidas ruſi lapidis maculas texturamque mirificam, quantum fieri poteſt, explicat. Lapides complures alios ex Porphyritarum genere, recenſet Ferberus (l. c. p. 261.), vt, *atrum, fuſcum, viridem*, ac varias cuiusque generis formas: ſed ſingulos dicendo perſequi vetat tam inſtituti ratio, quam operum, ingenioſe affabreque ex eis factorum, inopia. Qui de lectoribus noſtris ſingulorum naturam et rationem, aeque ac diſcrimen pernoſcere auet, ei commentationem Ferberianam adire ſuademus. Supereſt marmor *flauum* ſeu *cereum*, idque multis nominibus commendabile, quod Chriſtius (l. c. p. 71.) in Aegypto intima, pone ipſas Thebas, prope Damaſcum, in India, Aſia minori, et Thaſo, inſula, effoſſum; et Latine, *onycem, alabaſtriten*, vocatum eſſe demonſtrat. Super quo etſi cum viro harum rerum peritiſſimo, contendere nolim; fateor tamen, me ſubuereri, ne is leuiter hallucinatus ſit, quum neque onycem, neque alabaſtriten, flaui coloris eſſe conſtet.

Sed

Sed fieri poteſt, vt *τὸ flauum* ſenſu proprio non acceperit, ſiquidem columnas Panthei interiores ex Alabaſtrite, contra in Traiani ac Conſtantini arcubus ſuperſtites, et ex Thaſio lapide caeſas, vno eodemque cognomine, i. e. *giallo antico*, ornat: quod in poſteriores recte et vere quadrat; in priores non item, niſi *τὸ flauum* pro eo, quod *ſubflauum* et *ſubalbidum* eſt, accipias. Reſtat id lapidum duriorum genus, quos vulgo *Graniten* vocant; et ex quo Obeliſcos Aegyptiacos non ſine labore et patientia incredibili caeſos politosque eſſe, nemo fere eſt, qui neſciat. Reperiuntur variae huius generis formae, quas Itali *Graniten rufum* (Granito roſſo) *griſeum*, vel *cinereum* (Granito grigio, o bigio) *nigrum* Granito ner' e bianco) *viridem* (Granito verde) vulgo appellant. Singulas graphice deſcripſit Ferberus, V. Celeberr. (l. c.), cuius commentarium lectitare iubeo lectorem, res ſimiles diſcendi cupidum. Hoc vnum monere placet, ex eo lapide caeſas eſſe octo columnas praegrandes, in Diocletiani thermis ſuperſtites: quales etiam fuiſſe conſtat in Caracallae thermis, hodie penitus fere collapſis, aut deuaſtatis. Atque haec quidem de marmoribus diſputare, ac veluti epimetrum aliquod ad ERNESTI τῶ πάνυ libellum adiicere viſum eſt.

EX-

E X C V R S V S V

AD PART. I. CAP. III

D E G E M M I S cet.

Sequitur, vt Capiti *de Gemmis et aliis lapidibus nobilioribus* Epimetrum, antegreſſo fere ſimile, ſubiiciam, et, quantum fieri poteſt, paucis attingam locum, ad explicandum non minus difficilem, quam ſuperiorem de *marmoribus* fuiſſe patet. Auctor immortalis tres indicauit cauſſas (§. 2.) huius difficultatis; cuius, mihi quidem, plures eſſe videntur. Nimirum credibile eſt, gemmarum, quas ſcriptores antiqui enumerarunt, complures hodie aut non amplius inueniri, aut, ſi inuenias, cum non ita, vt quondam, parentur ac poliantur, gemmarios noſtros cum viris aliis, rerum ſimilium peritiſſimis, in eis non poſſe videre colores et characteres, quos iuſta, qua decebat, ἀκριβεία non indagatos, nec indicatos, illis temere attribuerunt. Sic cenſent plerique, qui gemmarum nomina, hodie vſurpari ſueta, naturam et rationes, item colores, aliasque proprietates, comparare cum Plinianis, ac ſententias diſcrepantes quaſi conciliare adgrediuntur. Sunt quidem, qui Plinii potius, quam recentiorum vocem et auctoritatem ſequendam eſſe contendant, neque eum, ſuper hoc loco diſputantem labi decipique potuiſſe, largiri velint; propterea quod is, vir tam eruditus ac celeber, tantum auctoritate pollens, et apud ipſos imperatores perquam gratioſus, plenam et accuratam, vt rerum aliarum, ita gemmarum quoque, notitiam habere debuiſſet. Verum ego horum in ſententiam abire

haudquaquam poſſum, plane perſuaſus, hominem, qualis Plinius fuit, nec omnia ſcire, et, vt permulta ſcierit, ſcribendo errare potuiſſe. Multiplicem huius viri ſcientiam, et libros ab eo conſcriptos, quibus ſolis plurimarum rerum cognitionem debemus, maximi, vt par eſt, facio: ſed credo etiam, nec eum ab omni errore prorſus liberum, ac paene diuinum fuiſſe, nec hos ita exactos eſſe atque perpolitos, vt plane nihil falſi, nihil errati, in eis exponatur *). In quo mihi facile adſenſurum arbitror, qui animo ſatis expendit, quam ſtudii et librorum ſcribendorum rationem, graphice ab eius nepote et filio adoptiuo deſcriptam (Epiſtol. l. III. ep. 5.) tenuerit; quam vaſtam, et quam immenſam rerum longe diuerſiſſimarum copiam, hominum plurimorum, nedum vnius, viribus vix aequam (vt Horatiano illo vtar) in eis tetigerit; et quam inopinata morte praepeditus, res ex amplius mille libris excerptas recte penſitare, comparare, diiudicare, eoque libros in iuſtum ordinem redigere haud potuerit. Accedit, quod credibile eſt, rerum tam variarum, tam incognitarum, de quibus in opere iſthoc Pliniano diſputatur, vocabula, itidem parum cognita et vſitata, librariorum ſaepe ſtupidorum culpa, negligentiaue, mutata vel deprauata eſſe, ita quidem, vt

*) *Stephani Falconeti*, ſtatuarii aetatis noſtrae perquam celebris, verſionem Gallicam l. XXXIV, XXXV, et XXXVI. Hiſtoriae Natur. Plinianae, notis illuſtratam, praeter commentationes alias, ad Artes elegantiores referri ſolitas, excipit Anonymi, neſcio cuius, commentariolus ingenioſus, et ſale multo plenus, inſcriptus: Ce que c'eſt que Pline l'Ancien, p. 183. ff. vol. 2. edit. ſec. quo luculenter demonſtratur, Plinii auctoritatem non eſſe, nec eſſe poſſe ac debere, tantam, vt ei temere adſentiri oporteat.

vt auctor non raro ſecum ipſe pugnare videatur. Id quod exiſtimauit etiam Vir, omni laude mea maior, Vrbanus Frider. Benedict. Brückmannus, dux viae, quam ingreſſurus ſum, peritiſſimus atque certiſſimus, qui in praefatione Commentarii longe praeſtantiſſimi atque ingenioſiſſimi ſuper gemmis, cum duplici appendice promulgati, hoc idem recte vereque monuit, et Plinii patronis imprudentibus, iuſtoque cupidioribus inculcauit. Quae omnia quum ita ſeſe habeant, tantum abeſt, vt Romanum hunc ſcriptorem ſolum, et qui poſt ipſum eodem de loco expoſuerunt, vt, Iſidorum, Marbodaeum, Anſelm. Boetium de Boot, Ioann. de Laet, Boylium, alios, ſequi poſſimus, vt potius Brückmanno potiſſimum duce et auſpice, quaeſtionem hanc ſatis ſpinoſam explicare velimus ac debeamus. Praeterea conſulere placet Ian. de S. Laurentio diſſertationem, quam ſupra diximus, et quae ad rem noſtram conducunt, inde repetita hic ſimul afferre; hac tamen lege, vt non tam gemmarum, colorum, quibus ſplendent, ac reliquarum proprietatum origines et cauſſas phyſicas indagemus exponamusque, quam ea tantum breuiter ſtrictimque dicendo perſequamur, ' quae ad iuſtam τȣ̃ *Antiqui* notitiam atque aeſtimationem neceſſario pertinent.

Gemmas, in vniuerſum, easque *confeſſae nobilitatis*, appellant lapillos, qui lapides quoscunque alios ſuperant eo, quod ſunt pellucidi, in primis duri, firmi et durabiles, laeues ac mirifico, poſtquam bene politi ſunt, ſplendore, perquam rari, et colorum ſuauitate iucundiſſimi. Huiusmodi proprietates omnes ac ſingulas in vno eodemque lapillo ſemper, ſimul, et eodem gradu iunctas, caue, exſpectes: interim in quo earum plures adſunt, eo pulcrior et perfectior eſt cenſendus, eoque maioris eſt aeſtimandus. Sic gemmae, vt hoc vtar, non omnes ſunt prorſus transluci-

dae; ſed multae non niſi *ſemipellucidae*, aliae prorſus *opacae.* Rurſus aliae aliis ſunt duriores vel molliores: aliae vehementius, aliae, quamquam valde politae, debilius radiant et nitent: alias color perquam ſuauis et hilaris, alias admodum pallidus, et quaſi fugiens ſeu euaneſcens, alias plane nullus commendare ſolet. Quae earum proprietates admodum diſſimiles vnde naſcantur, in ſcholis phyſicis docetur, et lector, qui rem explorato ſcire auet, V. C. Brückmanni commentarium adeat, neceſſe eſt: in quo, quae illarum de ſolo patrio, de ſolita quaſi matrice, de diſcrimine hinc naſcente, de colorum varietate et cauſſis veriſimilibus, de formandi, poliendi, et magis velut exornandi via et ratione, verbo, quaecunque de illis tenenda ſunt, recte et ordine enarrantur. Nobis pauca inde delibata huc transſcribere licebit.

Ab *Adamante* exordior, eo quod huic non ſolum ERNESTI ὁ μακαρίτης, ſed etiam veterum recentiorumque mangonum iudicium, prae omnibus, quotquot ſunt, gemmis principatum deferre ſolet. Quae Plinius de eo ſcripſit (H. N. l. XXXVII. 4.), nec adamanti noſtro conueniunt, ea fecerunt, vt lis non facile componenda exoreretur inter viros eruditos, quorum alii ipſum mendacii accuſare non dubitarunt, alii, vt Lipſius (ad Senec. de Conſtant. c. 3.) et Chriſtius (Mus. Richter. p. 210.) defenderunt, rati, ipſius adamantem a noſtro plane diuerſum eſſe. At enim vero vt duo, quos dixi, ingenioſos Plinii patronos verum vidiſſe largiar; tamen auctoritatem clientis, cuius cauſſam egerunt, hodie ſequi non licet, quoniam ea momenti plane nihil habet nec ad τȣ *Antiqui* rationem et praeſtantiam intelligendam, nec ad lapillorum, quos hodie *adamantes* vocare, eoque nomine venditare ſolent, veram et exactam cognitionem, atque hinc pendentem cautionem, ne ficticiorum

ſpecie fallamur, prouehendam. *Adamas* igitur, qualem hodie habemus, et ex periculis quam plurimis nouimus, lapillus eſt duriſſimus, ponderoſiſſimus, maxime translucidus et ſcintillans, ideoque etiam pretioſiſſimus. Is, natus ex Quarzo nobiliſſimo (ſic appellat Generoſiſſimus a Born, mihique, ſpero, licebit, vocabulis in hoc loco explicando vſitatis, breuitatis cauſſa, interdum vti) cryſtalli formam et rationem prae ſe fert, defractus e ſilice, aliaue quaſi matrice, ſcintillat vitroque ſimilis eſt, ad chalybem illiſus reapſe ſcintillas excutit, acie ſua cum vitrum et lapidem quemque duriorem, tum ſemet ipſe diſſecat, nec vlla materia alia, niſi quae ex ipſo, ſiue in cruſtas minutiores fracto, ſiue in puluerem contuſo, parata eſt, tractari, poliri, conſilioque vario aptari poteſt. Nec limae longe acutiſſimae atque duriſſimae, nec liquores acidiſſimi vehementiſſimique vel minimum eius demunt: verbo, nil niſi ignis flagrantiſſimo aeſtu, qualem ſpecula, quae vulgo vſtoria dicuntur, aut pilae cryſtallinae, ſeu vitra alia, aduerſis poſita ſolis radiis excitare ſolent; vel vaſa vitrea et porcellana, in fornacibus coquenda requirunt, eum obſcurandi, quin tandem prorſus macerandi, et in merum vaporem redigendi vim habere, hodie conſtat, (v. Brückmann. l. c. p. 61. ſſ. coll. Hill. Obſeruatt. ad Theophr. p. 105. qui ſimul docet, quam adamantis ſuperficiem igni vehementiſſimo, per ſpecula vel vitra, quae dixi, excitato, recte opponere oportet, vt vim in eum ſuam exſerere poſſit). Haec adamantis natura veteres prorſus latuiſſe videtur, (v. Theophr. l. c. §. 32. p. 99. Plin. l. c.). Iſtum adhuc rudem, necdum politum, figura duplici, cryſtallina aut ſilicea eſſe ferunt. Vtriusque generis rationem deſcribit idem Brückmannus (l. c. p. 64. ſ.). Recte politi, maxime translucidi ſunt, albi, et aquae limpidiſſimae ſimiles; ita

tamen,

tamen, vt complurium candor, munditíes et claritas magnopere inter ſe differant. Inueniuntur tamen, quamquam admodum raro, etiam virides, rubei, flaui; quin alii nigricante, fuſco, ſubluteo, ſubuiridi ſeu cano et quaſi liuido colore: quorum poſteriorum natura et adſpectus vt oculis minus iucundus eſt et hilaris, ita facit quoque, vt deſpiciantur, nulliusque pretii aeſtimentur; priorum contra color et ſplendor ſuauiſſimus, viridis potiſſimum et citreus, eiusmodi lapilli pretium inſigniter augent, ita vt non niſi cariſſimo vendantur. Colorum, quos dixi, in adamante nitentium cauſſas probabili coniectura aſſequi voluit Hillius, V. Cel. (l. c. p. 104.). Ceterum quae praeterea de *adamantis* ſolo patrio, eius anquirendi, poliendi, ſcalpendi ratione, et pretio ſcienda ſunt, ea copioſe expoſuit Brückmannus, V. Cel. (l. c. p. 66. ſs. it. Append. I. p. 20. ſſ. et II. p. 34. ſſ.): cuius libros adeat lector, plura de hoc lapillo diſcendi cupidus. Vnum, quod de eo moneam, ſupereſt: nimirum priſcos Graecorum et Romanorum artifices nihil aut ſcalpendo, aut caelando, ex eo paraſſe, ita vt vere *Antiquum* appellare poſſis. Id quod quisque, qui dactyliothecam coepit inſtruere, probe teneat, oportet, ne mangonum aſtutia deceptus, pſeudo-adamantem, ſummum, Sapphirum candidam pro vero adamante, et quaſi nubem pro Iunone amplectatur, (v. Hill. Obſeruatt. ad Theophr. p. 133.). Ac non niſi talem eſſe plerique cenſent, quem Dux Bedfordienſis, Britannus, in dactyliotheca ſua; ceu adamantem antiquitus ſcalptum iactare ſolet, (v. Mariette ſur les pierres gravées, T. I. p. 91. et Büſchings Geſchichte und Grundſätze der ſchönen Künſte und Wiſſenſchaften im Grundriſs, p. 8.). Adamas verus non niſi per recentiores quosdam gemmarios, ab exeunte fere ſaeculo XV. ſcalpi coeptus eſt.

Alterum in gemmis locum tribuere ſolent viri, harum rerum periti, *Rubino*, quem priſci ſcriptores *ἄνϑϱακα*, *Carbunculum*, *pyropum*, *carbonem*, cet. appellarunt. Quae Theophraſtus, Plinius, Hillius, Linnaeus, alii, de eo ſcripſerunt, legere licet in V. C. Brückmanni commentario (p. 88. ſſ. it. App. I. p. 44. ſ. et II. p. 49. conf. Iannon di Laurent, l. c. Cap. 17. §. 68. ſſ. p. 66. ſ.). Is eſt lapillus igneus, ruber, natura quarzoſus, qui e ſilice, ſiue matrice, defractus vehementer ſcintillat, cryſtalli figuram prae ſe fert, igni vel vehementiſſimo affectus coloris ſui nihil amittit, et chalybi alliſus ſcintillas ſpargit. Huius generis lapilli vt colore et duritie, ita pretio etiam differunt. Eorum praeſtantiſſimus, rariſſimus et pretioſiſſimus, colore ſcintillans purpureo, eoque ſaturo ac velut auſtero, non niſi in regionibus, ſolem orientem ſpectantibus, et ipſo adamante rarius, inuenitur. Sed quod maximum eſt, lapillus ſimilis ne per vehementiſſimi quidem ignis aeſtum liqueſcit, nec coloris et nitoris quidquam amittit. Reliquorum alius colore eſt ſubrubro; alius violaceo, quem Plinii *amethyſtizonta* eſſe credunt; alius coccineo; alius croceo ſeu luteo, eoque minus iucundo, quem ſunt, qui *Rubicellum* dicant, alii *hyacinthis* adnumerare malint. Reliqua, quae de ipſorum natalibus, de probabili colorum diuerſorum origine et cauſſa, de poliendi ratione tradit dux, quem ſequimur, praeclariſſimus, attingere non neceſſe eſt, quoniam priſci artifices eos ſcalpro caeloue caedere aut nequierunt, aut noluerunt (v. Büſching l. c. p. 91.), adeoque ad augendam τȣ̃ *Antiqui* cognitionem nihil prodeſſe poſſunt.

Tertium locum, ex virorum, in hac diſciplina verſatorum, decreto *Sapphirus* occupat; quam Linnaeus *Alumen lapideum caeruleum* nominandam cenſuit.

Is

Is lapillus, quem nos hodie habemus, itaque appellamus, auctore V. C. Brückmanno (l. c. cap. 7. p. 96. ſs. et App. I. p. 51; II. p. 53. ſſ.) eſt caeruleus, pellucidus, natura quarzoſus, qui e ſilice, aliaue matrice, defractus, vitri ſpeciem, cryſtallique figuram prae ſe fert, illiſus chalybi ſcintillas edit, igni impoſitus colore priuatur, nec tamen facile ita, vt liqueſcat, eius vi et impetu caleſieri poteſt. Eadem fere, qua Rubinus, duritie eſt, ideoque proximum ab hoc locum tuetur. Quod Theophraſtus (de Lapid. §. 43. p. 124.) et Plinius (H. N. l. XXXVII. c. 9. p. 783.) de *Sapphiro* et *Cyano* tradunt, comparatum eſt ita, vt horum lapillorum neuter, pro *Sapphiro*, quam hodie vocant, haberi poſſit. Quum tamen veriſimile non ſit, eos hanc penitus ignoraſſe: ſunt non pauci, qui ipſorum *Amethyſtum* nil, niſi *Sapphirum* noſtram eſſe contendant; quod tamen Brückmannus haudquaquam credibile exiſtimat, cui aeque, ac Hillio (l. c. p. 130.), ipſorum *Beryllus aeroides*, lapillus pellucidus et aerizon, ſiue coloris caeſii, aetheri ſimillimi, idem, qui nobis *Sapphirus* dicitur, fuiſſe videtur. Huius de patria, coloris cauſſa et figura (quamquam plerumque deformis, veluti ſilex, in arena et fluminibus inueniri ſolet), quae Brückmannus V. C. exponit, ſilentio praetermittere oportet: contra vero attingere, eius colorem diuerſimode variare; ſiquidem in alia, eademque praeſtantiſſima et pretioſiſſima, nitet color cyaneus, purpureo perquam affinis; in alia mere caeruleus ſeu caeſius, qualis in aqua limpida, et caelo ſereno apparet; in alia caeruleus quidem, ſed ſimul virideſcens, et Smaragdo accedens, vnde *Sapphirus praſitis* appellatur; in alia denique caeruleus albeſcens, quin ſaepenumero paene candidus, et lacti diluto ſimilis, qualem *Leucoſapphirum* nuncupant. Earum color vitioſus ac minus aequabilis, ignis adiumento, emendari

dari quodammodo, et in candidum mutari ſolet: quo facto, ſi bene politae et annuli palae incluſae ſunt, veluti adamantes debiliores ſcintillant, et a mangonibus, quod paullo ante dixi, pro his iactitari, et emtoribus cupidis, nec niſi rariora amantibus, cariſſimo venditari ſolent. Ceterum Sapphiris ſcalpendis multum operae impenderunt priſci artifices, quod e dactyliothecarum indicibus ſatis apparet.

Sequitur, vt de *Smaragdo* nonnihil exponam, cui, viriditate ſuaui hilarique bene ſaturo, mangones quartum inter gemmas locum deferunt, quemque *Nitrum quarzoſum viride* appellandum cenſuit Linnaeus. De hoc lapillo diſputat Brückmannus Celeb. (l. c. p. 101. ſſ. et Append. I. p. 51. ſſ. II. p. 56. ſſ.) qui paucis perſequutus, quae Theophraſtus (l. c. §. 44. p. 134. ſſ.) et Plinius (H. N. l. XXXVII. c. 1. et 5. p. 765. et 774. coll. Iannon di Laurent l. c. c. 18. §. 70. ſſ. p. 69. ſſ.) de eodem tradidere, gemmam eſſe ait pellucidam, quarzoſam, quae effracta e ſilice, ſeu matrice alia, vitro ſimilis, cryſtalli figura, et colore gramineo nitidiſſimo ſit, atque pulcerrime ſcintillet, duritie tamen Rubino et Sapphiro multum cedat, ignique vehementiori impoſita colorem prorſus, et magnam duritiei partem amittat, quin tandem, et per ſe ſola, et per chryſocollam admixtam, colliqueſcere et in vitrum permutari ſoleat. Quae ad illius ſolum patrium, ad probabilem coloris, quo nitet, cauſſam, ad reliquas proprietates pertinent, de induſtria non tango, propterea quod ea libelli huius conſilium non neceſſario requirit; ideoque hoc vnum reor memoratu dignum eſſe, ſmaragdos reperiri, alios viriditate hilari et iucunda, pallente fere, ſed nihilo ſecius vehementer radiante; alios viriditate ſatura, auſtero, et vere gramineo colore, ſed propter hanc ipſam auſteritatem

ritatem minus ſcintillante; illosque his longe praeferri ſolere tam a mangonibus, quam a viris harum rerum peritis. Ceterum eiusmodi Smaragdos praeſtantiores a priſcis artificibus ſcalptos caelatosue non facile reperias: quibus num per decretum, a Plinio indicatum, (H. N. l. XXXVII. c. 5. p. 774.) pepercerint, an aliam ob cauſſam, non liquido conſtat. Fieri poteſt, quod nonnulli pro vero affirmant, vt eis aeque ac reliquis gemmis pulcerrimis, pellucidis et colore ſuauiſſimo bene ſaturis, vt, Rubinis, Sapphiris, aliis, de induſtria parcere voluerint, nequid praeſtantiae ſuae naturalis amittere viderentur, manu humana vel minimum inde demente. Quodſi qui ex his Plinii verbis (l. c.) *ſcalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio eſt: ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent,* opinionem plane oppoſitam efficere ſolent: iſti, me iudice, non peruiderunt, ſcriptorem Rom. verbis illis, qua via et ratione tales artifices oculos, a diuturno ſcalpendi labore et contentione feſſos, reficere et recreare ſueuerint, indicare voluiſſe. Qui pictorum noſtrorum morem non ignorant, eos mihi facile adſtipulaturos opinor. Tandem non verae, ſed pſeudo-ſmaragdi olim fuiſſe, aut hodie eſſe videntur, quarum altitudo et craſſitudo praedicata eſt, et cum maxime praedicatur (v. Theophr. l. c. §. 44. p. 135; §. 45. p. 142. ſſ.; conf. Hill. Obſeruatt. ad h. l. p. 139. et Baumgärtner. not. p. 142.).

Hyacinthum, quantum inſtituti noſtri ratio poſtulat, deſcribere adgredior. Eum, a Linnaeo inclyto *Nitrum quarzoſum fuluum* appellatum, ita definit V. C. Brückmannus, (l. c. p. 109.) vt ſit lapillus pellucidus, perdurus, rubedine flaueſcente, ex quarzo natus, qui defractus vitri naturam et cryſtalli figuram prae ſe fert, chalybi illiſus ſcintillas igneas ſpargit, igni

vehementiori aduſtus colore natiuo priuatur, neque tamen in eo per ſe ſolus liqueſcit. Hanc gemmam veteribus ſatis cognitam fuiſſe, ſed *Lyncurium* ab eis nuncupatam, exiſtimauit Hillius (Obſeruatt. ad Theophr. §. 50. p. 166. ſſ.), nec repugnat dux, quem ſequor, intelligentiſſimus. Is, deſcriptionibus Theophraſti et Plinii nonnihil oppoſitis, quantum fieri poteſt, conciliatis, lapilli, de quo quaeritur, natales, varias proprietates, diuiſionem duplicem, quin veriſimilem coloris cauſſam, ac poliendi rationem indicat, et quintuplex ipſius genus, ex coloris diuerſi ratione naſcens, eſſe demonſtrat. Primus eſt *hyacinthus coccinei coloris*, qui haud dubie pulcerrimus, rariſſimus, ac ſplendore maxime igneo, quam proxime accedit ad coccineam ſcintillantemque auſteritatem. Alter eſt *coloris crocei*, antegreſſo nonnihil cedens nitore igneo, ſed pulcer tamen et gratioſus: tertius *citrei coloris*, quem non male ad Topazii claſſem referre poſſis: quartus *colore ſuccineo*, quo eſt electrum, ſiue ſuccinum furuum, quem ideo Plinii *Chryſelectrum* eſſe, putant nonnulli: quintus denique *colore melleo*, qui propter coloris vitioſitatem minoris pretii eſt, et tantum non deſpicitur. Priſcos artifices *hyacinthos* ad ſcalpendum et caelandum adhibuiſſe, loquuntur gemmae in dactyliothecis compluribus adhuc ſuperſtites. Plura de hoc loco diſputare non neceſſe eſt.

Topaſio, ſeu *Topazio*, paucis iam deſcribendo, cognomenta dediſſe varia ſcriptores veteres, ex eorum libris apparet: appellatur enim *Chryſolithus*, *Chryſelectrum*, *Leucochryſus*, *Capnias*, ſiue *Morio* cet. Linnaeus eum *Nitrum quarzoſum luteum*, et, mutata poſthac ſententia, *Muriam lapideam pellucidam flauam* nominauit. Eſt autem lapillus pellucidus, flauus, qui quarzi naturam, et defractus ex ſua quaſi matrice,

vitri

vitri ſpeciem ac cryſtalli figuram habet, igni aduſtus colorem amittere, neque tamen ipſe per ſe liqueſcere ſolet. Sic eum deſcribit Brückmannus V. C. (p. 115. ſſ.): qui, allatis, quae de ipſo memorauit Plinius, copioſe diſputat (l. c. p. 67. ſſ. it App. I. p. 67. ſſ. et II. p. 66. ſ) de ejus ſolo patrio, et inſigni, qua colorem, bonitatem atque praeſtantiam, diſcrimine inde pendente, de figura varia, de probabili colorum diuerſorum cauſſa, ac reliquis proprietatibus mutationibusque, quas ignis vehementioris aeſtu et vi in eo effici, complura pericula chemica docuerunt. Haec omnia vt ad τȣ̃ *Antiqui* cognoſcendi ſtudium non pertinent, ita hoc loco ſilentio praetermitti poſſe arbitror. Quare non niſi de vario Topaſiorum colore pauca in medium profero. Qui in regionibus, ſolem orientem ſpectantibus, inueniuntur, colore ſunt flauo, eoque auſtero, flauo viridante, ſuffuſculo, rufo fere diluto: quos Braſilia fert, igneo flaueſcente vel citreo: alii rubro, croceo, flauo viridante, ſubflauo et albicante. Qui a multis *capnias*, *morio*, *pramnion* vocatur, et Topaſiorum generi adnumeratur (Rauchtopas), is a Plinio (l. XXXVII. c. 10.) dicitur gemma Indica, nigerrimo colore translucens: Brückmannus eum ait colore eſſe fuſco, plus, minus, ſaturo. Omnibus quaſi palmam praeripit Braſilianus flammei et citrei coloris, propter ſcintillantem, quo radiat, nitorem et duritiem, ad Rubini et Sapphiri quam proxime accedentem. Quos habuere, frequenter ſcalpere non dubitarunt priſci artifices.

Topaſium illico excipiat *Chryſolithus*, eoque magis, quo ſaepius Graeci et Latini ſcriptores vtrumque nomen promiſcue vſurparunt. Quem hodie *Chryſolithum* appellant viri, harum rerum prudentes, is colore eſt aureo viridante, ideoque a Linnaeo dictus

Nitrum

Nitrum quarzoſum pellucidum ex flauo virideſcens. Deſcriptionem pleniorem ſuppeditat V. C. Brückmannus (l. c. cap. 11. p. 124. ſ.): qui, Eſt, inquit, lapillus quarzoſus, pellucidus, colore flauo vel aureo viridante, qui defractus vitri naturam, et cryſtalli figuram habet, ſed parum durus, ita, vt lima facile nonnihil ex eo abradere poſſit. Certiſſimus, quem ſequor, viae dux plura de eius patria, natura, veriſimili coloris origine, proprietatibus aliis diſſerit, quae transſcribere inſtituti noſtri ratio haud permittit. Superant in dactyliothecis Chryſolithi affabre ſcalpti.

Granati vocabulum, quo hodie ſingulare gemmarum genus deſignant, nec Plinius vſurpauit, nec Theophraſtus: qui, vterque, vt alii ſcriptores priſci, pleroſque lapillos rubro colore nitentes, atque adeo *Granatos* etiam nonnullos, *carbunculis* conſociaſſe creduntur: vt, carbunculis Mileſiis, Orchomeniis, Arcadicis, Chiis, quos Theophraſtus (l. c. §. 32. p. 99. §. 62. p. 194.); vt, *lithizontibus*, qui languidius ac liuidius lucent, *Carchedoniis*, et *Alabandicis* colore nigriori, quos Plinius (l. XXXVII. c. 7. p. 779. conf. Jannon di Laurent l. c. cap. 16. §. 66. p. 64. ſs.) deſcribit. Ita quidem iudicat Hillius (Obſeruatt. p. 100. 195.) atque Brückmannus (l. c. p. 127). Eiusmodi lapillus, *Borax granatus* a Linnaeo dictus, eſt colore rubro, pellucidus, natura quarzoſus, qui e caute vel ſilice defractus, adſpectu vitreus, et cryſtalli figura praeditus eſt; in flamma mediocri colorem non amittit, in vehementiori autem, per ſe ſolus liqueſcens, in vitrum transmutatur. Eorum de ſolo patrio, matrice communiori, proprietatibus aliis, per pericula chemica exploratis, qui plura cognoſcere auet, is commentarium Brückmannianum (p. 127.) et Append. I. (p. 80. ſſ.) item II. (p. 74. ſſ.) euoluat, neceſſe eſt.

Nos,

Nos, quoniam eis peperciſſe artifices vetuſtos credunt plerique viri, τῷ *Antiqui* peritiores, de iis, praeter colorum diuerſitates, nihil exponere volumus. Nimirum Granati alii ſunt colore rubro auſtero et nigreſcente, quo fere eſſe ſolent mora, ſed qui luci ſoliue aduerſus poſiti, nitore igneo radiant, adeoque probabiliter ii, qui priſcis carbunculi Carchedonici, Alabandici et Garamantici vocabantur: alii colore ſubfuſco rubenti, et hinc minus iucundi et aeſtimati: alii colore balauſtino, qui vt pulcerrimi, ita pretioſiſſimi putantur: alii colore fere croceo, vel hyacinthino, quales veterum granati Sorani, qui poſteriores, ſi bene translucidi ſunt, facile cum hyacintho permutari posſunt: alii colore cyaneo vel violaceo, quos Itali maximi faciunt, et vulgo *Rubini di Rocca* vocare ſolent: alii denique colore nigricante, eoque nec puro, nec pellucido, et hanc ob cauſſam ex gemmarum numero excludendi. Atque haec de Granatis ſufficiant.

Progredimur ad *Amethyſtum*, quem *Nitrum quarzoſum pellucidum purpureum* vocat Linnaeus. Is lapillus eſt violaceus, translucidus, quarzo quam proxime accedens, qui effractus vitri adſpectu et cryſtalli figura praeditus eſt, ac ſi ignis vehementioris aeſtu afficitur, colorem quidem amittit, neque tamen per ſe ſolus liqueſcit. Ac quem hodie *Amethyſtum* vocant, eumdem priſci quoque ſcriptores hoc nomine ornaſſe videntur. Theophraſtus deſcribit eum (l. c. §. 54. coll. Hill. Obſſ. p. 175. 178.): plenius adhuc Plinius (l. XXXVII. c. 9. p. 788. ſſ.) quorum e verbis efficit cogitque V. C. Brückmannus, vtrumque granatos quosdam, aliosque lapillos, Amethyſtis adnumeraſſe. Idem vir eruditiſſimus de eorum ſolo patrio, diuerſa natura et figura, antequam poliantur, item colore et veriſimili huius cauſſa, duritie, aliis, copioſe diſputat;

tat; quae, a conſilio noſtro aliena, praetermittenda duco. Ceterum lapillorum iſtorum alii colore ſunt rubro auſtero vel purpureo, quos, ſunt, qui *Rubinos violaceos* appellare malint; alii violaceo, eodemque bene ſaturo, quos, ſi quidem puriſſimi ſunt et lucidiſſimi, pulcerrimos eſſe cenſent; alii violaceo diluto et pallido, qui nonnunquam in candidum tranſit; alii tandem ſubfuſculo et ferreo, qui, vtpote vitioſi, deſpiciuntur. Ac quoniam Amethyſtus aeque, ac Sapphirus et Smaragdus, ignis vehementioris vi aeſtuque colore ſuo priuatur, is poſthac, ſi quidem ex orientalium genere ſit, e flammis prodit eodem prorſus, quo adamas, nitore et ſplendore radians, et huic adeo ſimilis eſt, vt mangones et gemmarii vel acutiſſimi in eo diſcernendo facile labi queant (v. Hill. Obſſ. ad Theophr. p. 179. et Brückmann. l. c. p. 139. ſ.). Quod eorum cauſſa monitum volo, qui dactyliothecas inſtruere parant. Superſunt *Amethyſti*, quos ſcalpſerunt priſci artifices: quin hos *Lippertus*, noſtras, et vir prorſus ſingularis, pluribus obſeruat locis (vt, Dactyliothecae, vernacula ab eo ipſo ſcriptae, vol. I. p. 195. 222. it. II. p. 206. alibi) ſimili in lapillo ſcalpſiſſe figuras, quibus maximopere delectati eſſent. Vnum ſi adhuc moneo, nemo, reor, me facile reprehendet. Nimirum lapilli, de quo quaerimus, nomen factum eſt ex α priuatiuo, et μεθύω ebrius ſum, propterea quod eum homines, a quibus in annuli pala geſtabatur, aduerſus ebrietatem munire, temere credebant Graeci. Quo ſpectat Platonis, iunioris, epigramma (Antholog. l. IV. tit. 18. p. m. 350.) ſcriptum in Bacchum, amethyſto inciſum:

Ο λίθος ἔς' ἀμέθυςος· ἐγὼ δ' ὁ πότης Διόνυσος.
Η πιθέτω νήφειν, ἢ μαθέτω μεθύειν.

Neque

Neque minus hoc Asclepiadae, quod (ibid.) ſtatim ſequitur:

Εἰμὶ μέθυ τὸ γλύμμα σοφῆς χερὸς, ἐν δ' ἀμεθύςῳ
Γέγλυμμαι· τέχνης δ' ἡ λίθος ἀλλοτρίη.
Ἀλλὰ κλεοπάτρης ἱερὸν κτέαρ· ἐν γὰρ ἀνάσσης
Χειρὶ θεὸν νήφειν καὶ μεθύουσαν ἔδει.

Verum haec, velim, *ὡς ἐν παρόδῳ*, et *ἀπροσδιονύσως* dicta exiſtimes.

Inſtituti ratio poſtulat, vt in gemmis deſcribendis ſequatur *Beryllus*, quem Itali *aqua marina*, Galli *aigue marine* vulgo nuncupant; Linnaeus ὁ πάνυ, nomine *Nitri quarzoſi pellucidi ex viridi caerulei* ornauit. Eſt lapillus pellucidus, caeruleus virideſcens, i. e. qui viriditatem puri maris imitatur, defractus vitri ſpeciem ac cryſtalli figuram prae ſe fert, ignis aeſtu et violentia colorem amittit, et ſolus per ſe liqueſcit. Ex his, quae Plinius de illo (H. N. l. XXXVII. c. 6. p. 776.) memorat; Theophraſtus enim ne nominat quidem: ſatis perſpicuum eſt, veteres ſcriptores eumdem quem nos, hoc nomine deſignaſſe; alios eius colorem non temere cum eo, qui in anguilla cernitur, comparaſſe. Haec omnia demonſtrat V. C. Brückmannus (l. c. p. 142. ſſ.), qui plura alia de eius natalibus, duritie perquam exigua, discrepantia a topaſio, variisque affectionibus aliis tradit (l. c. p. 143. ſ. it. App. I. p. 93. ſſ. et II. p. 83. s.), quae ad inſtitutum noſtrum non pertinent. Ipſius viriditas discrepare ſolet: in aliis eſt color admodum ſatur et auſterus, ideoque minus hilaris et ſcintillans; in aliis dilutior et iucundior. Quorum viriditas adeo diluta et pallida eſt, vt in candorem tranſiens vix animaduerti queat, ii, ſi quidem ſatis mundi beneque politi ſunt, nitendo et ſcintillando itidem quam

proxime

proxime ad adamantas accedunt. Superſunt hodie lapilli ſimiles, artificum priſcorum manu eximie ſcalpti, in dactyliothecis.

A gemma, de qua diximus, quam proxime abeſt *Chryſoberyllus*, re diſcrepans nulla, niſi quod ipſius viriditas nonnihil caerulei flauique admixtum habet, quod oculos ſuauiter afficit. Theophraſtus eius mentionem fecit nullam. Plinius (H. N. l. XXXVII. c. 6. p. 776.) plura de ipſo et ipſius, qua colores, diſcrepantia litteris conſignauit; quae breuiter ſtrictimque perſequitur V. C. Brückmannus (l. c. p. 145.) vna cum reliquis, quae de lapilli patria, natura, proprietatibus, cet. tenenda ſunt. Quem, vt et Hillium (Obſſ. ad Theophr. p. 126. 130. 134. 176.) euoluant, qui haec omnia prorſus perſcrutari cupiunt.

Gemmarios veteres ad ſigilla conficienda, in aliis, *Cryſtallos* ſcalpſiſſe, auctor eſt Theophraſtus (l. c. §. 54. p. 175): itaque nonnihil de eis diſſerendum videtur. Viri, harum rerum intelligentes, Cryſtallum eſſe dicunt *quarzum cryſtalliſatum;* Linnaeus, *Nitrum quarzoſum:* Itali *Criſtallo di Rocca*, vt Francogalli *Criſtal de roche*, ſolent appellare. Eam plenius deſcribit Brückmannus (l. c. cap. 16. p. 147. ſſ.), qui gemmam eſſe ait pellucidam, quae Quarzi natura praedita, et e ſua quaſi matrice defracta niteat, et velvti vitrum ſcintillet, figura hexagona ſit, limae probatioris vim facile ſentiat, in ignem abiecta per ſe non liquescat, et chalybi illiſa, ſicut lapilli huius generis omnes, ſcintillas excutiat creberrimas. Quo dicto, deſcriptionem eius Plinianam perſequitur, ex eaque efficit, veteres lapilli huius naturam et proprietates bene exploratas habuiſſe, eum prudenter vſurpare, et varios ad vſus recte aptare potuiſſe: ſuper quo ei adſtipulari video Ian. di Laurent (l. c. §. 40. ſſ.). Tum addit

addit multa, eaque valde exquiſita, de ipſius ortu probabili, ſolo patrio, multiplici, qua defrangitur, figura, variis, quibus hic, illic, inficitur coloribus, et inde factis cognomentis, aliis proprietatibus, et vario vſu, cui bene polita deſtinari ſolet (l. c. it. App. I. p. 96. ſſ; et II p. 89. ſſ.): ſed haec omnia, vt ad τȣ *Antiqui* rationem et praeſtantiam cognoſcendam parum faciunt, ſiquidem non niſi *Iſidis protomen* ex ea fabricatam nouimus (v. Borioni Collectanea Antiquitatum Rom. tab. II.), ita non temere, me quidem iudice, ſilentio praetermitti poſſunt.

Sunt, praeter gemmas, de quibus adhuc expoſui, aliae, itidem quarzoſae vel ſiliceae, ſed tantum ſemipellucidae, vel prorſus opacae, nec vnquam cryſtallorum natura, figura et proprietatibus praeditae. Harum omnium rationem breuiter ſtrictimque exponit Brückmannus Celeberr. (l. c. p. 180. ſſ.): qui ſingulas poſthac recenſet. De his igitur etiam paucis diſſeramus. Ac primum quidem in eis locum tenet *Praſius*, ſeu *gemma praſina;* quem lapillum Itali vulgo *Prasma*, et *Plasma* nuncupare ſolent. Quae, praeter Theophraſtum et Plinium, Leſſingius de eo ſcripſit, dux noſter prudentiſſimus (l. c. p. 182.) attulit. Eſt autem viriditate diluta, et fere candeſcente, quam ex admixtis cupri, ferriue particulis habere, idem ille contendit, qui plura etiam de eius duritie, natalibus, affectionibus aliis tradit (l. c. p. 183. ſſ. it. Append. I. p. 129. ſſ; et II. p. 89. ſſ.). Superant in dactyliothecis complures, a priscis artificibus ſcalpti.

Antegreſſo prorſus ſimilis, quin ſimillimus eſt *Chryſopraſus*, ſeu *Chryſopratius*, niſi quod eſt flauedine plus, minus, hilari et iucunda; vel, Solino auctore, ex auro et porraceo mixtam lucem trahit,

 ſimul-

ſimulque rarior et pretioſior. De eo nihil habet Theophraſtus; pauca Plinius (l. c. l. XXXVII. c. 5. p. 776.), quae V. C. Brückmannus vna cum aliis memorat, qui ſimul obſeruat, veteres lapillorum complurium genera aut temere permutaſſe, aut ea habuiſſe, quae a noſtris hodie plus, minus, differant (v. l. c. p. 187. it. App. I. p. 129. ſſ; et II. p. 89. ſſ.).

Eſt etiam lapillus, quem *Smaragdopraſum*, vel *Smaraldopraſium* vocant, et qui a duobus antegreſſis non diſcrepat, niſi colore, qui gramineus et Smaragdo ſimilis eſt, atque raritate. Hunc priſci ſcriptores aut prorſus ignoraſſe, aut alio nomine ornaſſe videntur. Plura de eo diſputare non eſt neceſſe (v. Brückmann. ll. cc.).

Contemplandus iam eſt *Chalcedonius*, quem ex *Chalcedone*, ſatis celebri Bithyniae oppido, nomen traxiſſe opinantur, auctore Plinio (l. c. l. XXXVII. c. 5. p. 775. conf. Ian. di Laurent l. c. §. 49. p. 48. s.), qui eum deſcribit, vt lapillum ſemper vilem, minimum, fragilem, coloris incerti, et virentium in caudis pauonum columbarumque collo, plumarum ſimilem, et quem ſe neſcire ait, an aetate ſua in totum exoleuerit, poſtquam metalla aeris ibi defeciſſent. Alii ſcriptores eum vocant *Caſſidoniam* ſ. *Caſſidonium*, vnde Franco-gallorum *Caſſidoine* manauit: aliis tandem, ac verius quidem, *onyx candidus* ſiue *pellucidus* audit, iudice V. C. Brückmanno (l. c. p. 190), qui eum ait, a veteribus in onychum claſſe deſcriptum eſſe. Is, eodem auctore, eſt lapillus colore plerumque griſeo, ſeu cinereo candeſcente, ſed aliorum etiam, eorumdemque tantummodo reflexorum haud raro particeps, ſemipellucidus, paullulum opacus, et quaſi nubecula quadam penetratus, ad quarzi, vel ſilicis, naturam propius accedens, et qui tam ex

venis

venis et ſtratis defrangitur, quam veluti ſilex reperitur. Qua deſcriptione allata, Plinii ſententiam vno tangit verbo, et plura de eius formatione et natura, patria, duritie, aliis, differit. Praeter colorem, quem paullo ante diximus, alius alio veluti tinctus eſt: vt is, qui *Iris chalcedonia* vocatur, cuius color cinereus in caeruleum tranſit, et qui bene politus nonnihil ſub-caerulei, ſubflaui et violacei habere videtur, vnde id cognominis traxit. Eum, priſcis artificibus ſaepenumero ſcalptum, ſine iuſta cauſſa, *Amethyſtum* appellant varii viri docti, τȣ *Antiqui* amantes. Alius eſt ſubrufus, cuius rubor in alio, purpurae; in alio, ſardae, ſimilis eſt: alius ſubuiridis, ſed qui raro inuenitur, et ad Praſiorum claſſem pertinet: alius ſubfuſcus, admodum frequens, ſed nullius fere pretii: alius denique colore lacteo diluto, itidem frequentior. Inueniunt praeterea lapillos, in quibus *Chalcedonius* cum *Onyche* quaſi concretus eſt, quos hodie *Chalcedonyches* vocant: eodem modo *Amethyſtum* cum *Chalcedonio* ſociatum offendis. Ex huiusmodi Chalcedoniis grandiuſculis, praeter lapillos annulares tam ſcalptos, quam caelatos, conficiunt artifices hodie vaſa, ornamenta diuerſa, alia.

In gemmis, quos priſci artifices in primis ſcalpere, et annulis ſignatoriis includere ſolebant, locum non poſtremum habuit *Sarda*, quam hodie *Carneolum*, *Carniolum*, vocant mangones gemmarii. Theophraſtus (l. c. §. 17. coll. Hill. Obſſ. p. 53. it. §. 43. coll. Hill. ib. p. 124. ſſ.) et Plinius (H. N. l. XXXVII. c. 7. p. 780. ſ. conf. Iannon di Laurent l. c. p. 49. ſ.) varia de ea tradunt, a V. C. Brückmanno transſcripta, quae, cui libet, cum huius commentario (l. c. p. 199. ſs.) comparare poteſt. Hoc auctore, eſt lapillus ruber, isque ſemipellucidus, qui defractus, eſſe ſolet angula-

 tus

tus et marginatus, qua vnam quaſi frontem cauatus, qua alteram fere conuexus, ac qui non tantum cum aliis ſui generis lapillis in cauis et ſtratis, calculorum et fruſtorum deformium more, ſed etiam vt ſilex reperitur. Is, ſi ſuperincreuit onyx, *Sardonychi* (v. Iannon di Laurent, l. c. p. 50. ſſ.), ſin achates, *Sardachatae* nomen adipiſcitur. Interim perquam raro accidit, vt Sardae, eiusdemque vno tantum et puriſſimo colore, fragmina tanta, quanta Chalcedonii, offendas: ceterum eadem, qua hic, duritie eſt; quin ea, quam oriens profert, nonnihil durior eſſe, ideoque bene polita vehementius ſcintillare videtur. Quare non magnopere fallaris, ſi *Sardam* pro Chalcedonio rubricato habendam contendas. Quibus dictis, plura exponit eruditiſſimus viae dux de gemmae huius patria, natura, proprietatibus per pericula chemica exploratis, itemque de coloribus aliis, quibus nonnunquam tincta eſt. Vnde viri, harum rerum intelligentes, in eius diuiſione dicunt, aliam eſſe colore *rubro diluto* vel *ruſſeo;* aliam *ſubflauo*, vel *rubro in flauum vergente*, quarum neutra in honore et pretio eſt; aliam *purpureo;* quae bene polita, annulique palae ingenioſe incluſa, ſaepe cum perpulcro et eximio quodam granato Bohemico de praeſtantia contendere poſſit; aliam *ſpadiceo*, quae bene, vt par eſt, pura et pellucida, non raro perpulcra et probata ſit; alia *mixto*, in quo non ſolum rubor diuerſus, ſed etiam variorum colorum maculae, lineae, puncta, cet. appareant. Eſt denique, multorum e ſententia, etiam *Sarda flaui coloris;* quam, a quibusdam pro veterum *Lyncurio* habitam, rectius ac verius *Chalcedonio flauo* adnumerabis: etiamſi gemmarii et mangones ſint, qui ipſam *Carneoberyllum*, item *Beryllum*, iure prorſus nullo, appellent. Hunc lapillum antiquitus non minus, quam hodie ſolet, ſcalptum eſſe, teſtantur dactyliothecarum indices.

Qua

Qua re veterum, a recentiorum, ſententia de *Onychum* natura et proprietatibus diſſentiat, paucis expoſuit V. C. Brückmannus (l. c. cap. 24. p. 208. ſs.), qui ſimul animaduertit, ex Graeco, ὄνυξ, natum eſſe Latinum, *onyx*, poſt *onychium*, et tum corrupte, *Nicolas:* vnde vulgaris Italorum denominatio, *Niccolo*, manauit. Quo facto, expoſitaque Theophraſti et Plinii tam de hoc lapillo, quam de marmore, *onychite*, *onyche* ſeu *Alabaſtrite* ſententia, paucis tangit originem valde dubiam vocabuli *Camaeus*, (Italice, *Cameo*, Gallice, *Camée*), quo interdum *onyches* in vniuerſum omnes, aetate noſtra non niſi lapillos caelo ſcalptos nuncupare ſolent Itali et Francogalli; item reliqua, quae Plinius, Zenothemis, Sotacus, Satyrus de eo, et in primis de *Sardonyche*, Romanis quondam cariſſimo, ſcripſerunt. Cuius rei documento vel id eſſe poteſt, quod de Polycratis, tyranni, Sardonyche litteris mandauit Plinius (H. N. l. XXXVII. c. 1. p. 764. ſ.). Quin ex eis luculenter apparet, priſcos et *onycha* et *Sardonycha* depinxiſſe vt lapillos, quos diuerſorum colorum annuli vel zonae quaſi ambirent, aut eiusmodi ſtrata, altera ſuper alteris compacta et concreta efficerent: contra vero glaucum illum nubilumque lapillum, quem mangones recentiores *Chalcedonium* vocare malunt, a priſcis in *onychum* claſſem adſcriptum eſſe (v. Iannon di Laurent, l. c. p. 55. ſſ.): qui quidem easdem, quas Chalcedonii, proprietates, vt, duritiem, nitorem, cet. eandem patriam, easdem origines, tam in cauis et cuniculis, quam in ſtratis, habent, ita vt veluti ſilices non minus, quam fragmina deformia inueniantur. Diuerſitas lapidum cum *onyche* concretorum cauſſa eſt, cur, praeter *Sardonychum* (qui ſi puris et aequabilibus vtriusque ſtratis conſtat, omnium rarisſimus atque probatiſſimus eſt) *Chalcedonychem*, *Iaſpo-*

nychem, et *Achatonychem* mangones et gemmarii venditare ſoleant. In quibus ſcalpendis, et caelandis potiſſimum, quam ingenioſe artifices priſci verſati ſint, hodieque verſentur prudentiores, expoſuit Brückmannus (l. c. p. 215.). Eiusmodi gemmas ingenioſe et affabre ſcalptas, vel caelatas, hodieque ſupereſſe in virorum principum dactyliothecis, demonſtrant libri de eis ſcripti et diuulgati.

Venimus iam ad *Achaten*, lapillum, quem ex Siciliae fluuio, Achate, nomen traxiſſe ſcribit Theophraſtus et Plinius: quorum ille nihil fere, praeterquam hoc, eſſe ſcilicet lapillum pulcrum et venuſtum, qui magno pretio vendatur, de eo memorat (l. c. §. 58. p. 187. coll. Hill. Obſſ. ib.); hic vero eius ſolum patrium, genera longe diuerſa, virtutes ac vires varias, veras, fabuloſas, alia, copioſius perſequitur (H. N. l. XXXVII. c. 10. p. 786. ſſ.), quae paucis repetiit V. C. Brückmannus (l. c. c. 25. p. 219. ſſ. conf. Iannon di Laurent l. c. p. 43.). Idem deinceps de illius natalibus, origine, natura, gemmarum aliarum particulis ipſi admixtis, et ipſum veluti efficientibus, proprietatibus, agit ita, vt lector, rerum foſſilium ſtudioſus, accuratam notitiam inde haurire poſſit; is vero, qui non niſi τȣ̃ *Antiqui* naturam perſcrutari vult, ea ſi non omnia, certe quidem pleraque, ignorare queat. Vnde hoc vnum animaduertere placet, ipſum eadem, qua onyx, duritie, fundo, vt ita dicam, coloris plerumque cano et corneo eſſe, eoque diſcrepare, quod variorum colorum maculae confuſe et vndatim, tanquam vmbrae et nubeculae, ipſum permeent, nonnunquam naturae luſus valde lepidos et gratioſos, vt, arbuſculorum, fruticum, plantarum, nubium, fluminum, ſiluarum, quin animalium ſpecies reddentes. Qualis haud dubie

fuit

ſuit *Achates Pyrrhi*, in quo Apollinem vna cum novem Muſis videre ſibi videbantur (Plin. l. c. c. 1. p. 764. coll. Brückmann. l. c. p. 234.). Eum a priſcis ſcalptoribus ſaepiſſime vſurpatum eſſe ad ingenii manusque dexteritatem ſignificandam, gemmae in dactyliothecarum indicibus recenſitae demonſtrant.

Superſunt lapilli, qui ad Onychum vel Achatarum genera iure quodam ſuo quidem pertinent, ſed quibus gemmarii et mangones peculiare imponunt nomen, ductum ex eorum, in rotunditatem globatorum ac bene politorum ſimilitudine cum variorum animantium oculis; quosque adeo leucophthalmos, Lycophthalmos, cet. appellant. In aliis eminet, quem Itali *Bell' occhio*, i. e. *bellum oculum*, dicunt; Plinius *Beli oculum* dixit (H. N. l. XXXVII. c. 10. p. 788): quo auctore, iſte albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Sed cum huius, et ſimilium lapillorum (quos Italico vocabulo *Occhi de' gatti*, i. e. *felium oculos* nuncupare ſuerunt) venuſtatem atque praeſtantiam omnem efficiant diverſorum colorum circuli ſeu annuli, medium orbiculum cingentes, qui per ſcalprum caelumue nonnihil detrimenti cepiſſent; eos ſcalpere recte dubitarunt priſci artifices, ideoque τῦ *Antiqui* copias augere nequeunt eiusmodi lapilli, etiamſi ſua ſe ſpecie et gratia valde commendent. Satis igitur de iis dictum opinor.

Iaſpidem nunc conſiderare placet, quem lapillum Wallerius *Petroſilicem iaſpidem*, Itali *Diaspro*, et Galli *Jade*, vulgo vocare ſolent. Brückmannus V. C. quem ducem ſequimur, allatis, quae Theophraſtus (l. c. §. 43. coll. Hill. Obſſ. p. 126. ſ.) et Plinius (l. XXXVII. c. 8. p. 782.) de ea perhibent, multo plura de ipſius ſolo patrio, diuerſis pro colorum diuerſitate generibus, lapidibus per aliarum particularum admixtionem

nem inde ortis, horumque nominibus differit, quae omnia aliis in ſcholis explicanda ſunt. Nos, pauca inde delibata hic affundimus. *Iaſpis*, et ea quidem orientalis ac praeſtantiſſima, viret ita, vt maculae venaeque ſanguineae hic, illic, eam quaſi permeent: quam, ſic comparatam, credibile eſt, Plinii *heliotropium* eſſe, i. e. porracei coloris, ſanguineis venis diſtinctam (l. c. p. 790. ſſ. conf. Iannon di Laurent l. c. p. 43. ſs.). Sed reperiuntur, praeter hanc, genera alia, tot fere coloribus, quot natura monſtrat, maculoſa et veluti adſperſa vel penetrata. Hinc naſcitur Iaſpis lactea, ferrea, rubeſcens, flaua ſeu cerea, ſpadicea, caerulea, quam Plinius *Boream* vel *Aerizuſam* dixit, atra, item variegata, capnias, onychipuncta, iasponyx, cet. Earum multas quidem, ſed non niſi vnius, ſummum, duplicis coloris, ſcalpſerunt priſci artifices, recte prudenterque perſpicientes, colorum diuerſorum maculas dedecori futuras figurae, in ſimili lapillo ſcalptae.

Ex iis, quae de *Opali* natura, generibus, proprietatibus, virtutibus ac vitiis, ſolo patrio memorauit Plinius (l. XXXVII. c. 6. p. 777. ſſ.), efficit cogitque V. C. Brückmannus (l. c. c. 34. p. 292), *Opalum* priſcis cognitum et nominatum, lapillum eſſe eundem, quem hodieque mangones et gemmarii eodem nomine indicant, illumque olim magno in honore ac pretio fuiſſe. Is ab Italis *Giraſole*, Germanis compluribus *Weeſe*, et forſan rectius *Wayſſe*, vocari ſuetus, ducis, quem ſequor, iudicio quam proxime accedit ad vitri naturam, etiamſi alii aliter ſtatuant. Quibus, quoniam ad inſtitutum noſtrum non pertinent, de induſtria praetermiſſis, varia tantummodo eius genera, colorum quidem ratione habita, recenſebo. Alius eſt colore *candido*, vel potius *lacteo*, qui, luci aduerſus poſitus, plus, minus tranſlucet, ac nonnihil ex caeru-

caeruleo, aureo, viridi et purpureo adſciſcere videtur: alius *atro*, qui ex flauo et violaceo quaſi prodit: alius *ſubflauo*: alius *cyaneo*, in flauum vel violaceum transeunte: alius *cinereo* ſeu *cano*, adeoque Chalcedonio perquam ſimilis. Eodem teſte, priſci artifices opalum nullum, certe quidem optimum quemque non ſcalpſerunt.

Coloris caerulei ſeu *cyanei* lapillum, quem mangones et gemmarii cum maxime *lapidem Lazuli* appellant, ſcriptores priſci *Sapphirum* vel *Cyanum* vocaſſe videntur V. C. Brückmanno (l. c. c. 35), qui Theophraſti (l. c. §. 43. p. 124. coll. Hill. Obſ. p. 128. ſs.) et Plinii (l. XXXVII. c. 9. p. 783.) deſcriptiones examinat obſeruatque, quo quaſi ſigno Cyanum a Sapphiro ſecreuerint. Hoc non minus, quam quae de eius patria, natura, proprietatibus, per experimenta chemica exploratis dicuntur, vtpote ab inſtituto noſtro aliena, praetermittimus. Eius generis complures ſuperſunt quidem, ſed minus ingenioſe affabreque elaborati: vnde credibile ſit, eos non tam artificum vetuſtatis excellentiorum, quam rudi manu vel tironum, vel eorum ſcalptos eſſe, qui barbaris, quae dicuntur, ſaeculis, lapidibus ſcalpendis neceſſaria vitae praeſidia quaerere ſolebant.

Huic non multum praeſtat lapillus ille *caeruleus*, quem vulgo *Armenium* vocant; vti et *Malachites* ſeu *Molochites*. De vtroque V. C. Brückmannus et ea, quae Theophraſtus (l. c. §. 70. p. 221. coll. Hill. Obſſ.) et Plinius (l. c. c. 8. p. 782.) habent, et quae chemici recentiores periclitando didicerunt, adeoque ad vtriusque naturam, rationes et proprietates videndas pertinent, docte expoſuit (l. c. c. 36. 37. p. 316. ſs. it. App. I. p. 244; et II. p. 241. ſſ.): cuius commentarium euoluat lector, harum rerum amans.

Mangones et gemmarii vulgo iactitant *Turcoidem*, ſeu *Turchinam*, veluti lapillum nobiliorem, et Plinius eum *Callaida* vocauit, deſcripſitque (l. c. l. XXXVII. c. 8. p. 781. conf. Iannon di Laurent l. c. p. 60. ſs.) velut lapidem, e viridi pallentem; et alio loco (ib. p. 788.) tanquam eum, qui Sapphirum imitetur, ſed candidior ſit, et litoroſo mari ſimilis. Brückmannus inclytus (l. c. cap. 39. p. 329. ſſ.) plura ex Theophraſto et Plinio adfert, docetque ſimul, hodie prorſus liquere, quod ſic appelletur, non eſſe verum lapillum, ſed non niſi animalis cuiuſpiam, et quidem haud dubie piſcis oſſiculum, vel dentem; *Turcoidae* vero, ſeu *Turchinae* nomen ei datum eſſe propterea, quod merx ſimilis primum e Turcarum prouinciis in reliquas Europae prouincias deuecta ſit. Plura de huius gemmae, perperam ita vocatae, natura, colorum origine, mutationibus per ignem exploratis, proprietatibus aliis, in commentario, quem ſaepe iam diximus, Brückmanniano legenda exſtant. Nos haec recte praetermittimus, quoniam antiquitatis artifices hanc quaſi-gemmam aut ſcalpſiſſe, aut caelaſſe, plane non veriſimile eſt: et, ſi qua ſeu ſcalpta, ſeu caelata, hodie in dactyliothecis exſtet, ea non niſi a manu recentiori fabricata videtur.

Superioribus gemmis, plerisque vere talibus, addidit ERNESTIVS ὁ πάνυ, quas pro veris et probatis habere non licet, quasque a priſcis artificibus, ingenio et manu ſatis exercitata firmaque claris, vnquam ſcalptas eſſe, recte dubitant. Et quamquam eas ad ornatum tam hominum, feminarum maxime, quam aliarum rerum, adhibitas eſſe conſtat; tamen res, ex iis confectae, ad τȣ̃ *Antiqui*, vere talis, genus referri nequeunt, ideoque indignae ſunt, de quibus copioſe agamus. Igitur de hoc loco ſatis diſputatum opinor.

EX-

EXCVRSVS VI

AD PART. I. CAP. III

DE METALLIS.

Quandoquidem quod de metallis, vti de marmoribus et gemmis, in vniuerſum dicam, non habeo, de eorum vno et altero nonnihil diſputare placet, ratione quidem, vt inſtitutum noſtrum poſtulat, operum illorum habita, ad quae ingenioſe affabreque facienda, priſcorum artificum intelligentia et dexteritas ſingularis aptauit. Omnium primi ac principis metalli, *auri*, vſum in conficiendis rebus variis, immortalis ERNESTI breuiter ſtrictimque indicauit. Hunc cur copioſius enarrem, cauſſam video nullam. Igitur tria tantummodo, quae ad eum pertinent, pauciſſimis tangam, neglectis aliis, quae expoſita libellum iuſto plus augerent. Ac primum quidem integra Deorum Dearumque ſigna ex pretioſiſſimo hoc metallo facta accepimus, antequam ſerior Imperatorum Rom. ambitio, quod E. immortalis alio loco (Part. II. c. 5. §. 11.) contendit, auri argentique vſum in ſtatuis ſibi collocandis, imperaret (Sueton. in Domit. c. 13). Qualis fuit *ſtatua aurea*, in templo Anaitidis poſita: quam Plinius (H. N. l. XXXIII. ſect. 24. p. 619. coll. l. V. ſect. 20. p. 267.) item Strabo (Geograph. l. XI. p. 532.) ait primam omnium nulla inanitate, adeoque *ὁλοσφύρατον*, vel, interprete Heſychio, *στερεὸν ναστὸν, καὶ οὐδαμοῦ διάκενον*, fuiſſe. Et hanc quidem M. Antonius, in expeditione Parthica, inde abſtuliſſe dicitur ab eodem Plinio (l. c. p. 619). Tum *Bendis, Anubis, Attidis* et *Mithrae* ſimulacra, quae Lucianus, ſi

ſi huic fides habenda eſt, vt ὅλους ὁλοχρύσους καὶ βαρεῖς, καὶ πολυτιμήτους deſcribit (v. Iup. Tragoed. T. III. p. m. 420). Aureum itidem fuit ſignum *Matris Dindymenae*, teſte Pauſania (Arcad. ſ. l. VIII. c. 44. p. 694.) vti et *Apollinis*, eodem auctore (Phoc. ſ. l. X. c. 24. p. 858): qui praeterea mentionem iniicit duorum Tritonum, ex auro ad pubem vsque factorum, ceterum eburneorum (Corinth. ſ. l. II. c. 1. p. 113). Quid? quod Rhodios *ſedecim Deos aureos* formaſſe memorat Lucianus (l. c. p. 422). Praeter Deos illos fictitios, mortales quoque nonnunquam ſtatuis prorſus aureis mactatos eſſe conſtat. Vt, de Gorgia Leontino, rhetore longe celeberrimo, tradit Plinius (H. N. l. XXXIII. ſect. 24. p. 619.), ipſum omnium hominum primum, et auream ſtatuam, et ſolidam, Delphis in templo ſibi poſuiſſe: cui tamen aduerſatur Cicero (de Orat. l. III. c. 32.) et Valerius Max. (l. VIII. c. vlt.) eo, quod vterque eam, non tam a ſemet ipſo, quam ab vniuerſa Graecia, iſthoc in templo collocatam perhibeant; nec minus Pauſanias, qui rhetoris, de qua quaeritur, ſtatuam non niſi inauratam eſſe confirmat (Phoc. ſ. l. X. c. 18. extr. p. 842). Tum viri, hiſtoriae Rom. ſatis periti, non ignorant, in Romanorum complurium honorem ſtatuas aureas paratas eſſe, et dedicatas. Vt, Bocchus, quum, Iugurtha tradito, Populi R. ſocius declaratus eſſet, Syllae vt gratificaretur, non ſolum ἀνέθηκεν εἰκόνας ἐν Καπιτωλίῳ τροπαιοφόρους, ſed etiam, vna cum illis, χρυσοῦν Ἰουγούρθαν ὑφ' αὐτοῦ Σύλλᾳ παραδιδόμενον (Plutarch. in Sylla, p. m. 155. b.) vel quod idem loco alio (in Mario, p. m. 145. a.) memorat, Βόκχος ὁ Νομὰς, σύμμαχος Ῥωμαίων ἀναγεγραμμένος, ἔστησεν ἐν Καπιτωλίῳ νίκας τροπαιοφόρους, καὶ παρ' αὐτοῖς ἐν εἰκόσι χρυσαῖς Ἰουγούρθαν ἐγχειριζόμενον ὑπ' αὐτοῦ Σύλλᾳ. Quin Syllae

ipſius

ipſius ſtatuam, *ſolido auro*, cum titulo: CORNELIO SYLLAE. FORTVNATO. IMPERATORI Romae exſtitiſſe, Aſconius Paedianus aliquo loco memorauit: cui tamen aduerſari videtur Appianus, qui, narrato, omnia Syllae acta, rata ex SCto habita eſſe, addit, *εἰκόνα τε αὐτῷ ἐπίχρυσον ἐπὶ ἵππου πρὸ τῶν ἐμβόλων ἀνέθεσαν, καὶ ὑπέγραψαν* ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΣΥΛΛΑ ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΕΥΤΥΧΟΥΣ (de Bell. Ciu. l. I. ſect. 97. p. 136. Vol. 2. ed. Schweighaeuſer.). Dubium igitur eſt, Syllae ſtatua, eaque equeſtris, ſolidone auro fuerit, an ſolummodo aurata. Similem Octauiano etiam decreuiſſe Senatum R. idem teſtatur (l. c. l. III. ſect. 51. p. 466.) quam credibile eſt, poſthac auro ſolido factam eſſe. Praeterea Auguſti ſtatua aurea, triumphali quidem habitu, quo vrbem erat ingreſſus (*ἐπινίκιος ἐν ἀγορᾷ χρύσεος — — μετὰ σχήματος οὗπερ ἔχων εἰσῆλθε*) in foro R. collocata ſtetit, teſte eodem Appiano (l. c. l. V. ſect. 130. p. 879). Similem eius ſi non ſtatuam, *ἄγαλμα*, certe quidem protomen, *εἰκόνα*, in Curia (*βουλευτηρίῳ*) poſitam fuiſſe, ex eo palam fit, quod haec ipſa, *ἑτέρα δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου χρυσῆ*, media inter duas alias, ipſius in pompa funebri portabatur (Dio Caſſ. l. LVI. p. m. 591): quin Romae, dum eius templum aedificabatur, hanc *εἰκόνα χρυσῆν* in lecto, Martis quidem in aede (Dio Caſſ. ib. p. 600.) collocandam, et omni cultu eo, quo poſthac ipſius ſimulacrum, afficiendam decreuit Senatus, Tiberio auctore et ſuaſore. Tandem ſtatuas etiam minutas, ſiue ſigilla, auro ſolido, eodemque puriſſimo, formarunt artifices priſci: cuiusmodi Genium, ſerto e floribus facto redimitum, videre mihi nuperrime contigit, quem Generoſiſſimus de Schellersheim, intelligentiſſimus rerum omnium, antiquitus affabre non minus, quam ingenioſe factarum, amator, ex Italia redux,

redux, in *καπηλίοις* aliis, ſecum attulerat, mihique amiciſſimus, quod gratus praedico, monſtrare haud dedignabatur.

At enim vero priſci artifices eximios ingenii intelligentiaeque ſuae labores et artificia non tantum ex metallo, de quo quaeritur, primo ac principe fabricarunt, ſed complures etiam, alia ex materia, vt, aere, ebore, marmore, ligno paratos, aureis lamellis obduxere, ſiue inaurauere. Quod, vti Lucianum, εἴρωνα ingenioſiſſimum, iam exagitaſſe reperimus (v. Iup. Tragoed. p. 420. T. III. opp.), qui Deos, artificum Graecorum manu formatos, eſſe ait χαρίεντας μὲν καὶ εὐπροσώπους, καὶ κατὰ τέχνην ἐσχηματισμένους· λιθίνους δὲ, ἢ χαλκοῦς ὅμως ἅπαντας· ἢ τούσγε πολυτελεστάτους αὐτῶν ἐλεφαντίνους, ὀλίγον ὅσον τοῦ χρυσοῦ ἐπιστίλβον ἔχοντας, ὡς ἐπικεχρῶσθαι καὶ ἐπηυγάσθαι μόνον, τὰ δὲ ἔνδον ὑποξύλους, κ. τ. λ. ita variis in operibus antiquis, adhuc ſuperſtitibus, hodieque animaduerti, et diſcerni poſſe teſtantur viri, quibus contigit, vt ea curioſius explorare poſſent (v. Winkelmann. Hiſt. Art. p. 207. ed. Dresd. et p. 428. Vienn.). His operibus adſcribatur, neceſſe eſt, aurata *Bacchi*, e marmore Gr. facti ſtatua, in Pompeiorum, oppidi, ruderibus, et in Iſidis quidem aede reperta, de qua loco alio verba feci (Comment. de Pompeiis, p. 127. et 167). Verum vt ne leuiſſimum quidem huius rationis cum maxime cernatur veſtigium; eam tamen tot ſcriptorum veterum auctoritates confirmant, ita vt, qui addubitare poſſis, non videam. Vnus Pauſanias memorat ſimilia monimenta non pauca: vt, *Bacchi*, ſeu *Liberi Patris*, ſigna duo lignea aurata (Corinth. ſ. l. II. c. 2. p. 115); *Dianae*, (l. c. c. 9. p. 133); *Apollinis* buxeum, capite tantum auro illito (Eliac. poſt.

poſt. ſ. l. VI. c. 19. p. 499); aliud eiusdem (Arcad. ſ. l. VIII. c. 53. p. 708); *Mineruae Areae*, itidem ligneum, Phidiae opus (Boeot. ſ. l. VIIII. c. 4. p. 718); eiusdem aliud (Phoc. ſ. l. X. c. 15. p. 833); item *Phrynes* effigiem auratam (l. c.), plures denique huiusmodi ſtatuas (Achaic. ſ. l. VII. p. 574.) quas ſigillatim recenſere non opus eſſe opinor. Praeter maiora haec opera, ſcriptor idem commemorat auratos currus (l. c. p. 116), capram, (p. 141.) aquilas (p. 679): alii monimenta alia. Qui mos auratas Deorum hominumque ſtatuas dedicandi, ad Romanos quoque tranſiit: ſiquidem L. Stertinium, in porticu ad Fortunae et Matutae aedem, ſigna aurata poſuiſſe, memoriae prodidit Liuius (H. R. l. XXXIII. c. 27); atque aliquamdiu poſt, M' Acilium Glabrionem, patris in honorem, ſtatuam auratam in Pietatis aede collocandam curaſſe (l. XXXX. c. 34. coll. Val. Max. l. II. c. 5).

De victimarum cornua aurandi caerimonia, vel pueris notiſſima, copioſe vt diſſeram, nemo, reor, opus eſſe iudicabit. Ipſum opera qualiacunque auro linendi negotium qua ratione antiquitus peractum ſit, coniectura veriſimillima ductus, expoſuit Winkelmannus (l. c. p. 260. Dresd. et p. 534. ſſ. Vienn. ed.). Id tamen Homeri tempore, quo aurum haud dubie nondum ita, vt noſtro fieri ſolet, malleando tenuare aut poterant, aut volebant, via et ratione longe alia exſequutos eſſe reperimus. Vates enim, quem dixi, Neſtoris ſacrificium, et ritus tum alios, tum victimae cornua aurandi, ea opportunitate obſeruatos, deſcripturus (Odyſſ. l. III. v. 432. ſſ.), χρυσοχόον, aurificem, ait, cum variis inſtrumentis apparatuque neceſſario accerſitum eſſe, eoque dicto, ſic pergit:

— — — — ἦλθε δὲ χαλκεὺς,
Ὅπλ' ἐν χερσὶν ἔχων χαλκήϊα, πείρατα τέχνης,

Ακ-

Ακμονά τε, σφύραν τ', ἐϋποίητόν τε πυράγρην,
Οἷσίν τε χρυσὸν εἰργάζετο· — — Νέστωρ
Χρυσὸν ἔδωχ'· ὁ δ' ἔπειτα βοὸς κέρασιν περι-
χεῦεν, κ. τ. λ.

i. e. aduenit faber, arma fabrilia, officinae ſuae inſtrumenta, manibus geſtans, incudem, et malleum, et forcipem affabre factam, quibus aurum aptabat conſilio deſtinato — — Neſtor ſuppeditauit aurum, quod ille bouis cornibus circumfudit. Qui apparatus omnis, me quidem iudice, non fuiſſet neceſſarius, ſi iam tum lamellas auri tenuiſſimas, quales nos hodie, habuiſſent. Hic Graecorum mos victimarum cornua auro ornandi, deinde ad Romanos, vt inter omnes conſtat, tranſiit: quod quum e ſexcentis poetarum Lat. locis palam fit, tum ex hoc Liuii (H. R. l. XXV. c. 12.) et Macrobii (Saturnal. l. I. c. 17.) teſtimonio: *decemque viris* (per SCtum poſt conſultationem conditum) *praeceptum eſt, vt Graeco ritu hisce hoſtiis ſacrum facerent, Apollini boue aurato, et capris duabus albis auratis; Latonae boue femina aurata* cet. In quo vſurpando num Romani eundem, quem Graeci vetuſtiſſimi, apparatum, ſcil. incudes, malleos, forcipes cet. adhibuerint? nec ne? nullibi relatum legi. Interim perquam credibile eſt, Graecos rerum uſu condocefactos, ſenſim peruidiſſe, aurum diu multumque malleatum, in lamellas tenuiſſimas ſubtiliſſimasque velut diduci, hisque victimarum cornua celerius et facilius illini poſſe. Quo non mature animaduerſo, qui ſtatuas marmoreas, aereas, eburneas, ligneas, opera alia, aurare potuiſſent? Quod ſi viderunt, et huiusmodi lamellas ad hoſtiarum cornua non minus, quam ad opera alia, auro obducenda adhibuere Graeci; haec ratio, facillima ſane ac commodiſſima, haud dubie Romanis, Diis quibusdam Graeco ritu ſacrum facere iuſſis, ſimul eſt tradita, vt adeo apparatu,

Home-

Homericis temporibus neceſſario, in hoc negotio exſequendo, haudquaquam indigerent.

Tandem priſci artifices, Graeci potiſſimum, in Deûm ſimulacris aliisque vaſis conficiendis, aurum ita vſurparunt, vt illorum veſtimenta, horum ornamenta, ex auro fabricata, adderent. Quum enim populi illi, quos Graeci barbaros appellare ſuerant, Deos ſuos auro ſolido fabricatos voluiſſent, quos propterea *βαρβαρικοὺς* appellat, et in concione, quam lepide fingit, *προεδρεύσειν* contendit Lucianus (l. c. p. 419): Graeci contra, eodem irriſore ingenioſo et vaferrimo teſte, ipſos venuſtate quidem et gratia plenos, vultu item honeſto et liberali, et, qua artificii praeſtantiam, probe cultos et perpolitos, ſed non niſi lapideos, aut aeneos, ſummum, eburneos et intus ſubligneos fabricarunt, ita quidem, vt modicum ab auro, quo illiti et aurati erant, retinerent ſplendorem. Quod demonſtrant duo Graecorum ſimulacra longe laudatiſſima, Iouis Olympii et Mineruae Athenienſis, Phidiae opera praeſtantiſſima ex ebore et auro facta, (Plin. H. N. l. XXXVI. c. 5. p. m. 725). Quamquam vero bina haec ſigna fere ſola omnium in ore ſunt, Graeca tamen oppida, non pauca, ſimilia, eis fortaſſe, ſi artem et praeſtantiam ſpectes, nonnihil inferiora habuere: vt, ſignum *Bacchi*, ſiue *Liberi Patris* (v. Pauſan. in Corinth. ſ. l. II. c. 7. p. 127); *Aeſculapii*, eiusdemque imberbis (id. ib. c. 10. p. 134) opus Calamidis; aliud *eiusdem Dei* (id. ib. c. 27. p. 172.) Thraſymedis opus; *Veneris*, ſedentis habitu (id. ib. p. 134.) opus Canachi Sicyonii; *Iunonis*, in ſolio ſedentis, eximia magnitudine ſignum (id. ibid. c. 17. p. 148) Polycleti opus; *Hebes*, (id. ib.) Naucydis arte factum; *Dianae Laphriae* (id. in Ach. ſ. l. VII. c. 18. p. 569), cuius opifices Menaechmus et Soidas fuerant; *Mineruae* (id. ib. p. 575); *eiusdem Deae* apud Pellenenſes (id.

ib. p. 594). Complura alia, eademque ſingula ex auro et ebore facta, recenſet Pauſanias (Eliac. pr. s. l. V. c. 16. ſ.), quae ſigillatim nominare nolumus; quoniam ex his iam ſatis apparet, Graecos artifices ad Deorum Dearumque ſigna fabricanda quam ſaepiſſime aurum et ebur adhibuiſſe. Quo in negotio adgrediendo perficiendoque, qui verſati ſint, effici cogique poteſt ex Luciani verbis, quae ſupra transſcripſimus; plenius docuit Heynius illuſtris (v. eius Antiquariſche Aufſätze, Th. II. n. 5. p. 149. ſſ.), cuius commentationem lector quisque, res ſimiles diſcendi cupidus, adeat, oportet. Quin ſigna integra ex ebore ſolo fabricata accepimus: quale fuit, apud Cyzicenos *Iouis*, quem Apollo marmoreus coronabat (v. Plin. H. N. l. XXXVI. c. 15. p. 741), ac *Dei eiusdem*, Paſitelis opus, quod Romae dedicatum erat in aede Metelli Macedonici (Plin. ib. c. 5. p. 731); tum *Veneris* ſignum, idque vetuſtiſſimum (Paus. in Attic. ſ. l. I. c. 43. p. 105); item *Mineruae Aleae*, opus Endii, totumque ex ebore fabricatum; quod Auguſtum in fori aditu dedicaſſe ſcribit Pauſanias (Arcad. ſ. l. VIII. c. 46. p. 694). Omitto *Iouem Terminalem*, in Catacumbis Rom. vulgo dictis, ſeu cuniculis et meatibus ſub terram actis, repertum (v. Caylus Récueil Tom. III. p. 156); *Puerum*, in collectione Hamiltoniana aſſervatum; alia minora opera, vt, teſſeras, bullas, cet. item anaglypha *), quorum permulta, non minus affabre

*) Memorare hic placet non niſi vnum opus ex ebore caelatum, paucis abhinc annis in agro Cortonenſi, vel verius Cluſino, effosſum; quod, ſi genuinum eſt, memoria dignum arbitror. Id eſt forma et magnitudine fere ea, qua numi maximi, qui dicuntur, moduli eſſe ſolent. Cernitur in eo caput barbatum galeaque tectum, cum titulo, a dextra ſiniſtram verſus, ac litteris peruetuſtis ſcripto, ex quo LARS

affabre caelata, quam ingenioſe cogitata, in medium protulit V. Celeb. Philippus Buonarotti (Oſſervazioni ſopra alcuni frammenti di vetri antichi, pluribus locis), quoniam haec, ſi quidem velim ac per inſtituti rationem liceat, opportuniore loco perſequi poſſum. Vnde non niſi vnum hic adhuc tangam. Nimirum non paucos, qui Phidiam et alios Graeciae artifices immortales, Deorum ſigna ex ebore et auro fabricaſſe norant, rem demiratos eſſe, atque opinatos, ſignorum ſimilium faciem non potuiſſe non ſpectantibus iniucundam, moleſtam et paene faſtidioſam videri, eo quod eboris candori flauedo auri diſpar et diſcolor ſit, nec ſatis congruat, adeoque oculos offendat: verbo, materiarum tam diſſimilium, tam diſcolorum coniunctionem prodere ſaporem, ſeu guſtum (venia ſit vocabulis) prorſus deprauatum, minimeque probandum et imitandum. Sed quamquam varia, quae hic reſpondere poſſim, habeo: tamen duo tantummodo, non ad viuum reſecare, ſed attingere pauciſſimis placet. Ac primum quidem ſatis inter omnes conſtat, non omnia omni et populo, et homini, nec omni tempore ſimul placere, eoque nomine pulcra, venuſta, gratioſa videri. Sunt, quae cum maxime iucunda ſint plerisque, et tantum non omnes delectent: breui poſt non item. Id quod in vtenſilibus, veſtimentis, muſicis, inſtitutis publicis, quin diſciplinarum placitis, verum eſſe, teſtatiſſimum eſt. Vnde et prouerbium, communi ſermone tritum, *de guſtibus* M 2 *diſpu-*

LARS PVRSNA efficit, adeoque vultum regis *Porſenae* in eo apparere credit anaglyphi poſſeſſor, Ludouicus Coltellinus. Eius picturam linearem vna cum poſſeſſoris epiſtola ad Celeb. Abb. Dominicum Seſtinium ſcripta, promulgauit Guattanius in Notizie ſulle Antichità e belle Arti di Roma, per il Febraro dell' anno 1787. p. 10. ſs.

diſputare vetat. Qui igitur Graeciae populum, omnis vere pulcri, et venuſti arbitrum et quaſi creatorem, noſtra regula et norma, noſtroque ſenſu metiri audeamus? idque in colorum delectu et conſociatione, quae natura tam varia, tam mutabilis et inconſtans eſt, vt eorum quidam non niſi ſingulos dies nobis arrideant, et veriſſime pariter ac ſignificantiſſime *Couleurs du jour* a Franco-gallis appellentur. Accedit, quod ſignorum membris, ex ebore fabricatis et politis, auri appoſiti radiis maiorem ſplendorem ac claritatem conciliare, eoque Deûm ſimulacra auguſtiora et veneratione maiori digna reddere voluiſſe videntur. Quod enim opus, aut ornamentum qualecunque, eburneum, aeneum, argenteum, marmoreum, auro vel vndiquaque incluſum, vel hic, illic, quaſi illitum opertumue, ex ipſius ſplendore mutuari crediderint nitorem magis radiantem, intelligi poteſt ex his Virgilii verſibus:

Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariusue lapis circumdatur auro,

(Aen. l. I. v. 593. ſ. coll. Heynii nott. ad h. l.). Quae ſi ipſorum fuit opinio, tantum abeſt, vt hanc rationem, a moribus noſtris alienam, vituperare poſſis, vt potius laudare debeas. Tum eximia et incredibilis Graecorum veterum aduerſus Deos pietas et reuerentia multum momenti habuiſſe videtur ad hanc rationem in ipſorum ſignis fabricandis vſurpandam. Norant nimirum, pleroſque populos barbaros, auro in primis locupletes, aurea Deorum ſigna habere et venerari. Ipſi, lapidibus truncisque deformibus, quos vt Deos venerati erant maiores, quaſi ſepoſitis, quum ſimulacra venuſtiora et ingenioſius elaborata, publico omnivm cultui et venerationi deſtinanda cenſerent; fas et, qua erant, pietas praecipiebant, vt ea ex materiis tam raris-

rariſſimis, quam cariſſimis, fabricata vellent. In quibus quoniam aurum et ebur raritate maxime eminebant; Dii cuiusque loci maximi, et quaſi Penates, Praeſidesue, digni ſunt viſi artificibus, quos ex illis ſumma, qua fieri poterat, intelligentia, dexteritate, arte formarent. De auri raritate apud Graecos nemo facile dubitabit: is in primis omnium minime, qui, quae Phidiae, Mineruae Athenienſis opifici, aliquamdiu poſt, quam fabricata erat, hominum nonnullorum inuidia acciderint, et quam facile calumniatores ſuos refellerit, haud ignorat. Eboris vero in Graecia raritas, et inde pendens caritas, non poterat non permagna eſſe, eo quod elephantes ibi reperiebantur nulli, et horum dentes in regionibus longe remotiſſimis quaerendi erant, emendi et in Graeciam deuehendi. Qua in ſententia Pauſaniam quoque fuiſſe, atque ex eboris vſu, de quo quaeritur, Graecorum pietatem ſtudiumque erga Deos itidem effeciſſe video. Ita enim de iis iudicat (Eliac. pr. ſ. l. V. c. 12. p. 405): *Φιλότιμοι δὲ ἐς τὰ μάλιστά μοι καὶ ἐς θεῶν τιμὴν, οὐ φειδωλοὶ χρήματων γενέσθαι δοκοῦσιν οἱ Ἕλληνες, οἷς γε παρὰ Ινδῶν ἤγετο καὶ ἐξ Αιθιοπίας ἔλεφας ἐς ποίησιν ἀγαλμάτων.* Quae quum ita ſint, Graecos hoc nomine adeo non reprehenſos, et ſaporis peruerſi deprauatique accuſatos velim, vt ſumma potius laude digniſſimos exiſtimem. Atque haec quidem de hoc loco, et de metallo omnium primo atque pretioſiſſimo.

EXCVRSVS VII

AD EIVSDEM CAP. IIII. §. 10.

Metallo, de quo ante dictum, adiungere lubet nonnulla de *orichalco*, quod ERNESTI immortalis recte et vere in *natum* et *facticium* diſpertitus eſt. Poſterius vt deſcribam, nulla exigit neceſſitas: de priore contra non poſſum, quin coniecturam aliquam meam hac opportunitate cum viris eruditis communicem. Huius meminere iam duo antiquiſſimi, quos quidem habemus, Graecorum poetae, Homerus et Heſiodus, idque non minus, quam aurum, ornatui vario aptatum eſſe, teſtantur. Atque ille quidem (Hym. II. in Venerem, v. 9.) Horas ait, Deam hancce, e maris ſpuma egreſſam, veſtimentis alioque mundo induiſſe, et inter reliqua, ſuſpendiſſe in perforatis illius auriculis inaures,

ἄνθεμ' ὀρειχάλκȣ χρυσοῖό τε τιμήεντος·

qui verſus etſi metalli, de quo quaeritur, naturam non explicet, argumento tamen eſt, id auro aequiparatum eſſe. Hic vero in Herculis πανοπλίᾳ deſcribenda, heroa ait induiſſe

— — — κνημῖδας ὀρειχάλκοιο φαεινοῦ,
Ηφαίςου κλυτὰ δῶρα — — —

Quae quidem verba metalli, de quo quaeritur, non magis, quam Homerica, naturam illuſtrant. Eius interea praeſtantiam ex hoc quodammodo ſuſpicari licet, quod ocreae, ex orichalco paratae, Dei cuiusdam, Vulcani, donum dicuntur eximium. Iam vero Deos non niſi optima et pretioſiſſima quaeque conficere

et

et largiri ſolere, perſuaſum fuit priſcis hominibus; vti complura ſcriptorum veterum teſtimonia demonſtrant. Tum ſcholiorum auctor, Ioannes Diaconus, id λευκὸν χαλκὸν appellauit; cauſſa tamen, cur ita vocaret, adiecta nulla. Pari fere, quo Hercules, modo Turnus (Virg. Aen. l. XII. v. 87. s.)

— — auro ſqualentem, alboque orichalco
circumdat loricam humeris — — —

Quem locum Scholiaſtae Heſiodei ſententiam de huius metalli colore plane confirmare ſtatues, niſi cum VV. CC. Heynio (in nott. ad h. l.) et Bocharto (Hieroz. P. II. vi. 16.) exiſtimare malis, id per ſe album non fuiſſe, ſed ita dictum auri comparatione. Verum vt e Virgilii dictis nihil certi, qua colorem, effici cogique poſſit: inſigne tamen illius pretium ex eo, quod vna cum auro ad loricae ornatum dicitur vſurpatum, luculenter apparere videtur. Mundus enim, ex orichalco facticio paratus, haud dubie male conueniſſet vere aureo; cui dedecori potius, quam decori fuiſſet. Sed nihil adhuc decerno. Arrianus (Periplo Mar. Erythr. p. m. 45) praeterea orichalcum, ait, in emporium Adulitanum deportari vendendum: emto vti homines ad ornatum, quin etiam in fruſta diſſecto, pro numismatibus (καὶ ὀρείχαλκος, ᾧ χρῶνται πρὸς κόσμον, καὶ εἰς συγκοπὴν ἀντὶ νομίσματος). Numorum autem loco ecquis aut appendere, aut appenſum accipere potuerit, vel voluerit, ſi pretio vel valore interiore prorſus caruiſſet orichalcum, nondum quidem

— — — conciſum in titulos, faciesque minutas,

ſed tamen in fruſta et lamellas, quales Iapanenſes cum maxime vſurpare alio loco demonſtrabimus? Ergo hoc, natura ipſa paratum, facticio cuique multum praeſtiterit, neceſſe eſt. Quo loco, et qua occaſione

 velim,

velim, vt Arrianus prouinciam, e qua exportatum, et in emporium, quod dixi, vendendi cauſſa, deportatum ſit, ſimul indicaſſet. Quod ab eo neglectum eſſe, viri eruditi complures, credo, mecum deſiderabunt. Nec Plinius in eius ſolo patrio anquirendo et memorando, diligentior fuit et curioſior. Deſcripta aeris, e cadmia, lapide aeroſo, et chalcite, qui in Cypro vocabatur, vulgaris natura, huius vilitatem ait eſſe, ſua certe aetate, praecipuam, reperto in aliis terris praeſtantiore, maxime *aurichalco* (cuius loco *Feſtus* ipſe, rectius *orichalcum* ſcribi putat) quod praecipuam bonitatem admirationemque diu obtinuiſſet; nec reperiri longo iam tempore, effeta tellure (H. N. l. XXXVI. c. 1. p. m. 639). Haec vere ſcribere non poterat, ſi ipſius animo non niſi *orichalcum facticium* obuerſabatur: huius enim et patria, et conficiendi ratio, ipſum haud fugiebat: itaque de nato ipſum loqui oportet. Cuius melioris, praeſtantioris et admiratione dignioris patriam, vti non nominauit, ita ne indagaſſe quidem videtur: quippe quam, vel non explorato cognitam, paucis certe verbis deſignaſſet. Quod eius ſilentium haud dubie permouit Harduinum, vt haec ad verba ſuperiora animaduerteret: *nec forte vſpiam exſtitit*, (ſcil. orichalcum iſtud auro paene par) *praeterquam apud poetas, et in fabulis: vt Ariſtoteli perſuaſum olim fuiſſe auctor eſt Apollonii Scholiaſtes. Plautus in Mil. Act. III. Sc. I. v. 64. tres homines frugi, aequi ponderis cum aurichalco aeſtimat:*

Cedo tres mihi homines aurichalco contra cum iſtis moribus.

Quae praeterea obſeruat, a cauſſa prorſus aliena ſunt; ſiquidem non tam ad natum, quam ad facticium pertinent orichalcum. Res itaque omnis accuratiorem poſtulat diſputationem. Nimirum Apollonius Rhodius aeque, ac Heſiodus,

ὀρει-

— — — ὀρειχάλκοιο φαεινοῦ
mentionem feciſſe reperitur (Argonaut. l. IIII. v. 973): ad haec verba Scholiorum auctor (p. m. 236. a) obſeruat: ὀρείχαλκος, εἶδος χαλκοῦ, ἀπὸ ὀρείου τινος, γενομένου εὑρετοῦ ὠνομασμένος. In quo, numquid veri ſit, examinare non placet. Tum pergit: Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τελεταῖς φησὶ, μηδὲ ὑπάρχειν τὸ ὄνομα (eius puto, qui id inueniſſe, et ex quo nominatum eſſe creditur) μηδὲ τὸ τούτου εἶδος. Τὸ γὰρ ὀρείχαλκον ἔνιοι ὑπολαμβάνουσι λέγεσθαι μὲν, μὴ εἶναι δέ· τῶν δὲ εἰκῆ διαδεδομένων καὶ τοῦτο. Cui Ariſtotelis ſuſpicioni plures aliorum auctoritates opponit Scholiaſtes: Οἱ δὲ πολυπραγμονέστεροι, inquit, φασὶν αὐτὸν ὑπάρχειν· μνημονεύει καὶ στησίχορος καὶ Βακχυλίδης. καὶ Ἀριστοφάνης δὲ ὁ γραμματικὸς, σεσημείωται τοῦτο. Ἄλλοι δὲ ἀνδριαντοποιοῦ λέγουσιν ὄνομα, ὡς σωκράτης καὶ Θεόπομπος ἐν εἰκοστῷ πέμπτῳ· κ. τ. λ. Quae Scholiaſtae verba etſi rem, de qua quaeritur, non prorſus expediunt, neque vt multo, quam ante, certiores ſimus, faciunt: tamen ea temere et inconſiderate addubitare prohibent, ſiquae a poetis tradita, et, magis vt placeant, ingenioſius exornata, aut non amplius, aut multum mutata reperiamus. Namque vel ipſa eorum commenta et fabulae, adeo non merae ſunt fabulae, mera commenta, ab omni vero longe remotiſſima, vt potius in ſingulis veri nonnihil inſit, non nude ac more philoſophis ſollenni propoſitum, ſed ingenioſe mirificeque conuerſum, et verbis exquiſitis ac venuſtis ita deſcriptum, vt miraculi ſpeciem habere videatur. Quod quam verum ſit, ex vno Palaephati libello, plures vt taceam, iam ſatis intelligi poteſt. Ariſtoteles igitur non ita, vt par erat, et acutum prudentemque philoſophum decebat, ſeſe geſſit, dum ὀρείχαλκον, a poetis tantopere laudatum, praeterquam inane nomen, nil eſſe, nec

 niſi

niſi ex illorum ingenio effluxiſſe contendebat. Huic eius ſententiae, praeter aliorum, quos πολυπραγμονεϛέρους vocat Scholiaſtes, ſcriptorum teſtimonia, plane aduerſatur Plato (in Critia p. 51. vol. X. ed. Bipont.) ſiue, quem hic loquentem induxit, Critias, qui id praeſenti tempore ſolummodo nominari largitur, olim vero plurimum fuiſſe ait in multis *inſulae Atlanticae* locis, ſuoque pretio metalla tum cognita, ab auro ſolo ſi diſcedas, omnia ſuperaſſe (καὶ τὸ νῦν ὀνομαζόμενον, τότε δὲ πλέον ὀνομαϛὸν ἦν τὸ γένος, ἐκ γῆς ὀρυττόμενον ὀρείχαλκον κατὰ τόπους πολλοὺς τῆς νήσου, πλὴν χρυσοῦ τιμιώτατον ἐν τοῖς τότε ὄν, κ. τ. λ.). De qua Platonis ſententia quid exiſtimandum ſit, ante multos iam annos Francogallus longe Celeberr. Baudelotius de Dairval, indagauit, et ſingulari libello expoſuit in conſeſſu Academicorum Pariſinorum, titulis et bellis, quas vocant, litteris (Inſcriptions et Belles-lettres) curandis prouehendisque creatorum (p. 60. ſſ. Tom. III. Commentt. vers. Godſched.). Atlanticam hanc inſulam ὑπὲρ Ηρακλείας ϛήλας ἔξω, i. e. vltra columnas Herculis, vel fretum Gaditanum, olim exſtitiſſe quidem, ſed ex ea, per vehementiorem terrae concuſſionem ſubmerſa, nil niſi δυσανάπορον πηλὸν, ſeu coenum nauigantibus ineluctabile ſupereſſe, largitur Ariſtoteles aeque, ac Plato et ſcriptores alii *), Eudoxus, Strabo, Philo,

*) In his *Poſidonius* maxime memorandus eſt, de quo in libro recentiſſimo: Geographie des Grecs analyſée; ou les Syſtêmes d'Eratoſthenes, de Strabon, et de Ptolemée, comparés entre eux, et avec nos connoiſſances modernes. Par M. Goſſelin. A' Paris, 1790. form. quadripertita c. tabb. geograph. haec relata lego: Poſidonius croyoit à l'Atlantide de Platon, et penſoit, comme lui, qu'un tremblement de terre l'avoit fait diſparoitre (Strab.

Philo, cet. Ecqua demum cauſſa eum, hoc concedentem, adducere potuit, vt orichalcum, quod priſcis monimentis, apud Aegyptios ſuperſtitibus, convenienter, eadem in inſula effoſſum, et inde exportatum fuerat, praeterquam merum et inane nomen, nihil eſſe contenderet? Fac, vt ipſe nihil eius nec viderit, nec tractarit; num hoc pro cauſſa ſatis graui iuſtaque rem negandi habere poterat, aut debebat? Equidem vehementer dubito: nam innumera eſſe, quae non videamus, neque tamen idcirco in dubium vocare audeamus, ecquis eſt, qui non concedat? Ipſe philoſophus Stagirites multis de rebus nec viſis, nec tractatis, in libris potiſſimum phyſicis expoſuit, neque eas ſimilem ob cauſſam, addubitauit. Sed quorſum haec omnia? Nimirum vt Ariſtotelis de orichalco ſententia admodum infirma, et aſſenſione noſtra vix digna appareat, nosque non temere, nec inconſiderate Platonis in partes tranſire videamur. Fuit olim haud dubie orichalcum, metallum auro non multum vilius et inferius, idque ad rerum variarum ornatum, quin, Arriano auctore, ad numos cudendos adhibitum: ſed id pedetentim vſurpari deſiit, hominesque penitus fugit, ex quo, vel in ſubmerſa inſula, eius ſolo patrio, non amplius effodi poterat, vel mercatores et nautae, diuturno pariter ac periculoſo per fretum Gaditanum itinere deterriti, et Hipparchi, de quo in obſeruatione antegreſſa nonnihil dictum eſt, auctoritate, in propoſito ſuo magis confirmati, eo proficisci, et ibi negotiando, in mercimoniis aliis, hoc

(Strab. Geogr. l. II. p. 160. ed. Almeloveen). Mais ce qui le rend plus recommendable en géographie, c'eſt qu'il fit tous ſes efforts pour prouver, contre l'opinion d'Hipparque, que l'on pouvoit naviguer tout autour de l'Afrique, depuis les Colonnes d'Hercule, jusqu' au golfe d'Arabie.

hoc metallum exportare, et in Graeciae Latiique provincias deuehere nolebant. Quin fieri potuit, vt non niſi per eiusmodi nautas et mercatores, iuſto cautiores vel potius timidiores, rumor ſpargeretur, aut inſulam prorſus ſubmerſam eſſe, aut orichalci venas tantopere exhauſtas, vt iam aduehi poſſet nullum, neque ipſi ad eiusmodi iter ſuſcipiendum adigerentur. Vtramque eius iam incogniti, nec amplius vſitati, cauſſam memorant ſcriptores. Cui coniecturae qualicunque meae, aliam de hoc orichalco ſubiungere liceat. Non ita diu innotuit metallum, auro fere par, quod *Platinae* nomine vocare ſolent viri harum rerum amantes. Id vltra Herculis columnas, in Americae regionibus reperiri, in Europam deportari, colore fere candido eſſe, maximique aeſtimari conſtat. Posſintne haec omnia nos in opinionem adducere, vt hoc metallum, Europaeis breui abhinc tempore cognitum, ſi non pro ipſo antiquorum *orichalco,* certe quidem pro genere ipſi ſimillimo finitimoque habere audeamus? Equidem decernere nolo: videant alii, me intelligentiores; ſimulque iſti, quibus aditus ad Muſeum Herculanenſe patet, explorent pateras et inſtrumenta illa, quae, ex candida facta materia, in theſauro iſto adſeruari teſtatur Winkelmannus (Monumenti Antichi inediti, T. II. p. 172). Ea, reor, ad lapidem Lydium bene exacta et explorata, rei, de qua quaeritur, lucem affundere poſſunt, et coniecturam hanc meam vel refellere, vel magis confirmare. Quae ſi a vero non quam longiſſime abeſt, habemus in hac quaſi maſſa, metallum, quod in locorum, vltra Herculis columnas ſitorum, cuniculis effoditur, auro ipſi, qua praeſtantiam et pretium, paene par eſt, idque colore candido: quod Ariſtotelis, Plinii, aliorum aetate, non poterat non rariſſimum eſſe, non tam eam ob cauſſam, quod terra tum, vt Plinius iudicat, eius effeta eſſet,

quam

quam quod nautae et mercatores prouincias, ſolum eius patrium, non amplius adirent, idque in ceteris bonis atque mercimoniis inde in Europam deportarent. Sed ego, quod paullo ante iam dixi, decernere non audeo: maxime quidem, quum me, quid coniecturae meae aduerſetur, haudquaquam fugiat. Scio enim, id metallum admodum durum eſſe et aſperum, ita vt malleo quaſi attenuari deducique, igni per ſe liquefieri, et ornatum qualemcunque inde fabricari poſſe negent viri, qui eius naturam periclitando adhuc explorarunt: verum nec minus ſcio, eiusdem fruſta non niſi longe minutiſſima, per Hiſpaniarum regis leges et decreta πολιτικα, in Europam importari, atque in manus peruenire virorum, qui ipſius naturam prorſus explorare, et aptam ad res complures rationem vſumque declarâre poſſent. Quod interdictum donec legis vim habebit, vera ipſius natura et proprietas ignorentur, neceſſe eſt. Fieri poteſt, vt antiquitatis artifices viam et rationem certiſſimam habuerint eius ingenioſe prudenterque ad mundum varium vſurpandi, ſed quae non minus, quam aeris ad enſes, haſtas, ſecures, cet. parandi et indurandi ratio, pedetentim interierit, quamque cum maxime ignoramus, certe non adhibemus: ſed poteſt etiam fieri, vt, quemadmodum adamantis ſegmenta, more noſtro non polita, verum quaſi bruta, ita et orichalci fragmina, vt erant, effoſſa, ad res exornandas applicarent. Plura hariolari non lubet: ſed hoc vnum ſolummodo adiicere, R. Watſonum, Epiſcopum Landaffienſem Plurimum Reuerendum et Celeberr. in commentatione aliqua docuiſſe, *Orichalcum* veterum quam maxime diuerſum fuiſſe ab eo, quod hodie hoc nomine vſurpamus. Eius Comment. exſtat in Memoirs of the litterary and philoſophical Society of Mancheſter, vol. II. comment. 3.

EX-

EXCVRSVS VIII

AD PART. I. CAP. V

DE

VARIA MATERIA OPERVM ANTIQVORVM.

Hoc capite immortalis ERNESTIVS primum locum tribuit *ebori;* et de hoc ſcripſit, quae repetere non neceſſe eſt: maxime quidem, quoniam de ipſius vſu in ſignis Deorum Dearumque, tum integris, tum artubus eorum praecipuis fabricandis, mundoque aureo exornandis, ſupra iam nonnulla commemoraui. Quin paucas minoris et intelligentiae et pretii opellas, vel minutias ex eo paratas indicaui, quarum numerum ex illuſtriſſimi Cayli Collectione facile adaugere potuerim, ſi me operae pretium facturum credidisſem. Vnde hoc ſuper loco non niſi ſcriptoris cuiusdam Belgici, *Gallandati,* dum in viuis erat, multis nominibus meritiſſimi, commentarium aureum *de Ebore,* lingua eius vernacula ſcriptum, eundemque tam viris, hiſtoriae naturalis amantibus, quam mercatoribus et artificibus longe vtiliſſimum, in memoriam reuocabo: qui quidem exſtat in Commentariis Societatis Litterariae Vliſſingenſis (Verhandelingen vitgegeven door het zeeuwſch Genootſhap der Wetenſchappen te Vliſſingen) horumque vol. VIIII. Middelburgi a. 1782. diuulgato. — Teſtudinis vſus quoniam non adeo late patuit, copioſius qui exponatur, vix dignus eſt. — Lignorum genera complura eximiam priſcis artificibus attulere vtilitatem. Praeter eam, quam in ſtatuis, vel ex ebore ſolo, vel ex hoc auroque ſimul fabri-

fabricandis, praeſtitiſſe ſupra iam monui, habuere hanc etiam, vt ex eis ſolis ſigna integra conficerentur: quin priſci homines, auctore quidem Pauſania (Arcad. ſ. l. VIII. c. 17. p. 633), qui ſeſe hoc ex antiquitatis monimentis didiciſſe ait, non aliis materiae generibus ad ſimulacra Deorum vſi ſunt, quam ebeno, cypariſſo, cedro, quercu, ſmilace, loto. Quae ratio ab Aegyptiis inchoata, et pedetentim ad alios populos propagata videtur. Deorum enim, cultu religioſo ab eis mactatorum, ſigna ex ligno fabricata fuiſſe, apparet ex eodem Pauſania (in Attic. ſ. l. I. c. 42. p. 102.), quo loco *Apollinis, Pythii* vel *Decumani,* ſtatuas nihil fere ab ligneis Aegyptiorum ſignis diſcrepare memorat: quod verum eſſe, alio loco (p. 633.) confirmat *Mercurii Cyllenii* ſtatua, e citro fabricata, pedum haud minus octo altitudine. Tale quoque fuit *Apollinis Archegetae,* totum ex ebeno, apud Megarenſes (Pauſan. in Att. ſ. l. I. c. 42. p. 102); item eius aliud ligneum, nudum atque inſigni magnitudine, quod Laphais, Phliaſii, opus, Aegira in aliis iactitabat (id. in Achaic. ſ. l. VII. c. 26. p. 592): vti et eiusdem *buxeum,* capite aurato, quod a Locris ad Zephyrium promontorium dicebatur dedicatum (id. in Eliac. poſt. ſ. l. VI. c. 19. p. 499): porro aliud eiusdem Dei, *Iſmenii* cognomento celeberrimi, e *cedro* ſculptum (id. in Boeot. ſ. l. VIIII. c. 18. p. 730); cuiusmodi *Apollo cedrinus* etiam Romae, Plinio teſte (H. N. l. XIII. c. 6. p. 686. T. I. opp. coll. l. XXXVI. c. 5. p. 728. T. II. not. 75) exſtitit, Seleucia aduectus. Quo ex ligno *Aeſculapii* ſignum ſculpendum curaſſe dicitur Nicias Mileſius, et manu quidem Eetionis (v. Theocrit. Epigr. VII. v. 4. ſs.)

καὶ τὸ δ' ἀπ' εὐώδους γλύψατ' ἄγαλμα κέδρου,
Ἠετίωνι χάριν γλαφυρᾶς χερὸς ἄκρον ὑποςὰς
μισθόν· ὁ δ' εἰς ἔργον πᾶσαν ἀφῆκε τέχνην.

Porro

Porro *Bacchi*, ſeu Liberi Patris, ſignum e ligno, cinnabari illitum (Paus. in Ach. ſ. l. VII. p. 593): *Dianae Epheſiae*, ex ebeno, auctore Plinio (H. N. l. XV. ſect. 79. p. 77): quod tamen e cedro fabricatum contendit Vitruuius (l. II. c. 9. p. 35) et alii; tum *Dianae Limnatidis* ex ebeno (Paus. in Arcad. ſ. l. VIII. c. 54. extr. p. 708): duo *Iunonis reginae* ſigna cupreſſea, quae Romae, ſingulis annis, in pompa ſollenni per vrbem ferebantur (Liu. l. XXVI. c. 37). Plura, quorum facies, manus et pedes ex marmore candido, aut ebore factos additosque memorat Pauſanias (ll. cc. p. 514. 517. 592. alibi), de induſtria omitto. Atque vt Deorum ſigna antiquiſſima, ita et ſtatuas heroum, et primorum victorum Olympicorum, non niſi ex ligno factas accepimus: vt, *Aiacis*, ex ebeno facta, quae Salamine collocata erat (Pauſan. in Att. ſ. l. I. c. 35. p. 85); vt *Praxidamantis*, Aeginetae, e cedro, *Rhexibii*, Opuntii, e fico (id. in El. poſt. ſ. l. VI. c. 18. extr. p. 497). Ad quem morem ſpectaſſe videtur Virgilius in Pici regia deſcribenda; cuius in reliquo ornatu interiore erant

— etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua e cedro.

Plura etſi, quae de lignis, eorum coloribus, operibusque minoribus, ex eorum vnoquoque fabricatis, dicere poſſim, habeo: haec tamen, praeſenti tempore et opportunitate, non ſine cauſſa grauiori, praetermitto. Interim duo adhuc, ὡς ἐν παρέδῳ, monere placet: nimirum lignis ab Auctore Celeberr. memoratis addi poſſe, et debere *Sycomorum* et *laricem.* Namque ex huius, feminae quidem, Graece πεύκη dictae, trunco ſecabantur tabulae tenuiores, in quibus pictor optimus quisque et celeberrimus pingere ſolebat: ſi quidem ipſius lignum, auctore Vitruuio (de Archi-

Architect. l. II. c. 9. p. 35. ed. de Laet) hoc proprium habet, vt *non ſolum ob* (Galianus, Marchio Neapolitanus edidit, *ab) ſucci vehementi amaritate, ab carie aut a tinea non noceatur, ſed etiam flammam ex igni non recipiat, nec ipſe* (ſc. larix) *poſſit per ſe ardere, niſi — — — aliis lignis vratur.* Quod idem fere teſtatur Plinius (H. N. l. XVI. c. 10. p. 9. Vol. II. opp. coll. Hard. not. ad h. l. et c. XXXX. p. 36). Cuperus etiam, dum in viuis eſſet, celeberrimus, per epiſtolam ad Scheuchzerum miſſam, docte, vt eius mos erat, ſuper huius ligni proprietatibus diſſeruit, quae in Schellhornii Amoenitt. T. II. p. 262. reperitur. Verum ſi, quae Vitruuius (l. c.) de tempore et ratione, qua tam peculiares ipſius proprietates animaduerſae ſint, memoriae tradidit, vera ſunt: Graeciae pictores in primis celebres huiusmodi tabulas haudquaquam vſurpare potuerunt. Vnde copioſius de hoc ligno et tabulis ex eo factis diſputare, prorſus ſuperuacaneum eſſe opinor. — *Sycomori*, ficus Aegyptiae, lignum Aegyptii potiſſimum ad res plurimas conficiendas adhibuere. Deorum, quos ipſi colebant, ſimulacra priſca quum lignea eſſent, teſte Pauſania, quod ſupra iam monui; in Cayli Illuſtriſſimi ſententiam abire haud vereor, qui ipſos huius arboris ligno perquam duro, denſo, firmo, quin firmiſſimo, in primis vſos contendit, vti ad mortuorum thecas et artificia alia, ita etiam ad eiusmodi ſigna fabricanda (v. eius Collect. Antt. T. I. p. 132; III. p. 6. ſ; IIII. p. 45. 50; VI. p. 14. ſſ. al.). Quae cum maxime ſuperſunt figurae Aegyptiacae ligneae, quales diuerſae Romae exſtant (v. Winkelmanni Hiſt. Art. p. 101. ed. Vien.) eas credibile eſt, ſi non omnes, certe quidem plerasque, quamuis auro vel coloribus illitas, ex arboris, de qua quaeritur, ligno fabricatas eſſe. Quin Iſidis ſigilla valde minuta, et alia Aegyptiorum idola lignea,

eademque coloribus picta, manibus tractare me meminui, quae haud dubie ſimili ex ligno erant ſculpta. Sed plura, quae de lignis addam, nec habeo in praeſenti, nec, ſi habeam, hoc loco addere velim; maxime quum opportunitate alia, eaque accommodatiori, nonnulla de iis adiicienda videam. Nec de coloribus in vniuerſum, quidquam ad immortalis Auctoris dicta (§. 9. p. 26.) reor addendum eſſe, niſi hoc vnum, quod admodum nuper proluſiones peculiares ſuper iis commentari coeperit V. D. Frid. Guil. Doering, illuſtris, quod Gothae floret, Gymnaſii director, cuius proluſio prima de Coloribus Veterum, A. MDCCLXXXVIII. in lucem exiit. Optabile eſt, vt auctor eruditiſſimus telam inchoatam, quam primum fieri poteſt, continuare et pertexere ne grauetur.

EX-

EXCVRSVS VIIII
AD PARTIS II. CAP. I
DE
LIBRIS SCRIPTIS.

Locum de libris ſcriptis, hoc capite ſic expoſuit Auctor immortalis, vt, quod addam, equidem non habeam; eoque minus, quo certius huiusmodi quaeſtio ad τȣ̃ *Antiqui* vim et praeſtantiam intelligendam, nullo modo pertinere videtur. Cuius tantummodo ratione habita, non dubito, fore plerosque, qui eum a me tactum nolint: contra alios credo futuros, qui, inuenta non ſine meditatione multoque vſu ſcribendi ratione, ſcire percupiant, ecqua tandem via ad libros ſcriptos ſcribendosue peruentum ſit. Hanc igitur, quantum per monimentorum fide dignorum paucitatem licet, indagare, et hoc excurſu perſequi libet non aliam ob cauſſam, niſi hanc, quod eam tum ad res alias, ſcitu haud indignas, tum ad antiquitates in vniuerſum ſane quam vtilem fore reor, et fructuoſam. De quo plane perſuaſus, qui non nihil laboris et ſtudii hac in re, quam non niſi pauciſſimis attigit libelli A. (P. I. c. 1. §. 17.) magis explicanda, temere et inconſiderate collocatum cenſeam? — Coniectura qualiscunque mea, quam de ſcribendi via et ratione inuenta pariter, ac propagata, ſupra (Exc. III. p. 118. ſs.) cum viris eruditis communicaui, ſi non prorſus futilis eſt, ac contemnenda, ſed aliqua, minimum, veriſimilitudine ſeſe commendat; eam hoc etiam nomine aſſenſione dignam puto, quod, qua in materia haud

dubie ſcribi coeptum ſit, commonſtrare videtur. Quamquam enim Celeberrimus libelli, iam iterati, A. non minus, quam priſci ſcriptores, materiam plus quam vnam ad hoc negotium tradit adhibitam: credibile tamen eſt, principio hanc e reliquis eſſe potiſſimum ſelectam, quam facillime et nanciſci, et conſilio ſuo aptare, et ſecum geſtare, et in qua verbula pauca pingere, ſeu vtcunque ſcribere poſſent. Vt enim artifices primi prima omnium ſigna non ex marmore, non ex aere, non ex ebore, ſed ex materia molliori et facilius tractanda fabricaſſe conſtat: ita etiam veriſimillimum eſt, homines primos non in tabulis lapideis, aeneis, plumbeis, vel in papyro membranisue, ſed in materia, qualem quidem deſcripſi, ſcribere coepiſſe. Quod a fide eo propius abeſt, ſi homines mercaturae faciendae lucrandique ſtudioſi rem, de qua quaeritur, inchoarunt. Tales enim diuerſi generis mercimonia, e patrio ſingulorum ſolo terra marique exportantes, et in prouincias haud raro longiſſime remotas deuehentes, harum ciuibus ſignificare oportuit, quae aduecta venditarent. Quod in primis neceſſarium erat, ſi [illegible] caſu ventiſque aduerſis, vel tempeſtatibus acti, offendebant homines, quibuscum recte et explicate loqui per linguae cuiusque populi vernaculae diſcrepantiam non liceret. Quo facto, huiusmodi nautis et mercatoribus confugiendum fuit ad tabellas, in quibus per certa ſigna, et litteras vtcunque pictas, mercimonia venalia, horum rationem, proprietates, pretium, alia, paucis indicarent, eaque via et ratione peregrinos ad merces vel emendas, vel permutandas inuitarent. Cuiusmodi tabellas vt in promtu haberent, eae debebant ſic comparatae eſſe, vt ipſas in foris ſine multo labore affigere, rurſus tollere, earum ſcripturam mutare, et, ſi res ita ferebat, alia in naualia et loca, ſecum auferre, ibique rurſus publice exponere

poſſent;

poſſent; adeoque inſigni nec pondere, nec pretio, ſed potius maxime parabiles, leues, exiguae, vt earum et circumuectio, et iactura, moleſtiam crearet nullam. Quas proprietates omnes non niſi in tabellis ligneis, ſiue aſſerculis mediocribus extenuatisque, fuiſſe opinor. Has enim vel nunquam non ſecum geſtabant ad repentinum nauis damnum ſine mora reſarciendum, vel facile nulloque non loco nanciſci poterant: tum minus ponderoſae erant et pretioſae: denique earum ſcriptura multo ſine labore induci, eiusque loco alia pingi poterat. Verbo, tabellam ſimilem, velut albi cuiuspiam loco habere poterant homines, et ex earum ratione vtilitates percipere non ſpernendas. Rem cognitam et peruulgatam alii quoque homines vſurpare quidem, ſed longe alio interdum conſilio, voluerunt: vt, Proetus, qui coniugis aſtutia deceptus, Bellerophontem cum tabellis ad Lyciae regem, ab hoc vt interficeretur, dimiſit, teſte Homero, (Iliad. l. VI. v. 168. ſ.) cuius verba haec ſunt:

πέμπε δὲ μὶν Λυκίηνδε, πόρεν δ᾽ ὅγε σήματα λυγρὰ,
γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλὰ, κ. τ. λ.

Ad τὸ γράψας verſus poſterioris notat Scholiaſtes (p. 161. edit. Villoiſon.), γράψαι hoc loco idem eſſe, ac ξέσαι, οἷον οὖν ἐγχαράξας εἴδωλα, κ. τ. λ. Quae nota, ſi a vero non aliena eſt, id, quod breui poſt indicabo, magis confirmat. In tabulis ligneis Orphei quoque incantationes, et morborum remedia fuiſſe ſcripta, teſtificatur Euripides (Alceſt. v. 966. ſs.) his verſibus:

— — ὐδέ τι φάρμακον (ſcil. εὗρον)
Θρήσσαις ἐν σανίσι, τὰς
Ορφεία κατέγραψε
γῆρυς· — — —

Quae ad verba pertinet, quod Scholiaſtes ad Hecubae Euripideae verſum 1267. vbi de Thracum vate, Dionyſo, ſermo eſt, memoriae prodidit (p. 59. vol. I. ed. Lipſ.): *οἱ μὲν περὶ τὸ Παγγαῖον εἶναι τὸ μαντεῖον φασὶ τοῦ Διονύσου, οἱ δὲ περὶ τὸν Αἷμον, οὗ εἰσὶ καὶ Ὀρφέως ἐν σανίσιν ἀναγραφαί· περὶ ὧν φησὶν ἐν Ἀλκήστιδι, κ. τ. λ.* Quo Euripidis verſu etſi *τὸ καταγράφειν* non minus, quam in Homerico, reperitur vſurpatum: tamen fieri poteſt, vt id non tam proprio, quam translato ſenſu accipiendum, et ex Scholiaſtae Homerici mente per *το ξέειν* ſiue *ἐγχαράττειν* interpretandum ſit. Sed hoc vrgere nolo, quia ſimilem ſcribendi rationem alia demonſtrant exempla. Ea hac fere de cauſſa inuenta et propagata videtur. Nimirum iidem homines, quos lucri ſtudium audaces faciebat et ingenioſos, quique primi in ligneis tabellis ſcribere inceperant, cognito emolumento vario inde ad ſe redundante, haud dubie ſenſim ſenſimque longius progreſſi ſunt. Quum enim plures eadem mercimonia nullo non loco et tempore, iisdem in tabellis deſcripta, venalia eſſe docerent, et litteras atramento, vel colore quocunque alio in eis pictas, identidem fugere cernerent, vt ſcriptura ad legendum difficilior eſſet: easdem, vt per longius tenerent tempus, haud dubie ſcalpro in tabulas incidere, inciſas atramento quodam inducere inchoarunt. Quo inſtituto prudentiſſimo quum id, quod ſequebantur, reapſe aſſequerentur, ipſiusque, ab his frequentati, vtilitas longe maxima percrebuiſſet: accidit, vt alii quoque viri, in primis legum latores, quas ſcripſerant leges, in tabulis ligneis curarent incidendas. Quod vnum Solonis exemplum iam ſatis demonſtrat; quippe qui leges, Athenienſibus ſcriptas, in *axibus ligneis* inciſas voluit, auctore A. Gellio (Noct. Att. l. II. c. 12). Quae quoniam eiusmodi aſſerculis,

Graece

Graece ἄξοσι, fuerant inciſae (v. Plutarch. in Solon. p. m. 11. b.) idque litteris vncialibus ſeu quadratis (τετραγώνοις), leges ipſas ἄξονας vocare ſolebant Athenienſes (v. Suidas ſ. h. v. p. 240. T. I. ed. Küſter). Cuius legislatoris exemplum poſthac imitatus eſt Ancus Marcius, rex Rom. IV. qui Numae commentarios de ſacris rite faciendis conſcriptos, in tabulas, δελτοὺς, transſcribi, et in foro proponi iuſſit. Sed tempus, quod non male rerum edax appellatur, tabulas illas pedetentim abſumſit: ἃς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ, ſcribit Dionyſius Halicarnaſſeus (Ἀρχαιολογ. Ρωμ. l. III. p. m. 178) qui his dictis adiungit: χάλκεαι γὰρ ϛῆλαι οὔπω τότε ἦσαν, ἀλλ' ἐν δρυΐναις ἐχαράττοντο σανίσιν οἵ τε νόμοι, καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί. Eodem modo Servius Tullius leges, quas ſanxerat, aequiſſimas, quia ius aequum faciebant vtrique ordini, nec plebeios ſinebant a patriciis circumueniri, in tabulis incidi iuſſit. Quod effici cogique poteſt ex Tarquinii Superbi, ſucceſſoris, auſu temerario, quo leges illas prorſus aboleuit, νόμους πάντας ἀνεῖλε (ſcribit idem Dionyſius l. c. l. IIII. p. m. 245.) καὶ οὐδὲ τὰς σανίδας, ἐν αἷς ἦσαν γεγραμμένοι, καλέλειπεν· ἀλλὰ καὶ ταύτας ἀναιρεθῆναι κελεύσας ἐκ τῆς ἀγορᾶς διέφθειρε. Quo loco quamquam νόμοι dicuntur γεγραμμένοι· tamen credibile eſt, vocabulum hoc vſitatius poſitum eſſe pro κεχαραγμένοι, quod idem auctor, loco paullo ante allato, ipſe velut ſolennius vſurpauit. Sed hanc coniecturam meam vt largiri nolis, ex antegreſſis tamen Dionyſii dictis ſuſpicari licet, quae maxime cauſſa priſcos adduxerit homines, vt a tabularum lignearum vſu, ad aeneas adhibendas progrederentur, et res quascunque memoria dignas, his potius, quam illis, inciſas vellent. Nimirum vel exiguo rerum vſu condocefacti norant, quidquid in

ligneis tabulis ſiue ſcriptum eſſet, ſiue inciſum, vna cum ipſis incendio, carie, aeris vi, aquarum impetu, caſibus aliis, facile deleri et interire poſſe, ita vt maiorum res geſtae, leges, ſacrorum ritus, ac caerimoniae, inſtituta alia, ipſarum praeſidio ad poſteros propaganda, his non poſſent non incognita manere, ac prorſus ignorari. Quod ita eſſe, praeter alios, viderunt Romani, vrbe per Gallos capta et incenſa. Hac enim tempeſtate, ſi quae in commentariis pontificum, aliisque publicis priuatisque erant monimentis, ea, incenſa vrbe, pleraque interierant, auctore Liuio (H. R. l. VI. c. 1). Quod idem publicis aliorum populorum monimentis eueniſſe credibile eſt, oppidis ipſorum hoſtili furore captis, incenſis, deuaſtatis. Cuiusmodi clades, adeoque ſimilium monimentorum ligneorum iactura atque interitus, nullo modo ſarciendus, quum oppidorum omnium ciuibus metuendus eſſet: viri, patriae amantes, et rerum antiquitus tum geſtarum, tum inſtitutarum ſtudioſi non potuere non videre, huiusmodi tabellas in poſterum alia ex materia, eaque magis durabili perennique, cui nec aeuum, nec caries, nec ignis, nec aquae et aeris vis tam facile nocere queat, parandas eſſe. Perſpecta huius rei neceſſitas, vti et aeris, cuius vſum priſcis temporibus longe frequentiſſimum fuiſſe conſtat, natura et proprietas homines ea, quae dixi, metuentes, facile adduxerit, neceſſe eſt, vt hoc ex metallo tabulas fabricarent, et, quae poſteris tradita volebant, in eis inciderent. Quod Romae vel ante Gallicam, quam dixi, cladem, iam ſatis intellectum eſt. Nam idem Seruius Tullius, cuius ligneas legum tabulas Tarquinium Superbum prorſus e medio ſuſtuliſſe Dionyſiana, quae ſupra transſcripſi, verba teſtificantur, poſtquam foedus inter Romanos et Latinos prudenti conſilio ſanxiſſet, ac Dianae templum, in monte Auentino,

com-

communibus impenſis aedificatum eſſet, ciuitatibus leges foederis conſcripſit, ritusque celebrandi feſti et fori conſtituit. At vero vt *μηδεὶς χρόνος αὐτοὺς*, ſc. *νόμους*, *ἀφανίσῃ*, *στήλην κατασκευάσας χαλκῆν*, *ἔγραψεν ἐν ταύτῃ τά τε δόξαντα τοῖς συνεδρίοις, καὶ τὰς μετασχούσας τῆς συνόδου πόλεις*. Haec ſunt eiusdem Dionyſii verba (*Ἀρχ. Ρωμ.* l. IIII. p. m. 230.), qui columnam vel ſua aetate in aede illa ſupereſſe teſtatur. Idem apparet e verbis Polybii, qui (Hiſt. l. III. c. 26. p. 251. T. I. ed. Caſaub.) *τηρεῖσθαι*, ait, *τὰς συνθήκας*, ſc. foederum inter Poenos et Romanos ſancitorum leges, *ἔτι νῦν ἐν χαλκώμασι παρὰ τὸν Δία τὸν Καπιτωλῖνον ἐν τῷ τῶν ἀγορανόμων ταμιείῳ, κ. τ. λ.* Nec minus Hannibal tam copiarum, quas ex Hiſpania ſecum in Italiam duxerat, et quae, ſuperatis tandem Alpibus, illi reſtabant incolumes, numerum, quam reliquum apparatum bellicum, quo et Romanos aggreſſus erat, et Africae Hiſpaniaeque ſecuritati proſpexerat, in eiusmodi tabula aenea deſcripſit, quam ſe Lacinii inueniſſe, et, quae ſcitu neceſſaria erant, in commentarios ſuos inde transſcripſiſſe memorat idem Polybius (l. c. c. 33. p. 261. et c. 56. p. 290). Quid? quod praeter hos teſtes longe grauiſſimos, etiam monimenta varia, quae hodieque ſuperſunt, rem plane demonſtrant. Vt, SCtum de Bacchanalibus, cuius *αὐτόγραφον* in tabula aenea, quae cum maxime in praeſtantiſſimis muſei Caeſarei Vindobonenſis *κειμηλίοις* eſt, Matthaeus Aegyptius, inter Siculos eruditos Graece doctiſſimis adnumerandus *), commentario illuſtrauit, et hunc

*) v. Vicende della coltura nelle due Sicilie, o ſia ſtoria ragionata della loro legislazione e polizia, delle lettere, del commercio, delle arti, e degli ſpettacoli, dalle colonie ſtraniere inſino a noi,

vna cum ἀπογράφῳ, litteras priſcas quam accuratiſſime ob lectorum oculos ponente, Neapoli CIƆIƆCCXXIX. promulgauit; item tredecim miſſionis honeſtae exempla, diuerſo et tempore et loco effoſſa, et in lucem prolata, quorum indicem in praefatione *Sylloges alterius Antiquorum Monimentorum*, p. XI. dedi, eo quod omnium antiquiſſimam, Claudianam, praeter alia, hoc libello interpretari mihi viſum eſt. Haec, quae dixi, exempla ſententiam meam plane confirmant. Sed praeter haec, diu ante Minois, Cretenſis, leges aeneis tabulis inſculptae feruntur: et Talos, ipſius quaſi adminiſter in iure dicundo, ἐν χαλκοῖς γραμματείοις ἔχων γεγραμμένους τὰς νόμους, ter quotannis pagos omnes luſtraſſe, ac vidiſſe, vt eas obſeruarent homines, teſte Platone, (in Min. p. 139. vol. VI. ed. Bipont. conf. John Gillies Hiſtory of ancient Greece, its Colonies and Conqueſts, p. 30. vol. I. ed. Baſil.). Tum aliud memoratur a Pauſania (Eliac. pr. ſ. l. V. c. 23. p. 437): qui, ante Iouis ſignum, in Olympia collocatum, ἔστιν, inquit, στήλη χαλκῆ, Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων συνθήκας ἔχουσα εἰρήνης, κ. τ. λ. ac paullo ante (l. c. c. 20. p. 428.) mentionem iniicit columnae peruetuſtae, quae ſola ſteterit ex Oenomai aedibus, fulmine incenſis ac combuſtis, cum tabella aenea, in qua hosce verſiculos videbat inciſos:

Καὶ γὰρ ἐγὼ κείνων εἰμ᾽, ὦ ξένε, λείψανον οἴκων,
 Στῦλος ἐν Οἰνομάου πρίν ποτ᾽ ἐνοῦσα δόμοις·
Νῦν δὲ παρὰ Κρονίδην κεῖμαι τάδ᾽ ἔχουσα τὰ δεσμὰ
 Τίμιος· οὐδ᾽ ὀλοὴ δέξατο φλόξ με πυρός.

Verbo,

noi, diviſa in quattro parti, di Pietro Napoli Signoretti, Napoletano, cuius volum. V. Neapoli 1786. in lucem edito, copioſe hoc de viro erudito diſputatur.

Verbo, cognitam habebant priſci homines aeris et rerum, ex ipſo fabricatarum rationem, idque ſciebant quouis ligno, et res, ex eo factas, quibuscunque ligneis durabiliores eſſe ac perenniores. Hinc diuerſi generis inſtrumenta et vaſa aenea habuiſſe narrantur. In aliis quam plurimis, quae fugere, qui Homerum legit, poſſunt neminem, de ſimili poculo, ſeu ὑδρία χαλκῇ, diſſerit Pauſanias, hancque ab Ariſtomene, qui Meſſeniorum dux et propugnator erat fortiſſimus, imminente patriae fato ineluctabili, noctu in maxime deuia deſertaque Ithomes, montis, parte, inſciis omnibus, defoſſam quidem, conditis in ea conſilio longe prudentiſſimo ſacrorum arcanorum ritibus, ſed aliquamdiu poſt, ab Epitele quodam, accepto per viſum nocturnum mandato, rurſus effoſſam, et ad Epaminondam delatam eſſe memorat (Meſſen. ſ. l. IIII. c. 26. p. 343. ſ. coll. c. 20. p. 328). In ea per hunc, non manibus irreligioſis, ſed ſacris antea rite peractis, aperta quid repertum ſit, poſt videbimus: hoc loco id tantum bene obſeruatum velim, vaſa quoque aenea priſcis hominibus viſa eſſe aptiſſima rebus, quas interire nolebant, conſeruandis. Fieri quidem potuit, vt illi tabulas ligneas cum plumbeis, propterea quod hoc metallum facilius diduci malleo, ſtilusque acutus ſine multo labore litteras in eis fingere poterat, permutarent, antequam ad aenearum vſum procederent: ſed tempus exiguum eos docuerit, oportet, plumbi maſſam non eſſe ſatis durabilem, ſed igni facile liqueſcere, aliaque ratione corrumpi ſolere. Ita Boeoti, proximi Heliconis accolae, Heſiodum ipſum, vel quemcunque hominem alium, vnicum vatis, quem dixi, opus genuinum, ἔργα καὶ ἡμέραι, plumbeis in tabulis ſcripſiſſe contendebant; quin oſtendebant Pauſaniae μόλιβδον, tabulam plumbeam, prope fontem, Hippocrenen, collocatam, in qua id

carmen

carmen exſtare perhibebant: ſed quam hic ſcriptor, τὰ πολλὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου λελυμασμένα, vetuſtate, magnam partem, prorſus vitiatam fuiſſe teſtatur (Boeotic. ſ. l. VIIII. c. 31. p. 771). Quam plumbi, μολίβδυ, metalli facile diſpereuntis naturam vt non ignoraſſe videtur praetor, quem paullo ante dixi, Meſſenius; ita tabulas, in quibus inciſa erat, τῶν μεγάλων Θεῶν ἐγέγραπτο ἡ τελετὴ, i. e. Deorum magnorum myſteriis initiandi et ſacris operandi ratio, quamuis e κασσιτέρῳ, albo et praeſtantiori plumbo, ſiue ſtanno, non e μολίβδῳ factas, credidit in poculo aeneo condendas, antequam in terra defoderentur: haud dubie veritus, ne nude ac ſine vllo veluti munimento defoſſae, a telluris humore, ſale, nitro, particulis aliis, breui tempore vitiarentur. Atque hac cautione adhibita, quod ſequebatur, reapſe adſequutus eſt Ariſtomenes, vir patriae amantiſſimus, eodem Pauſania auctore. Interim quo tempore hoc ab aliis hominibus aut populis factum eſt, eo fieri etiam potuit, vt alii res adhiberent alias, in quibus pauca animi ſenſa et verba ſcriberent: vt, folia maiuſcula *arborum nonnullarum*, vt, palmae, populi, maluae, ſimilium, quae, ſucco per vim expreſſo, inſtrumento ligneo alioue laeuigari, et ad ſcribendum adhiberi ſolebant more fere Malabaris hodieque vſitato; *tabulas cera illitas*, quas, vulgo *pugillares*, Graeci κηρὸν (Paus. in Phoc. ſ. l. X. p. 898) vt Latini, *ceram* (Quinctil. I. O. l. XI. c. 2. §. 33) vocare ſuerant; *plagulas linteas*, quarum binae ſemper, recte ſciteque conglutinatae, ſatis firmae erant, et ſcribendo aptiſſimae; *corticem*, et multo frequentius *librum* nonnullarum arborum, iuſta ratione praeparatum; *pelles caprinas ouillasue*, διφθέρας, ita vt pilis non abraſis, alterum tantummodo latus huic negotio aptarent: quae fuit cauſſa, cur τὸ *liber* apud Latinos, vt διφθερα, apud

apud Graecos, Ionas potiſſimum (Herodot. Hiſt. l. V. p. 399. ſ. coll. not. 7. ad h. l.) βίβλον, ſiue codicem, ſignificaret. Alia, rarius ad ſcribendum vſurpata, vt et quae de papyro Aegyptiaca et charta Pergamena, ſeu membrana, ſunt dicenda, hoc loco de induſtria non tango. Verum etſi priſci homines tot et tam varias res in ſcribendi negotio, plus, minus, adhibuiſſe memorantur: nemo tamen facile erit, quin earum plerasque partim ſcriptis longioribus excipiendis minus aptas, partim admodum imbecillas, fragiles et facillime perituras fuiſſe, peruideat. Ipſa aetas, ignis, aer, imber, caries, verbo, hoſtis non vnus eas vitiare poterat, adeoque impedire, quo minus res, in eis ſcriptae, poſteris, quorum eas non ignorare potiſſimum intererat, vſui forent. Vt igitur viri prudentiores, rerum ſimilium vel inutilitate, vel fragilitate intellecta, ad aeneas, quod ſupra demonſtratum eſt, progreſſi ſunt tabulas, et res geſtas, inſtituta, foederum leges, cet. in his memoriae prodiderunt, eo quod in locis ſacris tutisque admodum facile adſeruari poſſent: ita contra ad ſaxa et marmora abierunt, ſi monimenta rerum, poſteritati tradendarum, in locis publicis collocari oportuit: quod Aegyptiorum, Graecorum et Romanorum ratio vſusque, et tot lapides antiqui cum maxime ſuperſtites demonſtrant ita, vt rem in dubium vocare nequeas. Verum haec iam perſequi non placet, quoniam breui poſt hoc ſuper loco, ſi quidem velim, pluribus diſſerere poſſum. Ad id potius pro ſe quisque mecum intendat animum, qua via et ratione ſatis probabili, ad volumina paranda et ſcribenda peruenerint priſci homines. Eam non tam affirmo, quam ſolummodo coniicio, talem fere fuiſſe. Nimirum ipſos conſtat ad ſcribendum, praeterquam alia, *libro*, ſiue interiore quarumdam arborum cortice vſos eſſe. Grandiorum

diorum et annis quaſi prouectiorum *librum* vix credibile eſt, eos ſumere potuiſſe; quoniam ex his non facile decorticari poteſt ita, vt integer et ſcribendo aptus ſit. Ex tenellis contra, quaſi iuuenilibus et teretibus, non ſolum exterior, i. e. cortex proprie dictus, ſed etiam interior, certo anni tempore, et adhibita cautione neceſſaria, ſine magno multoque labore deglubi potuit, et ſcribendo aptari. Sed tum talis *libri* plagulae per trunci teretis ramoſique rationem non poterant eſſe nec admodum altae, nec latae, vt adeo non niſi pauca in eis ſcribere poſſent; donec ſollertis ingenii homines, ratione huiusmodi plagulas conſuendi aut conglutinandi excogitata, aliis materiam ſuppeditarunt, in qua longioris argumenti res exararent. Quas plagulas vt ex tereti deglubere ſolebant ligno, ſeu trunco, ita quoque non potuere non facile comprehendere, eas vna cum rebus ibi ſcriptis tum demum melius et certius conſeruari poſſe, ſi circa idem illud, aut ſimile lignum volutas, et involucro tectas, in loco quodam ſicco tutoque adſeruandas curarent. Quin fieri potuit, vt poſtremam plagulae intimae oram e ligno non penitus decorticarent, ſed in eo haerere ſinerent; alteri vero et oppoſitae eiusdem orae plagulas, quotquot opus erat, adſuerent adglutinarentue, eoque modo docerent alios, quid facto opus eſſet, vt plagulas ſcriptas bene recteque conſeruarent. Qua ex coniectura, ſi non prorſus futilis, abſona et temeraria eſt, plane poteſt intelligi, qua via et ratione priſcae aetatis homines ad volumina paranda peruenerint. Nimirum adipiſcebantur, quo dixi modo, cylindrum, eundemque quaſi naturalem: hic habebat vmbilicos, ſiue cornua: verbo, res tantum non ſingulas, quae in volumine integro adfuiſſe memorantur. Nil ipſis, niſi ornatus adſciticius defuiſſe videtur. Qua in coniectura me magis etiam confirmat,

mat, quod de tabulis, e *κασσιτέρῳ*, ſeu plumbo candido, factis, ab Ariſtomene, grauiſſimas ob cauſſas, aenea vrnula conditis, et in tellure defoſſis, Pauſaniam memoriae prodidiſſe, ſupra iam narraui. Epaminondas enim, cui nocte antegreſſa, in ſomnio, vir grandis natu, cum infulis et reliquo antiſtitis ornatu adſtiterat, cuique Epiteles, ſimili viſo eadem nocte admonitus, vrnulam in loco deſignato effoſſam, attulerat aperiundam, in hac manibus caſtis, piis ac religioſis aperta, reperit *κασσίτερον ἐληλασμένον ἐς τὸ λεπτότατον· ἐπείλικτο δὲ ὥσπερ τὰ βιβλία. ἐνταῦθα τῶν Μεγάλων Θεῶν ἐγέγραπτο ἡ τελετή.* Qua ex ſcriptoris Graeci narratione, quid effici cogique poſſit, quis eſt, qui non facillime peruideat? Primum memoratur ſtannum in tabulam vnam pluresve, easdemque tenuiſſimas, diductum: quod metallum haud dubie antelatum erat aeri propterea, quod hoc non aeque, ac ſtannum, in eiusmodi laminas diducere, et ad conuoluendum ſatis idoneum reddere, vſu didicerant. In illa illisue laminis exarata erat *Initiorum*, ſeu *myſteriorum certorum* formula: qualis haec fuerit, hic anquirere non attinet. Satis pro conſilio noſtro eſt, ſi eam ſtilo, vel alio inſtrumento acuto, maſſae huic molliori facilius, quam aeneae, inſcalpi potuiſſe notamus. Vnde in hac virorum rei antiquae intelligentium coniectura, a rerum molliorum vſu ad duriorum tandem peruentum eſſe, ſi quid veri ineſt, vt ineſſe arbitror, probabile ſit, tabulas iſtas paratas et ſcriptas eſſe, antequam ad aeneas progrederentur. Tandem ex hac hiſtoria, vel, ſi mauis, fabula apparet, librorum ſiue voluminum conuoluendorum rationem eo iam tempore, ſi non vſitatam, certe quidem inchoatam eſſe: maxime quidem, ſi Ariſtomenes, neceſſitate coactus, tabulas ab interitu ſeruandas propterea conuoluerat, quod eas

expan-

expanſas aeneum, quod ſupra dixi, vaſculum capere nequiret. Itaque ad volumina, quae proprie dicuntur, peruentum eſſe videtur. — Librorum quadratorum, quos vocant, alia eſt ratio: quippe quorum origo ex διφθερῶν, ſiue caprinarum ouillarumque pellium vſu, multis repetenda creditur. De hoc ſupra dictum, et ſimul monitum eſt, priſcos homines non niſi id pellium latus, quod pilis natura carebat, ad ſcribendum aptaſſe, alterum, pilis quaſi conſitum, non item. Igitur in vna tantummodo earum parte quidquam ſcribere poterant; et valde dubium eſt, vtrum eiusmodi pelles conuolui, et quod in eis ſcriptum erat, diu propagari et poſteris tradi potuerit. Inuenere poſthac homines ingenioſi viam atque media, pilos ex altera parte deglubendi, et hanc itidem ſcripturae capiendae aptandi. Quod quo tempore, quaue occaſione tentatum ſit, non liquido conſtat. Sunt, qui rei periculum factum exiſtiment, quo tempore Attalus Pergami bibliothecam inſtruere adgreſſus, papyrum Aegyptiacam hoc conſilio emendam nanciſci non poſſet, per Ptolemaei, bibliothecam Alexandrinam condere, et libris, quoscunque et vndecunque adipiſci poterat, comparandis aut deſcribendis locupletare auentis, inuidiam et legem, qua ejusmodi papyrum exportare vetabat. Cuius penuriam, et inde natam caritatem, aiunt, permouiſſe aetatis illius homines, aliis ſagaciores, vt non ſolum vtramque pellium partem mundare, et ſcripturae capiendae idóneam reddere, ſed etiam pelles ſatis paratas in plagulas quadratas diſſecare, in harum auerſa fronte non minus, quam in aduerſa ſcribére, ſcriptarum et iuſto ordine collocatarum oram ſiniſtram filis conſuere inchoarent. In quo, ſi res vere, quo perhibent modo, accidit, librorum noſtrorum originem deprehendimus. Verum ſunt alii, qui membranae pariter

ac

ac quadratorum librorum inuentum alii aetati, aliis hominibus tribuere malint. Quam litem recte veròque conuenienter dirimere non licet per teſtimoniorum fide dignorum defectum: hinc in ea cognoſcenda vltra coniecturas, easdemque meras et inanes, reor pregredi poſſe neminem. Quare ad locum, ab ERNESTIO τῷ πάνυ copioſe tractatum, et ad criticen magis, quam ad τὸ *Antiquum* pertinentem, nihil amplius adiiciam, etſi de codicibus, quos *reſcriptos* appellare ſolent, horum cauſſa et aetate probabili, detrimento etiam litteris optimis per eos illato, varia non adeo vulgaria, quae dicere poſſim, habeam. Fieri poteſt, vt alio et loco, et tempore, a me exponantur.

EXCVRSVS X

AD PART. II. CAP. II

DE INSCRIPTIONIBVS *).

Excurſu antegreſſo monui, priſcos homines ad ſaxa et marmora deſcendiſſe, ſi qua monimenta rerum, ad poſteritatem pertinentium, in locis publicis collocanda erant ita, vt aeris, pluuiae, ventorum, tempeſtatum aliarum vis et impetus eis facile obeſſe poſſent. Neque tamen exiſtimandum eſt, eiusmodi ſaxa vel marmora, vt primum hoc conſilio vſurpari ſunt coepta, ingenioſe affabreque caeſa eſſe, et litteris inciſis, id, cuius memoriam propagare debebant, lectores docuiſſe. Sumebant potius principio communes et deformes, quos offendebant, lapides, et horum vel vnum, vel plures, erigebant, aut componebant ita, vt monimenti vim et naturam haberent (Gen. XXVIII. 18. ſſ; XXXI. 45; Ios. IIII. 8. 9. 20. ſſ; XXII. 10. 26. ſſ; XXIIII. 26. ſ.). Populi poſthac cultiores et inſtrumentis neceſſariis inſtructi, e ſaxis rudibus, cippos, columnas, pilas, pyramides, obeliſcos, aras, cet. caedere inchoarunt, ac locis ſatis conuenientibus, vt, vel ſine titulis inciſis, monimentorum loco eſſent, collocarunt. Inuenta tandem ſcri-

*) Hoc de loco varia ſatis exquiſita, et nequaquam vulgaria, ſiue tralaticia, expoſuit Juvenel de Carlencas in libro gallice ſcripto: Eſſais ſur l'hiſtoire des Belles Lettres, des Sciences, et des Arts. Tom. 2. p. 101. ſſ. quae cum iis, quae hic traduntur, recte et vtiliter comparare poteſt lector prudens, et plura diſcendi cupidus.

ſcribendi via et ratione, figuris vel litteris inciſis tum cauſſas, tum conſilium huiusmodi ſaxa collocandi, expoſuere. Quem morem tantum abeſt, vt ex Sethi inſtituto conſilioque deriuandum exiſtimem, vt potius ea, quae Ioſephus de duabus patriarchae, quem dixi, columnis memorauit (Antiq. Iud. l. I. c. 2. ſ. 3. p. 11. vol. I. opp. ed. Havercamp.), non niſi meris fabulis Iudaicis accenſenda contendam. Interim ille peruetuſtus eſt, ſi quidem auctoribus priſcis fides habenda. Nam Seſoſtris, rex Aegyptius, per regiones omnes, quarum populos ſubegerat, collocaſſe narratur (Herodot. l. II. ſect. 102. ſ. p. 150) ϛήλας, ſiue cippos, in eisque, qui manu ſtrenui, et libertatis amantes fortiter pugnaſſent, iuſta laude cohoneſtaſſe; qui timidi et imbelles fuiſſent, inciſis muliebribus genitalibus infamaſſe. Quin nonnullos huius generis cippos ſeſe vidiſſe teſtatur Herodotus (l. c. ſect. 106. p. 151): qui alio loco (l. VIII. ſect. 30. extr. p. 525) Xerxem, Graecis bellum illaturum, veniſſe memorat ad confinia Phrygum ac Lydorum, vbi cippus, a Croeſo defixus atque erectus litteris indicaſſet vtriusque populi fines. Quid? quod hic mos alios quoque populos fere barbaros haud fugit, auctore quidem Plinio, qui in Arabiae inſulis, Iſura, Rhinnea, et proxima, cuius nomen haud expreſſit, exſtare ait ſcriptas ſtelas (ϛήλας) lapideas, litteris incognitis (H. N. l. VI. c. 28. p. 337. vol. I. opp.): quod idem memorat de Aethiopiae inſulis, vltra Iſidis portus ſitis, iisque interioribus; in quarum altera itidem ſtelas lapideas litteris ignotis eſſe teſtatur (l. c. p. 342). Sed ignoti horum cipporum tituli nos minus tangunt, quam notiores eorum populorum, quorum res geſtas indagare et cognoſcere, noſtra magis intereſt. Itaque ad horum inſtituta progrediamur. Thucydides (Hiſt. l. V. ſect. 47. extr. p. 347) foedere inter plures Graeciae

populos inito, ſimul conſtitutum eſſe perhibet, vt foederum, et iurisiurandi, et ſocietatis pacta in lapideo cippo inſcriberent: Athenienſes quidem, in arce; Argiui, in foro, in Apollinis templo; Mantinei, in Iouis templo, in foro: quin aeneum quoque cippum, communi ſumtu factum, ſtatuerent Olympiae, quem ſeſe adhuc reperiſſe teſtatur Pauſanias (Eliac. I. ſ. l. V. c. 12. extr. p. 407). Similes ςήλας Athenis collocatas fuiſſe memoriae prodidit Aelianus (V. H. l. VI. c. 1.) πρὸς τῇ βασιλείῳ ςοᾷ, τὰ τῶν μισθώσεων ὑπομνήματα ἐχέσας, elocationum monimenta continentes. Sed quid pluribus opus eſt auctorum veterum teſtimoniis, cum non ſolum tot titulorum[i], ſiue inſcriptionum, συγτάγματα, ſed etiam lapides ipſi cum maxime ſuperſtites, quaſi loquantur, et legum, decretorum, foederum, aliorum, verba ipſa ſuppeditent, adeoque viris rerum antiquarum amantibus, nomine plus vno prodeſſe poſſint ac ſoleant? Immortalis auctor, librorum, quibus huiusmodi tituli continentur, indicem ſatis copioſum dedit (Cap. hui. §. 4. 5. 6); quem compluribus aliis, poſt priorem libelli editionem vulgatis, adaugere poſſim, ſi libris, quotquot ſciam, et ipſe habeam, ambitioſe recenſendis, gloriolam quandam aucupari velim. Quare, his omiſſis, ad alia progredi placet. Nimirum Aegyptii, poſtquam lapides ad rerum monimenta vſurpare coeperant, Baſalten et Graniten potiſſimum legerunt, et incredibili immenſoque prorſus labore et patientia lapides tam duros conſilio ſuo aptarunt. Ex eis caeſi ſunt obeliſci et columnae plures, qui Romae adhuc reperiuntur (v. Chriſt. l. c. p. 74). Animalium figurae et litterae, ſi quidem tales ſint, in earum ſingulis inciſae, vel ſcalptae ſunt. Vnde profecto mirum eſt, quod de alio labore Aegyptiaco, e marmore, alioue lapide candido, facto, et figuras hieroglyphicas,

phicas, easque caelatas ſiſtente, legere memini in commentatione Gallica *), quam Guattanius diuulgandam non male cenſuit (in Monumenti Antichi inediti, ovvero Notizie ſulle Antichità e belle Arti per il Febraro e Marzo dell' anno 1786, p. 9. ſſ.). De hieroglyphorum illorum ſignificatione nihil dico. Quamquam enim Caylus Illuſtriſſimus, et complures ipſius populares eruditi, in ea indaganda et exponenda plurimum operae et ſtudii poſuere, nec progreſſuum nihil hac in re feciſſe ſibi videntur: ego tamen in eaſum haereſi, quae viros illos ingenioſiſſimos credit nihildum effeciſſe, nosque aenigmata iſthaec hodie aeque parum, ac quondam, perſpicere. Et haud ſcio, an operae pretium facturus ſit, qui ſcripturam adeo occultam recte veroque conuenienter extricatam et illuſtratam euulget. Graeci et Romani quae lapidum genera principio legerint ad cippos, aras, baſes et monimenta alia, priusquam litteras in eis incidere coeperant, non conſtat, nec indagare attinet. Hoc enim vel explorato ſcire, neque ad rerum olim geſtarum, vel inſtitutarum, neque ad τȣ̃ *Antiqui* cognitionem conducit. Intellecto poſthac, res litteris perſcriptas, et in ſimilibus monimentis quaſi proditas, verius et certius, quam per vſitata monimenta litteris carentia, ad poſteritatem eſſe peruenturas: coeperunt ſi non vtrique, certe quidem Graeci, res commemorandas tabellis aeneis inſcalpere, hasque eiusmodi

O 3 cippo,

*) Memoire (de M. le Duc de Chaulnes) ſur la veritable entrée du Monument Egyptien, qui ſe trouve à quatre lieues du Caire, auprès de Saccara, et qui a été conſacré par la ſuperſtition à la ſepulture des Animaux adorés pendant leur vie: MONVMENT DONT TOVS LES AVTEVRS, QVI ONT VOYAGÉ EN EGYPTE, ONT PARLÉ, QVOIQV' AVCVN NE L'AIT CONNV.

cippo, arae, cet. affigere. Cuiusmodi exempla quaedam ſupra iam indicata ſunt; plura apud Pauſaniam reperiuntur. Id quod Etruſci imitati videntur eo, quod litteras ex aere fuſas, aliaue ratione paratas, in rebus, quas monimentorum loco volebant eſſe, infigerent, ac veluti clauos impingerent ita, vt reapſe titulum conficerent. Cuius rei documento eſſe poteſt auguſta illa in Vaticano ilex, e cuius titulo, aereis litteris Etruscis, arborem, iam ante Romam conditam, religione dignam fuiſſe, demonſtrat Plinius (H. N. l. XVI. c. 44. p. 40. vol. II. opp.). Hanc Etruſcam titulos exprimendi viam et rationem vel diu poſt ſequuti ſunt ii, quibus tam theatri Herculanenſis, quam templi a Nemauſienſibus in C. et L. Caeſarum, principum iuuentutis *), honorem aedificati, inſcriptiones parare, iuſtoque loco collocare, mandatum fuerat. Vtriusque litteras ex aere fuſas, et in aliqua aedificii fronte impactas, ferruminandoque firmatas fuiſſe non ignorat, qui commentarios ſuper vtroque ſcriptos perlegit. Prioris tituli, eiusdemque nec deſcripti ante, nec vna cum aedificii fronte, vt par erat, deſignati, litteras qui ſumma vi e muro effringi iuſſerit, illasque temere in fiſcinam proiectas, prorſus confu-

*) Eſt in Albani, Patris purpurati Eminentiſſimi, villa, rerum antiquitus factarum locupletiſſima, ſtatua, heroum more nuda, et tantum non ἰσόμετρος· quae, quoniam ſimillima eſt gemmae in Muſeo Florentino adſeruatae, et, Gorio iudice, C. Caeſarem, Agrippae et Iuliae filium primogenitum ſiſtenti, hac de cauſſa exiſtimatur huius ipſius C. Caeſaris, Iuuentutis principis, ſimulacrum eſſe. Eam pictura lineari expreſſam diuulgauit Guattanius in Notizie ſulle antichità e belle Arti di Roma, per il Febraro dell' anno 1786. Tab. II. p. XVI. Hac in coniectura ſi quid veri ineſt, ſimulacrum iſthoc prorſus ſingulare vocari oportet.

confuſas et perturbatas, ipſi Siculorum, et poſthac Hiſpanorum regi monſtrare, ac veluti rem egregie geſtam iactare potuerit, memorauit Winkelmannus (Sendſchreiben von den Herculaniſchen Entdeckungen, S. 19): poſteriorem titulum credibile eſt, mediis iam, quae vocantur, ſaeculis per homines barbaros, et litterarum rudes, non ſine violentia effractum eſſe, eiusque litteras aeneas ad vſus qualescunque alios adhibitas. Hinc per longum tempus non niſi foramina, quibus earum cuſpides impactae, et plumbo liquefacto infixae fuerant, in vna aedificii quadrati fronte conſpiciebantur, nec quisquam, num quid ex eis effici cogique poſſet, ne hariolando quidem, ſuſpicatus eſt. Tandem vero Seguierius, Franco-gallus non minus eruditus et celeber, quam ingenioſus et laboris patiens, incredibili adhibito ſtudio, et ſingulari animi ſagacitate, ex hisce foraminibus, per lineas diverſas iunctis, coniectura aſſequutus eſt, quae ſingulis impactae fuiſſent litterae, et quem titulum effeciſſent. Qua via et ratione in difficili hoc negotio ingenioſe exſequendo verſatus ſit, ipſe expoſuit libello ſingulari, lectu digniſſimo (Diſſertation ſur l'ancienne inſcription de la maiſon carrée de Nismes, par M. Seguier, 1776). Qui vir ingenioſus quum vel ſine litteris, ex meris ipſarum olim infixarum foraminibus, coniectura felici et perquam veriſimili, titulum vetuſtum effecerit: ecquis eſt, qui non peruideat, fieri potuiſſe, vt vnus alterue Neapolitanus eruditus, ſimulque ingenioſus et laboris patiens, ſi aeneas, quas dixi, litteras, temere et inconſiderate effractas proiectasque, ad foramina adhuc conſpicienda prudenter applicare, et huc, illuc, transferre voluiſſet, donec ipſarum cuſpides ſingulis foraminibus et ſpatiis aptae eſſent, ipſaeque ſimul ſenſum ſuppeditarent probabilem, vt, inquam, eiusmodi vir ingenioſus

priſcum tandem demum titulum, ratione veriſimillima efficeret, eoque Winkelmanni querelam ſatis vehementem aeque, ac iuſtam, redderet irritam? Sed haec ὡς ἐν παρόδω· et ad locum, vnde digreſſa eſt, mea reuertatur oratio. Nimirum Graeci, et horum imitatores, Romani, inchoarunt tandem in ipſis cippis, columnis, pilis, aris, cet. inſtitutorum, legum, foederum, rerum memorandarum verba incidere, atque hac via et ratione poſteris quaſi tradere. Quo conſilio non poterant non adhibere lapides candidos, ne diuerſi et diſcrepantes aliorum colores legentibus impedimento forent. Ac principio quidem, dum Romana aeque, ac Graecae ciuitates facultatum et diuitiarum inopia laborabant, haud dubie lapides domeſticos et facile adipiſcendos ſumſerunt: Graeci forſitan eum, quem ipſos λίθον πώρινον vocaſſe, ſupra diximus; Romani ſaxum id, quod hodie *Peperino* vocant, et ex quo ipſa columna roſtrata, ſiue Duiliana, confecta memoratur. Verum vtriusque populi diuitiis inſigniter auctis et quaſi adfluentibus, marmora candida et alabaſtriten legerunt, et in tabellas, ex eis ſectas politasque, res memorandas incidi curarunt. Quod demonſtrant tot tituli vetuſti, in huiusmodi lapidibus adhuc legendi, vt rerum ſimilium non poſſit non prorſus ignarus eſſe, qui, quod dixi, negare, vel addubitare audeat. Tandem manus artificum ingenioſorum, et pulcri venuſtique ſenſu tactorum, hos ipſos cippos, baſes, aras, cet. pedetentim legibus architectonicis conuenienter caedere, ſummo ſtudio elaborare, variisque rerum diuerſarum figuris quam elegantiſſime atque ingenioſiſſime exornare coeperunt. Id quod, qui Boiſſardi Antiquitates, Monimenta Matthaeiana, Muſeum Capitolinum, Muſeum Pio-Clementinum, libros huius generis alios, non niſi leuiter attigit et inſpexit, latere poteſt neminem. Verum

rum praeter huiusmodi cippos, baſes, aras, columnas, cet. venuſtate ſua oculos ſuauiter ferientes, titulisque inciſis commendabiles perutilesque, pararunt baſes alias, non minus eleganter affabreque factas, in quibus Auguſtorum, Auguſtarum, philoſophorum, oratorum, aliorum virorum principum protomas potiſſimum collocarent. Quae quoniam ſcripturam prae ſe ferunt nullam, non raro ex laſpide, alioue plurium colorum lapide, vt caeſae quondam ſunt, ita hodieque caedi aſſolent: quod teſtantur omnes, quibus contigit, vt Romae aliisque Italiae locis theſauros, in quibus eiusmodi deliciae adſeruantur, ſpectare recteque conſiderare poſſent. Quibus breuiter ſtrictimque expoſitis, non niſi hoc vnum arbitror adiiciendum, optabile mihi videri, vt Ioſephus Carcanius, Paſchalis Celeberr. filius perquam eruditus, quod animo meditatur et molitur, conſilium titulos, quotquot exſtant, omnes colligendi et diuulgandi, feliciori ſucceſſu, quam Muratorius, Donatus, alii, exſequatur; eoque facto, vir quispiam alius eruditus, improbique laboris patiens, Spanhemiano ſimile opus de vſu et praeſtantia titulorum veterum, adgredi, parique eruditione et ſtudio conficere ne grauetur. Huiusmodi liber recte, prudenterque deſcriptus et elaboratus quantum vtilitatis vniuerſae rei litterariae allaturus foret, dici vix poteſt.

EXCVRSVS XI

AD PART. II. CAP. III

DE

DIPLOMATIBVS.

Locus de Diplomatibus per ſe quidem longe vtiliſſimus eſt, et ad hiſtoriam recte et prudenter indagandam, addiſcendam, exponendam, maxime neceſſarius. Vnde vir quisque eruditus, qui aut tabulariis virorum principum, vel ciuitatum ſingularium praefectus eſt, aut alios hiſtoriam docere iuſſus, locum, de quo quaeritur, quam accuratiſſime atque ſtudioſiſſime exploret, neceſſe eſt, vt diplomata vera a falſis, genuina a ſuppoſiticiis, vetuſtiora a recentioribus, recte et vere diſcernere, verum cuique pretium ſtatuere, in cauſſis et litibus cognoſcendis atque dirimendis prudenter verſari, iuſtamque et ab omni partium ſtudio alienam ſententiam ex iis efficere et concludere poſſit. Huiusmodi cognitio, non niſi diuturno rerum vſu adipiſcenda, quam late pateat, et quantum momenti ad res cauſſasque ipſorum regum, principum, rerumpublicarum grauiſſimas habere ſoleat, norunt omnes, qui rerum vel noſtra aetate geſtarum non prorſus expertes ſunt et ignari. Itaque omni laude et commendatione digniſſimum eſt ſtudium eorum, qui in litterarum, quas vocant, vniuerſitatibus hanc diſciplinam recte, et vt par eſt, aut aliis quaſi inſtillando tradunt, aut ipſi diplomata conquirendo, comparando, et ſuper ſingulis meditando, cum commentariis promulgant. Namque hi, tali

via

via et ratione condocefacti, et ſatis exercitati, non ſolum in hiſtoria perſequenda rectius et prudentius verſabuntur, ſed etiam ciuitatibus, ſiqua controuerſia ſuper re ſimili naſcatur, officium atque vtilitatem longe maximam praeſtabunt. Quamuis autem diſciplinam diplomaticam plurimi, vt par eſt, faciam, et a litterarum optimarum ſtudioſis non labris primoribus guſtatam, ſed quaſi exhauſtam velim: tamen ſatis mirari nequeo, qui et CHRISTIVS, et ERNESTIVS, VV. CC. eam ad archaeologiam litterariam trahere, et in libellis, quisque ſuo, de ea non nihil ſcribere potuerit. Credo, viros incomparabiles aliquid ſequutos: eius in primis fructum latiſſime patentem, et non ſolum ad diplomata et hiſtoriam, ſed etiam ad Codd. MSCC. quodammodo pertinentem, ita vt horum aetatem et praeſtantiam coniectura ſatis probabili aſſequi poſſimus. Interim quum ea neque ad antiquitates Gr. et Rom. intelligendas, neque ad τȣ͂ *Antiqui* naturam et rationem videndam inſigniter proſit; copioſius de ea diſputare non placet, ſed libros tantum nonnullos indicare, quos, qui animum ad hanc diſciplinam applicare conſtituit, non ſine fructu eximio verſaturum eſſe, opinor. Vnus conducit ad illius rationem, naturam et leges peruidendas: nimirum, *Artis diplomaticae primae lineae. In vſum auditorum duxit Ier. Iac. Oberlinus.* Argentorati 1788. Quem Viri Celeberr. et eruditiſſimi libellum perexiguum quam maxime commendabilem reddit *Mantiſſa Obſeruationum Miſcellanearum*, et *Index auctorum* copioſiſſimus. Duo alii non parum vtilitatis adferre poſſunt ad veram diplomatum aetatem probabiliter diſcernendam et diiudicandam: nimirum *Aſtle's Eſſay on the Origin and Progreſs of Writing and Printing.* Londini 1784. forma 4. vna cum 33. tabb. aeneis; et *Io. Chryſoſtomi Trombellii* libellus, lingua Italica ſcriptus

ſcriptus et inſcriptus: *Arte di conoſcere l' età de' Codici latini ed italiani*, quem in primis commendarunt *l' Efemeridi letterarie di Roma, per l' anno* 1788 No. XXV. p. 199.

EXCVRSVS XII
AD PART. II. CAP. IIII
DE RE NVMARIA.

Quemadmodum mercaturae facilius, rectius et quaeſtuoſius faciendae ſtudium ſi non reapſe peperit ſcribendi inſtitutum, magnam certe quidem vim habuit ad id perficiendum, et cum hominibus, eius adhuc ignaris, et quibuscum negotia contrahenda erant, communicandum magisque propagandum: ita hoc idem credibile eſt, varias ob cauſſas, et maioris potiſſimum commoditatis gratia, pecuniae cudendae viam et rationem ſuaſiſſe; cuius inuenti non minus, quam omnium reliquarum artium primordia, nec ingenium et intelligentiam ſingularem, nec manum ſatis artificem et exercitatam, prae ſe ferre potuiſſe, nemo non intelligat, neceſſe eſt. Donec enim res aliqua peragebatur inter vnius loci et agri ciues, aut ciuitatum finitimarum incolas, non opus fuit emtione, venditione, quae proprie dicitur, ſed permutatione tantum rerum, quibus alter abundabat, alter indigebat. Quae haud dubie prima fuit via et ratio, negotium quodpiam contrahendi, et res aut ſuperfluas quaſi exportandi, aut ad victum cultumque neceſſarias ac deficientes alibi comparandi. Huiusmodi

rerum

rerum permutatarum exemplum apud Spartanos narrat Pauſanias (Lacon. ſ. l. III. c. 12. p. 235. ed. Kühn.), apud Germanos Tacitus (de Mor. Germ. c. 5.), de Indis, idem Pauſanias (l. c.) qui haec ſimul memoriae prodidit: οἱ δὲ ἐς τὴν Ἰνδικὴν ἐσπλέοντες, φορτίων φασὶν Ἑλληνικῶν τοὺς Ἰνδοὺς ἀγώγιμα ἄλλα ἀνταλλάσσεσθαι, νόμισμα δὲ οὐκ ἐπίστασθαι, καὶ ταῦτα χρυσοῦ τε ἀφθόνου καὶ χαλκοῦ παρόντος σφίσι. Quem ad locum pertinent, quae Otho Sperlingius (Diſſert. de nummis non cuſis tam veterum, quam recentiorum cap. 27. p. 174. it. c. 37. p. 258.) et Io. Georg. Wachterus (Archaeolog. nummariae, cap. I. et II. p. 3. 6.) de eiusmodi mercibus inuicem permutatis, diſputarunt. Vnde Spartae Βοώνητα vocabatur Polydori, regis mortui, domus, quae bobus, pretii loco datis, vendita fuerat: alibi ἁλώνητα dicebantur mancipia, quae ſale permutabantur apud Thraces. At enim vero huiusmodi rerum quaſi venalium permutatio difficilior fieri, ſimulac ſuperfluae alterutrius res, vel loco moueri, exportarique ex hoc loco in alterum non poterant, vt, aedes, agri, cet. vel exportatae, in itinere diuturno, ſiue terreſtre eſſet, ſiue maritimum, facile corrumpebantur, adeoque emtores non offendebant cupidos, ſed perquam difficiles ac moroſos, qui res ſuas ſibi ſeruare, quam venditoris vitioſas et deprauatas ſumere malebant. Simile mercaturae vtiliter fructuoſeque faciendae impedimentum vt de medio tolleretur, breui poſt diluuium Noachiticum coepere homines metalla tam nobiliora, vt, aurum, argentum, quam ignobiliora, vt, aes, ferrum, cet. in mercatura facienda adhibere, et cum huiusmodi metallis, conſtituto ſingulorum pondere, magnitudine, valore, res ſuas ſuperfluas, nec neceſſarias permutare, vel hac ratione vendere (v. Sperling. l. c. c. 2. p. 13. et Wach-

Wachter. ib. c. III. p. 18. ff.). Huius inſtituti auctores vnde metalla, nobiliora potiſſimum, initio acceperint, et cur ab antiquiſſimis iam temporibus pretium eminens eis tribuerint emtores non minus, quam venditores, non eſt, cur hoc tempore curioſius indagemus, indagatum exponamus. Id reapſe accidiſſe, teſtantur ſcriptores et ſacri, et profani (v. Herodot. l. IV. ſect. 196). Verum metalla iſthaec, principio quidem, fuere non niſi globuli, vel obeli, vel taleae, vel laminae lamellaeue, malleo percuſſae, attenuatae et in particulas maiores, minores, ſectae, nec ſignis, ſymbolis, vel impreſſis rerum qualiumcunque figuris ſignatae. Erant adeoque numi *ἄσημοι*, vel eiusmodi *νομίσματα*, quae in contrahendo quocunque negotio appendi oportebat. Id demonſtrat Sperlingius (l. c. p. 17.), qui Ariſtotelis, de numo, eiusque initiis loquentis, verba haec adfert: *ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ὁρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ*, i. e. primo quidem omnem numismatis valorem, eius magnitudine et pondere definitum eſſe. Quod tuetur etiam Wachterus (l. c. c. 3. p. 18. et in primis p. 26. ſ.). Interim ad credendum facile eſt, homines emendi cupidos, in eiusmodi globulis, obelis vel lamellis, nota qualicunque ſingulorum pondus et pretium ſignificaſſe, vt, vel antequam appenderentur, ipſi eorum valorem noſſent. Cuiusmodi notae, vel ſigna, vt ex libero cuiusque mercatoris ſeu foeneratoris arbitrio quaſi emanabant, publica vero ciuitatis vel magiſtratuum auctoritate carebant; ita pecuniam propriam veramque nullo modo efficere, nec numi, ſimili hominum priuatorum nota ſignati, iure quodam ſuo *ἐπίσημοι* vocari potuerunt. Atque in eiusmodi globulis lamelliſue, ſi qui ſupereſſent, veterrimae ſimplicitatis pecuniam, quam *penſilem* vulgo, ſed minus latine, vocant, cerneremus. Cuius inopiam

inopiam et interitum non eſt, quod vehementer deploremus: quoniam, ſi a metalli, nobis ſatis cogniti, natura diſcedas, nulla nec intelligentia, nec arte ſingulari et exquiſita, ſeſe probare poſſet. Eius rationem perquam rudem et ſimplicem videre licet in numis, apud Sinenſes, Abeſſinos et Iapanenſes hodieque vſurpari ſuetis: de quibus, quantum ſatis eſſe poteſt, diſputauit Sperlingius, quem ſaepe iam diximus (l. c. p. 267. ſſ.). Poſtremorum tamen numos, nuperrime diligentius et curatius deſcriptos, tabulisque aeneis inciſos, quaſi coram intueri ac conſiderare poſſumus in ſingulari commentario, ſuper eis ſcripto, quem debemus Carolo Petro Thunberg, Sueciae litteratae ornamento eximio, qui iſtum lingua vernacula expreſſum, Regiae Academiae Scientiarum Holmienſis ſociis celeberrimis A. 1779. recitauit: quem inclyta haec Virorum eruditiſſimorum ſocietas, propter inſignem rei, quam dicendo perſequitur, nouitatem vtilitatemque, eo ipſo anno, typis deſcribendum curauit, quemque, ex Suecico idiomate Germanice conuerſum, A. 1784. Stendaliae in lucem publicam exire iuſſit I. T. Pyl, M. D. Celeberr. atque Experientiſs. Quos verbis planis ac perſpicuis deſcripſit numos Iapanenſium Thunbergius V. Celeberr. eos octo tabulae aeneae, in quas ipſorum figurae ſunt inciſae, ob lectorum oculos ponunt ita, vt non ſolum eorum rationem et ſimplicitatem, ſed etiam omnis omnino veterrimae pecuniae naturam ex iis ſuſpicari poſſis. Figurarum enim informium lineae, in ipſis conſpiciundae, ſiue ſtilo acuto inſcalptae ſint, ſiue malleo cuſae, produnt ingenium tam ſterile, et manum adeo rudem, vt initia artis numariae, cuiuscunque demum hominis aut populi ſit, in his plane pervideas. Quemadmodum enim artificii omnino omnis primordia, et quaſi effecta, plane ſimplicia fuerunt, omnis-

omniſque elegantiae et venuſtatis expertia, quod tum horum reliquiae ſuperſtites, tum auctorum priſcorum teſtimonia ſatis comprobant: ita numariae quoque artis initia non poſſunt non prorſus rudia et inepta exſtitiſſe, ab omni elegantia et veneribus longe remotiſſima, adeoque penitus caruiſſe intelligentia et perfectione ea, quam in compluribus Graecorum numis obſeruamus et demiramur. Interim Iapanenſes huiusmodi numos, quamuis imperfectos et rudes, hodie non minus, quam antiquitus, in rebus vendendis, emendis, nominibus ſoluendis, vſurpare teſtatur Thunbergius Celeberr. Ea autem, quam dixi, quamque in numorum non ita pridem vulgatorum figuris ſpectamus, metallorum globulos, obelos, lamellas et taleas, qualicunque vel ponderis, vel valoris, vel denique puritatis nota ſignandi conſuetudo, a priuatis inchoata hominibus, haud dubie a pluribus pedetentim adoptata eſt: eademque apud alios diutius ſeruata et continuata, apud alios citius neglecta, et intermiſſa, opportunitatem ſuppeditaſſe videtur, metalli nobilioris particulas ſigno aliquo, auctoritate publica impreſſo notandi, eodemque ſingularum γνησιότητα, pondus, et verum valorem publice teſtificandi. Quo fieri coepto, ad pecuniam, quae proprie dicitur, tandem eſt peruentum. Huius cudendae et auctoritate publica quaſi muniendae, qui populus, vel rex, aliusue homo opibus et auctoritate pollens, princeps auctor et ſuaſor exſtiterit, nondum liquido conſtat: quamuis Graecorum ſcriptorum non pauci *Phidonem*, Argiuum, rem ſi non reapſe feciſſe, certe quidem ſuaſiſſe, perhibeant. Aeliano enim auctore, quem ERNESTI ὁ μακαρίτης nominauit, populus Aegineticus omnium primus initium fecit numorum feriendorum: nam, καὶ πρῶτοι, inquit, νόμισμα ἐκόψαντο, ſc. Αἰγινῆται, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκλήθη

νόμι-

νόμισμα Αἰγιναῖον. Et habebant profecto cauſſam longe grauiſſimam, cur id facerent. Ipſi enim, inſulae prorſus ſterilis infructuoſaeque cultores, vt nanciſcerentur, vnde viuerent, nauigationi et mercaturae non poterant non dare operam, et neceſſaria vitae tuendae praeſidia, ab aliis populis petenda, in patriam importare. Quae quum mercium aliarum, quas habebant nullas, permutatione adipiſci haud poſſent, ſed ſingula metallo nobiliori, argento potiſſimum, cuius venas longe ditiſſimas occultabat inſula, comparare deberent: dura ſane neceſſitas eos iam adducere potuit (v. Ariſtotel. de Rep. l. I. c. 6. cuius verba, latine verſa, dedit Wachter. l. c. p. 28. vna cum loco alio Paulli ICti, L. I. §. de contrah. empt.), vt argenteos globulos, obelos, lamellas, aliasque particulas minores, κέρματα vel κέμματα, ſigno quodam, auctoritate publica impreſſo, notarent, eoque illis publicam quaſi fidem conciliarent. Sed ſunt ſcriptores, quod iam dixi, complures Graeci, vetuſtiores aeque ac recentiores, qui *Phidonem Argiuum* ſcribant, numos omnium primos percuſſiſſe. Inuentum, de quo quaeritur, ei attribuit Marmor Arundelianum, ſeu Oxonienſe, quod alii Smyrnaeum, alii Parium vocant, cuius verſu 45. et ſequenti (p. m. 158.) memoratum exſtat

ΑΦΟΤΦ - - ΔΩΝΟΑΡΓΕΙΟΣΕΔΗΜΕΤΣ - - ΝΕ - - - - - :
ΕΣΚΕΤΑΣΕΚΑΙΝΟΜΙΣΜΑΑΡΓΤΡΟΤΝΕΝΑΙΓΙΝΗΙΕΠΟΙΗΣΕΝ
κ. τ. λ.

Quae verba, in commentario ſubiecto, partim ſuppleri, partim legi iubentur hoc modo: ἀφ᾽ οὗ Φείδων ὁ Αργεῖος ἐδημοσίευσεν ἐν Αργει, καὶ μέτρα καὶ ςάθμα ἐσκέυασε, καὶ νόμισμα ἀργυροῦν ἐν Αιγίνῃ ἐποίησεν, κ. τ. λ. Haec marmor, vetuſtate ſua venerandum: cui adſtipulatur Strabo (Geogr. l. VIII.

 p. 549:

p. 549. ed. Almeloveen) qui — — Φείδωνα τὸν Αργεῖον, ait, δέκατον μὲν — — δυνάμει δ' ὑπερβεβλημένον τὲς κατ' αὐτὸν — — καὶ μέγα ἔξευξε, τὰ Φειδώνεια καλέμενα, καὶ ςαθμὲς, καὶ νόμισμα κεχαραγμένον τό, τε ἄλλο, καὶ τὸ ἀργυρεῦν, κ. τ. λ. Idem confirmat quoque Ephori teſtimonium, quod Graecus, quem dixi, geographus ab interitu quaſi ſeruauit (Geogr. l. VIII. p. 577): Εφορος δὲ ἐν Αιγίνῃ ἄργυρον πρῶτον κοπῆναι φησὶν ὑπὸ Φείδωνος. Εμπορεῖον γὰρ γενέσθαι διὰ τὴν λυπρότητα τῆς χώρας, τῶν ἀνθρώπων θαλαττεργούντων ἐμπορικῶς. Neque aduerſatur Iul. Pollux, niſi quod plures huius inuenti auctores ſimul recenſet (Onomaſt. l. VIIII. cap. 6. ſegm. 83. p. 1062.) εἴτε Φείδων πρῶτος ὁ Αργεῖος ἔγραψε νόμισμα, εἴτε Δημοδίκη ἡ Κυμαία συνοικήσασα Μίδα τῷ Φρυγὶ, — — εἴτε Αθηναίοις Εριχθόνιος, καὶ Λύκος, εἴτε Λυδοὶ καθά φησι Ξενοφάνης, εἴτε Νάξιοι, κατὰ τὴν Αγλωσθένους δόξαν. Locum hunc transſcripſimus ita, vt Hemſterhuis ὁ πάνυ eum emendauit, cuius notae ſimul legendae ſunt. Quod Xenophanes Lydis attribuiſſe hoc loco dicitur, id Herodotum quoque, ſed valde dubitanter, feciſſe conſtat: qui (lib. I. ſect. 94. p. 48. ed. Weſſeling.) πρῶτοι δὲ ἀνθρώπων, inquit, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο. Tandem marmoris, quod dixi, Strabonis, aliorum ſcriptorum ſententiae, ſecundum Phidonem dictae, ſubſcribit etiam Euſtathius in Commentar. ad Iλ. B. cuius verba, a Scheffero ad Aeliani locum, a b. A. indicatum, iamdudum prolata transſcribere nolumus, hoc vno obſeruato, quod antiſtes Theſſalonicenſis, qui alio dixit loco: ἐκόπη — — ἀργύρειον πρῶτον ὑπὸ Φειδίου κ. τ. λ. alio ſcripſerit: ἐπειδὴ Φείδων, Αργείων βασιλεὺς — — πρῶτος ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα. Vocabulum Φειδίου in mendo

mendo cubare, neceſſe eſt: Phidias enim nuſpiam memoratur numos percuſſiſſe. Hoc idem Schefferus, eodem loco, contendit affirmari a Pindari ſcholiaſte antiquo: minus vere, ſi quidem ipſa, ad quae reſpicit, verba offendere mihi contigit: namque ad Olymp. od. XIII. p. m. 112. reperio haec: *φησὶ δὲ ταῦτα*, nimirum poeta, *ἐπειδὴ Φείδων τὶς Κορίνθιος ἀνὴρ εὗρε μέτρα καὶ σάθμια. καὶ ἄλλα πολλὰ λέγονται εὑρηκέναι οἱ Κορίνθιοι·* ac breui poſt, p. 113: memorato complurium inuentorum numero, ſubiungitur: *διατὶ δὲ ἵππεια αὐτὰ εἶπεν; ὅτι Φείδων ὁ πρῶτος κόψας Κορινθίοις τὸ μέτρον, Ἀργεῖος ἦν· τὸ δὲ Ἄργος, ἵππειον λέγουσιν οἱ ποιηταὶ, κ. τ. λ.* Quibus in verbis equidem nihil argumenti video, quod Phidonem pecuniae, auctoritate publica ſignatae, auctorem et ſuaſorem fuiſſe demonſtret. Sed haec vrgere, et ad viuum reſecare non placet: ſunt enim verba ſcriptoris recentioris, quem vel ipſum, vel operarium in eis deſcribendis, lapſum eſſe credibile eſt. Rei cardo, quod aiunt, in eo potiſſimum vertitur, quo pacto ſententia Aeliani, nonnihil diuerſa a narratione tum Strabonis, vel potius Ephori, tum auctoris *ἀνωνύμου*, cui marmoris ſcriptura debetur, inter ſeſe conciliari queat: ſiquidem ille Aeginetas ait primos fuiſſe, a quibus numi ſint cuſi; hi vero Phidonem perhibent, praeter inuenta et ſancita menſurae et ponderis genera, primum numum argenteum in Aegina percuſſiſſe. Phidon, ſi Aeginenſium rex fuiſſet, iure quodam ſuo, tam menſurarum et ponderum, quam pecuniae publice ſignandae leges in ipſorum ciuitate ferre ac perferre potuiſſet; eoque facto, recte et vere Aeginetae non minus omnium primi numos argenteos, Phidonis ſcilicet iuſſu, quam Phidon primus *νόμισμα ἀργυροῦν* in Aegina, per Aeginetas nimirum ſibi obtemperantes, feriiſſe diceretur. Verum quum

hic Argiuorum rex eſſet, eorum non item, qui fieri potuit, vt in ciuitate peregrina, libera, ſuoque imperio haud ſubiecta, de menſurae, ponderum et numorum ratione ac conditione leges ſanciret, eiusque ciuibus has obſeruandas quaſi obtruderet? Haec diſcrepantia, opinor, non inepte tolli, vel conciliari poteſt ab eo, qui inſulanos, de quibus quaeritur, meminit ſolum ſterile, lapidoſum, infructuoſumque habitaſſe, et commeatum, ad vitam tuendam neceſſarium, fere omnem, aliis in prouinciis conquirere, argento ſuo, telluris e venis effoſſo, coemere, et domum ſubuehere debuiſſe. Quem ſi non omnem, maximam tamen illius partem, ex oppidis et agris, ad Phidonis quidem regnum Argiuum pertinentibus, ſed ſibi quam proximis, petere conſuerant Aeginetae; Argiuorum rex, quem diximus, opibus praepotens, ideoque iuſto imperioſior, quem Herodotus (l. VI. ſect. 127. p. m. 427.) ſcribit ὑβρίσαι μέγιϛα δὴ Ἑλλήνων ἁπάντων, i. e. longe omnium Graecorum inſolentiſſimum fuiſſe, et Pauſanias (l. VI. cap. 22. p. m. 509.) τυράννων τῶν ἐν Ἕλλησι μάλιϛα ὑβρίσαντα, teſtatur: hic, inquam, rex, talis quum eſſet, animum facile inducere potuit, vt populo finitimo, ſuisque e prouinciis maxime neceſſaria victus cultusque praeſidia petere ſueto, de menſurae, ponderum et numorum ratione ac conditione quaſi leges quasdam praeſcriberet, easdemque in emtione, venditione, ac negotio qualicunque cum ciuibus ſuis contrahendo, migrare vetaret, ac, ſi refragari vellent, eos aditu et commercio cum ſuis prorſus excluderet. Cuiusmodi legi, ſiue aequa eſſet, ſiue iniqua, ſi Aeginenſes obtemperandum eſſe cernebant, metu, ne ab omni cum eius ciuibus commercio excluſi, annonaeque inopia preſſi, rebus ad victum quotidianum neceſſariis priuarentur; vel commeatum omnem, non

niſi

niſi maiore pretio, et maiore cum periculo, ex oppidis vel agris multo remotioribus petere, et in patriam deuehere deberent: facere non poterant, quin praeter introductas menſuras tales et talia pondera, quales et qualia rex ferox et impotens, ſatis pro imperio, conſtituerat, argenteos etiam globulos, obelos, et lamellas, vt iuſſi erant, nota quadam, fidem et auctoritatem publicam teſtificante, ſignarent. Quo facto, Aeginetae vere dici poterant, πρῶτοι νόμισμα κόψασθαι, i. e. numum publicae fidei et auctoritatis ſigno percuſſiſſe, ſi non iuſſu, certe quidem hortatu ſuaſuque Phidonis; Phidon autem ἐν Αἰγίνῃ ἄργυρον πρῶτος κοπεῖν, et νόμισμα κεχαράξαι τό, τε ἄλλο, καὶ τὸ ἀργυροῦν, quoniam Aeginetis, vt id facerent, opibus praepollens praeceperat. In quo etiam, niſi magnopere fallor, quaerenda eſt cauſſa, cur Graecorum reliquorum numos, menſuras et pondera multum ſuperaſſe dicuntur Aeginetarum numi, pondera et menſurae. Credibile enim eſt, eos rationem et normam, veluti legem ſibi praeſcriptam, migrare non auſos eſſe, Phidoni vt placerent, quos parabant numos, menſuras, pondera. Sed vtcunque haec aut reapſe ſint, aut exiſtimentur, mihi multis de cauſſis perinde eſt: in rebus enim tam vetuſtis, tanta antiquitatis caligine inuolutis, nulloque rerum, olim geſtarum, monimento plenius patefactis et poſteritati traditis, qui verum liquido explorare et demonſtrare poſſit, reor fore neminem. Quum interea Phidon, Argiuus ille rex, Lydiato quidem iudice (v. eius Commentar. in marm. Arundel. p. m. 41.) annos 920, et quod excurrit, ante Chriſtum natum vixerit, Wachterus autem (l. c. p. 33), Seldeni rationes et auctoritatem ſequutus, regem, quem ſaepe iam diximus, anno A. C. N. 895. numum argenteum in Aegina, inſula, percuſſiſſe ſcribat, trecentos fere annos ante, quam

 Alyattes,

Alyattes, Lydorum rex, ciuitatem adminiſtraret, cuius poſt mortem ipſius populares numos aureos et argenteos habuiſſe narrat Herodotus; et quum non niſi aliquamdiu poſt, Darius apud Perſas, numos Daricos, ex auro quidem puriſſimo, et eius praeſes Aegyptiacus, Aryandes, in Aegypto, argenteos ex argento itidem puriſſimo, rege tamen prorſus inſcio et inuito, percuſſiſſe memoretur (Herod. l. IV. ſect. 166. p. 355. conf. Boden progr. de Daricis): lector quisque, me vel non monente, videat, neceſſe eſt, numos in Aegina, Phidone ſiue iubente, ſiue ſuadente, ſigno quodam, tamquam fidei et auctoritatis publicae nota, primum ſignatos, pro pecunia omnium antiquiſſima habendos eſſe; qualecunque demum ſignum iſthoc fuerit, et quodcunque inſtrumentum ad id in globulo, ſeu lamella argentea imprimendum, ſtilumne acutum, quem Pollucis vocabulum, γράφειν, vti Strabonis, χαράττειν requirit, an cuneum, forcipem et malleum, inſtrumenta ad τὸ κόπτειν, quod Geographus Graecus itidem vſurpat, neceſſaria adhibuerint. Quisque pro ſe decernat quaeſtionem, difficilem quidem illam et ſpinoſam, ſed cuius ex ſolutione vel definitione, vtilitatis nihil ad reliquas litteras redundare poteſt. Hoc vnum reor me affirmare poſſe, primos illos numos aeque, ac reliqua artificioſe facta omnia, vel potius prima pericula, ſingularem nec intelligentiam ingeniique vim, nec manum ſatis exercitatam et artificem prae ſe ferre potuiſſe. Signum illud, ſi forte inſtrumento quodam acuto inſculptum erat, faciebat ſine dubio, vt numi tum cuſi Sinenſibus, vel Iapanenſibus ſimiles eſſent: ſin impreſſum cuneo et malleo, is primum excogitatus et paratus non poterat non valde rudis eſſe, notamque ſatis deformem (huiusmodi videmus in nullo non numo veterrimo) eamque in vna tantum numi fronte expri-

exprimere. Sed hac de quaeſtione ſatis diſputatum arbitror. — Scriptis iam, quae de Phidone ſupra leguntur, accepi nouam *Chronici Parii* editionem, hoc ipſo anno curatam a Carolo Franciſco Chriſtiano Wagnero, V. A. in qua (p. 10.) vocabulum illud mutilum, quod in exemplo meo eſt ΕΔΗΜΕΥΣ - - - legique ἐδημοσίευσεν, et verti iubetur, *regnum ſibi vindicauit atque adminiſtrauit* (v. nott. hiſtoricae ad hoc marmor p. m. 195.) vidi editum eſſe ἐδημ(εύθη, et latine verſum, *Phidon proſcriptus fuit*. Sequitur editor, quem dixi, eruditiſſimus recentiſſimam *Chandleri* lectionem. Sed hanc coniecturam credo priori vix anteferri poſſe. Primum enim neſcio, an τὸ δημεύεσθαι, quod de *bonis vel agris publicatis* vſurpatum inuenio, de *hominibus proſcriptis* itidem recte dicatur. Porro Argiui non Phidonem ſolum, ſed omnes Temeni poſteros regno depoſuerunt, et ſine dubio proſcriptos exulare iuſſerunt. Quod ſi verum eſt, cur horum non meminit Chronici auctor? Tandem editores antegreſſi in verſu, mutilum vocabulum continente, poſt N aliud E exſtare viderunt, quod poſtremus plane neglexit. Haec faciunt, vt poſteriorem priori anteponere dubitem lectionem. Sed rem hoc loco ad viuum reſecare vetant cauſſae complures.

EXCVRSVS XIII
AD PARTIS II. CAP. IIII
DE RE NVMARIA.

Exeunte ſuperiori ſaeculo, et ineunte hoc, quod itidem magis magisque inclinat, viri exſtitere doctiſſimi, reique numariae ſcientia excellentiſſimi, qui, praeterquam quod Phidonem, Argiuum, tuebantur primos in Aegina numos argenteos cuſiſſe, contenderent etiam, eorum vnum hodieque ſuperare, et in gaza numaria Berolinenſi adſeruari. Huic qui tum praeerat, Laurentius Begerus, vir ſummus, eum in Theſauro Brandenburgico (Tom. I. p. 279.) promulgauit, aeri inciſum, ſed orbe multum maiori, quam reuera eſſe dicunt alii, quibus eius ſpectandi et contemplandi opportunitas haud defuit. In commentario, eius cauſſa ſcripto, multis verbis vincere adgreſſus eſt vir inclytus, numum hunc reapſe e Phidonis officina prodiiſſe, adeoque certum et eximium theſauri, quem diximus, κειμήλιον eſſe. Quam ſententiam quoniam Otho Sperlingius, (l. c. p. 11. et alibi) et illuſtris Spanhemius, rei numariae ſcientia in primis excellens (De praeſt. et vſu Num. Antt. T. I. p. 20.) impugnabant: Begeri nepos et ſucceſſor, Io. Carolus Schottus, ſuo ne deeſſe videretur officio, aduerſarios non ſpernendos refellere, et pro ſententia Begeriana, tamquam pro aris et focis, pugnare voluit (Miſcell. Berolinenſ. T. I. p. 33. 59). Neque Wachterus (l. c. p. 38. ſ.) ab huius partibus ſtare dubitauit. Eodem fere tempore alii numum aliquem Amyntae, Macedonum regis (Spanhem. l. c. p. 17. et alibi); Harduinus tandem, in Cyrenaicis numum eum, qui

ΔΑΜΩ-

ΔΑΜΩΝΑΚΤΟΣ nomen in fronte gerit, omnium, quotquot hodie ſuperſunt, veterrimum eſſe contendit (Memoir. de Trevoux, Aout, 1727. p. 1444. conf. Bimard Remarques ſur la ſcience de Medailles du P. Jobert, T. I. p. 26. ſſ. qui hac de contentione plura tradit). Qui viri eruditi, ac de re numaria optime promeriti, rectius profecto et conſideratius in hac quaeſtione examinanda et dirimenda verſati eſſent, ſi non ſola nomina, in numis, quos dixi, caelata ſpectaſſent, ſententiaeque ſuae argumentum primum ac princeps inde ſumſiſſent, ſed, quod par erat, reliquarum quoque rerum, quae ad numi cuiuſpiam *αὐθεντίαν*, veramque aetatem deſignandam neceſſariae ſunt, rationem habuiſſent. At enim vero iſti, Phidonis, Amyntae, Demonactis nomine, in altera numi fronte expreſſo, temere abrepti, ſusque deque habuerunt eas quaſi leges; et certis enuntiatis, ſeu axiomatis numariis (ſic fari liceat) prorſus poſthabitis, temere et inconſiderate ſententiam ſuam dixerunt, et argumentis non niſi leuibus, ſummum, chronologicis, confirmare annisi ſunt. Qua in quaeſtione exigenda et decernenda, praeterquam alia, hoc ipſos fugit, virorum olim celebrium, et de ciuitatibus optime meritorum nomina, vna cum cuiusque facie, ſiue vera, ſiue imaginaria, frequenter expreſſa eſſe in numis, quarto, quinto, et quod excurrit, ſaeculo poſt eorum obitum percuſſis: id quod ignorare non poteſt, qui Romanorum numos, quos Conſulares vocant, examinauit. Atqui hoc idem in eis, quos paullo ante dixi, numis, et nominibus, quae in illis leguntur, accidiſſe, per ſe iam credibile eſt. Accedunt cauſſae aliae, eaedemque grauiores, quibus eorum nullum pro antiquiſſimo habere vetamur. Nimirum vultus, ſi quis in vno cernitur, litterarum et has ſcribendi, ac reliquarum in eis expreſſarum

rerum ratio et forma, plus ingenii manumque exercitatiorem produnt, quam ſignificare poterant, qui prima numos feriendi pericula facere adgrediebantur. Quod de Phidoniano in primis dicendum videtur. Quae quum ita ſint, tota illa ſuper numi cuiuspiam antiquitate concertatio fuit inconſiderata et temeraria: virique, quos dixi, eruditi non niſi andabatarum more pugnarunt. Exſtitere poſt eos duumuiri alii, multo prudentiores ac ſollertiores, qui viam tutiorem certioremque hac in quaeſtione verſandi viderent, monſtrarent, ac commendarent hominibus, priſcae rei numariae ſtudioſis. Quorum alter eſt Vir Celeberr. Bartholomaeus, Abbas Franco-gallus, et bibliothecae regiae praefectus, eruditiſſimus et elegantiſſimus auctor libri anno ſuperiore promulgati, quem Nouum Anacharſis Secundi, ſeu iunioris, iter per Graeciam factum inſcripſit, ac quo rerum Graecarum ſtatum faciemque ingenioſe non minus, quam graphice, et ornatiſſimo dicendi genere perſequutus eſt. Hic ante complures iam annos, Commentarium ingenioſe eruditeque ſcriptum in Pariſina Inſcriptionum Artiumque ingenioſarum, quas vulgo *Bellas* appellant *litteras*, Academia recitauit, quem, propter exquiſitam eruditionem in eo demonſtratam, et certiſſimos fructus, inde ad rem numariam redundantes, nomine Palaeographiae numariae inſcriptum, vna cum aliis Societatis illius litterariae commentariis diuulgari iusſerunt viri, huic negotio curando praefecti (Memoires de l'Acad. des Inſcr. et de Belles-Lettres, Tom. XXIIII). Alter eſt Ludouicus Dutens, V. Celeberr. et tam philoſophiae aliarumque litterarum, ad philoſophiam et humanitatem politiorem pertinentium, quam priſcae rei numariae peritiſſimus, qui telam ab illo inchoatam, quaſi pertexuit ſcripto et promulgato libro, *Explication de quelques médailles Grècques*,

Grecques et Phéniciennes, avec une Paléographie numiſmatique, cuius editio altera Londini 1786 in lucem exiit. Quorum duumvirorum prior quum in Palaeographiae numariae ſpecimine, quod ante dixi, non niſi fabricandi rationem, i. e. numi cuiusque manum artificem, in vtraque fronte apparentem, eius intelligentiam vel ruditatem, elegantiam vel ſimplicitatem, pulcri venuſtique ſtudium vel negligentiam, ſpectare et recte contemplari iuſſerit vnumquemque numi ſibi traditi, vel obuenientis, iudicem cautum et prudentem, neglecta vel poſthabita tituli in eo exſtantis ratione, et litterarum, quibus eſt ſcriptus, figura, ſimplicitate, collocatione; poſterior vidit, ſimili in quaeſtione et quaſi iudicio, litterarum etiam rationem habendam eſſe, ideoque recte et prudenter contendit, probe ſimul examinandum, earumne figura rudior ſit et ſimplicior, an elegantior? infantiamne ſcribendi ſapiat, an virilem et perfectam aetatem? a dextrane ſiniſtrorſum collocatae ſint, an βȣςροφηδὸν, vel, more noſtro, a ſiniſtris dextram verſus procedant litterae? (v. Dutens l. c. p. 158. ſ.). Ac ſimile quidem conſilium ante iam dederat Winkelmannus noſter (Hiſt. Art. p. 213. 215), quod hunc ſcriptorem latuiſſe videtur. Sed vtcunque hoc ſit, ex eo certe, quod de duplici hac veluti lege breuiter ſtrictimque dixi, ſatis et plane apparet, in ea Lydium quaſi lapidem numi cuiusque recte ac vere exigendi ſuppeditatum eſſe; et qui decretum, quod vterque ſciuit, ingenioſe cauteque ſequatur, nec reliqua numorum γνησιότητα dignoſcendi praeſidia ignoret, vel temere et inconſiderate deſpiciat, eum numi cuiusque ſibi oblati veram rationem et antiquitatem coniectura certe probabili aſſequuturum. Iam ſi numos, de quibus quaeſitum eſſe ſupra dixi, cum duplici hoc, quod expoſui, decreto, eodemque veriſſimo, et rei naturae conue-

conuenientiſſimo comparare, et ad id, veluti regulam aliquam, exigere volueris; nullum eorum, ſimulac conſpexeris, omnium antiquiſſimum eſſe poſſe, affirmatum ibis. Rerum in duplici cuiusque fronte effictarum forma elegantior, atque litterarum, qui titulos efficiunt, ratio, venuſtas et collocatio te adducent, vt ſecus ſtatuere nequeas. Hinc in duumvirûm, quos dixi, ſententiam iam abierunt nonnulli viri eruditi, rei numariae ſcientia Celeberrimi, vt, Generoſiſſimus de Schachmann, Eckhelius, Neumannus, alii, qui numos antiquos ex aliquo tempore promulgarunt, nec temere in Harduini, Begeri, Wachteri, aliusue magiſtri verba iurarunt. Vnde et ego, data hac opportunitate, binas illas leges et regulas paene aureas, cuiuis viro, et tironi potiſſimum, priſcae rei numariae amanti et ſtudioſo, quantum poſſum et par eſt, commendo et inculco. Quid? quod qualicunque mea ſententia optabile eſt, vt homo quidam eruditus, linguae Franco-gallicae bene gnarus, vtrumque librum, rariorem quidem illum, ſed ad numos antiquos recte et vere diiudicandos perutilem, quin maxime neceſſarium, latine vertere, verſum cum viris eruditis communicare velit, vt multo plures eum diurna nocturnaque manu verſare, et, quantum fieri poteſt, vtilitatis ex eo capere poſſint.

EX-

EXCVRSVS XIV

AD IDEM CAPVT

D E N V M I S.

Antiquorum numorum praeſtantiam et vtilitatem inſignem, eandemque latiſſime patentem, nemo, reor, in dubium reuocabit, qui aureum Ezech. Spanhemii opus perlegit. Quod qui recte, et iuſta, qua decet, animi contentione fecit, is intellexerit, oportet, commoda et plurima, et maxima, inde ad hiſtoriam et chronologiam, ad grammaticam et criticen, geographiam, ritus ſolennes, antiquitates, quin artes alias, redundare. Cui vero haud contingit, vt, quod dixi, opus carius aeque, ac rarius, manu diurna nocturnaque verſare queat; is profecto, quam verum ſit, quod affirmo, perſpicere poteſt ex operis huius eximii quaſi compendio, quod Pl. Rev. P. *Froelichius* tironum in vſum confecit, et ſub nomine ficticio *Debiel* vulgauit: plenius ac luculentius ex eiusdem viri, rei numariae antiquae peritiſſimi, libro, quem Notitia elementaris numismatum antiquorum illorum, quae vrbium liberarum, Regum ac Principum, cet. appellantur, inſcriptum, Vindobonae 1758. cum tabb. aeneis publici iuris fecit. Quare de tot tantisque numorum antiquorum emolumentis copioſius disputare, prorſus ſuperuacaneum eſſe opinor. Eſt, quod ERNESTIVS immortalis vidit, et *ὡς ἐν παρόδῳ* monuit (§. 15. p. 53.) eorum vſus alius: qui nimirum pertinet ad iudicium artis et elegantiae in figuris perſonarum ac rerum, ad artem pictoriam, praeſertim linearem, et architecturam, propter artifi-

artificium exquiſitum, quod in figuris, et qua picturam linearem, et qua elaborationem, temporibus bonis, h. e. ſeculo vrbis (Romae) VII. VIII. et VIIII. vel a temporibus Philippi atque Alexandri M. Macedonum, vsque ad vtriusque Antonini, Imperat. R. aetatem, cernitur: ipſe tamen plane nihil de hoc diſſeruit, ratus, eum non negligendum quidem eſſe, ſed minus late patere. Hoc quodammodo verum eſſe, equidem infitiari nec volo, nec poſſum etiam. At enim vero quum numi priſci non minus, quam alia vetuſtatis monimenta, ad τȢ *Antiqui* claſſem pertineant, et vſus ille, quem ὁ πάνυ E. non niſi per transennam adſpexit, aliosque adſpicere iuſſit, ad probabile artis et elegantiae iudicium, multum momenti habeat: de hoc quoque paucis disputare, nec niſi extremas illius quaſi lineas ducere placet; quoniam iuſtam loci huius deſcriptionem atque explicationem conficere, hocque libello promulgare, vetant anguſtiores excurſus limites, aliaeque rationes complures. Eius genera iamdudum expoſuit, idque ſummatim, immortalis IOSEPH. ADDISONVS, Britannus longe celeberrimus (Dialogues upon the Uſefulneſs of ancient Medals, p. 9 — 142. vol. III. opp. Londini 1746. vulgatt.): et huius e dialogis, docte non minus, quam ingenioſe ſcriptis, hic, illic, mutuabor, quae ad rem pertinere exiſtimo: addam vero et alia, quae, multiplici rerum vſu condocefactus, credo, ſententiam qualemcunque meam illuſtrare poſſe, et confirmare. Cernimus in numis antiquis, eisdemque non male detritis, nec rubigine fere conſumtis, Deorum figuras eleganter et affabre delineatas caelatasque; neque ſolum illorum, quorum ſtatuae cum maxime ſuperant, et quibus ſunt ſimillimae, ſed eorum etiam, quorum mentionem non niſi in veterum auctorum libris reperimus. Cernimus in eisdem vultum,

quin

quin totam faciem virorum, rebus antiquitus geſtis celeberrimorum: tum perſonas, allegoricae quae vulgo, ſeu imaginariae vocantur, definitasque earum notas, actiones, geſtus, inſtrumenta: porro vrbium et oppidorum ſymbola, quae dicuntur, ſeu ſigna et indicia, quibus tam oppida, quam numi, ab aliis et aliorum numis; facile certoque dignoſci ſolebant: tandem aedificiorum variorum, hodie prorſus aut collapſorum, aut vi dirutorum, ſtructuram et rationem ſingularem, quorum formam in ſolis huiuscemodi monimentis ſpectare poſſumus. Haec omnia recte, et, vt par eſt, artis ad leges examinata et exacta, non poſſunt non ingenii et oculorum ſenſum aciemque ita conformare, vt in homine prudenti, nec cupiditate obcaecato, probabilis elegantiae ſenſus et intelligentia gignatur. Quae vt in artificibus ſunt maxime neceſſaria, ita in homine quouis ingenuo, multoque magis in viro erudito, probanda et commendanda: vtpote quae facient, vt de rebus affabre ingenioſeque elaboratis, ſententiam non ineptam et deridendam, vt Megabyzus (Aelian. V. H. l. II. c. 2.) aut ipſe ille Alexander M. (id. l. c. c. 3. Plin. H. N. l. XXXV. c. 10. p. 696. vol. 2. opp.) de pictis quibusdam tabulis, ſed iuſtam prudentemque pronuntiare poſſit. Iam vt viris eruditis vel maxime videndum eſt, ne ipſis hoc idem, quod duumuiris, quos dixi, eueniat; ita eos ſingulos omnem impendere decet operam, vt ex antiquis numis non minus, quam e fontibus aliis, hanc prudentiam atque intelligentiam hauriant, itaque auctoritatem ſuam ſtabiliant, ſtabilitam confirment. Quibus praemiſſis, in ipſam rei arcem inuadamus.

Statuarum priſcarum, quae quidem hodieque ſuperſunt, quattuor praeſtantiſſimae atque elegantiſſimae cenſen-

cenſentur *Herculis Farneſiani*, *Veneris Mediceae*, *Apollinis Vaticani*, et *M. Aurelii*, equo inſidentis: quas affabre delineatas formatasque antiquis in numis ſpectari ſcribit ADDISONVS ingenioſiſſimus (l. c. p. m. 25). Cui tantum abeſt, vt aduerſari velim, vt potius multis de cauſſis adſtipulandum exiſtimem, propterea quod celebratas aliorum Deorum Dearumque ſtatuas in eis itidem delineatas reperimus. Pervetuſtam *Dianae Epheſiae* ſtatuam, qualis Muſei Pio-Clementini Vol. I. tab. 32. cernitur, prae ſe ferunt numi *Epheſiorum*, aliorumque oppidorum, quorum ciues ipſam cultu tantum non inſano (Act. Ap. cap. XVIIII. 27.) proſequebantur: videſis Numiſmata aenea moduli maximi e muſeo Piſano, (tab. X. 3; XXIII. 2; LX. 2.) it. MorellI Specimen vniuerſae rei numariae antiquae, (tab. II. 1. 2; XVI. 6; XXI. 8.); Les Céſars de l'Empereur Julien traduits du Grec par feu Mr. de Spanheim, (p. 82). Plures Deae huius in numis expreſſae figuras memorare non eſt neceſſe. Eximiam *Mercurii* ſtatuam cernimus Muſei Pio-Clement. vol. I. tab. 6; eandem, huic admodum ſimilem vides in Numiſmatt. Piſan. (tab. XXI. 2.) it. in Valentis (Vaillant) Numis Imperatorum, cet. a populis Graece loquentibus, percuſſis (p. 193. 203. et Append. tab. *h.* 2. et *k.* 2). *Apollinis citharoedi* ſtatuam venuſtam ſiſtit Muſei Pio-Clement. vol. I. tab. 16: cuius effigiem fere ſimilem ſubminiſtrant numi, quales protulit Spanhemius, (Les Céſars de l'Emp. Julien, p. 54. et in append. p. 121.) it. Valens (Num. Imperatorum, cet. in Coloniis, municipiis, cet. iure Latino donatis, percuſſis, Part. alt. p. 157. et 192.) qui tamen Deum veſte muliebri indutum eſſe, temere iudicauit. Simili veſte indutum ac delineatum ſeſe voluit ridiculus ille Apollinis imitator, Nero, (v. Muſellii Numiſm. antt. Imperatorum, tab. XXV. 1. et Spanhem.

Spanhem. l. c. p. 53). Nec minus eximia *Veneris Gnidiae* ſtatua, qualem oſtendit Muſei Pio-Clement. T. I. tab. XI. cernitur in *Gnidiorum* numo, quem protulit Haym (Teſoro Britannico, Part. II. tab. XVI. 3. vel in verſione lat. tab. XLI. 2); ac nuperrime etiam Bartholomaeus (Recueil de cartes geographiques, plans, vues, et medailles — — relatifs au Voyage du jeune Anacharſis, tab. 27. n. 3.), qui ſimul animadvertit, ſimilem Deae figuram et ſtatum apparere in aliqua Ducis Aurelianenſis gemma iam delineata et explicata (Deſcription Tom. I. pl. XXXI. pag. 135). Verum praeter Deorum ſigna, in ſtatuis adhuc ſuperſtitibus viſenda, offendimus in numis etiam ſimulacra, quorum ſtatuae prorſus deſiderantur. Huc pertinet *Iupiter Labradenus*, ſeu *militaris:* quem cuſum voluerunt Myſalenſes in numo aereo, prolato in reliquis Numismatt. muſei Pis. (tab. XLV. 1.), cuius rationem vt recte intelligas, adeas, neceſſe eſt, Alb. Mazzoleni Commentar. p. 128. Dei eiusdem faciem, nonnihil diuerſam, ſubminiſtrauit e numo Neronis Haym (l. c. Part. II. tab. III. 11; et huius verſ. lat. tab. XXVIII. 5). Praeterea priſcis in ſcriptoribus memoratum legimus *Iouem* φιλαλήθη, item *Acraeum*. Neutrius ſtatua, quam quidem ſciam, hodie exſtat: vtriusque tamen ſimulacrum, quale diuino mactatum eſt honore a populis antiquis, verae religionis expertibus, in numis conſpicari licet. Priorem *Laodiceenſes* venerati, in numis caelatum voluerunt (v. Numismata maximi moduli de Camps, p. 17. n. 2. et p. 55. n. 2. it. Spanhem. les Céſars de Iul. p. 135): poſteriorem, Ακραῖον dictum, *Smyrnaeenſes,* in ipſorum numis conſpicandum (v. Numism. de Camps p. 17. n. 3). Diſcrepans vtrumque ſculpendi ratio non tam ex auctorum deſcriptionibus, quam potius e numis aut ipſis, aut intelligenter delineatis, et prudentibus horum inter-

pretibus peti poteſt et addiſci. Similis ratio eſt *Iunonis Samiae*, non paucis ſcriptoribus antiquis memoratae: cuius faciem itidem non niſi in numis conſpicaris: vt, in Numiſm. Mus. Piſani (tab. XXIII. 2; XXXIX. 3; XXXXVII. 3; LIV. 4; LXI. 3.), de Camps (p. 83. n. 1; 97. n. 3.), de Wilde (tab. XXIII. 136.), Seguini (p. 171.) et Valentis Imperatt. cet. Graec. (append. tab. *k.* 2.), qui editor poſtremus, quae Dea haec ſit, p. 206. non indicauit, aliis locis *Iunonem pronubam* appellare ſolet. Nuperrime inſignem e gaza regia numum, in quo eadem Dea a Samiis expreſſa eſt, produxit etiam Bartholomaeus eodem loco (tab. 27. n. 4), qui praeterea plura, nec tralaticia, de Deae ſimulacro et templo expoſuit (Voyage du jeune Anacharſis Chap. LXXIV. Tom. VI. p. 286. ſſ. ed. octopert.). Quod idem de *Luno*, Deo, dicendum. Huius ſimulacrum, quod quidem meminerim, hodie exſtat nullum. Sed qua ratione eum fingere ſuerint artifices, complures nos edocent numi. Eorum vnum reperimus in Seguini Selectis Numiſmatt. antt. p. m. 94. plures protulit Valens in Num. Imperatorum, cet. Lat. (Part. I. p. 166; II. 26. 30. alibi), qualem etiam edidit Haym (Tes. Brit. P. II. p. 145. et vers. lat. P. II. t. 21. n. 3). Qui Ducis Aurelianenſis gemmariam, ita dicere ſi licet, gazam deſcripſerunt duumuiri longe celeberrimi atque eruditiſſimi, data ſibi per Sardam, in qua artifex *Luni* caput crinitum, tectumque Phrygia, quae vulgo appellatur, mitra, eademque ſtellis veluti conſperſa, eleganter ſcalpſit (vol. I. p. 81), data ſibi, inquam, occaſione peropportuna, diſſeruere de Deo hoc ficticio, et *Lunam* pro femina et mare ſimul habitam eſſe infitiati ſunt: ſed Valens, Euſebii, et Diodori Siculi teſtimoniis permotus, Aegyptios reuera credidiſſe contendit, Lunam marem et feminam, ſimul eſſe: quin locum Strabonis (Geograph.

graph. l. XII. p. 835. et 864. ed. Almeloveen), item Macrobii (Saturnal. l. III. c. 8.) affert, ex quo hoc idem effici cogique poteſt. Diis, quos dixi, complures alios poſſem adiungere, et meam confirmare opinionem: ſed metu, ne iuſto longior forem, nihil amplius hoc de loco dicam, praeterquam quod in numis non raro ſpectantur Deorum ſimulacra, vel capita, qualia omnium primi et vetuſtiſſimi artifices ſculpſerant, ideoque plebeculae ſuperſtitioſae veneratione cultuque in primis digna viſa ſunt. Vnde eorum facies, quamuis admodum rudes, ac tantum non deformes, in numis quoque ſuis delineatas et caelatas voluerunt: vt, *Epheſii*, qui Dianae ſuae ſignum coelo delapſum, ſeu διοπετὲς (Act. Ap. XIX, 35.) eſſe credebant; *Samii*, qui Iunonis ſuae ſimulacrum ab Argonautis eo delatum (Pauſan. Achaic. ſ. l. VII. c. 4. p. m. 530. conf. Mazzoleni commentar. ad Numism. Piſ. p. 153.) vel potius *Smilidis* Aeginetae, Daedalo qui aequalis fuit, manu fabricatum exiſtimabant, (v. Valentis nott. ad Num. de Camps, p. 83. it. Athenagoras, Apolog. pro Chriſtianis, p. 134. ſſ. ed. Rechenberg.); *Siculi*, qui in numis non paucis *Proſerpinae*, vel *Dianae* caput, more antiquiſſimo formatum, delineari caelarique iuſſerunt. Taceo rudem *Aſtartes*, *Veneris Paphiae*, cet. formam, non niſi in numis conſpiciundam: qui certis auctorum priſcorum locis multo plus lucis affundunt, quam virorum κριτικοτάτων commentarii copioſiſſimi: vt, verba Taciti, *Veneris Paphiae* figuram ſic deſcribentis (Hiſt. l. II. c. 3. extr.): *Simulacrum Deae non effigie humana, continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metae modo, exſurgens*, multis, credo, obſcuriora erunt; ſed qui, ſi non numos ipſos, certe quidem libros tractat, in quibus eius picturae lineares exſtant, vt, Valentis Numism. Imperatt. cet.

 lat.

lat. (Part. I. p. 93. alibi) item Andr. Morellii Specimen rei num. ant. (tab. XVI. n. 7.) eum ſcriptoris Latini mentem vel ſine commentario peruidere oportet.

Porro complurium virorum antiquitus celeberrimorum faciem in numis conſiderare, et tantum non venerari licet: id quod non parum oblectamenti adferre ſatis conſtat. Non dico iam regum, imperatorum et horum coniugum, liberorumque, cet. ſed eorum vultum, qui philoſophia colenda, legibus ſcriptis, aliarum artium optimarum ſtudio, de humano genere quam optime promeriti ſunt. Cernimus itaque in numis Samiorum *Pythagoram* (Morell. l. c. tab. XII. 7. it. de Wilde l. c. tab. XXIII. 139), Pompeiopolitanorum *Chryſippum*, Stoicorum principem, (Morell. l. c. t. XXV. 2.) Mytilenaeorum *Lesbonactem*, philoſophum (Cary Diſſertations ſur la fondation de la ville de Marſeille, cet. p. 131. ſſ.) in aliis, *Archytam*, Tarentinum (Haym Teſ. Brit. P. I. p. 137.) *Antiſthenem*, Cynicorum parentem (Haym l. c. p. 128), *Theſpidem*, comoediae auctorem (ib. p. 197.), *Lycurgum*, Spartanorum legislatorem (ib. p. 125.) alios: quorum adſpectus viro cuique ingenuo, artium et honeſtatis amanti, non poteſt non gratus ac iucundus, quin veluti ſtimulus eſſe, vt eos pro meritis veneretur, et, quantum licet, imitetur.

Tum offendimus in numis *allegoricas*, quae vocantur, *perſonas*, non minus affabre ſcienterque delineatas, quam ingenioſiſſime cogitatas. Harum et indicem ſatis copioſum, et explicationem doctiſſimam, e poetarum verbis petitam, ſuppeditauit Britannus, quem ſupra dixi, immortalis ADDISONVS (l. c. p. 37. ſſ. et 170 ſſ.): His addere poſſem alias, non ſolum earumdem formas, aliis in numis delineatas; ſed

ſed etiam quaſi perſonas, ab auctore Britanno praetermiſſas, vt, *Patientiam*, in numo Hadriani (v. Seguini Num. Sel. p. 141. et Morell. Spec. tab. VIII. 8), *Monetam*, *Vbertatem*, *Nemeſin* vel *Nemeſes*, *Conſtantiam*, *Hilaritatem*, *Prouidentiam*, cet. ſi conſilii mei ratio id permitteret.

Tandem de regionum, prouinciarum, ciuitatum, vrbium, inſtitutorum ac caerimoniarum ſymbolis, aut inſtrumentis, in numis populorum antiquorum conſpiciendis, probeque notandis, non pauca, nec tralaticia, memorare poſſem, ſi mihi per eandem, quam dixi, cauſſam liceret eſſe copioſiori. In OISELII *theſauro* numiſmatum antiquorum plura, quae ad hanc cauſſam pertinent, iam expoſita ſunt. Sed vt is non niſi Romanos tractauit numos, et, quae ex his poterat, Symbola collegit, et delineanda curauit; ita cuique liberam hoc idem de Graecis faciendi permiſit poteſtatem. Iam vero accuratior ſymbolorum ſcientia in examinandis ſecernendisque poſterioribus numis tanto magis neceſſaria eſt, quanto rariores per ſe ſunt, et quanto maior eſt copia ſignorum, quae Graece loquentes in illis expreſſa voluerunt. Hinc opus non inutile aggreſſurum eſſe reor eum, qui ſymbola, ſiue ſigna, de quibus quaeritur, ex eiusmodi numis colligere, paucis deſcribere, et eorum cauſſas breuiter ſtrictimque exponere velit. Qui ſi diuerſas inſuper populorum et oppidorum ſingulorum ἐποχὰς, quas vocant, addere non grauetur; is profecto de rei numariae antiquae ſtudio, huiusque amantibus, immortaliter mereatur, neceſſe eſt. Sed ad rem redeamus, et eum numorum vſum, quem ab Auctore immortali non niſi ὡς ἐν παρόδῳ indicatum, ſupra dixi. Nimirum in eorum, bonis quidem temporibus cuſorum, figuris conſideranda eſt, et animo expendenda harum

inuentio perquam prudens et ingenioſa, qua artifices monetales ſequebantur hoc, vt in aliis oppidorum origines, in aliis Penatum patriorum beneficia et cultum, in aliis ciuitatum, vel maiorum res, hoc illoue tempore egregie geſtas, in aliis perſonarum, ἀλληγορικῶς delineatarum, effectus in vtramque partem docerent ſpectatores. Quae omnia, mente ſagaci examinata et conſiderata, quantum vtilitatis ad res quam plurimas adferant, qui non facile perſpiciat, reor eſſe neminem. Tum in eiusmodi figuris recte et ſolerter contemplari decet iuſtam, artisque legibus conuenientem delineationem, qua meliorem, accuratiorem probatioremque cogitando aſſequi vix poſſis. Accedit, quod figurae, quibus nihil exactius eruditiusque animo fingere, nedum graphide pingere queas, in ferreas numorum formas a ſcalptoribus tam affabre inciſae ſunt, vt, cum numorum recentiorum figuris comparatae, incredibile, quantum in antiquis eminere videantur. Quas ſi oculus ſincerus, necdum deprauatus, idemtidem contemplatur; fieri non poteſt, quin elegantiae ſenſum, ſiue intelligentiam adipiſcatur, ad res quam plurimas pertinentem. Quemadmodum igitur gemmas, ingenioſe ſolerterque ſcalptas, vel caelatas, artificibus, aliisque viris ingenuis et venuſti amantibus quamplurimum vtilitatis adferre inter omnes conſtat: ita numos quoque ingenioſe excogitatos, manu exercitata ſcalptos et percuſſos, fructus eosdem, quin vberiores etiam, propter maiorem rerum, in eis expreſſarum, copiam et varietatem, cuique homini, pulcri venuſtique ſtudioſo, largiri poſſe, non temere, non inconſiderate contendo. De quo ſingulari numorum antiquorum emolumento quum perſuaſum eſſet praeſtantiſſimis recentioris aetatis pictoribus, Raphaeli Sanctio, Vrbinati, Lebrunio, Rubenio; non eſt, quod mireris, ſi huiusmodi artifices, quot-

quotquot poterant, numos collegiſſe, ſolertiſſime examinaſſe, imitandoque eorum figuras, hic, illic, in tabulis pingendis produxiſſe memorentur ADDISONO celeberrimo (l. c. p. 15). Haec breuiter ſtrictimque expoſita, ſi quis, quo decet, ingenio, ſtudio, et rerum neceſſariarum cognitione ornatus, dicendo perſequi velit; eum, capto ſimili conſilio, iuſtae magnitudinis librum, eundemque perutilem, conſcribere poſſe, quis eſt, qui non intelligat?

EXCVRSVS XV

SVPER PRISCA RERVM FIGVRAS LINEIS CIRCVMSCRIBENDI RATIONE.

Artis nec leuis, nec inutilis, de qua nonnihil diſputare adgredior, origines, progreſſus et perfectionem viros eruditos, τȣ̃ *Antiqui* naturam indagantes, adeo non exponere, quin ne tangere quidem video, vt id, quod de huiusmodi rebus ſciendum eſt, ſilentio prorſus praetermittere, vel labris non niſi primoribus, quod aiunt, guſtare ſoleant. Quo lecto, caue, exiſtimes, me a viris eruditis poſtulare, vt totum locum veluti artifices perſequantur, et artis bene recteque diſcendae, colendae et exercendae praeceptiones inculcent. Hoc, tantum abeſt, vt ab eis petam et flagitem, vt potius videam et contendam, eorum haud eſſe, totius artis vim et naturam inueſtigare, erudite explicare, in eaque recte verſandi praeceptiones docere. Haec ſunt eorum, qui artem ipſam profitentur. Verum poterant tamen, quin debebant,

 viri

viri docti, artium hiſtoriam conſcribere adgreſſi, huius ipſius, de qua quaeritur, artis cauſſas et origines in priſcorum ſcriptorum libris anquirere, et quae in illis relata legerant, aut coniectura non temeraria et iuſto audaciori, ſed modeſta, aſſequuti erant, in commentariis, quisque ſuis, exponere, et cum aliis communicare. Quum enim toreutice, plaſtice, pictura, verbo, artes *bellae* ſeu *fingentes*, quas appellant quidam, omnes ea, tamquam fundamento quodam ſuo nitantur; non video, qui, quum harum hiſtoriam ſcribere decreuiſſent, eius rationem habere voluerint nullam. Quod tamen ita eſſe, res ipſa loquitur. Vnum noui virum egregie doctum, A. RIEMIVM, qui in commentario ſuper pictura veterum (*Ueber die Malerei der Alten. Ein Beitrag zur Geſchichte der Kunſt. Veranlaſst* von B. Rode: verfaſst von A. Riem, Pr. zu Berlin 1787. forma quadripertita) initium differendi fecit a priſca rerum figuras lineis circumſcribendi ratione. Quod vt hominis cuiusque prudentis laudem et applauſum meretur, ita viri eruditiſſimi veſtigiis inſiſtere, perſona mea non indignum arbitror; et, quum in libello Erneſtiano, cura qualicunque mea iterando, de artibus, quas dixi, diſſeratur, itidem nonnihil de figurarum lineis circumſcribendarum artificio dicere, et hoc excurſu breviter ſtrictimque explicare. Id haud dubie antiquiſſimis iam temporibus natum, et vtcunque exercitatum eſt ab hominibus ſcribendi et pingendi prorſus ignaris; etiamſi per monimentorum fide dignorum inopiam tum ignoretur, qui iſti fuerint homines, tum populus, cuius iſti fuerint, certo explorari nequeat. Fieri poteſt, vt iam ante diluuium, quod litterae diuinitus patefactae memorant, in primis Aſiae populis exſtiterint nonnulli, qui rem non infeliciter tentarent. Quo pacto enim artibus quibusdam, quae iam tum inuentae

et

et exercitatae dicuntur, recte et probabiliter vacare potuiſſent, niſi dexteritatem rerum figuras delineandi, non dico perfectiſſimam, ſed aliquam certe, ingenio ſtudioque, vel, ſi mauis, forte fuerant aſſequuti? Opus erat hac, de qua quaeritur, arte ad aedificandum qualecunque oppidulum; ad conficienda inſtrumenta et res varias, quas Iubal et Thubalcainus inueniſſe et paraſſe memorantur (Gen. IV. 21. ſ.); ad parandum veſtitum mundumque muliebrem, quem huius ſororem, Naemam, primum excogitaſſe ſuſpicantur interpretes quidam, propterea quod Moſes eius ſolius, hoc quidem loco, quo plura recenſet inventa, mentionem fecerit. Sed haec vtcunque ſint, tamen nihil certi et explorati de primis eorum periculis affirmari, neque ex eis effici cogique poſſe, nemo eſt, qui non videat. Hoc vnum non ſine graviori cauſſa coniicere licet, prima illa pericula admodum rudia et deformia, ſine iuſta ſingularum partium ratione, proportione ac dimenſionibus fuiſſe: adeoque acrius ſtudium et inueſtigationem copioſam non mereri. De hominibus igitur, qui poſt ſtupendi eius, quod dixi, euenti tempora, terram coluere, oppida, ſocietates, ciuitates, cet. condidere, quaeritur, et quaeri tantummodo poteſt, ecquis eorum, vel qui populus, omnium primus, rerum figuras lineis circumſcribere inchoarit, aliosque docuerit? Equidem eiusmodi quaeſtionem ſemper exiſtimaui non ſolum vanam et infructuoſam, ſed etiam temerariam et inconſideratam eſſe: vnusquisque enim, qui illam mouet, per ſe ipſe poteſt animo praecipere, qui certam, luculentam, veroque prorſus conuenientem dare queat reſponſionem, reperiri hodie neminem. Igitur temere ac nequidquam quaeris, quod a nullo vnquam mortali vere explicari poſſe, tu ipſe non ignoras. Interim vt homines, qua alias quoque res

et cauſſas, vana ſciendi cupiditate laborant, neglectis iis, quae magis ad ipſos pertinent: ita huius quoque artis, quae profecto longe praeſtantiſſima, et ad res quam plurimas vtiliſſima eſt, auctores omnium primos explorare auent, aliosue iubent, etiamſi vtilitatis nihil inde capiant, eosque indicari non poſſe, bene ſciant; multo minus de ea perficienda atque prouehenda laborent. Ea igitur, quam dixi, cupiditas fecit, vt homines vel eruditi quaererent, a quonam populorum paullo celebrium, artis huius originem et initia repetere oporteat. Sunt plerique, quod alio loco iam monui, et aliis in poſterum monebo, qui Aegyptios, vt artes omnes, ita hoc quoque figuras lineis circumſcribendi artificium inueniſſe, per hieroglyphorum ſtudium excoluiſſe, et populos alios docuiſſe, contendant. Sed non ita pridem exſtitit vir alius, non exiguo ingenii acumine, et exquiſita eruditione ornatus, RIEMIVS, quem paullo ante dixi, ſacrorum apud Berolinenſes oratorum eximius, qui commentatione, quam itidem indicaui, demonſtratum iuit, Aegyptios artis, de qua quaeritur, non auctores et magiſtros, ſed tantummodo imitatores fuiſſe. Scriptor hic eruditus, tam architecturae, quam picturae, adeoque huius pariter artis principia et leges Aegyptios ſumſiſſe cenſet ab Indis, quorum coloni fuiſſent. Huius ſententiae confirmandae cauſſa adferuntur non ſolum argumenta, ex ſimili aedificandi ratione, quam populus vterque vetuſtiſſimo iam tempore ſequutus ſit, et cuius veſtigia hodieque ſupereſſe et animaduerti teſtentur viri, itineribus per ea loca factis celebres, deſumta et ingenioſe expoſita; ſed etiam figurae nonnullae, lineis circumſcriptae et aeri inciſae, quae documento eſſe creduntur, Indorum pingendi et delineandi viam et rationem a priſca Aegyptiorum conſuetudine haudquaquam diſcrepare.

Neque

Neque infitias ire poſſum, inter haſce figuras, et complures Aegyptiacas ſimilitudinem eſſe ſingularem, quin longe maximam. Sed talis quoque eſt inter has vtriusque populi figuras lineis circumſcriptas, et eas, quas priſci Graeci atque Etruſci delinearunt; quin adeo inter illas, quas egomet ipſe ſaepenumero vidi a pueris tenellis et artis prorſus ignaris, delineari. Quem vero huiuscemodi ſimilitudo vmquam adducet, vt Graecos et Etruſcos veteres, ac multo magis puerulos illos, propterea Indorum poſteros, colonos et diſcipulos eſſe credat? Similitudinis talis et tantae, qua figuras certe lineis circumſcriptas, longe alia cauſſa ſit, neceſſe eſt, quam quae ſcriptori illi perquam erudito atque ingenioſo viſa eſt, et quam verbis exquiſitis ornauit. Adſtipuletur ei, cui lubet: mihi profecto argumentatione ſimili perſuadere non potuit. Perſuaſiſſimum mihi contra eſt, quidquid alii viri eruditi exiſtiment, ſummum rerum omnium auctorem hominibus primis, per totum terrarum orbem ſpargendis, facultates tribuiſſe et varias, et neceſſarias, ad cogitanda, exſequenda et paranda ea, quae vitae tuendae ſtudium, quod pariter cum omni animante naſcitur, et inde pendens rerum complurium neceſſitas exigebat. In diuerſis, quas dixi, facultatibus, eſt etiam ea, quae nos ad imitandum adducit. Hanc imitandi facultatem vel pueruli, alii alia via et ratione, ſignificare ſolent. Eorum non pauci, ſi otioſi ſunt, et vel exigua phantaſiae vi pollent, quidquid alicubi viderunt, in charta vel tabula aliqua delineant extremis lineamentis, vt, milites, equos, canes, currus ab equis prouectos, cet. et rerum conſpectarum figuras vtcunque factas ſodalibus oſtendunt. Quarum aliae, aliis multum anteponendae, non obſcure docent, qui de pueris compluribus figuras delineandi pingendique artificio maxime idoneus futurus ſit: quandoquidem praeſtan-

praeſtantiores illae rei delineatae ſimilitudinem ita exprimunt, vt ipſam rem intueri putes, easdemque pluribus fere Etruſcis, Graecis, Aegyptiacis et Indicis figuris anteferre poſſis, quin debeas. Quod quum ita ſit, et rerum vſus quotidie doceat; in ea ſum haereſi, quae inter primos Indos, Aegyptios, Graecos et Etruſcos fuiſſe nonnullos credit, qui, puerulorum more, res aſpectabiles, lineis circumſcribere, et ob oculos ponere tentarent, nec opus fuiſſe, vt Etruſci ex Graecis, Graeci ex Aegyptiis, Aegyptii ex Indis, prima haec elementa diſcerent. Populus, me iudice, quisque produxit homines quosdam, naturali hac figuras delineandi facultate praeditos; qui eam, opportunitate ſibi data, per ſe ipſi, et ſine magiſtris, excolerent, et, quantum per ſuas et ciuitatis ſuae res, inſtituta, religionem, coeli temperiem, alia licebat, perficerent. Cuiusmodi homines, ſi cuius nationis exterae opera, ſuis praeſtantiora, viderant, recteque examinauerant; ſi ingenio, ſi iuſto, nec iam deprauato, pulcri venuſtique ſenſu, ſi intelligentia praecipua, atque phantaſiae impetu multum valebant; facile efficere potuerunt, vt rerum figurae, manu ſua lineis circumſcriptae, aliorum operibus multum antecellerent: quas ſtatuarii, pictores, marmorum ſculptores vel caelatores, velut protypa, ſiue exemplaria, intueri et imitari, ſibi gloriae ducebant. Ex quo, mea quidem ſententia, luculenter apparet, non eſſe, cur artifices Etruſcos et Graecos ex Aegyptiorum, Aegyptios ex Indorum quaſi ſcholis prodiiſſe credamus, nec ſine contentione quadam affirmemus. Quod quidam hoc modo accidiſſe putant, id, credibile eſt, alio etiam euenire potuiſſe. Hoc de loco eadem fere, quae ego, ſcripſit Italus doctiſſimus ac clariſſimus, GREGORIVS FIERLI, Academiae Cortonenſis ſodalis celeberrimus, in commentatione,

qua

qua ſcalptorum Etruſcorum et Graecorum virtutes inter ſeſe comparauit (*Sopra il merito degli Scultori Etruſchi, paragonato co'n quello dei Greci*, vid. *Saggi di Diſſertazioni Accademiche, lette nell' Accademia di Cortona*, Tom. VIII. Diſſertaz. XIIII. p. 271. ſſ.): quam vt legant recteque expendant, ſuadeo ſingulis, qui probabilem de hac re ſententiam pronuntiare auent. Hic recte et prudenter diſtinguit diuerſa tempora, diuerſosque gradus, quibus et per quos ad altiorem perfectionis gradum ſenſim ſenſimque euectum eſt delineandi artificium. Rudiorum hominum, ſiue Indi fuerint, ſiue Aegyptii, ſiue Graeci, ſiue Etruſci, pericula omnium prima fuerunt ſimpliciſſima, quorum lineae, pleraeque rectae, v. c. in deſcribenda figura humana, nec caput, nec corpus, nec brachia, nec crura, nec reliquos artus, articulos aut muſculos, naturae conuenienter, et ita ob oculos ponerent, ac ponere poſſent, vt in ea quaſi vitam, habitum, geſtum, motum, cet. multo minus animi affectiones, et faciei ſimilitudinem animaduertere poſſes. Verbo, ea parum, vel nihil prorſus, ſuperabat figuras, quales ludendo fingunt pueri tenelli. Similis ratio erat figurarum, quibus miſelli tirones alia, ſiue animalia eſſent, ſiue inanimata, lineis circumſcripta exprimere ſibi videbantur. Poſtquam vero tempus, rerum vſus, et, quod maximum eſt, ſolers prudensque ipſius naturae, i. e. rerum, quas terra procreat et alit, contemplatio illos quaſi erudiiſſet, et meliora docuiſſet: quidquid naturae minus conuenire videbant, nonnihil emendare coepere populorum, quos dixi, omnium artifices. Sed, vel hoc facto, figurae humanae deſcriptio fuit durior et affectata: idem adhuc in eis cernitur habitus, h. e. compreſſus ad lineae rectae anguſtias; veſtimentorum plicae vel lineis parallelis recta deſcendunt, vel

vndatim ductae omnes eodem modo ſinuantur; capilli in fronte et temporibus comti et diſpoſiti ſunt minutulis cincinnis; faciei, iuſto longioris lineamenta, naſi, oculorum, aurium, oris, menti collocatio et forma, multum a naturae exemplari et quaſi formula diſcedunt. Quibus in figuris, Etruſcis et Aegyptiacis non magis, quam Graecis, veritatem aeque ac varietatem deſiderabis, quin ignorantiam fere ruſticam non poteris non animaduertere, propterea quod earum artifices, hoc nomine vix digni, corporis humani rationem et ſtructuram, diuerſum in negotiis variis exſequendis habitum, geſtum, flexum, cet. haudquaquam intellexere, vel delineando recte et naturae conuenienter graphide aſſequi, et exprimere non potuere. Quos errores, vbi in figuris a ſe delineatis, et cum ipſis rebus naturalibus ſolerter et, qua par erat, animi contentione comparatis, aut ipſi perſpexerant, aut ab aliis, ſe prudentioribus, reprehendi audierant; primam illam figuras delineandi viam et rationem deſpouere, depoſitaque conſuetudine adhuc vſitata, non niſi hominum veſtibus indutorum figuras lineis exprimendi, easdem nudas lineamentis extremis deſcribere, eodemque modo pingere, ſcalpere, caelare coeperunt Etruſci. Sed hac ratione inita, delapſi ſunt in errorem, antegreſſo prorſus oppoſitum et contrarium. Quas enim figuras adhuc lineis, quod dixi, tantummodo rectis, parallelis et compreſſis, maxime graciles, macilentas et veluti exſiccatas, vitaque carentes, formarant; eas iam quaſi luxuriantes, actione, habitu, geſtu corporis affectato, brachiorum, pectoris, ventris, crurum muſculis iuſto craſſioribus et tantum non circularibus, articulis admodum tenuibus, oſſibus nimis eminentibus atque per cutem fere penetrantibus, delineare et formare placuit. Quam rationem artifices Etruſci poſthac nunquam non

non tenuiſſe videntur. Graeci contra, qui primum, quem dixi, errorem emendaturi, itidem in alium, prorſus oppoſitum, delapſi erant, et figuras veluti luxuriantes non minus, quam Etruſci, aliquamdiu formarant, cauſſis compluribus adducti, vel ab altera hac via et formula diſceſſerunt, atque figuras tandem, humanas maxime, lineis extremis ita circumſcripſerunt, vt ex eis pulcri venuſtique ſenſus, et intelligentia maxima, quin paene diuina, eluceret. Sed antequam ad hunc venuſtatis, pulcritudinis, elegantiae gradum peruentum eſt, artifices vel celebriores alteram illam delineandi rationem aliquamdiu tenuere, et itidem figuras formarunt, quarum nulli proprietas ſua conſtaret; non Apollo a Marte, non Hercules a Vulcano, non Iuno a Venere, vel Minerua, diſcreparet. Huiusmodi erroris ipſe ZEVXIS arguitur ab Ariſtotele (Poetic. p. 230. edit. Sylburg.): et id genus opera recte et vere *dura* appellauit Cicero. Quibus expoſitis, ſatis pro inſtituti mei ratione, de priſca figuras lineis circumſcribendi via modoque dixiſſe mihi videor. Ceterum ex his, quae adhuc diſputata ſunt, ſimul apparere opinor, Indos et Aegyptios a prima et paene puerili figuras delineandi et formandi ratione et conſuetudine parum vel nihil diſceſſiſſe; Etruſcos contra et Graecos eam pedetentim deſeruiſſe, et pari fere gradu aliquamdiu progreſſos eſſe, ita, vt maxima inter vtrorumque figuras ſimilitudo intercedat, et Graeca ab Etruſcis opera interdum vix ac ne vix quidem diſcernere poſſis: vnde fieri poteſt, vt Etruſca, quae Graecorum; Graeca, quae Etruſcorum artificum opera ſunt, ſaepenumero cenſeantur. Tandem vero Graeci, philoſophando, meditando, in primisque ipſam naturam et pulcerrima quaeque ipſius opera recte et prudenter imitando, artem deduxerunt ad tam altum perfectionis gradum, vt ſeſe

ad

ad ſummum veniſſe, vere gloriari poſſent. Ad quod efficiendum, multum momenti habuiſſe videtur conſilium *Pamphili*, Macedonis, qui, Apellis magiſter, ſuaſit, et popularibus ſuis per totam Graeciam perſuaſit etiam, vt pueri ingenui, ante omnia, graphicen, hoc eſt, picturam in buxo docerentur, reciperetur que ars ea in primum gradum liberalium, (vid. Plin. H. N. l. XXXV. c. 10. p. m. 694). — Quibus expoſitis, ad alia progrederetur oratio, niſi ante pauciſſimis indicare placeret antiquitatis monimenta ea, ex quibus diuerſi quaſi gradus, per quos inſigne rerum figuras extremis lineamentis circumſcribendi artificium tranſire oportuit, antequam ad ſummum perueniret, cum maxime perſpici poſſunt. Tabulae pictae, ſigna lignea, eburnea, et ſimilia, per rerum naturam hodie ſupereſſe non poſſunt, neque adeo eiusmodi rudimenta prima ob oculos ponere. Ea tantum, quae ex marmore vel metallo quodam fabricata erant, et gemmae ſcalptae, aetatem ferre, et ad poſteros peruenire potuere, et reapſe peruenere. Exſtant gemmae non paucae, rudem, quae illas delineauit et ſcalpſit, manum ſatis indicantes. Etruſcas vulgo quidem appellant, et ſunt certe, ſi litterae ſimul inciſae, hanc appellationem confirmant: alioquin a Graecis quoque ſcalpi potuerunt, eoque magis, ſi figurae ſcalptae ex fabula vel hiſtoria Graeca ſumtae ſunt, et ad hanc pertinere videntur. Signa marmorea a primis Graeciae artificibus, vt, Daedalo, Smilide, aliis, facta, quae ipſa delineandi tirocinia monſtrarent, itidem non ſuperſunt, ſi quidem eos talia perfeciſſe quidam exiſtiment: vnde non niſi in vna alteraque tabula marmorea, eaque caelata, artificii, de quo quaeritur, rudimenta prima quaeri poſſunt et inueniri. E metallis facta ſunt ſigna, ſigilla et numi: priorum numerus non adeo magnus eſt, et quam rudis et imperita

manus

manus eorum vetuſtiſſima delinearit et confecerit, ex Illuſtriſs. Cayli Collectione, et figuris ibi delineatis luculenter apparet. Plurimum lucis quaeſtioni huic affundunt numi, et in his artificii progreſſus, etiamſi documenta deſint alia, quodammodo animaduertere poſſumus. Quos vulgo Hiſpano-gothicos vſurpant, ſi reapſe ſunt veterrimi, rerum figuras ſiſtunt tales, quales puerulus quisque facile fingit. Eis non multum elegantiores ſunt, quas in antiquiſſimis Graecorum numis delineatas et expreſſas offendimus. Horum duos tantummodo nominare lubet: alter a Corcyraeis cuſus, exhibet bouis vitulum lactantis figuram, quam in lucem exire iuſſit V. Celeberr. Bartholomaeus in libello, quem latine verſum quam maxime velim, inſcriptum, Eſſay d'une paléographie numismatique; ex quo eum repetiit V. Cl. Pellerinus, Récueil de Med. Tom. I. tab. XI. n. 7; alter a V. Eruditiſs. Witzleben primum promulgatus in Sel. quibusdam numismatt. Gr. ineditis, Lipſ. 1744. in quo caprae cubantis figura cernitur. Plures alios ab Eckhelio, Neumanno, VV. CC. promulgatos ſilentio praetermitto. Sed vt Graeci primam delineandi rationem emendarunt, ita etiam numi ab iis percuſſi petedentim elegantiores fieri inchoarunt, donec Alexandri M. fere aetate et aliquamdiu poſt, artificum ingenium et manum praeſtantiſſimam atque exercitatiſſimam recte et vere indicarent.

EXCVRSVS XVI
AD PART. II. CAP. V
DE
TOREVTICE.

Capitis huius argumenta ſingula qui me non temere, ſed prudens ac ſciens, magis explicare, et quae ad ea perſpicienda recteque enucleanda neceſſaria ſunt, plenius, eorumque rationi conuenienter enarrare iubeat; is ſeſe ſciat onus mihi, viribus meis non aequum impoſiturum eſſe, et loci non minus difficilis, quam latiſſime patentis, explicationem poſtulaturum. Quod quum ipſe non ignorem, ſed prae multis aliis plane perſpiciam; tantum abeſt, vt iuſtum capitis, ſuper quo nonnulla ſunt dicenda, commentarium, rebus exquiſitis refertum, atque artis, de qua quaeritur, rationem et ambitum omnino exhaurientem polliceri, vt eius non niſi duo velut articulos pauciſſimis illuſtrare poſſim, et velim etiam. Agit Auctor immortalis primum de ſignis et ſtatuis e marmore factis, et poſthac de gemmis, tam ſcalptis, quam caelatis: verum de priſcorum artificum ratione, materiam ipſam praeparandi et poliendi, atque opera ipſa ingenioſe affabreque ex iis formandi, nihil diſputat, cauſſatus, huiusmodi quaeſtionem non tam ad viros eruditos, vel litterarum amantes, quam ad artifices pertinere. Quod etſi per ſe verum eſt, nec quisquam facile poſcit, vt homo litteratus artis vtriusque viam et rationem tam recte ſcienterque, quam ipſe artifex, calleat, et tantum non exercere poſſit:

ei

ei tamen, ſi non maxime neceſſarium et fructuoſum, certe quidem honorificum eſt, ſi ne huius quidem negotii indagationem prorſus negligit, atque vel ex libris, quibus artium illarum initia, easdemque recte et prudenter exſequendi praeceptiones traduntur, vel ex artificibus ipſis, et in horum officinis, quantum opus eſt, ſenſim ſenſimque diſcit, vt recte et vere ſuper his ſtatuere, et multa ſcriptorum antiquorum loca melius intelligere, atque interpretari poſſit. Huiusmodi enim cognitione imbutus, multa in artificiis ipſis videre, et iure quodam ſuo vel laudare, vel vituperare poteſt, quae ſpectatores, rerum ſimilium expertes, prorſus fugiunt, et faciunt, vt iuſtum rebus pretium ſtatuere nequeant, ideoque temere de iis ſtatuendo ſaepenumero turpiter ſeſe dare ſoleant. Vnde hoc loco nonnihil adferre placet, quod tali in negotio in primis neceſſarium videtur.

Ac primum quidem de marmorum parandorum, et ſtatuarum ex iis caedendarum ratione, quantum ſatis fore opinor, diſputabo, paucis de artificum Graecorum educatione et inſtitutione expoſitis. Quos Graecia vidit aluitque artifices, non erant ſerui, a prima iuuentute in officinas, tamquam in piſtrina vel ergaſtula detruſi et compacti, vbi, ſine vlla praemiorum aut honorum ſpe, nolentes, et inuita manu aeque, ac Minerua, opus imperatum perficiebant, quod dominus durus et inhumanus, nec niſi lucri cupidus, ab eis exigebat; ſed homines ingenui, liberaliter educati et inſtituti. Horum ad inſtitutionem in primis requirebatur, vt graphicen diſcerent, auctore et ſuaſore Pamphilo, Macedone, Apellis magiſtro. Rem narrat Plinius, quod in excurſu antegreſſo iam oſtenſum eſt. Vnde ſemper honos fuit graphicae, vt ingenui exercerent, mox honeſti: perpetuo interdicto,

dicto, ne ſeruitia docerentur. Qui poſtquam, vt ingenuos decuit pueros, inſtituti, ex ephebis exceſſerant, tam publicis ciuitatum, quisque ſuae, concionibus atque conſultationibus ſuper negotiis ad remp. pertinentibus, quam rhetorum et philoſophorum diſputationibus intereſſe poterant, eisque artificis cuiusque officinam libere adire, et virorum prudentum ſuper operis ab hoc confecti ratione, et vel praeſtantia, vel vitioſitate, in vtramque partem diſputantium audire licebat. Cuiusmodi diſputationes non poterant artificis, iuuenis quidem illius, ſed ingenioſi ac ſolertis, mentem non acuere, atque ſic afficere, vt certiſſimas artis praeceptiones ſenſim perciperet, ac penitus videret, quid ſibi in artificio qualicunque deſcribendo et conficiendo ſpectandum eſſet, atque moliendum, vt id cenſori cuique intelligenti, ſeuero, et paene moroſo probaret. Accedit, quod in gymnaſio, in palaeſtra, aliis in locis, quotidie cernere et contemplari poterat pulcerrimas corporum humanorum formas, geſtus, habitus, flexus, cet. atque ex his, quid vel deceat, vel dedeceat, quid naturae conueniens ſit, quid repugnans, obſeruare, eoque pacto phantaſiae vim et nutrire, et inflammare. Quae omnia, in ſcholis praecepta et quaſi inſtillata, in artificum officinis laudata, vel reprehenſa, in variis iuuenum pulcerrimorum corporibus reapſe ſpectata, viam artifici, iuueni gloriaeque cupido, monſtrabant et pandebant, qua incedendum eſſet, vt iudicibus ſeueris, quin ſaepenumero faſtidioſis, quales in cuiusque ciuitate non pauci erant, in opere qualicunque inchoando et perficiundo, nihil reprehenſione grauiori dignum videretur. Artifex igitur, tali via et ratione inſtitutus, eximia oculorum acie, pulcri ac decori ſenſu intelligentiaque, ingenio ſolerti, manu etiam firma et exercitata praeditus, ſi quod opus marmoreum, aut

ſuo

ſuo ingenio, aut aliorum deſiderio obtemperaturus, moliebatur, ante omnia eius picturam in buxo delineare, poſthac proplasma, tum minutum, tum grandius et tantum, quantum rei dignitas, aut loci ſpatium requirebat, non poterat non e materia quacunque molliori, vt, creta, gypſo, argilla, cera, cet. conficere, et aliis diiudicandum oſtendere, vel publice exponere (vid. Plinius H. N. l. XXXIV. c. 7. extr. p. m. 648. et l. XXXV. c. 12. p. 711. coll. FALCONETI notis ad vtrumque locum, ipſius verſioni ſubiectis). Audita aequa, iniqua, iuſta, iniuſta, vel laude, vel reprehenſione cenſorum, rei tam intelligentium, quam expertium, ſuper opere inchoato philoſophari, quod recte reprehenſum videbat, emendare, quod laudatum, in ſtatua ſculpenda magis expolire poterat, adeoque artificium tam ſcienter et affabre elaboratum in lucem proferre, vt ſpectatoris cuiusque perinde mentem, atque oculos veluti captos teneret. In quo conficiundo, ipſum hoc modo verſatum probabile eſt.

Inuento apud eos, qui hoc mercium genus aut effodiebant, aut impenſis ſuis effoſſum aduectumque vendebant, marmoris fragmento tali et tanto, quale et quantum proplasmatis maioris ratio poſtulabat; vtrumque, nimirum proplasma et marmor, in officinae ſuae machinamento, tignis et tabulis bene compacto, alterum prope alterum collocari oportuit, vt in hoc figurae totius facies, et partium ſingularum dimenſiones, recte, et protypo conuenienter, deſignari, lineisque circumſcribi poſſent. Quod dum fiebat, per lineas ſimul tam ad perpendiculum, quam tranſuerſim ducendas, in trunco marmoreo quaſi rete aliquod fingebatur, quod plurimis quadratis conſtans, hunc fere totum obducebat. Quo facto,

 artifex

artifex opus deſtinatum, itaque delineatum, per homines operarios, aut tirones, exaſciari ſinebat, ita tamen, vt numquam non adſtaret, videretque, ne quid detrimenti ex eorum ſocordia, imprudentia, vel improbitate, caperet cum marmor ipſum, tum figura in eo delineata. In recidenda eius ora ſuperflua, labor illi potiſſimum ſolebat feliciter cedere, qui ipſius naturam et quaſi texturam e primis ſtatim ictibus et quaſi caedibus diuinare poterat. Qua dexteritate, quo ingenii acumine in primis valuiſſe memoratur *Michael Angelus Buonarottus*, celeberrimus aetatis recentioris ſtatuarius, et architectus, ita quidem, vt ipſe, homo ſexagenarius, marmoris redundantis multo plus tribus horulis, quam tres iuuenes robuſti, tribus integris diebus, praeciderct. Quod *Vigenerium* oculis ſuis vidiſſe, et in notis ad Philoſtrati verſionem Gallicam memoraſſe ſcribit *Iannon di Laurent* in Diſſertatione de Antiquorum lapidibus pretioſis, et eorum modo artificia ex illis formandi et elaborandi. (vid. Li Saggi di Diſſertazioni Accademiche, lette nell' Accademia di Cortona, Tom. V. Diſſert. I. §. XXXI. p. 34). Quae *Buonarotti* facultas dexteritasque plane ſingularis, duo, quos dixi, viros eruditos adduxit, vt Graecos artifices crederent, animo valde fidenti manuque longe certiori, firmiori atque ſecuriori verſari potuiſſe in tractando ſcalpendoque marmore Pario; quippe cuius ratio, natura et textura ipſos, propter vſum varium et multiplicem, haudquaquam latere potuiſſet. Quae eorum ſententia mihi quoque a vero quam proxime abeſſe videtur. Verum eo, vnde digreſſus ſum, redeundum eſt. Opere ſatis exaſciato, et ſingulis figurae membris caelo terebraque leuiter indicatis, et a reliqua maſſa nonnihil ſeparatis, manum tandem admouit ipſe artifex, atque inſtrumentis ferreis chalybeiisque, omnis generis, diuerſaque ratione

tempe-

temperatis, craſſis, ſubtilibus, obtuſis, peracutis, teretibus, cet. leuiſſime caedendo, terebrando et radendo, ſimulque nunquam non adhibitis et applicatis perpendiculis, regula, norma, circino, ea omnia et ſingula pedetentim ita formauit manu ſua longe exercitatiſſima, vt tam ad proplasmatis, quam ipſius naturae pulcritudinem, quam proxime accederent, et iuſtiſſimas, exactiſſimasque dimenſiones, rationes, geſtus, cet. prae ſe ferrent, adeo, vt nihil exactius, nihil eruditius, nihil naturae conuenientius, ne cogitando quidem aſſequi poſſes. Tum vero totum opus radula limisque variis atterendo, pumice et Naxio tandem lapide poliendo, ac cera et aliis laeuigando perfecit, eique nitorem conciliauit, oculos fere perſtringentem. Ceterum in huiusmodi ſtatuis perpoliendis hoc diſcriminis obſeruatum eſſe ferunt, vt eas, quae mares quaſi ſiſtebant, ferreisque inſtrumentis ſatis finitae erant, minus, contra, quae feminas, multo plus expolire atque laeuigare ſolerent. Quo ipſo ipſam naturam, veluti ducem, ſequuti videntur. Atque haec fere habui, quae de marmorum parandorum, et ſtatuarum ex iis ſculpendarum ratione dicere poſſem. Quod reliquum eſt, de his adhuc memorandum puto, quod nec laude dignum videtur, nec imitatione. Nimirum fuere artifices priſci, in primis Aegyptii, qui huiusmodi ſtatuas et opera anaglyptica, colore aliquo illinerent. Quod vt rei naturae aduerſatur et repugnat, ita impedit etiam, quo minus imponatur oculo ſpectantium. Alii vel ſua ſponte, vel aliorum iuſſu, ſtatuas marmoreas deaurarunt: cuius inepti et ridiculi, nec tam laude, quam vituperio, digni moris veſtigia in ſtatuis nonnullis hodieque ſuperſtitibus reperiuntur. Vetus autem inaurandi ratio diſcrepabat a recentiori: illam deſcripſit *Plinius* (H. N. l. XXXIII. ſect. 20. p. 616. vol. 2. opp.) his

 verbis:

verbis: *Marmori, et iis, quae candeſieri non poſſunt, oui candido illinitur, gypſo ſimul inducto:* hanc *Winkelmannus* (Geſchichte der Kunſt, Th. I. Kap. 4. p. 261. edit. Dresd.). Denique hoc etiam praetermittere non poſſum, vetuſtiſſimorum Graeciae artificum non paucos, teſte Pauſania, fabricatos eſſe complures ſtatuas ἀκρολίθους, i. e. quarum capita, manus et pedes tantum e marmore, reliqua omnia e ligno erant ſculpta, et veſtibus nonnunquam operta. Quam rationem, a multis vituperatam, excuſare poteſt nihil, niſi cognita Graeciae vetuſtae paupertas, et marmoris raritas, qua artifices omnium primos laboraſſe credibile eſt. Iam quoque de operibus ἀναγλυπτικοῖς e marmore caelandis et conficiundis diſputandum foret. Sed quae hoc de negotio dicere poſſem, ea hoc loco ſciens et de induſtria non attingo, propterea quod alio, eoque magis opportuno, paucis tangi et explicari poſſunt. Adeoque haec hactenus.

EX-

EXCVRSVS XVII
AD IDEM ILLVD CAPVT PERTINENS
DE
GLYPTICE
SIVE
SCALPENDIS CAELANDISQVE GEMMIS.

De gemmis iam ſupra generatim et vniuerſe loquutus ſum, idque duce et auctore incluto, et harum rerum intelligentiſſimo: qui, praeterquam quod de ſingularum natura, colore, et diſcrepantia docte ſcripſit, ſcienter etiam et copioſe de recentiorum gemmariorum via et ratione, praeſidiisque eas poliendi, et hac politura nitorem illarum ſcintillantem augendi diſputauit. Quae qui ignorare nolunt, eis auctor ſuasorque ſum, huius libros adeundi, et cum iis comparandi, quae *Mariettus*, *Natterus*, *Lippertus*, *Klotzius*, *Büſchingius*, alii, minus clari, ſuper hoc argumento ſcripſerunt. Priſci artifices iam peruidere, ſurdum gemmarum colorem, niſi angulorum repercuſſu excitetur, plane hebeſcere; ideoque nonnullas, vt, beryllos, ſexangula figura polire coeperunt, quoniam hi aliter politi eundem non haberent fulgorem. Hoc ex eo apparet, quod *Plinius* (H. N. l. XXXVII. ſect. 20. p. 776. vol. 2. opp.) memoriae prodidit. Vnde, reor, coniectura perquam probabili effici cogique poteſt, ipſos in aliis

 etiam,

etiam, quod in Beryllis, vidiſſe ac tentaſſe; idque tritu pulueris tenuiſſimi ex adamante, vel Smyride lapide, liquore quodam humectati, perfeciſſe. Verum quamuis hoc ita ſeſe habeat, vel certe habere videatur; id tamen de omnibus ac ſingulis, atque adeo de adamante etiam, pro certo affirmare nolim ſine luculentis ſcriptorum antiquorum teſtimoniis. Prudentius me facturum reor, ſi haec dubia viris, me longe prudentioribus, indaganda et decernenda relinquam, et ad certiora progrediar, quae de gemmulis, quas aut ſcalpere, aut caelare viſum erat artificibus, ex earum reliquiis recte concludere licet. Nimirum ad huiusmodi negotium deſtinabant gemmas non maiuſculas, et pondere tantum ſuo eximias, ſed minuſculas, fabae vel ciceris ambitum vix aequantes, easdemque coloris claritate, nitore et praeſtantia excellentes, ad intuendum iucundiſſimas, oculoque gratiſſimas, et ſuauiſſimas, quas tantum non omnes poliendo praeparabant ita, vt clypeo ſimiles, i. e. ellipſeos fere forma, et conuexae eſſent. Quo quidem hoc ſequebantur, vt ſingulas cuiusque figurae partes peraeque excauare, et nihiloſecius brachia ac crura, a corpore nonnihil diſtantia, dextre ſcienterque exprimere poſſent, nec ea, peranguſtis areolae finibus coacti, in arctum contrahere deberent: quod facto opus fuiſſet in planae et aequae areae lapillis. Tum vero, in exſequendo negotio ſuſcepto, eadem via et ratione, qua hodie ſolent ſcalptores, verſati videntur. Credibile enim eſt, priſcam illam quaſi formulam et legem nullo vnquam tempore prorſus interiiſſe, ſed per homines, huius artificii peritos, vna cum imperio Rom. delatam eſſe Conſtantinopolin, ibique ſeruatam, exercitatam atque propagatam per eorum ſucceſſores, ſiue diſcipulos, qui tamen maiorum immortalium veſtigia, complures ob cauſſas, premere

premere haudquaquam potuere, ideoque ab ipſorum elegantia atque intelligentia, mirum, quantum, deſciuere. Id quod gemmae, ab ipſis ſcalptae, luculenter demonſtrant. His nihilo ſecius ſcalptores recentiores accepta referant, neceſſe eſt, tam inſtrumenta ad rem neceſſaria, quam ipſam gemmas ſcalpendi caelandique viam et rationem: ſiquidem eorum nonnulli in Italiam abierunt, quum Muhammedis adſeclas, imperio orientali potitos, artes optimas et ingenioſas odiſſe viderent; ibi contra eſſe audirent, qui homines, harum bene peritos, amarent, fouerent, remunerarentur. Ex quo tempore inter Italos, Franco-gallos, Germanos, alios, exſtitere non pauci, qui gemmis egregie ſcalptis vel caelatis, immortalem meruere laudem. Sed haec in praeſenti ad viuum reſecare non licet: adeoque ad explicandam veterum ſcalptorum μέθοδον ſeu formulam reuertor. Nimirum ſiquis eorum lapillum, qualem dixi, adeptus erat, aut ipſe ſibi poliendo parauerat, ante omnia Dei, Deae, herois, facti, fabulae, verbo, eius argumenti, quod ſcalpro aut caelo in ipſa effingere cupiebat, vel debebat, graphide picturam linearem in buxo, ſeu tabula alia, et poſthac proplasma tantum, quantum gemmulae area capere poterat, confecit, et ad artis ſuae leges tum ipſe exegit, tum alios exigere iuſſit. Vbi ſeſe id iudicibus, harum rerum intelligentibus, probaſſe videbat, in ipſam quaſi rei arcem inuadere coepit, inſtrumentis variis ac multiplicibus (quorum figuras in *Marietti* libro, Traité des Pierres gravées inſcripto, delineatas et aeri inciſas videre licet, Vol. I. p. 208.) et *terebra* potiſſimum, vulgo *rotam*, vel *orbem* appellant, quaſi armatus. Eorum ſingulorum, pro re nata adhibitorum, acie, illita vnguento eo, quod ex puluere adamantino, vel ſmyride ac πε[ρ]ελαίῳ temperatum erat, primum extremas figu-

ſigurae vel figurarum lineas, ſummo ſtudio iuſtaque ἀκριβείᾳ in lapilli area ſcalpſit, et cum pictura in buxo, ante delineata, ſolerter comparauit: quod effici cogique poſſe credidit LIPPERTVS ex eiusmodi lineis extremis (contours) in gemma non vna comparentibus, etiamſi partium reliquarum, vt, capitis, manuum, carnis, veſtium, cet. confectio et quaſi abſolutio non niſi tironis cuiuspiam manum admodum rudem, nec ſatis exercitatam, prodere videatur. Huius diſcriminis cauſſa quae ſit, coniectura valde probabili aſſequutus eſſe videtur vir, quem paullo ante dixi, celeberrimus (vid. Eius Praefatio, Dactyliothecae, lingua vernacula ſcriptae, praemiſſa, p. XXIX. ſ.). Scalptis huiusmodi lineamentis extremis, opus inchoatum continuauit reliquis inſtrumentis, pro negotii neceſſitate, et laboris efficiendi ratione, vſurpandis, ponendis, reſumendis et terebrae applicandis, vt huius quam velociſſime currentis feruore, quam volebat, figuram ſenſim ſenſimque excauatam, in gemmae areola conſpicere poſſet. Quam, tandem aſpectabilem, cerae aut argillae molliori, identidem imprimebat, vt de figurae ectypo, ibi expreſſo, iudicare posſet, num illud per omnia ſimillimum ſit protypo, ſeu proplasmati? nec ne? item, num ſatis? nec ne? in cera emineat: vt, quod minus conuenire, quod parum elegans, exactum et perfectum eſſe videret, in tempore mutare atque emendare poſſet. Quod quidem fieri et continuari oportuit, donec ipſe, incredibili prorſus patientia et ſingulari pulcri venuſtique ſenſu exornatus, in gemmula ſcalpta abſoluerat opus, quo exactius eruditiusque nemo facile vel mente fingere, vel manu efficere poſſet. Denique vbi figuram, vel figuras, quantum cupiebat et par erat, exſtare atque eminere cernebat; totum opus inſtrumentis aliis, obtuſis, acutis poliri oportuit atque laeuigari,

ita, vt eiusmodi polituram ſolertiſſimam et nitorem, inde pendentem, mirificum non pauci pro certiſſimo manus Graecae, eiusdemque exercitatiſſimae, documento habere iubeant. Et tantum quidem de hoc gemmarum genere diſputare per cauſſas multas mihi licet. Progredior ad alterum, in quo figura, vel figurae caelatae, adeoque in gemmae areola eminentes viſuntur: *Camei* Italice vocantur, Gallice *des Camées*. De huius vocabuli notatione quid vtramque in partem diſputatum ſit a viris eruditis, et hoc litterarum genus amantibus, equidem perbene noui, ſed prudens ſciensque praetermitto rem nec neceſſariam, nec fructuoſam. Ipſam potius cauſſam, de qua quaeritur, ſine mora explicare adgredior. Nimirum ſcalptor, vbi id negotii ſuſcepturus erat, itidem ante omnia figurae, vel figurarum, quam vel quas poſtulabat argumentum, ſiue ſua ſponte lectum, ſiue ab eo flagitatum, picturam in buxo, atque poſthac proplasma, huic ſimillimum, e cera vel argilla conficere debuit, vt tum ipſe, tum alii viri intelligentes atque ingenioſi, id ſatis contemplari, et recte, vere, artisque legibus conuenienter diiudicare poſſent, ac videre, num compoſitio membrorum, num conformatio lineamentorum, num figurae vel figurarum ſpecies, ſtatus, actio, geſtus, reliqua, tam in argumentum caelandum quadrarent, quam inter ſeſe conuenirent et quaſi conſpirarent? nec ne? Huiusmodi anquiſitio, ſeuera quidem illa, et quaſi cenſoria, ſed ingenioſa ſimul, iuſta, et maxime neceſſaria, ſcalptori non poterat eſſe non fructuoſiſſima: in his enim, quae pulcra et recta viſa erant et probata, caelo elaborandis, manu certiori et quaſi confidentiori verſari; in eis contra, quae minus, addendo vel demendo, mutare et emendare poterat, quod fieri non licuit in gemma iam caelata: idque omnium minime in gem-

mis

mis, quae conſtabant venis et ſtratis plurium colorum: quorum vnus ſi in caelando non adhibitus fuiſſet rei, cui per naturam ſuam conueniebat, indicandae atque exprimendae, vt, capillis, carni, veſti, laureae, cet. artifex opus ſuum, licet alioquin haud ſpernendum, nullo probaſſet modo iudicibus acutis, et harum rerum intelligentibus. Tum proplasmatis ſatis examinati emendatique picturam chryſocolla, inſtrumenti ad rem idonei ope, in gemma agglutinabat: agglutinatae lineas terebrando leuiter indicabat, et hoc modo extremis figurae vel figurarum lineamentis deſignabat earum quaſi terminos, vt, quousque caelando, et ex gemmae ora demendo, progrediendum, vel non progrediendum, quo loco vnaquaeque figurae vel figurarum pars collocanda, quo ambitu, qua magnitudine formanda caelo eſſet, et elaboranda, ipſum haud lateret. Hoc facto, proplasma tam ſeuere et quaſi adamuſſim examinatum emendatumque immittebat in vaſculum ſatis capax, repletumque aqua, lacte alioue colore quaſi tincta, ita vt ſumma illius ſuperficies huic innare videretur. Huius ex aqua emergentis quantum eminere vidit, tantum in gemma exſcalpebat, demto per inſtrumenta varia ex ipſius margine, quidquid ſuperficiem illam cingebat. Hac ratione effingebat ἀνάγλυφον, ſed altitudine tam exigua, vt in gemmae areola vix eminere videretur. Tum emiſſo per emboli extracti foramen, aquae, quam paullo ante dixi, aliquantulo, maiorem proplasmatis ſuperficiem iam conſpiciendam, eadem via et ratione imitatus, in gemma caelauit, ita vt paullo maior τοῦ ἀναγλύφου altitudo oculos feriret. Itaque opus prudenter inchoatum, ſumma induſtria, patientia incredibili, et ſtupenda intelligentia continuauit, donec, aqua pedetentim emiſſa, protypi ſuperficiem magis comparentem, ac denique totam imitando, tam

omnes

omnes omnino figurae vel figurarum partes, quam dimenſiones, ei conuenienter, recte atque exactiſſime praecidendo, iuſta oculorum acie, manusque ſatis exercitatae firmitate ac dexteritate praeditus, exigeret ingenii artisque ſuae monimentum omnibus numeris abſolutum, adeoque aere perennius, et auro ipſo fere pretioſius. Huiusmodi via et ratione priſcos artifices credibile eſt verſatos eſſe in gemmis caelandis, et ita perficiendis poliendisque, vt eas vel hodie maximi faciant et demirentur viri eruditi, harumque rerum intelligentes: et maxime quidem gemmarum ſimilium genus id, quod colorum plurium venis aut ſtratis, altero alteri quaſi ſuperinducto, conſtans, tam ſcienter poliebant ac caelabant, vt, colore alio ad capillos, alio ad carnem, alio ad veſtes figurae, vel figurarum effingendos adhibito, in eis veluti tabulam pictam conficere et ſuppeditare ſolerent (v. Büſching's Geſchichte und Grundſätze der ſchönen Künſte und Wiſſenſchaften im Grundriſs. Zweytes Stück, S. 133). Gemmas ſic caelatas hodieque ſupereſſe norunt omnes, qui vnius LIPPERTI, viri eximii, dactyliothecam perlegerunt: quam lectitaſſe poenitebit neminem. Immortalis, quam priſci illi artifices gemmis adeo ſcienter et ingenioſe caelandis adepti ſunt, gloria recentiores quoque ſcalptores adduxit, vt rem non intentatam ſinerent. Prae reliquis tamen, niſi vehementer fallor, excelluit NATTERVS praeſtantiſſimus, qui e gemma, quinque diuerſorum colorum ſtratis coagmentata, longe ingenioſiſſime atque exactiſſime caelauit *Britanniam victricem,* ita vt ſpectator quisque, harum rerum intelligens, tam inſigne opus demiretur, laudibus extollat, paene veneretur, quoniam id veluti

Suſpendit picta vultum mentemque tabella.

Vnde

Vnde THOMAS HOLLIS, Eques Britannus, gemmam cenſuit dignam, cuius picturam aeneae tabulae inciſam, promulgaret in libello anglice ſcripto, qui *Memoirs of Thomas Hollis* inſcriptus, anno MDCCLXXX. in lucem exiit. Indicare poſſem complures alias, huic fere ſimiles: ſed qui eiusmodi indicem pleniorem hoc loco deſideret, reor, fore neminem. Adeat, qui deſiderat, KLOTZII libellum, ſuper gemmarum ſcalptarum emolumentis et fructibus, rectoque vſu, germanice ſcriptum, vbi (p. 53.) nonnullae aliae memorantur. Duo alia ſubiungam, quae magis ad rem pertinere opinor. Nimirum quamquam ſupra, virorum intelligentium auctoritate et argumentis adductus, priſcos Graeciae artifices non minus, quam recentiores, terebram et puluerem adamantinum ad gemmas ſcalpendas caelandasue adhibuiſſe contendi: tamen eos, veriſimile eſt, adamantem quoque acuminatum, ſiue natura, ſiue arte, ſiue forte, dum pulveris cauſſa tundebatur, ita factum, quod poſterius Plinii verba (H. N. lib. XXXVII. c. 4. p. 773.) indicare videntur, inſtrumentis quibusdam incluſiſſe; incluſum vſurpaſſe ad finiendas particulas et lineas tenuiſſimas, quae terebrarum feruore, nondum filo ſatis tenero et ſubtili, ſed quaſi craſſiori ductae, nec ſatis adamuſſim praeciſae et elaboratae erant: qua in haereſi quoque fuit KLOTZIVS, dum in viuis eſſet, celeberrimus (l. c. p. 48). Quid? quod non minus fieri potuit, vt eiusmodi adamante acuminato, idoneisque manubriolis incluſo, extrema figurae, vel figurarum lineamenta in gemmis ducerent, et partium ſingularum dimenſiones, iuſtumque locum deſignarent, antequam eas terebrando tentarent. Manus enim firmior et exercitatior ſimile quaſi telum facilius et rectius gerere, ſine vllo errandi metu dirigere, eodemque lineas extremas in gemma fidentius ducere,

quam

quam illas terebra, quae minus in ipſ. is erat poteſtate, leuiſſime deſignare potuiſſe, mihi certe videtur. Quin probabile eſt, quas pluribus in gemmis extremas figurarum lineas, easdemque artis legibus conuenientiſſime exactiſſimeque ductas, ſeſe animaduertiſſe teſtatur LIPPERTVS, (Praefat. Dactylioth. p. XXIX. ſ.), eas non terebrae feruore, ſed eiusmodi adamante acuminato ſcalptas fuiſſe. Quam coniecturam meam diiudicent, ac vel probandam, vel improbandam ſtatuant lectores me prudentiores. — Alterum, quod hoc loco tangendum exiſtimaui, ad vaſculi, quod ſupra dixi, rationem et vſum pertinet: quem multi aetatis noſtrae artifices deſerunt, deſpiciunt, ac velut ridiculum cauillantur. In quo quam recte, quam prudenter agant, ipſi videant. Nobis perinde eſſe poteſt, ſiue hanc gemmas caelandi viam et rationem ſequantur, ſiue relinquant, modo artis ſuae monimenta exigant talia, qualia aetatem ferre poſſunt, et Graecorum artificum opera ſi non ſuperant, certe quidem aequant. Habent, qui vaſculi ſimilis vſum non aſpernantur, inter aetatis recentioris ſcalptores ducem, eumque non poſtremum, nec contemnendum, qui hanc ipſam rationem, nullo non tempore, et ſucceſſu proſperrimo, ſequutus eſt vel in ἀναγλύφοις e marmore caelandis: nimirum *Michaelem Angelum Buonarottum*, vti in eius vita memorauit VASARIVS (Vite de' più eccellenti Pittori, Scultori ed Architetti, 1586. Part. 3. p. 27). Huius e libro repetiit narrationem, et Germanice verſam Dactyliothecae praefationi inſeruit (p. XXI. ſſ.) LIPPERTVS, qui rem adeo non improbauit, vt potius maximo opere commendarit. Talium virorum, alterius quidem mos et inſtitutum, alterius iudicium et encomium, omnino dignum eſt, quod lectitent, animoque recte expendant tum artificii tirones, tum viri docti, harum

 rerum

rerum amantes. Atque iam ſatis, pro meo conſilio, de priſcorum artificum formula vel ratione marmora et gemmas tractandi, expoſuiſſe mihi videor. Quo facto, lector quisque per ſe intelligat, neceſſe eſt, prorſus ſuperuacaneam fore narrationem copioſam, qua eorumdem μέθοδον opera anaglyptica e marmore caelandi, explicare adgrediar. Quam *Buonarottus* tenuit et ſequutus eſt, eadem, vel certe perquam ſimili, ſimile negotium eos adgreſſos eſſe, valde probabile videtur. Iam vero quoniam alteram ſatis, vt reor, explicaui, alteram ſimul expoſuiſſe, et de eadem fidelia, quod in prouerbio eſt, duos dealbaſſe puto parietes.

EXCVRSVS XVIII

DE

ARTIFICVM GRAECORVM CAVSSIS DEORVM DEARVMQVE SIMVLACRA TALIA, QVALIA OMNIVM CELEBRATISSIMA FVERVNT, ELABORANDI.

Legenti mihi deſcriptionem Graeciae, eximium PAVSANIAE opus, quo, praeter alia memoratu digna, vetuſtiores Deorum Dearumque figuras, non niſi lapides deformes, palos ligneos, *βαιτύλια*, *βρέτη*, fuiſſe, ſed nihilo ſecius cultu diuino affectos teſtatur (v. c. p. 132; 253; 228; 390; 302, alibi) et cogitanti poſthac, quam artificioſa, quam exquiſitae ſtupendaeque pulcritudinis et maieſtatis plena fuerint eorum ſimulacra, recentioribus artificibus fabricata, et in templis collocata; mirum profecto viſum eſt, qua tandem ratione adducti, eiusmodi ſimulacra, humanae figurae ſimillima, licet arte exquiſitiſſima et paene diuina, tum animo fingere et deſtinare, tum manu elaborare coeperint. *Βαιτύλια* enim ac *βρέτη*, et *ξόανα* illa, i. e. lapides vel palos deformes, quod honore diuino proſequuti ſint homines adhuc rudes, nec philoſophia aliisque artibus exculti, id equidem non magnopere miror, propterea quod ipſis perſuaſiſſimum erat, ea antiquiſſimis iam temporibus caelo delapſa, adeoque Deorum dona eſſe, et veluti ſigna, ſub quibus ipſi coli vellent, et honore

mactari diuino. Cuiusmodi opinio, a primis maioribus credita, et ipſorum poſteris tradita, inſtillata, itaque propagata, facile permouit homines philoſophiae ignaros, tantum non ſtupidos, ideoque ad ſuperſtitionem procliuiores, vt in rebus adeo brutis, adeo deformibus, ſancti et diuini quid ineſſe temere cenſerent, easque hoc nomine venerarentur. Quin earum cultus, plura per ſaecula continuatus, ne tum quidem prorſus deſiit, quum artes liberales omnes, et philoſophiae ſtudium apud ſingulos fere Graeciae populos maximo in honore eſſent, omnesque ingenui homines eas primoribus certe, quod aiunt, labris guſtare ſolerent. Quod quamuis ita eſſet, opinio tamen ipſis, adhuc puerulis, inſtillata et inculcata, variis hominum aetate prouectiorum narratiunculis nutrita et aucta, et tandem in ſuperſtitionem abſurdam et ridiculam degenerans, vim in eorum animos tantam habuit, et tam efficacem, vt plerique errorem, quam verum, ſequi, cum plebecula abſonam, foedam, turpemque ſuperſtitionem, quam certiſſima philoſophiae placita amplecti, et exſequi mallent. Atque hanc ob cauſſam in non paucis Graecorum templis, ſimilia *βαιτύλια* et *βρέτη* exſtare, diuinoque affici honore vidit *Pauſanias*, eius aetatis ſcriptor, qua artes liberales, et philoſophia potiſſimum, trecentos iam annos, amplius, per Graecos homines excultae, et, quantum fieri poterat, propagatae erant. Interim hoc ipſo temporis ſpatio exſtitere artifices, qui priſca Deorum ſigna, quae antiquiſſimis temporibus et hominibus veneranda erant viſa, mutare, eisdemque humanam faciem attribuere auderent. Qui quibus cauſſis ad id audendum impulſi videantur, iam indagare, quantum fieri poteſt, atque explicare placet, eo quod huiusmodi quaeſtionem ad artium hiſtoriam pertinere, mihi perſuaſiſſimum eſt. Tantum autem abeſt,

abeſt, vt, ſignificato hoc meo conſilio, me rem luculenter declarare, itaque demonſtrare poſſe credam, vt in ea dubitationis plane nihil ſuperſit, vt potius non niſi coniecturam qualemcunque a me prolatum iri largiar. Vnde in ſententia mea nec perſtabo ipſe, nec quemquam alium perſtare iubebo, ſi quis veriora et rectiora ſuper hoc loco diſſerere, certisque argumentis confirmare potuerit. Nimirum quum homines philoſophiae probabilis praeceptionibus et placitis nondum imbuti, Deum eſſe crederent quidem, ſed de Deo, eiusque natura et proprietatibus, notionem iuſtam, perfectam, diſtinctam, illiusque maieſtati conuenientem, animo ſibi fingere nequirent; et quum humanam ſpeciem quacunque alia longe praeſtantiorem eſſe viderent; quin ab ipſis philoſophis pulcerrimam eſſe eam nunquam non audirent (v. Cic. de Nat. Deor. l. I. c. 47): homines perquam rudes et ignari facile induxerunt animum, vt Deum itidem humana ſpecie, vtpote reliquarum omnium, quas norant, praeſtantiſſima atque pulcerrima, eſſe exiſtimarent *). In quo opinionis errore ipſos magis etiam confirmarunt poetae fabulis illis, quas de Deo, vel potius de Diis, et horum originibus, temere et inconſiderate

*) Hoc nomine Graecos inſaniae accuſarunt Perſae, qui neque ſtatuas, neque templa, neque aras ponere et conſecrare fas putarunt, auctore Herodoto (l. I. ſect. 131. p. 66.): qui, hoc ſcripto, ſubiungit, *ὡς μὲν ἐμοὶ δοκέει, ὅτι οὐκ ἀνθρωποφυέας ἐνόμισαν τοὺς θεοὺς, κατάπερ οἱ Ἕλληνες εἶναι.* conf. Weſſeling. not. ad h. l. it. *Warburtoni* Divine legation of Moſes, l. II. Sect. I. not. *p.* p. m. 150. ſſ. ac *Gillies* Hiſtory of ancient Greece, Cap. II. p. 51. ſs. vol. I. qui ex hac Deorum mythologia et fingendi ratione non parum vtilitatis redundaſſe contendit ad Graecos mitigandos, colendos atque expoliendos.

derate ſpargebant, et tenellis puerorum, carmina ipſorum lectitantium, animis mature et ſenſim inſtillabant. Qua in opinione alios etiam populos plerosque fuiſſe veriſimile eſt. Aegyptiorum Dii quidam, Deaeque prae ſe ferebant figuram fere humanam *): et quo quidem ab hac diſcrepabant, eo ſingularem cuiusque proprietatem, vel egregium aliquod eius facinus, ſignificatum ibant. Ipſorum Iſis, Serapis, Harpocrates, Anubis cet. rem demonſtrant. Nec minus Philiſtaeorum *Dagon* (1. Sam. V. 3. 4.) Ammonitarum Molochus (2. Reg. XVI. 3.), aliorum alii (l. c. c. XVII. 29 — 32). Eos admodum graphice depingit auctor hymnorum ſacrorum (Ps. CXV. 4 — 7; CXXXV. 15 — 18.), item libelli eius, qui vulgo *Solomonis Sapientia* dicitur (Cap. XV. 15). Exſtant et aliorum Deorum ſigna, a populis ignotioribus et obſcuris cultu diuino mactari ſueta, quae figuram prae ſe ferunt humanam. Eorum diuerſa protulit *d' Hancaruillius*, eques et ſcriptor Franco-gallus, cum rebus aliis, tum dictis factisque *παραδόξοις* perquam famoſus, (Supplément aux Recherches ſur l'origine, l'eſprit et les progrès des Arts de la Grece; ſur leur connexion avec les arts et la religion des plus anciens peuples connus; ſur les monumens antiques de l'Inde, de la Perſe, du reſte de l'Aſie, de l'Europe et de l'Egypte. A' Londres 1785, forma quadripertita. vid. tabb. 1. 2. 3. 4. 11. n. 2. alibi). Ex his, quae auctor ille Franco-gallus efficiat cogatque, equidem in praeſenti nec curo, nec hic adferre volo, quippe quae prorſus *ἀπροσδιονύσως* forent dicta: hoc autem praetermittere nequeo, eſſe in his etiam, quae ab

*) Sed antiquiſſimi eorum maiores, Herodoto teſte (l. II. ſect. 142. p. 173.) aeque ac Perſae, *ἔλεγον Θεὸν ἀνθρωποειδέα οὐδένα γενέσθαι.*

ab humana, qua ceteroqui ſunt, figura nonnihil diſcedant. Aliud enim ſimulacrum plura habet capita, aliud brachia complura, pluresque manus, quibus res tenet diuerſas, alia inſtrumentis geſtuque ſingulari diſcrepant. Quae, me iudice, non temere, nec inconſiderate ſic fabricata videntur. Nimirum mihi ſuper his mecum meditanti, haec tandem nata eſt ſuſpicio, priſcos talium idolorum auctores, ſuaſores et fabros, quum in Deo viderent non poſſe plura attributa, plures facultates atque proprietates non ineſſe, vt ad hoc vniuerſum creandum, conſeruandum, prudenter gubernandum aptiſſimus eſſet; haec autem omnia in figura humana, eaque ſola et veluti ſolitaria, ſimul ſignificari nequaquam poſſe; non male ſeſe facturos exiſtimaſſe, ſi id, quod in Deo ſingulare, praecipuum et eximium eſt, pluribus artubus, eius corpori vel ſimulacro appoſitis, ſignificarent: vt, maximam intelligendi facultatem pluribus capitibus, quoniam eius ſedem in cerebro eſſe rebantur; maximam poteſtatem pluribus lacertis, brachiis et manibus, propterea quod his, quidquid volumus, efficimus; inſigne iuſtitiae ſtudium gladiis, quos manibus gerunt; attributa alia aliis quaſi inſtrumentis, ſiue ſignis. Quae quamquam nobis, philoſophiae ſanioris et litterarum diuinitus patefactarum luce colluſtratis, recte et vere inepta et ridicula, oculisque noſtris, ob formam nec venuſtam, nec naturalem, monſtra potius, quam Deorum ſimulacra videntur: tamen haud ſcio, an Graeci homines in vniuerſum, et, praeter poetas, artifices ſigillatim, magis laudandi ſint, quod, polytheiſmo dediti, Deos Deasque, et talia eorum facinora commenti ſint et tradiderint, qualium accuſari et conuinci vir quisque καλὸς κἀγαθὸς erubeſcat. Foeda, qualia dixi, Deorum ſimulacra oculos offendant, neceſſe eſt: ſed magis offendunt mentem inte-

 gram

gram caſtamque deteſtanda Deorum atque Dearum flagitia, quos Graeci, populos, cui alioqui tot et tam vtiles artes, philoſophiam, et omnem in vniuerſum pulcri venuſtique ſenſum debemus, deuenerati ſunt. Interim haec eorum ſuperſtitio, hic error aeque vulgaris ac deteſtabilis, tantum abeſt, vt artibus ingenioſis, de quibus quaeritur, vllo modo obfuerit, vt eis potius quam maxime profuiſſe, eas adiuuiſſe, multumque momenti ad eas magis excolendas perpoliendasque habuiſſe videatur. Poetae quantum vtilitatis inde ceperint, in praeſenti non tango: id haud ignorant ingenioſi et prudentes ſcriptorum poeticorum lectores. Contra quem fructum inſignem artificibus, et artibus ipſis attulerit idem ille error, hoc loco praetermittere vetor et conſilii mei ratione, et, quo teneor, promiſſo ſupra dato. Nimirum peruulgato, quem paullo ante dixi errorem, oppidorum fere ſingulorum ciues Deos Deasue ſingulares, quos tamquam praeſides tutelares a primis conditoribus, aut aliis maioribus acceperant, et ſatis diu in lapidibus et palis deformibus coluerant, venuſtiora, praeſtantiora, atque ſplendidiora ſimulacra, circa quae ipſorum cultus religioſus verſaretur, et quae tum materiae pretioſioris, tum eximiae pulcritudinis nomine, templorum ſuorum ornamenta forent, poſcere inchoarunt: maxime quidem, poſteaquam ſculptores et ſtatuarii progreſſus opinione omni maiores in arte excolenda fecerant, nec dubia ingenii manusque ſuae documenta, hic, illic, exſtabant. Singulorum fere oppidorum paullo locupletiorum ciues, ſpecie quidem, pietatis erga Deos ſtudio, reapſe famae et gloriae cupiditate ducebantur ad ea poſcenda, et in templis collocanda. Quod commune et peruagatum ſtudium, velut contagio quaedam, pertinuit etiam ad artifices, et hos

perpu-

perpulit, vt ſimili laudis gloriaeque deſiderio acti, itidem omni animi contentione in ſimulacris, quae poſcebantur, fabricandis laborarent, ea maxima, qua fieri poterat, arte ſingerent ac perficerent, eoque modo non tantum ciuitatum, quae ea deſiderabant, ſed etiam ſuae, famae et gloriae conſulerent. Namque per eiusmodi opera longe ſplendidiſſima, quibus, quid ipſorum ingenium paene diuinum, et manus longe exercitatiſſima poſſit efficere, docuiſſent, et vna cum ipſis, immortales ſeſe futuros rati, nihil ſtudii, nihil laboris, nihil operae non adhibuerunt, vt, quod ſequebantur, aſſequerentur. Quod vehementius vtrorumque, tam popularium, qui eiusmodi ſigna requirebant, quam artificum, qui ea formabant, famae ſtudium, quae valde probabilis aemulatio, plurimum certe momenti habuit ad praeſtantiſſima quaeque artis opera conficiunda, ſiue hodieque ſuperſint, ſiue iniquo rerum humanarum fato iamdudum interierint: opera, omnibus numeris adeo perfecta, venuſta, et ſimul gratiarum plena, vt vniuerſa natura nihil ſimile commonſtrare, ſed mens ſola, non ſine contentione aliqua, fingere, ipſorumque tum exemplar, ſiue ideam et imaginem concipere, tum eius tamquam effectrix et opifex eſſe poſſit. Quae mentis agitatio, quae feruidior concitatio, difficillima non minus, quam inuſitatiſſima atque ſimul ingenioſiſſima, quaſi peperit foetus illos, forma et pulcritudine ſua excellentes, quos ſuperſtites, vt quondam Graeci, ita nos hodie, cum ſtupore aliquo demiramur: eosque conſpicientes, tam polytheismi errorem ineptum atque perabſurdum, quam foeda Deorum Dearumque, quorum ſimulacra ob oculos ponunt noſtros, facinora aliquamdiu obliuioni dare ſolemus. In quo negotio exſequendo ita verſati ſunt artifices ingenio, intelligentia manuque praeſtantes, vt in ſingulis Diis,

 Deabus,

Deabus, heroibus, aliis perſonis illuſtribus, proprias et ſingulares vniuscuiusque facultates, proprietates, et interiores ſenſus per oris et vultus lineamenta, et habitum deſignarent ita, vt de ſingulorum ingenio, indole, mentisque ſtatu recte et vere iudicari poſſet. Sed quae generatim et vniuerſe dicta ſunt, ea iam nominatim, non quidem de ſingulis (quod nec neceſſarium, nec conſilio meo conueniens foret) ſed de nonnullis tantummodo docere placet. Qualem Phidias, quod inter omnes conſtat, Iouem illum Olympium fabricauit, talem quidem non inter homines, et in rerum natura conſpexerat, ſed phantaſiae tantum vi et concitatione, lectis tribus Homeri verſibus (Il. I. 528. ſſ.), animo confictum vidiſſe ſibi viſus erat: vnde ipſum eiusmodi oris vultusque lineamentis, et ea expreſſit maieſtate, vt immenſam terrae ac ponti mouendi poteſtatem, ſolo capitis et capillorum nutu, ſignificaſſe et expreſſiſſe putaretur. Artifex alius formauit Iunonem, et in huius oris et vultus lineamentis, ac reliquo habitu et ornatu expreſſit feminam, pulcritudine tanta, quanta ne in pulcerrimis quidem mulieribus cernitur, quantamque mentis tantummodo et phantaſiae vi et concitatione, cogitando aſſequutus, ingenii manusque dexteritate finxerat, ita tamen, vt in eius vultu matronam maieſtate et dignitate plurimum pollentem videre crederes. Alia ſunt Veneris, alia Mineruae lineamenta faciei, in earum ſignis, quae artifices ingenioſiſſimi atque exercitatiſſimi formarunt, expreſſa et conſpicienda: in vtroque cernis feminam adeo pulcram atque formoſam, vt in omnibus, quotquot tellus nutrit, mulieribus tam eximia, tam venuſta, et numeris omnibus abſoluta non reperiatur, ſed tanta pulcritudine praeditam et excellentem, quanta non niſi animo fingi et concipi poteſt. At enim vero quamquam vnaquaeque longe formoſiſſima eſt; vtrius-

vtriusque tamen pulcritudo eſt diuerſa, et multum diſcrepat. Oris et vultus lineamenta Deae poſterioris produnt quaſi animi magnitudinem, conſilium, robur et fortitudinem; in prioris lineamentis obſervando examinandoque animaduertis puellam vixdum puberem atque modeſtam. In Apollinis, Mercurii et Bacchi ſignis contemplari exiſtimas non niſi adoleſcentes longe pulcerrime, et arte exquiſitiſſima formatos: verum ſi ea ſingula propius et attentius conſideras, in vultus lineamentis et corpore primi denuo conſpicaris et os et integrum corpus, qualia vniuerſa natura haudquaquam, ſed ſola mentis et phantaſiae vis ac concitatio tibi ſiſtit, idemque iuuenta adhuc florentiſſima, animo magno, auctoritate diuina, et interdum ſuperbiae geſtu praeditum: in alterius habitu, et forma pulcerrima atque nitidiſſima, itidem adoleſcentem, pulcritudine et venuſtate plus quam naturali vel mortali excellentem, ſed cuius e corpore, mirum, quantum agili et veloci, qualia ſunt eorum, qui exercitiis gymnaſticis et palaeſtricis omnem dedere operam, animus elucet actuoſus, aſtutus et tortuoſus: in tertii tandem ſimulacro cernis itidem adoleſcentis pulcerrimi, florentiſſimi et gratiarum omnium pleniſſimi corpus, idque tam eleganter, venuſte et affabre factum, vt mera ſolius naturae vis ei, qua omnia, par et ſimile haudquaquam producere poſſit; quod tamen ab antegreſſorum corporibus et habitu differt, eo quod eſt ſolito carnoſius, ſucci pleuum et tactu tenellum, ita vt molleſcere et effeminari videatur. Poſſem de Marte, Diana, Vulcano, Cerere, aliis, pari modo et ratione diſputare atque demonſtrare, quo pacto artifices illi ingenioſiſſimi in horum ſimulacris fabricandis eo peruenerint, vt humana quidem ſint figura, ſed ea, quae omni humano, incredibile, quantum, nobilior ſit atque excellentior.

lentior. Poſſem de heroibus, vt, Hercule, Caſtore, Polluce, Meleagro, cet. de hominibus illuſtribus, vt, Laocoonte, Niobe et huius familia, Leda, Helena, cet. itidem ſimilia, obſeruatione digna, ſcribere, ac docere, artifices in eorum ſtatuis fabricandis non ſimplicem meramque naturam imitatos eſſe, ſed phantaſiae ſuae vi, concitatione, et quaſi oeſtro agitatos, tales eorum omnium ſpecies et formas, mente primum concepiſſe, et deinceps manu exercitatiſſima finxiſſe et elaboraſſe, quales natura ſolitaria, et ſolis vnisque eius viribus efficientibus nullo nec loco, nec tempore gignere poſſit. Quod idem non ſolum ſtatuarios, ſed etiam pictores, vt eorum quisque erat ingenioſiſſimus atque ſolertiſſimus, feciſſe conſtat. Parrhaſii Hercules, Rhodi, inſulae et vrbis monimentum et ornamentum ſpectatu digniſſimum (Plin. H.N. l. XXXV. ſect. 35.) et Zeuxis Helena, Crotoniatarum rogatu picta (Cic. de Inuent. l. II. c. 1), opinionem qualemcunque meam ſatis confirmant. Verbo, exempla, quae memoraui, omnia luculentiſſimo ſunt argumento, antiquitatis artifici cuique prudentiſſimo atque praeſtantiſſimo perſuaſiſſimum fuiſſe, quod nihil in ſimplici genere omnibus ex partibus perfectum natura expoliat, ideoque ars requirat, vt ingenium legendis ſcriptorum et poetarum maxime deſcriptionibus praeſtantiſſimis veluti nutriatur, eoque modo phantaſiae vis excitetur et inflammetur ad eiusmodi ideas et imagines rerum fingendas et componendas, quas natura quidem per ſe ſola haud ſubminiſtrat, pulcritudinis tamèn exquiſitae et perfectae leges poſtulant; hisque adeo conuenienter cogitare, coniungere, et opera ſua formare debeat ingenioſus et probabilis artifex. Atque haec quidem hoc de loco, vel potius hac de coniectura ſufficiant: plura addere nolo, partim metu, ne excurſus fines temere migrare videar,

et Apellis de Protogene dictum (Plin. H. N. l. XXXV. c. 10. p. 695. vol. 2. opp.) in me magis etiam quadret; partim quod alio forſan loco et tempore haec rectius ac plenius dicendo perſequi potero.

EXCVRSVS XVIIII
AD PART. II. CAP. VI
DE
PLASTICE.

Capitis huius initio ὁ πάνυ ERNESTIVS recte et vere expoſuiſſe videtur de Plaſtices origine perquam rudi et ſimplici, de prima, in qua tractanda verſabatur, materia, de eius progreſſu et perfectione, item tranſitu a molliori materia ad duriorem, i. e. metalla, quae tam ad vaſa diuerſa, et alia opera caelanda et ſcalpenda, quam ad ſigna, ſtatuas, ac protomas conficiendas, priſcos artifices frequentiſſime adhibuiſſe conſtat. Verum quamquam plura hoc de loco ingenioſe et vere dicta eſſe largior; res tamen breuius, quam eius ratio poſtulat, explicata videtur. Vnde eſt, quod, praeter me, multo plures rerum ſimilium arbitri in ea exſequenda cenſeant varia omisſa, quae ſi non docte et copioſe enarrata, certe quidem breuiter ſtrictimque indicata velint. Nimirum lectores plerique in ſimili commentatione putant ſeſe relatum lecturos, qua via et ratione artifices illi in duriori, (de molliori enim iam non quaeritur,) materia tractanda verſati ſint, vt ex ea tam perfecta, tam eximia, et, quod ex paucis illis, quae hodie ſuperant, luculen-

luculenter apparet, artis tam ſtupendae opera formare poſſent. Quam eorum exſpectationem quum decipiat libellus; operae pretium me facturum arbitror, ſi hac de via et ratione, quantum quidem poſſum, et par eſt, dicere, idque in qualicunque hoc excurſu cum lectoribus, res ſimiles ſciendi cupidis, communicare adgrediar.

Ad credendum facile, ne dicam neceſſarium, eſt, antiquitatis artifices, quotquot operibus ex metallo quocunque liquefacto ingenioſe, affabre et venuſte formandis, operam ſtudiumque impendere, et iſta viris, pulcri venuſtique ſenſu, et certa intelligentia praeditis, probare voluere; eiusmodi formis, quas Franco-galli *des moules* appellant, haudquaquam ſuperſedere, nec ſine eis, quod ſequebantur, aſſequi potuiſſe. Capto igitur tale quid formandi conſilio, ante omnia de iuſta aptaque forma, ad id recte conficiendum maxime neceſſaria, cogitare oportuit; ideoque in hoc negotio, ea fere ratione, qua hodie figuli, *κασσιτερουργοὶ*, *σιδηρουργοὶ*, in officinis, quique ſuis, verſari. Nimirum quoniam tornum, ſcalprum, caelum, vel inſtrumentum id, quod rota ſeu orbis figularis dicitur, in metallo, quale dixi, tractando vſurpare nequaquam licebat; non potuere ex argilla, creta, gypſo, alia terra et materia, aqua humectata et bene ſubacta, formam ſiue exemplar rei eius, quam meditabantur, non parare, in qua metallum liquefactum, fluens et infuſum iſthoc acciperet ectypum, quod in forma adhuc humida, ſiue protypo ligneo impreſſum, ſiue radio et rudi tantum manu deſcriptum et excauatum erat. Tum forma, ſic facta et praeparata, vt duabus, minimum, partibus conſtaret inter ſe iunctis atque ita cohaerentibus et aptatis, vt commiſſura pelluceret nulla, nec metallum infuſum

per

per eam, veluti rimam, effluere poſſet, ſolis aut ignis calori exponenda fuit, vt ſatis recteque durefceret. Quo facto, ſi artifices huiusmodi formam, et quaſi protypon, conſilio ſuo adamuſſim conuenire videbant, eam maximi aeſtimarunt, itaque adſeruarunt, vt ectypa longe plurima eius praeſidio perficerent. In quo negotio quemadmodum porro verſati ſint, iam paucis explicatum ibo. Quod antequam facio, hoc vnum reor adhuc monendum, in parandis ac conficiundis formis, ad ſtatuas equeſtres fundendas neceſſariis, multo plus ingenii, ſtudii, laboris ac temporis requiri, vt tandem maſſae aeris ſeu metalli liquefacti, excipiendae capaces fiant. Quin facta aeris fuſura, et ſucceſſu quidem (quod non ſemper contingit) feliciſſimo peracta, ſtatuae, ex forma iſthac exemtae, purgatio, politio, laeuigatio rurſus plurimum et operae, et temporis exigit, antequam perfecta et omnibus numeris abſoluta dicatur. Poſſem totam hanc rationem, ex libris variis deſumtam, hic inſerere: ſed talis deſcriptio vt iuſto longior, ita etiam pleriſque minus iucunda foret. Hinc eam de induſtria omitto. Adeat, qui illam ſcire percupit, libros eos, quibus ſtatuarum equeſtrium Lutetiae Pariſiorum, Hauniae, Petropoli, alibi, aetate fere noſtra, poſitarum confectio, et omnis apparatus neceſſarius graphice deſcriptus legitur. Quae mihi, per cauſſas varias, hoc loco tangere licet, ad vniuerſum, non ad ſingulare hoc negotium pertinent. Ac primum quidem nonnihil dicam de huius generis vaſis: tum diſſeram de operibus in metallo quocunque vel ſcalpendis, vel caelandis: et tandem de ipſis ſignis, ſtatuis et protomis fabricandis. Aes Cyprium, Aegineticum, Deliacum ſiquando liquefaciundum erat, artifices huic lapidis aeroſi, ſiue cadmiae, ſtanni alibi, plumbi, ferri, quin argenti et auri, plus, minus, diuerſa

ratione

ratione et proportione, admiſcuiſſe conſtat: quae eſt cauſſa, cur hodieque reperiantur numi, vaſa, idola, albicantia, ſubfuſca, rubicunda, flaua, alia. Aurum tamen et argentum credibile eſt, non niſi artifices Corinthios, qui huiusmodi vaſis fabricandis potiſſimum vacabant, aeri addidiſſe: et per hanc admiſtionem valde ingenioſam; non vero in Corinthi per Romanos, L. Mummio imperatore, expugnatae incendio, quod vulgo quidem, ſed falſo dicitur, natum eſt celebratum illud aes Corinthium, quod tanto maioris vel minoris eſſe oportuit pretii, quanto plus, minusue auri, ſiue argenti, ipſi erat admiſtum. Metallum, prout viſum erat, comminiſtum et liquefactum infundebat artifex per aptum foramen in formam, in qua excauatum erat protypum vaſis, cuius ectypon formare decreuerat, ſimulque inſertus quidam quaſi embolus, (populares noſtri *den Kern* appellant) quo interior ipſius cauitas naſceretur. Vas in forma ſatis frigefactum, et ex ea, cautiſſime ſeparata, exemtum, ſi totum laeue eſſe oportuit, torno intrinſecus et extrinſecus fricando, terendo et poliendo laeuigabat; ſin aſperum, i. e. figuris ſiue ſcalptis, ſiue caelatis ſplendidum et ſpectatu dignum, inſtrumentis ad vtrumque neceſſariis vtebatur; horumque adiumento figuras quascunque, rudi tantum manu in protypo delineatas vel impreſſas, plane perficiebat et effingebat ita, vt manupretium non raro pluris aeſtimatum ſit, quam ipſa metalla, e quibus vas erat conflatum atque fuſum. In quo genere Corinthii potiſſimum artifices excelluere: qui cogitando et feliciter audendo, eo perfectionis rem deduxerant, vt natae ex admiſto auro vel argento venae, ſtriae, ſuaues maculae, floſculi, figurae aliae, in reliqua aeris maſſa, adeoque in ipſo vaſe laeuigato et polito, ineſſe viderentur. Et quanto ſpecioſior, hanc ob cauſſam, erat eius adſpectus,

tanto

tanto magis placuit, tantoque carius et aeſtimatum, et emtum fuit. Tum ſiqua id genus opera in columnis, faſtigiis vel ianuis templorum, aedium, clypeis, aliis exornandis neceſſaria, erant conficienda; artifices eadem, qua dixi, via et ratione rem adgredi oportuit. Opus erat forma tali, qualem deſcripſi, in eademque totius argumenti, et ſingularum figurarum, ad id pertinentium, protypon, rudi certe manu e ligno factum, imprimendum, aut radio quodam delineandum, et poſt excauandum. In illam, bene ſiccatam, infundebatur metallum liquefactum: quod refrigeratum, inde exemtum, et oculis acutis ingenioſisque examinatum, manus ipſius exercitatiſſima ſcalpro vel caelo, ſi quo loco neceſſe erat, effinxit et perpoliuit ita, vt artifici quidem laudi et gloriae, aedificio vel inſtrumento, cui affigebatur, ornamento eſſet ſingulari. Denique ſiquod Dei Deaeue ſignum, hominis ſtatuam, vel protomen aeneam conficere ſua ſponte volebat, vel quodammodo iuſſus erat artifex celeber et ingenioſus; hic ante omnia fecerit, neceſſe eſt, Dei, vel hominis eius, cuius os et vultum exprimere debuit ipſius ectypum, protypon, ſiue proplasma, idque adamuſſim ei ſimili, eaque magnitudine et altitudine, quam ipſius formandi cauſſae et rationes poſtulabant. Tum ex maſſa bene praeparata, qualem ſupra dixi, vel huic ſimili, negotioque prorſus apta, conficiunda fuit forma paullo altior et latior, quam qua eſſet ipſum protypon, ſiue exemplar ligneum, et hoc ei, adhuc humidae et molli, recte et prudenter imprimendum, vt in ea Dei, vel hominis figuram et faciem quodammodo agnoſcere poſſes. Ac ſiqua eius lineamenta ex protypo, ſeu exemplari impreſſo, non ſatis conuenire videbantur figurae formandae; artifex radio, ſcalpro, vel inſtrumento alio, in forma adhuc molli et humida, emendare, addere,

demere, poterat et ſolebat, quae a vero aberrare, et tam Dei, vel hominis ori et vultui, quam artis legibus, aduerſari cenſebat: in quibus emendandis tanto plus ſtudii et ſolertiae adhibebat artifex, quanto ingenioſior atque eruditior erat, et laudis ſimul appetentior. Qualis fuiſſe videtur Lyſippus, a quo ſolo fingi voluit Alexander Magnus (Plin. H. N. l. XXXV. c. 7. Cicero ad Diu. l. V. ep. 2. Horat. Epp. l. II. ep. 1. v. 239): cuius mirum in hoc rege fingendo ingenium et artificium celebrauit Archelaus, hoc epigrammate (Antholog. l. IV. c. 8. p. m. 314):

Τόλμαν Ἀλεξάνδρου καὶ ὅλαν ἀπεμάξατο μορφὰν
 Λύσιππος· τίν᾽ ὅδε χαλκὸς ἔχει δύναμιν;
Αὐδάσοντι δ᾽ ἔοικεν ὁ χάλκεος ἐς Δία λεύσσων,
 Γᾶν ὑπ᾽ ἐμοὶ τίθεμαι· Ζεῦ, σὺ δ᾽ Ὄλυμπον ἔχε.

Nec minus elegans eſt in eiusdem Alexandri ſtatuam, a Lyſippo factam, epigramma Poſidippi (Antholog. l. c.):

Λύσιππε, πλάστα σικυώνιε, θαρσαλέη χείρ,
 Δάϊε τεχνῖτα, πῦρ τοι ὁ χαλκὸς ὁρῇ
Ὃν κατ᾽ Ἀλεξάνδρου μορφᾶς χέες. οὐκ ἔτι μεμπτοὶ
 Πέρσαι· συγγνώμη βουσὶ λέοντα φυγεῖν.

Forma igitur recte et ſolerter parata ſiccataque, aes neceſſarium vna cum terra Cadmia et aliis admiſcendis liquefactum eſt, et, quo ſupra dixi, modo in formam fuſum. Signi, ſtatuae vel protomes figuram, intrinſecus plerumque inanem, refrigeratam et e forma extractam ſtatuarius deinceps accuratiſſime examinabat, errores leuiuſculos ſcalpro, vel caelo emendabat et tollebat, lineamentorum ductus non ſatis profundos vel latos, inſtrumentis idoneis imprimendo, tere-

terebrando, praecidendo, adamuſſim formabat ita, vt ne acutiſſimi quidem et ſeueriſſimi cenſoris oculus quidquam in opere ſuo recte et vere vituperare poſſet. Quo facto id haud dubie politum et laeuigatum eſt, nec raro etiam vernice illitum, et aduerſus rubiginem quaſi munitum. Huiusmodi ſtatuas quasdam inauratas eſſe, obſeruauit ERNESTIVS longe celeberrimus. Poſſem, ſi opus eſſet, exemplis ab eo indicatis addere multo plura: ſed non niſi hoc vnum memorare placet, Illuſtriſſimum Caylum (Récueil d'Antiquités, Tom. V. p. 63.) deſcripſiſſe caput hominis Aegyptii, cuius os inauratum fuerit. Quae ratio profecto ſic comparata eſt, vt probabilem pulcri et venuſti ſenſum et intelligentiam haudquaquam demonſtret, adeoque non laude vel imitatione, ſed reprehenſione digniſſima videatur. Id quod declarauit hominum peritiſſimorum iudicium, quum Alexandri Magni ſtatuam, a Lyſippo fictam, inaurari iuſſiſſet Nero, imperator, ea admodum delectatus: iudicarunt enim, etſi auro addito ſtatua facta eſſet pretioſior, eius tamen hoc ipſo periiſſe artis gratiam (Plin. H. N. l. XXXIV. c. 8. p. 652). Quibus, de toto hoc negotio diſputatis, duo reor adiici et poſſe, et debere. Nimirum Lyſippum, Phidiam, alios Graeciae artifices celeberrimos, ſi legis ſtatuas ex aere finxiſſe, caue, exiſtimes, eos ipſos aeris liquefaciendi, miſcendi atque fundendi negotium in ſe ſuſcepiſſe, et curaſſe. Hic labor ad ipſos haudquaquam pertinuit, ſed ad operas inferiores; ipſi potius, quod longe difficillimum erat, perficiebant: ſcilicet proplasma, vel exemplar, et formam, in quam metallum erat infundendum, recte et exacte conficiendi curam gerebant, ac reliquo tandem negotio praeerant, videbantque, vt ſingula recte, ordine, et artis legibus conuenienter adminiſtrarent operae rudiores, vel tirones. Alterum, quod adhuc

monendum eſſe opinor, ſpectat ſingularem artificum nonnullorum rationem, qua operis ſuſcepti partes non omnes ſimul fundere, ſed quaedam ſigillatim ſictas et elaboratas, ferruminando reliquis tandem addere ſolebant. Quod vti in ſtatuis coloſſalibus fieri oportuit, vt in Apollinis Rhodii coloſſo, quem *Chares*, Lyſippi diſcipulus, et *Laches*, vterque Lindius, ille inchoaſſe, hic tandem perfeciſſe memoratur (v. Büſching's Entwurf einer Geſchichte der zeichnenden ſchönen Künſte, S. 96): ita hoc idem in variis, quae ex oppidi, eructatis a Veſuuio cineribus et ſcoriis liquefactis, ſiue *Lava* (ſic vocant Itali), velut obducti et obruti, nimirum Herculani, tanquam ſepulcro, in lucem prolata ſunt, operibus factum eſſe plane apparet (v. Pitture di Ercolanò, Tom. V. tab. 27. 28; tab. 61. 62; tab. 71. 72); ſiquidem in eorum capitibus capillorum atque cincinnorum ferruminatio prorſus aſpectabilis eſt, adeoque id, quod dixi, in dubium reuocari nequit. Quibus breuiter expoſitis, qualicunque huic excurſui terminos conſtituere viſum eſt.

EXCVRSVS XX

AD

PART. II. CAP. V. ET VI

DE

VASIS ANTIQVIS.

Thericleorum vaſorum mentionem duobus quidem libelli ſui locis (p. 82. et 90. pr. ſed p. 67. et 74. poſt. ed.) inieciſſe video ERNESTIVM immortalem; ſed neutro de eorum ratione, elegantia, praeſtantia, ac multo minus de vaſorum priſcorum varietate, formis ingenioſiſſimis, rei naturae aptiſſimis, et ad adſpiciendum iucundiſſimis, generatim atque vniuerſe quidquam expoſuiſſe. At enim quum in eorum tantum non omnium fabrica, plurimum ingenii, intelligentiae, et pulcri venuſtique ſenſus eluceat: conſilii ſane, quo excurſus qualescunque meos, iterando libello Erneſtiano ſubiiciendos duxi, ratio poſtulat, quin flagitat, vt ſingulares eorum proprietates pauciſſimis tangam, et quod de iis in vniuerſum eſt tenendum, cum lectoribus communicatum eam. Ac primum quidem, quoniam ſupra *Thericlea vaſa* nominaui, de horum cognomento nonnihil diſſerendum erit. Hoc eis impoſitum eſt ex auctore, ſiue artifice, qui vaſa ſimilia primus cogitauit atque finxit. Plinius haec de eo memoriae prodidit (H. N. l. XVI. c. 40. p. 35. vol. 2. opp.): *Celebratur et Thericles nomine, calices ex terebintho ſolitus facere torno*, cet. Sed caue, ne eius auctoritate permotus, hominem

 credas

credas gyratorem, τορνευτὴν, fuiſſe. Namque non tantum *Harduinus* in nota ad h. l. obſeruauit, *Thericlem* ab aliis ſcriptoribus *figulum* vocari, ſed etiam *Richardus Bentleius*, philologus et criticus Britannus doctiſſimus, teſtimoniis allatis compluribus hoc idem teſtatum fecit (v. Diſſertation upon the Epiſtles of Phalaris: with an Anſwer to the objections of the Honourable Charles Boyle, Lond. 1699. p. 109. ſs.). Quin hic erroris Pliniani fontem ſimul animaduertit, ipſumque oſtendit manaſſe ex eo, quod *Theophraſti*, ducis ſui, verba, et verum eorum ſenſum, non recte intellexerit: ſiquidem hic generatim et vniuerſe affirmauit (Hiſt. Plant. l. V. c. 4.) τορνεύεσθαι ἐξ αὐτῆς (ſcil. Τερμίνθου) κύλικας Θηρικλείους, ὥςε μηδ᾽ ἂν ἕνα διαγνῶναι πρὸς τὰς κεραμέας, i. e. *torno fabricari ex illa* (terebintho) *ſolere calices Thericleos, quos nemo dignoſcere poſſit ab eis, quos figuli finxiſſent.* Quae Theophraſti verba ab interpretatione Pliniana quam maxime diſcrepant. Poſthaec teſtimonia adfert clariſſima, ex Heſychii Lexico, ex Etymologico M. ex Eubuli reliquiis apud Athenaeum, et huius ipſius verbis, quae *Thericlem figulum Corinthium*; et Ariſtophani, comico, aequalem fuiſſe, plane demonſtrant. Ex his omnibus efficit cogitque Bentleius, idque rectiſſime atque veriſſime, ſiquid intelligo, effici cogique poteſt, *Thericlem*, figulum, eiusmodi vaſa, et horum formam elegantiſſimam, partes et dimenſiones, ornatum, cet. primum excogitaſſe, atque ex argilla quam pulcerrime finxiſſe, ideoque *Thericlea* nominata eſſe vaſa: alios vero artifices, quum haec cernerent hominibus tantopere placere, ab eisque cupidiſſime emi; eorum rationem et formam ingenioſe imitantes, e ligno, aere, aliis pretioſioribus metallis, confeciſſe et vendidiſſe. Quod idem vidit et affirmavit etiam ὁ πάνυ ERNESTIVS (l. c. p. 90. vel 74. ed.

ed. poſt.): quorum duumuirum longe eruditiſſimorum in ſententiam abire nec ego dubito, nec quiſquam alius, opinor, dubitabit. His ſuper vaſis diſputaſſe quoque *Larcherum*, Franco-gallum perquam celebrem, et ipſius diſſertationem in Academiae Reg. Pariſinae Inſcriptionum et Bellarum Litterarum commentariis exſtare, noui quidem, ſed mihi nondum contigit, vt eam legere, et quae viri eruditiſſimi de ipſis ſententia ſit, inde perſpicere poſſem. Quare de hoc vaſorum genere nihil amplius addam: contra vero ad ea progrediar, quae de vaſis in vniuerſum dicenda eſſe arbitror. Nimirum priſci homines, Graeci potiſſimum, qui Gratiis nunquam non egregie litaſſe dicuntur, quum abundare coepiſſent diuitiarum copia, non tantum aedificia et alia monimenta publica, ſed etiam vaſa et vtenſilia, ſacra, profana, domeſtica, omnia, tanta arte, tanta elegantia, tanto ornatu exſtructa et confecta voluerunt, vt vel his in rebus, per ſe minutis ac fere ſpernendis, multa ineſſe videas, quae diſcere et imitari, et ex quibus pulcri venuſtique ſenſum et intelligentiam probabilem deriuare poſſis. Quare huiusmodi reliquiae non minus, quam maiora illa artis ſtupendae opera, ad τοῦ *Antiqui* claſſem, iure quodam ſuo, referri poſſunt ac debent; et hoc nomine dignae ſunt, quas, quibus fortuna fauet, colligant, in muſeis ſuis vel publicis adſeruent, dataque occaſione interpretentur, aut viros, harum rerum peritos, interpretari iubeant. Quod *Borgiam*, purpuratum curiae Romanae patrem eminentiſſimum cum maxime facere conſtat, qui exteros adeo viros eruditos, Germanos, Danos, alios, adducit, vt ſimilia theſauri ſui, rerum exquiſitarum locupletiſſimi, κειμήλια interpretentnr, interpretata in lucem exire, ac diuulgari ſinant. Cuius generis commentarios pleroſque mihi per viros celeberrimos meique amantiſſi-

 mos.

mos, Morellium et Marinium, ex Italia miſſos eſſe, gratus agnoſco et praedico, eoque nomine non ſine cauſſa mihi plaudo. Plurima igitur hominum priſcorum vaſa, quae aetatem tulerunt, et integra ad nos peruenerunt, tum forma et ſtructura, qua laborata ſunt, elegantiſſima, tum figurarum, arte ſingulari in eisdem ſiue pictarum, ſiue caelo ita, vt emineant, quaſi praeciſarum, praeſtantia, iuſtaque collocatione, dimenſione, actione et geſtu, non ſolum artificem, ſed etiam virum quemque eruditum, delicias ſimiles haud ſpernentem, delectare poſſunt, et ad res non paucas prodeſſe. Vt enim ab eorum forma et ſtructura longe ſuauiſſima diſcedas, figurae, ornatus cauſſa, in eis pictae, vel caelatae, ſubminiſtrant multa, quae ad Graecorum μύθους et hiſtoriam, Winkelmanno certe iudice, quin ad multa poetarum et aliorum ſcriptorum loca rectius intelligenda atque interpretanda conducunt. Forma tamen et ſtructura vaſorum et vtenſilium, de quibus quaeritur, in primis digna eſt, quam omni, qua fieri poteſt, animi contentione identidem contemplemur; vtpote cuius cauſſa et origo non tam ex caſu et euentu inopinato, vel artificis phantaſia temere concitata, quam ex ipſa rei natura, repetenda eſt. Etenim ſingularis veterum artificum pulcri et venuſti ſenſus, haudquaquam vituperandus, atque limata et ſubtilis intelligentia ipſos eo ferebant, vt vel in illis formandis, quantum et quo modo fieri poterat, naturam imitarentur. Ex quo ſolo pendet omnis eorum elegantia et venuſtas, quam aetatis noſtrae artifices nimiis argutiis, ſaepenumero ſatis operoſis, ſed e natura haud petitis, nullo modo adſequuntur; quamque in eis vel maxime ſpectare et conſiderare decet eum, cui contingit, vt aliquam eorum copiam videndi, contemplandi et examinandi opportunitatem adipiſcatur. Id quod facere iuſſerunt

Chriſti-

Chriſtius, *Winkelmannus*, *Lippertus*, triumuiri nequaquam ſpernendi, quorum auctoritatem in hoc loco explicando, recte, opinor, ſequi licet. Nimirum ſingulae vaſorum priſcorum formae, quin partium ſingularum, ea efficientium, vt, pedis, corporis, marginis, operculi, anſarum, cet. rationes, ornamentorum denique, non minus ingenioſorum, quam aptiſſimorum proportiones atque dimenſiones, quibus vel ſurgere et accreſcere, vel decreſcere et conſidere videntur, omnes luculentis, iuſtis certisque probabilis et exquiſite boni guſtatus (liceat mihi hoc vti vocabulo) praeceptis nituntur ac legibus: quo fit, vt adoleſcentulo pulcro et venuſto aſſimiles ſint, cuius nec ſcientis, nec cupientis e geſtu vel habitu quocunque, gratioſiſſimi quid elucet, ac ſpectantes mirifice delectat. Vaſorum illorum partes, quas dixi, omnes et ſingulas conformat linea non niſi vna, quae nec circulus eſt, nec ellipſis, nec hyperbola, ſed parabola, quam geometrae vocant, quamque vel in minutiſſimis ipſorum particulis animaduertere poteſt oculus a natura bene informatus. Qua quidem linea cogitari et reperiri poteſt nulla magis idonea et accommodata ad deſignandum et exprimendum id, quod oculos molliſſime et leniſſime ferire, ac veluti vndae, aura placidiſſima concitatae, ſenſim, ſine ſenſu fere, iam aſſurgere, iam deſidere videtur. Huiusmodi parabolae, maiores, minores, et ſingulae earum particulae, ingenioſe, apte, et pulcri venuſtique ſenſui conuenienter coniunctae ac conſociatae, efficiunt omnes talium vaſorum partes, vti pulcriora adoleſcentulorum corpora, et ſingulos horum artus, ita vt potius pedetentim adhuc ſuccreſcere, quam reapſe perfecta et abſoluta eſſe videantur; neque oculi, eiusmodi corpora et vaſa contemplantis, inſpectio ſemicirculis plene ductis quaſi concludatur, aut per angulos

minus iucundos coarctata, in horum apicibus velut haerens et affixa perſtare debeat. Quare vaſorum, eiusmodi arte, ratione et intelligentia fabricatorum, ſpectator in eis animaduertat, neceſſe eſt, tam ſimplicitatem, non humilem et paene ſeruilem, ſed ingenuam et grauem aeque, ac nobilem, quam viciſſitudinem et varietatem oculis iucundam, neque tamen a naturae veritate, exquiſitaque elegantia aberrantem: ſiquidem ſingulae eorum partes, haec omnia efficientes, quam optime, et ipſorum naturae conſilioque, quam fieri poteſt, conuenienter et accommodate copulatae ac conſociatae, ſpectatoris oculos ſpecie, praeterquam rei ſpectandae pulcritudine atque elegantia, afficiunt nulla. Hinc longe iucundiſſimus oculorum, eiusmodi formas elegantiores intuentium ſenſus, admodum affinis eſt ſenſui voluptatis eius, qua, cutem molliuſculam et tenellam mulcendo, frui, et ſuauiter perfundi ſolemus: atque ideae noſtrae, quoniam ex vno ſimplicique corpore velut emanant, fiunt tam faciles et explicatae, vt eas illico et ſine multo labore comprehendamus. Quum autem omne id, quod facile et explicatum eſt, hoc ipſo ſeſe, et quod comprehenſibile eſt, commendet ac placeat; contra quod arduam, operoſam, affectatamque difficultatem ſapit, haud ſecus, ac iuſto maiores alterius laudes, quibus nos ei vnquam pares futuros deſperamus, maximopere diſpliceat, eo quod priori aduerſum et prorſus oppoſitum eſt; quin, quum ipſa natura, impenſarum etiam ratione habita, viam ad prius appetendum veluti pandat et muniat, quandoquidem id, quod natura ſuppeditat, plerumque vilioris eſſe ſolet pretii, quam quod non ſine multo difficilique labore vel arte paratum eſt: is, quem dixi, oculorum ſenſus iucundiſſimus, iuſta rei inueſtigatio, ac ſumtuum non leuis, non exigua diſcrepantia, cauſſae quam

efflca-

efficaciſſimae eſſe debeant ad animos noſtros permovendos, vt tandem in eiusmodi vaſis conficiendis ad priſcorum ſimplicitatem pulcram, elegantem, reique naturae aptam reuerti ne dedignemur. At vero hoc vix ſperare licet. Graeci enim iſti, homines arte atque ingenio plurimum pollentes, in eo, quod pulcrum, quod elegans eſſe peruiderant, propterea quod vere pulcrum non niſi vnum eſt, perſiſtere volebant, nec in eo, vti in corporis veſtiendi more et ratione, quidquam mutare: nos contra, vt aliis in inſtitutis, ritibus atque moribus, ita in hoc quoque vaſorum formandorum negotio, mentem noſtram figere nec poſſumus, nec volumus, ſed inepto alios imitandi ſtudio occaecati et abrepti, temere oberrare, ac puerulorum more, quod hoc temporis momento quaſi aedificamus, proximo rurſus diruere ſolemus. Qua mentis mutabilitate quum nos praeditos eſſe inter omnes conſtet, qui vnquam fiat, vt in vaſorum conficiendorum ratione ſimplici et eleganti perſtare velimus? Verum vtcunque haec vel exiſtimentur, vel accipiantur tam ab artificibus, quam ab hominibus vaſorum copia delectari ſuetis, mihi perinde erit: ego, quam exorſus ſum, rem dicendo perſequar, et quid, praeter dicta, hoc de loco ſciendum reor, paucis exponam. Nimirum ad credendum facile eſt, priſcos artifices, vbi vas adeo pulcrum, venuſtum et eximium, non tantum ex argilla, et Samia potiſſimum terra, ſed etiam e metallis variis, marmoribus, gemmis, formare adgrediebantur, non ſine proplasmate aliquo rem inchoaſſe; quin hoc idem, vt recte politum ac laeue foret, tandem tornaſſe. Quod in aliis LIPPERTVS noſter affirmauit: qui ſeſe, Henrico, Principi atque heroi Boruſſorum immortali, vendidiſſe memorat duas amphoras, ex Alabaſtro duriore, ſiue Alabaſtrite, fabricatas: easdemque non ſolum linearum,

rum, parabolae quae vocantur a geometris, more modoque curuatas et ſinuatas, ſed etiam tornatas; ſiquidem ipſe, vti et alii, in eis accuratius conſideratis, hic, illic, leuia torni veſtigia, vsque ad anſas pertinentia, animaduertiſſe ſibi viſi ſunt. Talia etiam apparere dicuntur in vaſe vitreo, ſingulari arte et ratione ſic fabricato, vt vaſculum extrinſecus, tamquam reti quodam cinctum, muniatur. Cuius figuram auctor inclutus, qui Winkelmanni Hiſtoriam Artium prior Italice vertit, et Mediolani in lucem exire iuſſit, omnium primus, quod quidem ſciam, deſcripſit, et tabulae aeneae inciſam ſimul diuulgauit (vol. I. p. 31). Simili certe proplasmate, ſiue protypo, poſthac opus fuiſſe credo, quum argumenti cuiuſpiam figuras, ſiue ornamenta alia, ſcalpello, ſcalpro, vel caelo, in eis formare atque penitus elaborare vellet, aut deberet artifex; vt ante oculos haberet exemplar, quod ipſius manus firma et exercitata ſcalpendo vel caelando imitaretur. Eiusmodi exemplar, vel certe pictura in buxo, non minus requirebatur, ſiquod vaſculum in gemmis ſcalpendum erat, vel caelandum. Exſtare enim lapillos, in quibus vaſcula, ingenioſe et arte exquiſita, inciſa et formata reperiantur, demonſtrat *Lippertus* compluribus Dactyliothecae locis. Eorum autem, quibus ſigilla περιφανῆ, emblemata vocari ſueta, extrinſecus illigari ſolebant ita, vt etiam reuelli poſſent, alia erat ratio: huiusmodi enim ſigilla, antequam illigarentur, protypis ſingularibus, quodque ſuo, conuenienter formari oportuit. Atque haec quidem de eleganti vaſorum priſcorum forma, eademque formandi ratione.

Varia et diuerſa erat, quam eorum artifices vſurparunt, materia. Omnium prima haud dubie fuit argilla, aut terra alia, ab ipſo *Thericle*, qui κεραμεὺς a ſcri-

a ſcriptore non vno vocatur, recte praeparata et ſubacta, atque huiusmodi vaſis elegantioribus formandis deſtinata. In quo ipſum imitatores non paucos habuiſſe, ecquis eſt, qui dubitare poſſit? Satis celebrata ſunt vaſa e terra Samia, Campana, cet. eleganter ficta. Verum vbi operum figlinorum ratio et vſus, breui tempore, homines condocefecerat, ea, quamquam ſummo ingenio, artificioque mirifico formata, facile frangi ſolere, adeoque artificis monimentum vna cum ipſis interire: alii aes, argentum et aurum, tam vnumquodque purum et ſimplex, quam haec tria varia ratione et proportione miſta (vnde aes, quod Corinthium vocabatur, fuit conflatum) huic conſilio adhibere, et ex his fabricari coeperunt vaſa, quae non perinde frangerentur, ac figlina. Artifices alii, ſiqua eorum ex marmore, alabaſtrite, vel gemma alia formabant, hoc tantum ſequuti videntur, vt in eis artis ſuae ſingularis documentum éxſtaret, et ſimul foret, quod homines lautiores in deliciis habere poſſent. Eis quotidie et inconſiderate vſum eſſe, credo neminem. Ditiorum et elegantiorum in abacis, vna cum deliciis aliis, non niſi ornatus et munditiei, quin vanae gloriae cauſſa, appoſita videntur: ſiquidem ſatis inter omnes conſtat, et vel ex vnius Trimalchionis deſcriptione Petroniana (p. m. 48. ſſ.) apparet, luxum Romanorum, ſi non omnium, certe locupletiorum, eo progreſſum eſſe, vt vel matulas, lances, lares argenteos haberent. Sed plura de hac re, quoniam Romanorum luxum non de induſtria dicendo perſequor, hic addere non eſt neceſſe.

Vaſorum illorum vſus varius erat et multiplex. Alia omnis generis liquoribus adſeruandis erant deſtinata, vt, dolia, amphorae; alia frugibus aliisue nutrimentis ſiccaneis: alia horum menſuras efficiebant.

Porro

Porro alia vſurpabantur in ſacris faciundis, vt, tripodes, praefericula, paterae, aquaminaria, acerrae, thuribula, cet. alia accommodata erant negotiis domeſticis curandis, vt, coquendis et apponendis cibis, potui adferendo et porrigendo, cet. eademque vel tironibus notiſſima: alia noctu inſeruiebant aedibus vel cubiculis luce neceſſaria illuſtrandis et complendis, vt candelabra, lampades; alia ad veſtimentorum ornatum; alia ad mundum muliebrem; alia ad luſum, muſicam, cet. pertinebant: alia mortuorum oſſibus cinerique condendis apta, in ſepulcris et columbariis deponebantur: alia denique, quod iam dixi, non niſi mundi pompaeque cauſſa in abacis collocanda, hominum ditiorum lautiorumque vanam inanis gloriae ac ſplendoris cupiditatem palam faciebant. Eorum nonnulla de tempore, in tempore, hic, illic, effoſſa ſunt, et a viris, harum rerum amantibus, ſtudioſe adſeruata, vel in muſea publica illata: copiam tamen tantam et tam eximiam, vno loco hodie non facile invenies, quantam et quam eximiam continet muſeum longe ditiſſimum, quod duo vtriusque Siciliae reges potentiſſimi, pater et filius, inſtruere et locupletare coeperunt ſtatuis, protomis, tabulis pictis ex aedificiorum parietibus, hic, illic, reſectis, operibus muſiuis, et omnis generis vaſis, quae omnia per duodeviginti fere Secula in oppidis, Herculano et Pompeiis, fato prorſus ſingulari et deplorando obrutis, latuerunt, et tandem demum ex eorum quaſi ſepulcro in lucem prolata ſunt. Et optabile profecto eſt, vt vaſorum (quorum nonnulla iam indicauit Winkelmannus) aeque, ac tabularum pictarum, protomarum, aliorumqne monimentorum aeneorum picturae, tabulis aeneis inciſae, diuulgentur, eaque via et ratione opus ſplendidiſſimum, ante complures annos inchoatum perficiatur, et tam viri eruditi, quam artifices, quod

quod et delectare, et prodeſſe quam maxime poſſit, adipiſcantur.

Supereſt, vt de officinis, quae propter eiusmodi vaſa ingenioſa et affabre facta, potiſſimum celebratae ſunt, nonnihil dicam. In eis haud dubie excelluit *Corinthia*, quae Thericlem, figulum, auctorem, et praeſtantiſſimos poſthac artifices habuit, qui e varii generis metallis eodem ingenio, eadem arte formarunt, quod ille ex argilla primum fingere inchoarat. Hinc *vaſa Thericlea* et *Corinthia*, longe celeberrima fuiſſe, et ſumma cupiditate conquiſita eſſe, nemo facile eſt, qui ignoret (v. Sueton. Aug. c. 70. et Tiber. c. 34). *Delus*, inſula, Apollinis templo celebris, ideoque a Graecis tam ſingulis annis, quam quarto quoque anno adiri ſueta, vt ludis ſolennibus ibi ſtatis intereſſent, itidem nutriuit artifices ingenioſos, qui vaſa exquiſitioris artis et venuſtatis, ex varia materia fabricarent, propterea quod illa, quam dixi, ſolennitas, vndiquaque homines peregrinos, ludorum viſendorum gratia, allexit; qui, vt merces alias, ita vaſa coemere ſolebant, et domum ſecum reportare (v. *Barthelemy* Voyage du jeune Anacharſis, Tom. VI. p. 354. 363. ed. formae octopertitae). Quae res fecit, vt Delos emporium eſſet non contemnendum, atque *Deliaca vaſa* et *ſupellex* ab hominibus lautioribus conquirerentur (v. Cic. pro Roſcio, c. 46; Verrin. II. 34. 72. it. Plin. H. N. l. XXXIV. c. 2). Alios praeterea Graeciae artifices, vt, *Athenienſes, Sicyonios, Aegineticos, Thebanos*, itidem vaſa elegantiora finxiſſe, licet ex eo ſuſpicari, quod Corinthios et Deliacos hoc nomine in primis celebrari viderent: quorum gloria homines laudis ſtudioſiſſimos appetentiſſimosque haud dubie perpulit, vt eandem rem intentatam ne linquerent. Sed quaeſtionem copioſius dicendo perſequi iam non placet.

In

In Italia reperiuntur etiam vaſa formae non ſpernendae, quae pondere ſunt leuiſſimo, et pictura, non excellenti quidem illa, ſed tamen ad diſcendas res quam plurimas fructuoſa. Reperiuntur alia in Etruriae agro, alia in Campano: et aetate noſtra viri quidam eruditi controuerſiam de eo, num vtraque, an priora tantum, recte et vere *vaſa Etruſca* appellare poſſis et debeas, habere coeperunt. Qui poſteriora negant recte Etruſca dici, ea Graecis artificibus, propter Magnae Graeciae vicinitatem, tribuere malunt: qui vtraque contendunt Etruſca eſſe, figurarum in eis pictarum ſimilitudinem, veluti documentum luculentiſſimum in primis vrgent. Verum enim vero meum, qui eiusmodi vaſa nec contemplari et tractare, nec inter ſeſe, et altera cum alteris contendere poſſum, non eſt, hanc litem componere: nec res mihi tanti videtur, vt multum temporis et operae in ea indaganda et dirimenda conſumatur. Atque haec quidem de vaſis antiquis, quorum ERNESTIVS immortalis mentionem ſolummodo fecit; iuſtam vero et doctam loci inueſtigationem inſtituere Viro Summo aut non libuit, aut per negotia plura et grauiora non licuit.

EX-

EXCVRSVS XXI

AD PART. II. CAP. VII

DE

PICTVRA.

Quod IOANNES GILLIES, Britannus eruditiſſimus, in Graeciae antiquae hiſtoria, lingua ipſius vernacula deſcripta (The hiſtory of Ancient Greece, its colonies and conqueſts, from the earlieſt accounts till the diviſion of the Macedonian Empire in the Eaſt. Including the hiſtory of Litterature, Philoſophy and the fine Arts) primis ſtatim verbis, de hominibus, alicuius ſocietatis ac reipublicae conditoribus pronuntiat, hos tum quidem non niſi de eo, quod praeſens ſit, cogitare, quod iam praeteritum, obliuiſci, quod futurum, nihil penſi habere, quin res a ſemet ipſis, et magis etiam a maioribus geſtas, prorſus negligere, atque obliuioni dare: hoc idem recte et vere potes etiam dicere de artis qualiscunque inuentoribus, primisque cultoribus; quippe qui nec ipſi memoriae produnt, nec alios memorare iubent, num forte quadam (quod ſaepenumero accidiſſe conſtat) an cauſſa qualicunque neceſſaria in eam inciderint; quae prima illius initia et quaſi elementa fuerint, quae poſthac incrementa, et per quos viros, quibus praeſidiis, ac quo tempore ad altiſſimum perfectionis gradum ea denique peruenerit. Id quod, vt artium aliarum, ita picturae, hiſtoria plane demonſtrat: cuius origo vera tam denſis premitur tenebris, vt ne populum quidem, nedum hominem omnium primum,

cui eius debeatur inuentio, indiciis certis, nec addubitatis, oſtendere, et velut digito monſtrare poſſis. Sunt quidem, qui, quoniam artium omnino omnium principia ſolent ab Aegyptiis repetere, picturam quoque ab eis inuentam, et aliis cum populis poſthac communicatam, a Graecis vero ita excultam perfectamque eſſe contendant, vt hi non temere, ſed iure quodam ſuo, exclamare potuerint:

Venimus ad ſummum.

Qua in haereſi fuit Caylus Illuſtriſſimus, vna cum plerisque popularibus: quorum quidam ſunt, qui Graecis adeo ingrati animi notam inurere haud vereantur, propterea quod ſeſe illam ex Aegyptiis didiciſſe, non quouis loco, non quauis opportunitate fateantur. Quae reprehenſio cui iuſta videtur; is Aegyptios non minus vituperet, neceſſe eſt, ſi RIEMII, viri eruditiſſimi et ingenioſiſſimi ſententiae, paucis abhinc annis in commentatione *ſuper pictura veterum* (v. Excurs. XV. p. 205.) pronuntiatae adſtipulandum eſſe cenſeat. Hic enim Aegyptios, quos negat eſſe αὐτόχθονας, ſuas non tantum origines, ſed etiam architecturae et picturae exemplar, rationem, atque praeceptiones ab Indis, ſtirpis ſuae parentibus, accepiſſe contendit. Vnde inanis gloriae, vanaeque iactantiae ſtudium, quo populus Aegyptiacus nunquam non laborauit, hic, illic, inſectatus eſt, atque ſuperbos Iſidis cultores non niſi Indorum imitatores, eosque parum ingenuos et ingenioſos, ſed non niſi *ſeruum pecus* (liceat mihi hac in cauſſa Horatianum illud adhibere) fuiſſe, argumentis nonnullis comprobatum iuit. Quorum vim et robur fateor mihi non tantum videri, quantum ea habeant, neceſſe eſt, quae aſſenſum qualemcunque meum efficere, et quaſi cogere poſſint ac debeant. Sed nouae huius coniecturae cauſſam et argumenta

nolo

nolo in praeſenti accuratius aeſtimare: ſatius, reor, eſt, fateri, rem mihi nondum liquere, eamque integram lectori cognoſcendam eſſe, quam multis verbis vtramque in partem diſputare, neque tamen ſententiam iuſtam, veroque conuenientem dicere poſſe. In quaeſtione ſuper euento tam vetuſto et tam dubio, quisque per ſe videat, examinet, decernat, neceſſe eſt: ne cui veluti praeiudicio aliquo meo effeciſſe videar, vt a vero ſit aberratum. Ceterum hanc viri eruditiſſimi ſententiam, quae hac opportunitate tangi tantummodo poteſt, leuique agi brachio, digniſſimam eſſe cenſeo, quam quispiam vir eruditus, et rerum antiquitus geſtarum amans, curioſius et ſeuerius indagando perſequatur, nec, quid in ea vel verum ſit, vel falſum, docere alios grauetur. Hoc equidem facile largior, parum, vel nihil fere inter Indicae et Aegyptiacae architecturae picturaeque priſcae viam et rationem intereſſe: ſed exempla, ab auctore ingenioſo allata, tum pauciora ſunt, tum ita comparata, vt mihi certe rem nullo modo conficere videantur. Res ſimilis meris concluſiunculis philoſophicis, quantumvis acutis, effici ac demonſtrari nequit. Verum ego nihil decerno: neque etiam per inſtituti mei rationem debeo.

Praeter hanc nouam et ingenioſam, quam dixi, ſententiam, eodem commentario inquirit RIEMIUS celeberrimus in opinionem eorum, qui plaſticen artium reliquarum omnium aetate primam fuiſſe, quin vel ipſum rerum figuras lineis deſcribendi inuentum antegreſſam eſſe contendunt. Hanc olim iam *Paſiteles*, teſte Plinio (H. N. l. XXXV. c. 12.) hanc noſtra aetate *Winkelmannus* immortalis, hanc alii, ducem illum ſequuti, affirmarunt. At enim vero ipſam addubitat, quin probabilem eſſe negat, idem ille ſcriptor

 recen-

recentior, ratus, neminem quidquam bene, recte et artis naturaeque legibus conuenienter ſingere e materia molliori poſſe, adeoque in plaſtice exercenda prudenter ac feliciter verſari, niſi antea rei, quam ſingere adgrediatur, ſiguram et formam lineis deſcripſerit; adeoque velut exemplar habeat, quod intueri, et imitando, iuſta partium ſingularum magnitudine et proportione, iuſtisque dimenſionibus, formare poſſit. Id ſi de probabili opere plaſtico, eodemque perfecto et omnibus numeris abſoluto, accipiendum eſt, nemo, reor, erit, qui ipſius in ſententiam abire dubitet. Contra vero ſi ad plaſtices origines, et quaſi infantiam, retro deſcendimus, et opera plaſtica tum ſicta (quorum haud dubie ſupereſt nullum) mente tantummodo ſingimus: admodum credibile eſt, eorum omnium prima homines rudes, ſine exemplari, lineamentis extremis deſignato, ac forte magis et phantaſiae vi, quam intelligentia exquiſita ductos, formaſſe. Ita hodieque infantes agere videt, qui ipſorum luſibus adeſſe, eosque ludentes obſeruare, perſona ſua non indignum exiſtimat. Quorum vt quisque ingenioſiſſimus eſt, et natura ſua ad ſingendam e materia quacunque molliori, hominis, equi, vituli, aliorum, ſiguram aptiſſimus; ita maxime pulcram, et naturali ſpeciei conuenientem, vel absque eiusmodi exemplari, vtpote quod lineis depingere nec curat, nec poteſt, e materia, circa quam verſatur, producet. Quod multo magis exiſtimandum de homine, rudi quidem illo et artis imperito, ſed tamen adulto, viuidiori phantaſiae impetu, et acrioris iudicii vi praedito. Qui ſi caſu, ſeu forte, ferebatur ad rem quamcunque adſpectabilem e molliori materia ſingendam, haud dubie magis adhuc, quam puerulus, qualem dixi, rei, quae ipſius animo et phantaſiae obuerſabatur, faciem ſingendo aſſequutus eſt, eamque formae naturali

rali propiorem et conuenientiorem effecit. Sed quum plaſtice ſenſim ſenſimque ad altiorem perfectionis gradum eueheretur per viros ingenioſos, pulcri venuſtique ſenſu ornatos: haud dubie perſpectum eſt, hanc artem ſine exemplari, lineamentis extremis iuſtisque deſcripto, nihil perfecti, nihil omnibus numeris ac dimenſionibus abſoluti, efficere poſſe; ſimulque coeptum, huiusmodi exemplaria ante accurate delineare, quam negotium, e molli materia quidquam fingendi, reapſe inchoaretur, ne eius iam confecti vitia emendare neceſſe eſſet. Ex quo ſatis apparere arbitror, plaſtices negotium hodie rectius ac prudentius ab exemplari, quale ſaepius iam dixi, quam absque eo, inchoari. Sed vt hanc aetatis noſtrae artificum viam et rationem maxime probabilem, quin neceſſariam, eſſe ſtatuam; tamen non video, qui ex ea effici cogique poſſit, plaſtices auctorem omnium primum, ne primum quidem laboris ſui periculum ſine exemplari tentaſſe. Vt aliis in rebus efficiendis, ita in plaſtices quoque negotio, inuentorem aliter, ac hodie ſolent artifices, verſatum eſſe, longe veriſimillimum videtur. Neque alia ratione rem adgredi poterat, cui omnia et inſtrumenta, et praeſidia quaecunque neceſſaria, non niſi per diuturnum vſum pedetentim inuenta, penitus defuiſſe oportet. Multi, quos his de rebus diſputare videmus, eiusmodi penuriam animo non expendunt, ac temere exiſtimant, ea omnia homini, rem primum periclitanti, in promtu fuiſſe, adeoque operum ſimilium omnium primum, facile, et qua hodie via et ratione ſolet, perficere potuiſſe. Rem multo aliter accidiſſe, Daedali, Athenienſis, hiſtoria (ſi quidem vera, non merum commentum ſit, quod Gallis, duumuiris celeberrimis, qui Ducis Aurelianenſis gemmas ſcalptas caelatasque commentario perquam erudito et eximio

 illuſtra-

illuſtrarunt, viſum eſt, Tom. I. p. 287. ff.) luculenter comprobat: quippe qui demum, et ipſius ex ſorore nepos, Calus, ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam; contra normam et libellam, et tornum et clauem, Theodorus, Samius; figlinas Coroebus, Athenienſis; in eis orbem, Anacharſis, Scythes, vt alii, Hyperbius, Corinthius, inueniſſe dicuntur, (Plin. H. N. l. VII. c. 56). Quae inſtrumenta ad conficiendas res vtiliſſimas maxime neceſſaria, quum non niſi pedetentim ac ſero demum inuenta ſint: qui exiſtimare poteris, ea, quae plaſtices facile, recte et ordine exercendae negotium poſtulat, in promtu iam habuiſſe, aut extemplo cogitaſſe principem ipſius inuentorem? idque hanc potisſimum ob cauſſam, quod ad luxum potius et ſplendorem, quam ad neceſſaria vitae tuendae praeſidia, pertinerent fictorum opera ingenioſe et affabre facta? Sed nolo cum quoquam contendere ſuper loco, nec admodum graui, et maxime dubio: merae coniecturae, quin concluſiunculae vel argutiſſimae, quod ſupra iam dixi, nihil efficiunt in cauſſa, quae priſcorum auctorum teſtimonia clara et luculenta requirit. Igitur ad alia progredi placet. Idem auctor eruditiſſimus, quem ſaepe iam dixi, eadem commentatione diſputat etiam de *pictura et lineari, et encauſtica:* cuius vtriusque rationem paullo aliter, ac ſcriptores quidam antegreſſi cenſuere, ipſi explicare viſum eſt. De illa primum breuiter ſtrictimque diſſerendum. Omnis picturae initium haud dubie effecere lineamenta rerum extrema, quae hominibus ſubminiſtrabant lineae, quibus rei qualiscunque vmbram in pariete, in arena, in aliis conſpectam circumſcribebant (v. Quinctil. Inſt. Or. l. IV. c. 2). Ex quo hoc genus σκιαγραφίας nomen duxit, quod vſurpauit Athenagoras, ſcriptor non temere ſpernendus, qui Sauriam, Samium, hanc deline-

delineandi rationem inueniſſe et introduxiſſe teſtatur (Legat. pro Chriſtian. p. 130. ed. Rechenberg). Quo viſo, longius, eodem auctore, (l. c.) progreſſus eſt Crato, Sicyonius, qui in tabula dealbata, viri et mulieris vmbram colore, neſcio quo, delineauit; quique hoc ipſo primam picturae μονογράμμου tabulam feciſſe putandus eſt. Haec ratio quum hominibus ignaris et valde rudibus mirifice placeret, nec pauci exacta facierum ſimilitudine delectarentur: artifices ingenioſi exſtitere, qui eiusmodi picturas in tabulis, quisque ſua, meris lineis extremis circumſcriberent, rerum delineandarum vmbram in puluere, pariete, aqua, aliis obſeruatam, non amplius imitantes. Inde factum, vt Nonius Marcellus (Cap. I. num. 168. ed. Gothofred.) ſcriberet: *monogrammi dicti ſunt homines macie pertenues ac decolores: tractum a pictura, quae prius, quam coloribus corporatur, vmbra fingitur;* et vt Tullius Epicuri Deos ingenioſe ac lepide appellaret *monogrammos* (Nat. Deor. l. II. c. 23. conf. Lucretius de Rer. Nat. l. V. v. 149. ſ.): quos etiam, niſi me omnia fallunt, reſpexit Lucilius, his verbis: *Quae pietas? monogrammi quinque adducti pietatem vocant;* quae Nonius (loc. cit.) ſeruauit. Quibus ex figuris monogrammis poſthaec natum eſt picturae genus id, quod monochromaton appellarunt ſcriptores. Cuiusmodi picturae μονοχρώματοι ſingulis tantum coloribus fuere pictae, quod recte et vere affirmat ERNESTIVS ὁ πάνυ· eas vero etiam *lineares* vocari poſſe, ac debere, qui hoc exiſtimauerit, praeter RIEMIVM eruditiſſimum, equidem ſcio neminem, ſi ab *Harduino* diſcedam, quem ille contendit in nota ad haec Plinii verba: *iam tum ſpargentes lineas intus* (H. N. l. XXXV. c. 3. p. 682.) veram, vel certe veriſimilem huius picturae rationem quodammodo vidiſſe atque deſcripſiſſe. Auctorum, qui de artium ingenioſarum originibus, progreſſu, incrementis, ra-

 tionibus

tionibus ſcripſerunt, plerique, et in his immortalis ERNESTIVS (Part. II. c. 5. §. 1.), *picturam linearem* exiſtimant nihil amplius fuiſſe, quam *artem rerum ſingularum lineas extremas recte et intelligenter circumſcribendi (l'art à deſſiner).* Contra STEPHANVS FALCONETVS, ſtatuarius eo nomine celeber, quod Petropolin vocatus, Petri I. ſeu Magni, imperatoris Ruſſici, ſtatuam equeſtrem ex aere fundere iuſſus erat, et quod Plinianos Hiſtoriae Nat. libros XXXIV. XXXV. et XXXVI. gallice factos, notisque illuſtratos, vna cum aliis commentationibus, ad Artium, quas vulgo *fingentes* appellant, rationem pertinentibus, vulgauit, in eo, quem paullo ante dixi, Pliniano loco vertendo, vſurpat *la peinture lineaire;* verba ſequentia, per Harduini notam illuſtrata, ſic reddit: *mais pourtant ils répandoient dejà quelques traits en dedans* (l. c. Tom. I. p. 125): ſed in obſeruationibus nihil, ſententiae ſuae explicandae cauſſa, addit. Vnde ad ipſum *Harduinum* atque RIEMIVM celeberr. abeundum eſt, ſi, quid ipſi per hoc picturae genus intelligendum cenſeant, diſcere velimus. Alter in nota ad verba ſupra indicata, haec ſcripſit: „Altera haec „pictura linearis eſt, rudiore illa perfectior, quae „primo loco explicata eſt: nam illa lineis tantum „fiebat comprehendentibus exteriorem pingendae rei „ambitum:“ (quas lineas Franco-galli *les contours*, Itali, *li contorni*, nos vernacula noſtra, *die Umriſſe*, appellamus): „haec plurimas addebat alias, intus pro „vmbrae ratione ſparſas. Nominatur haec alias etiam „graphis, Graeca imitatione. Vitruuius l. I. c. 1. vbi „loquitur de architecto, Debere ait, graphidos ſcien„tiam habere, quo facilius exemplaribus pictis, quam „velit operis ſpeciem, deformare valeat.“ Haec *Harduinus:* quae pleriſque, arbitror, non multo clariora, quam ipſa Plinii verba, videbuntur. *Falconeti* vocabulum, quod *lineas* reddit, *quelques traits*,

ſcripto-

ſcriptoris latini mentem, me iudice, et ſignificantius, et ſimul apertius indicat: hoc enim lineas non meras, nec qualescunque denotat, ſed eas, quibus rei exprimendae proprietates, oculos illico ferientes, vt, in pingendo aliquo homine ſingularia illa, quae faciunt, vt hic a quibuscunque aliis diſcrepet, indicare decet pictorem probabilem artisque bene peritum. Haec interpretatio non admodum diuerſa eſt a notione, quam *de pictura lineari* animo ſibi formauit *Riemius* Celeber. quamque ex ipſius commentatione huc transſcribere placet, expoſito, quam τῶ *graphidis* vocabulo vim et poteſtatem ſubiiciat. Nimirum *graphida* fuiſſe, ait, non ſtilum, ex metallo factum et ſcribendo aptum, qualem vulgo intelligere ſolemus, ſed inſtrumentum pictoribus, antequam penicillum parare et vſurpare norant, vſitatum: ſtilo quidem admodum ſimile, ſed e ligno quodam molliori ita ſectum et temperatum, vt ex altera parte per obliquam ligni ſectionem, latitudinem et aciem quandam, neque tamen fiſſuram haberet; ex altera vero acuminatum, vel obtuſum, vel prorſus teres eſſet. Nonnullorum (plura enim ſemper in promtu eſſe oportuit) extremum latius, vel dentibus, vel malleolo macerari ſolebat, quo vel colores, veluti penicillo quodam, facilius inducere, vel, ſicubi erratum erat, delendo ſine mora emendare poſſent. Huiusmodi graphide picturas tam μονογράμμους, quam μονοχρωμάτους pingi oportuit, penicillo nondum inuento. Vnde *graphidos ſcientiam* Vitruuius pro ipſa bene pingendi dexteritate, dixiſſe videtur loco, quem ſupra transſcripſi. Quin eadem potiſſimum opus fuit in *pictura lineari*, RIEMIO certe iudice, cuius mens et notio de eius conficiendae via et ratione, iam lectoribus aperte et, quantum fieri poteſt, latine exponenda eſt. Nimirum tabula, plerumque lignea, colore tantum vno, albo, atro, alio, bene illita, ſiccata et laeuiga-

ta, latiore graphidos ſimilis extremo in colorem, ab eo, quo illita erat tabula, diuerſum tincto, fingebant in hac rei pingendae figuram integram, cuius lineas extremas vtroque eius extremo quam exactiſſime, reique naturae conuenientiſſime, circumquaque ducere, eoque ipſo errorem vel leuiſſimum emendare poterant. Quo facto, ea in figurae loca, quae obſcuriora eſſe decebat, eiusdem inſtrumenti praeſidio, colorem, quo quidem pinxere, inducebant toties, quoties artis ratio, et rei pingendae ſimilitudo poſtularet; vel ex illis, quae lucidiora fieri neceſſe erat, colorem iuſto denſiorem, deterendo exigebant in obſcuriora; ſeu denique digito, vola, ſpongia premendo mitigabant, demebantue ita, vt in pictura finita et abſoluta, lumen et vmbram quaſi cerneres. Verbo, hac via et ratione pingebant vnis tantum coloribus opera, qualia Franco-galli hodie *en camayeau*, populares noſtri, *roth in roth*, *grau in grau*, cet. vocare ſolent. Quin illam non inepte comparare poſſis cum horum inſtituto et labore, qui figuras rerum integras tabulis aeneis primum incidunt, tum vero in locis, quibus opus eſt, plus, minus, malleando quod adeſſe non debet, ita quaſi exigunt et delent, vt figurarum, in charta impreſſarum, lumen et vmbra plane appareant. Quam rationem populares noſtri *die ſchwarze Kunſt* vſurpant. Idem illud efficiendi viam et rationem, praeter hanc, aliam proponit RIEMIVS, quam non tango, metu, ne multis iuſto copioſior eſſe, adeoque reprehendendus videar. Adeat, qui haec ſcire percupit, viri doctiſſimi librum, mole non adeo magnum, ſed variae eruditionis, et bonae frugis plenum, atque ingenioſe ſcriptum. Igitur ad *picturam encauſticam* progredi, et pauca, quae ad hunc locum pertinent, eadem ex commentatione repetita, hic adferre lubet. De quibus antequam expono, monendum eſt, omnia fere, quae rem, de qua quaeritur, illuſtrant, auctori

ſup-

ſuppeditata eſſe a pictore iam mortuo, cui cognomentum *Calau* fuit, et quem quondam Lipſiae vixiſſe ſciunt noſtrates non pauci, vel potius a quodam mortui amico. Nimirum is, quem dixi, pictor, Illuſtriſſimi Cayli, Generoſiſſimi Taubenhemii, aliorum ſtudio et periculis, hoc picturae genus non ſolum explicandi, ſed etiam inſtaurandi, excitatus, ad eandem rem ac negotium animum applicuit, et per pericula multiplicia et varia, ſaepiſſime inſtituta et repetita, tandem eo peruenit, vt, quod ſequebatur, reapſe aſſequutus, atque aemulis multum ſuperior eſſe iudicaretur a viris nec cupidis, et harum rerum bene peritis. Hic ante omnia de coloribus, ſimili picturae generi aptis atque idoneis cogitauit, et ſaepe multumque periclitatus, intellexit tandem, requiri in primis ceram aliquam ſingularem, quam *punicam*, item *eleodoricam* appellare ſuerat. Quam quo pacto, et quibus ex materiis temperauerit, velut arcanum aliquod myſterium occultauit: exſtat tamen eiusmodi cera, et diuerſorum quidem colorum, apud ipſius heredes, vt, qui quidquam eius, et quantum deſiderant, ab his emere poſſint. His dictis, exponitur eius, quem iam ex vita diſceſſiſſe dixi, pictoris via et ratio, ceram inuentam et temperatam recte et prudenter vſurpandi; et variae enumerantur tabulae, ab ipſo, vel ab aliis, eo ſiue ſimili modo depictae. Quae quidem luculenter demonſtrant, vana eſſe, et certo fundamento deſtituta, quae *Harduinus*, Plinii commentator, *Caylus* Illuſtriſſimus, ipſe *Winkelmannus*, de pictura encauſtica, ceſtro, vericulo, et reliquo apparatu ad eam conficiendam neceſſario, tradiderunt. Quin ex eis tandem liquere dicitur, τὸ ἐγκαίειν, vel ἐγκαίεσθαι, in hoc picturae genere, non vi et poteſtate propria eſſe accipiendum; ſed translata, de materiis tantum, per τὸ ἐγκαίειν, vel ἐγκαίεσθαι, quaſi decoquendo, bene et recte temperandis, et ad pingendum

dum accommodandis. Deſcribitur poſthac totum negotium, et quid in ſingulis eius quaſi gradibus, ſcilicet in iaciendo tabulae pingendae quaſi fundamento, in figura artis legibus conuenienter delineanda, in coloribus inducendis, ſociandis, eorum tranſitu ex hoc in alium, proxime cognatum conficiendo, cet. agi oporteat. In quibus omnibus quid verum, quid falſum, quid factu facile, quid difficile ſit, nos quidem philoſophando et ratiocinando decernere haudquaquam poſſumus: non niſi artificum eſt, periclitando videre, et alios docere, ſi quam viam et rationem recte et tuto ſequi poſſint. Eis, quae *Winkelmannus* ſuper hoc loco diſputauit, et ex compluribus tabulis pictis Herculanenſibus, vel Etruſcis vaſis, effici cogique poſſe contendit, opponuntur varia, nec tralaticia, quae virum alioquin ingenioſum et acutum τȣ̃ *Antiqui* exiſtimatorem, ſed ſaepenumero ἐνθȣσιαςικώτερον, iuſtoque celerius decernentem, hic, illic, allucinatum eſſe demonſtrant. Haec ipſa vel cupidiſſimum *Winkelmanni* adſeclam aequo animo, nec ſine inſigni fructu lecturum, opinor: ſiquidem vnumquemque τȣ̃ *Antiqui* ſpectatorem et iudicem admonere poſſunt, quanta cautione, quanta prouiſione in eo explorando, diiudicando, aeſtimando opus ſit, ne intempeſtiuo phantaſiae impetu abreptus et occaecatus, laudet, vituperet, quod laude vel vituperio indignum eſt; neque ex vnius, duarum, trium rerum ratione concluſiunculis, ſpecie ingenioſis, id efficiat cogatque, quod longe aliter, ſi non ſeſe habet, certe quidem habere poteſt. Huiusmodi temeraria et inconſiderata concludendi ratio vt aliis in diſciplinis valde noxia et fugienda eſt, ita in τȣ̃ *Antiqui* inueſtigatione et aeſtimatione tanto magis vitanda, quanto facilius in ea labi et errare vel acutiſſimus homo poteſt; et quanto plus damni ex vno leuiore errore, ad ipſas liberales artes redundet, neceſſe eſt.

EX-

EXCVRSVS XXII
AD PART. II. CAP. VIII
DE
ARCHITECTVRA.

Admodum pauca, quae hoc de loco moneam, habeo: eademque non tam ad ipſam architecturae naturam et indolem, quam potius ad eius hiſtoriam pertinent. Vnde illa breuiter, pro inſtituti mei ratione, hic exponere placet. Eam ſcriptores plerique contendunt ab Aegyptiis inchoatam et ſatis excultam eſſe; per colonos deinceps in regiones alias miſſos, propagatam: Graecos ſummo, quo erant, ingenio et pulcri, venuſti, elegantisque ſtudio eam perfeciſſe ita, vt aedificia maiora, templa, theatra, fora, odea, cet. ab ipſis exſtructa, ſingulari venuſtate, eleganti grauique ſimplicitate et maieſtate antecelluerint omnibus, per aliorum populorum architectos fabricatis. Verum non ita pridem duo exſtiterunt ſcriptores perquam eruditi et ingenioſi, qui ſententiam, quam adhuc regnaſſe dixi, impugnarent: quorum alter architecturam negat ab Aegyptiis primum vſurpari coeptam, et per hos propagatam; alter architecturam Aegyptiacam contendit longe praeſtantiſſimam fuiſſe, et Graecam ſoliditate, magnitudine, grauitate et maieſtate, mirum, quantum, ſuperaſſe. Priorem ſententiam proponere, tueri et argumentis confirmare viſum eſt RIEMIO eruditiſſimo, cuius commentationem compluribus locis iam laudaui: poſteriorem Italo ἀνωνύμῳ, eidemque inter populares certe admodum celebri, complurium ſocietatum literatarum, atque academiarum, quas vocant, ſodali et paſtori Arcadico, in Diſſerta-

ſertatione ſuper Architectura Aegyptiaca (Dell' Architettura Egiziana diſſertazione d'un Corriſpondente dell' Accademia delle Scienze di Parigi, membro dell' Iſtituto di Bologna, dell' Accademie di Padova, di Siena, di Cortona, di Ravenna, d'Udine, e Paſtor Arcadico. Parma, dalla Stamperia Reale MDCCLXXXVI. forma quadripertita) qua id, quod demonſtrare adgreſſus eſt, copioſe et rhetorico fere more, lectis et illuſtribus verbis exornat. De vtriusque auctoris ſententia et argumentis nonnihil cum lectoribus communicare placet, propterea quod eorum placita, paene contraria et repugnantia ad artis hiſtoriam pertinent, commentarios vero ipſos paucorum in manibus eſſe, mihi perſuaſum eſt. Duarum, quas dixi, ſententiarum priorem credo in primis dignam eſſe, quam paucis exponam. Ipſius auctor, praeterquam quod Abb. *Mignoti* auctoritate, et *Philoſtrati* teſtimonio perpulſus, Indos, populum omnium, quotquot ſunt, reliquorum antiquiſſimum eſſe, adeoque in eorum ciuitatibus vetuſtiſſima artium, quas *bellas*, *pulcras*, *fingentes* vulgo appellant, monimenta exſtare ſumit; hoc aliud velut lemma, ſeu aſſumtum, vna cum Illuſtriſſimo *Caylo* et aliis ſciſcit, omnia ingenioſe quidem, ſed iuſto operoſius facta opera, minutiarum plena, absque iuſtis rationibus, dimenſionibus, et partium ſingularum congruentia (συμμετρίαν appellant Graeci) elaborata, et quibuscunque ornamentis minus neceſſariis operta, et tantum non obruta, manum prorſus infantem prodere, quae illa in ipſis artis quaſi incunabulis formarit: contra vero artificium ſimplicitatis verae, grauis et generoſae, cum dignitate atque maieſtate ſingulari et admiranda conſociatae, callidiſſimum vocat *Cicero* (Qu. Tuſc. l. I. c. 20), indicare eiusmodi manum, quae artis perfectiſſimae, et ad ſummum praeſtantiae gradum euectae legibus atque

prae-

praeceptionibus conuenienter laborare et formare didicerit. Quod eius ſcitum, reor, nemo harum rerum peritus in dubium reuocabit. Comparat ſcriptor eruditiſſimus poſthac aedificia quaedam Aegyptiaca, et praecipuas horum partes, cum Indicis quibusdam, et in illis eadem fere, quae in his, cerni et animadverti ornamenta minutiora, et anxie quaeſita, demonſtrat. Templi Thebaici quondam celeberrimi rudera, hodieque argumento eſſe ait, ipſius ianuas et portas pyramidatas fuiſſe, quales popoſcerit aedificandi lex et formula Indorum, qui ſimilem formam, quod cultus ſui religioſi ſymbolum ſit, declarare credidiſſent. Eiusdem templi Thebaici portas et ianuas animalium figuris fere giganteis, et hieroglyphis iuſto plus opertas et paene obductas eſſe, praeterquam vnam, quae aut non prorſus abſoluta ſit et elaborata, aut a rege aliquo poſteriori tandem appoſita; cuiusmodi ornamenta minutiora, fere innumera, nec niſi abſona phantaſiae effrenae ſimulacra, et aegrotorum ſomnia, in Indorum aedificiis, quae *Pagodas* nuncupant, itidem conſpiciantur. Aegyptiorum reges aedificaſſe pyramides, moles paene immanes, easdemque, quod verum ſit, ſine eiusmodi ornamentis anxie quaeſitis et plane ſuperuacaneis: cauſſam vero, cur haec deſint, poſitam eſſe vel in marmoris duriſſimi, quo opertae ſint, natura, vel in vehementiori regis cuiusque, molis inchoatae perfectionem cernere auentis, cupiditate, et alterutram impedimento fuiſſe, quo minus ſcalpi potuerint: ipſas interea pyramides non tantum breuiori temporis ſpatio abſolutas, ſed etiam monimenta perexigua et minutula eſſe, ſi cum Indorum Pagodis, prope Salſettam et Illuronem, (*Salſette* et *Illuro*) aedificatis, compararentur; vtpote quae, ex *Sonnerati* celeberrimi ſententia, intra mille annorum ſpatium, ad tantam altitudinem euehi, et

tot

tot ornamentis minutiſſimis velut operiri haudquaquam potuiſſent. Ex hac comparatione longius continuata, et verbis exquiſitioribus ornata, quid efficiat cogatque auctor eruditiſſimus, iam videbimus. Nimirum ex eis, quae dicta ſunt, inquit, luculenter apparet, aedificia Aegyptiorum non minus, quam Indorum, antiquiſſima, eo quod operta et velut oppreſſa ſunt ornamentis ſuperuacaneis, abſonis et naturae repugnantibus, produnt manum ſenſumque maxime et ſimilem, et prorſus puerilem; ex eisque architecturae apud vtrosque naſcentis ratio plane elucet. Quum autem Aegyptii non niſi Indorum coloni, adeoque his recentiores fuerint: credibile, quin longe veriſſimum eſt, Aegyptios ex Indis, non Indos ex Aegyptiis, aedificandi leges didiciſſe, et prima aedificiorum exemplaria ab Indi ora, ad Nili littora delata eſſe. Architecturae igitur origines Indis potius, quam Aegyptiis, debentur. Talis fere eſt RIEMII celeberr. argumentatio, quam cum lectoribus communicandam duxi: ita tamen, vt de eius vel veritate, vel falſitate, haud decernam. Lector quisque per ſe hanc nouam ſententiam anquirat, et, prout ipſi videbitur, decernat. Quantum vero hunc auctorem videmus priſcam Aegyptiorum architecturam deſpicere; tantum eam contra ſuſpicit et laudibus extollit Italus *ἀνώνυμος* in diſſertatione, quam ſupra dixi. Quoniam vero ſingula, quae in ea, admodum diſerte, ac tantum non verboſius dicta, late diſperſa atque infinita videntur eſſe, ratione ac diſtributione ſub vno adſpectu poni poſſe dubito: eorum praecipua tantummodo capita paucis indicabo, vt, quae auctor copioſe et ornate dixit, lector quisque facili coniectura aſſequi poſſit. Primo igitur capite, *articulum* vocauit, dicendo perſequitur bona illa varia et multiplicia, quibus natura ipſa, vel verius diuina prouidentia, Aegyptum beauit;

quaeque

quaeque nunquam non bene, recte et laudabiliter vſurpaſſe contendit regni iſtius ciues. Quo ex capite tres auctoris enuntiationes primas et praecipuas transſcribere placet, easdemque, certis de cauſſis, lingua ipſius vernacula, vt ex his, tanquam ex vngue leonem, eius dicendi genus cognoſcere poſſint lectores. *Il cielo*, inquit, *l'atmosfera, la terra, e gli elementi tutti della natura s'accordarono inſieme a favorire l'Egitto, e a diſtinguerlo con privilegi negati ad altri climi del mondo: eccovi la prima propoſizione. L'Egitto, riconoſcente, e grato ad una natura così benefica e ſplendida, impiegò tutti i talenti a far buon uſo di tali doni, e coſtituirlo, come era il prodigio della natura, così il maeſtro d'ogni arte e dottrina: ſeconda propoſizione. Finalmente il mondo convinto da mille pruove accorda all' Egitto e i privilegi della natura, e l'invenzione delle ſcienze e delle arti, titoli amendue, che lo rendono l'uno ammirabile, perchè ſingolare, l'altro ſommamente utile, perchè benemerito del mondo, prima rozzo e barbaro, poſcia pulito e colto: terza propoſizione.* Quae pauca auctoris anonymi tam affectatum dicendi genus, quam praeiudicatam de Aegypti et Aegyptiorum praeſtantia, ſingularibus meritis et virtutibus, opinionem, haud dubie iam ſatis declarant, ita vt plura vtriusque documenta adferre haud oporteat. Capite ſecundo Architecturam Aegyptiacam, veramque et certam huius rationem et formulam generatim et vniuerſe contemplatur; vt conſequenti, i. e. tertio, eius proprietates ſingulares ac meritum, vel virtutem indiuiduam, nec cum aliis communicandam, ſigillatim exponit; ex quo panegyriſtam diſertum (ita dicere liceat) non vulgari, ſed accurata Architecturae ſcientia imbutum eſſe, apparet. Quartum diſſertationis caput Architecturae Aegyptiacae cum Graeca comparationem complecti-

tur: cuius poſterioris venuſtatem, elegantiam et praeſtantiam negare quidem nec vult, nec poteſt etiam, ſed quam tamen in Aegypto natam, et poſthac in Graeciam quaſi translatam, et ibi ad ſummum perfectionis gradum euectam eſſe idemtidem contendit. Quintum et poſtremum caput verſatur in cognoſcenda et diiudicanda quaeſtione: num Architectura, in Aegypto nata, et ſatis exculta fuerit? nec ne? antequam Solomon templum Hieroſolymitanum longe celeberrimum aedificaret. Quae quaeſtio vt haud dubie ad rem non pertinet, ſed recte *μετάβασις εἰς ἄλλο γένος* poteſt vocari; ita in ea ſoluenda occurrunt multa *ἀπροσδιονύσως* dicta, quae lectoribus aliis inopinata, aliis prorſus moleſta et taedii plena videantur, oportet. Ceterum haec diſſertatio, docte et ingenioſe ſcripta, non parum bonae frugis continet, et digna eſt omnino, quam is lectitet, atque idemtidem ſeuerius examinet, qui artis architectonicae hiſtoriam indagare et perſcribere apud animum conſtituit. Cuiusmodi conſilium quoniam in ſcribendis ad Erneſtianum libellum excurſibus haudquaquam cepi, nec capere per multas cauſſas poteram et debebam: hoc vnum de Auctoris *ἀνωνύμου* libello hic addam, eo reuera orationem panegyricam in Architecturae Aegyptiacae praeſtantiam et virtutes ſingulares, ſcriptam et promulgatam contineri; eodemque Aegypti ciuibus tantum ingenii, ſtudii et dexteritatis in artibus inueniendis atque perpoliendis tribui, quantum alii ipſis tribuere vehementer dubitant. Fieri poteſt, vt perinde fallatur et delinquat vehementior ipſorum laudator, ac vituperator. Quamobrem nihil hac ſuper concertatione decerno, ne alterutri inferre videar iniuriam: decernant, qui me ſunt prudentiores, et harum rerum intelligentiores.

EPI-

EPIMETRVM.

Accepi, dum excurſus qualescunque mei, typis de-ſcribendi, operas aliquamdiu iam exercebant, et prela plagulis premendis ſudabant, librum eximium, quo FRIDERICVS MVINTERVS, Plur. Reu. atque Eruditiſſimus diſciplinae ſanctioris in litterarum vniverſitate Havnienſi Profeſſor P. ſcienter non minus, quam eleganter, quidquid in itinere, decennii ſuperioris anno quinto et ſexto, per agrum Neapolitanum Siculumque facto, memoria dignum viderat, et in pugillaribus ſuis breuiter ſtrictimque notarat, lingua vernacula expoſuit, et qui, ex Danico germanice conuerſus, hoc ipſo anno in lucem exiit. Quem, quam cupidiſſime perlectum, quoniam plura contine-re vidi, quae ad *Artium*, quas non pauci *fingentium* cognomento ornant, hiſtoriam, in primisque ad argumenta a me tractata, pertinent, quaeque cum Lectoribus optimis et harum rerum ſtudioſis, qui librum illico euoluere vel nolunt, vel nequeunt, communicanda cenſeo: nonnulla ex eo, velut *Addenda*, libro iam excuſo ſubiicere placuit, vt vel inde videant iudices aequi veriqne amantes, quanto opere de legentium commodis et ſtudiis promereri, ad eorumque ſcientiam augendam, quantum in me eſt, conferre aueam. Quibus in *Addendis* vnum eſt, hoc e fonte non hauſtum, ſed non prorſus omittendum, eo quod ſententiam meam, ſupra aliquo loco ſcriptam, magis confirmare videbatur: reliqua omnia ex praeſtantiſſimo, quem dixi, libro depromta ſunt, ipſisque Aucto-

ris Celeberr. verbis, plures iuſtasque ob cauſſas, hic transſcripta.

Excurſu VI. ad Part. I. Cap. IV. (ſic emendandus eſt leuis operarum error p. 171) memoraui complura Deorum ſigna, diu ante, quam Imperatores rem R. adminiſtrabant, ex auro fabricata, quibus alia ſunt adnumeranda. Vnde, (p. 172) poſt verba: *καὶ πολυτιμήτους deſcribit* (v. Iup. Tragoed. T. III. p. m. 420) velim, L. O. et B. legat: Quibus addendum eſt praegrande *Iouis* ſimulacrum aureum, idque ſedens, quod in Babylonis ſacello quodam inferiori fuiſſe tradit Herodotus (l. I. ſect. 188. p. 86. ed. Weſſeling). Aureum etiam fuit ſignum *Matris Dindymenae*, teſte Pauſania (Arcad. ſ. l. VIII. c. 44. p. 694); vti et duo *Apollinis:* quorum alterum Spartiatae, fabricatum ex auro eo, quo ipſos Croeſi, regis, liberalitas donarat, in Thornace Laconicae dedicarunt (Herodot. l. c. ſect. 69. p. 34), alterum, quod in operto, ſiue receſſu templi Delphici collocatum fuiſſe perhibet idem Pauſanias (Phoc. ſ. l. X. c. 24. p. 858): qui praeterea, cet.

Excurſu XV. (p. 247. ſqq) ſuper priſca rerum figuras lineis circumſcribendi ratione diſputaui, nec ſine cauſſa, quod mihi videtur, perquam credibile eſſe contendi, mortalium primos varia artificia ſine iuſta et perfecta horum delineatione inchoaſſe, et ſatis ſcienter venuſteque perfeciſſe. Cuius ſententiae (p. 252) argumento eſſe poteſt, quod Celeberr. MVINTERVS (l. c. p. 227) narrat: nimirum in Siciliae oppido, olim *Drepanum*, hodie *Trapani* vocari ſueto, exiſtere multos, qui ex *Curalio* aliisque materiis res varias, ad vſum domeſticum et varia in-

ſtrumenta

ſtrumenta idoneas, in primis *Sanctorum*, qui dicuntur, *ſigilla minutiora* fabricare ſoleant, eademque non raro perquam bene, eleganter et venuſte facta. Tum haec ſubiungit: Man braucht zu dergleichen Arbeiten, auſser den Corallen, auch Elfenbein, Bernſtein, der auf der Küſte gefunden wird, und geſprenkelten Sicilianiſchen Marmor, oder ſehr ſchönen und weiſsen Alabaſter: und es würde gewiſs von groſsem Nutzen ſeyn, wenn die Regierung den Wunſch der Trapaneſer erfüllte, und eine Zeichenſchule anlegte, wodurch die Fabricanten gewöhnt werden könnten, ihre Arbeit mehr kunſtmäſsig zu verfertigen. Aber bis ietzt hat man nicht darauf geachtet, obgleich dieſe Arbeiten 3000 Menſchen ernähren. — Alio loco (p. 256), quo de Selinunte, Agathoclis, ſaeuiſſimi Siculorum tyranni, patria, quae creditur, plura diſſeruit, in aliis haec animaduertit: Wenigſtens wird viel Töpferarbeit dort gemacht, und zwar von einer Form und Zierlichkeit, die der alten griechiſchen Schönheit ſehr nahe kommt, obgleich keiner von dieſen Handwerkern jemals zeichnen gelernt, viel weniger eine Idee von alt-griechiſcher Kunſt hat. — Cuiusmodi exempla vt ſententiam qualemcunque meam confirmant, ita eam, quam RIEMIUS Celeberr. tuetur (p. 307. ſqq.), valde infirmant, et tantum non refellunt.

Quemadmodum ὁ πάνυ ERNESTIVS (Part. II. c. V. p. 67. ſqq.) admodum pauca de ἀναγλύφοις, eisque ex marmore potiſſimum factis, admodum pauca dixit; ita ego rem, excurſu XVIII. p. 274. itidem tantummodo ὡς ἐν παρόδῳ tetigi, et breuiter ſtrictimque de veriſimili pariter, ac probabili eorum conficiundorum via et ratione diſſerui. Ipſorum inſignem

ſignem ad res quam plurimas, et in primis ad cuiusque viri, *Antiquitatum*, et τῆ *Antiqui* potiſſimum, amantis ſcientiam augendam prouehendamque vim et vtilitatem exponere nolui, propterea quod de hac dubitare nullo modo poteſt, qu WINKELMANNI immortalis Monimenta antiqua inedita, Muſei Capitolini tomum quartum, Muſei Pio-Clementini tomum eum, qui ordine quidem itidem quartus eſt, ſed varias ob cauſſas tertio prior promulgatus, recte et, quo decet, ſtudio examinauit, vel, minimum Monimentorum Antiquorum Syllogen priorem, tertio decennii ſuperioris anno, a me curatam, euoluere haud dedignatus eſt, cuius commentatione prima id, quod affirmo, luculento ſarcophagi Agrigentini exemplo demonſtratur. Sed quoniam auctoritatem meam ſcio non eſſe eam, quae virorum eruditorum aſſenſionem quaſi imperare et cogere poſſit; MVINTERI Celeberrimi, iudicis ſane quam intelligentis et circumſpecti, ſententia meam de illorum vſu quam latiſſime patenti opinionem tueri placet, eoque lubentius, quo frequentiorem ea cum artificiis aliis comparandi opportunitatem habuit, et ἀνάγλυφα nonnulla minus nota ſimul commemorat et paucis explicat. Is, de copioſa rerum et naturalium, et artificioſarum Collectione, quae Catanae in Benedictinorum ad *D. Nicolai in Arena* κοινοβίῳ inſtituta ſeruatur, diſſerens, haec obſeruat: Wichtiger ſind die Basreliefs: dieſe Werke ſind überhaupt für den, der als Gelehrter die Denkmale des Alterthums ſtudirt, eben ſo wichtig, und vielleicht in gewiſſer Rückſicht wichtiger, als die Statuen. Die Urſache iſt leicht zu begreifen. Die Statuen ſtellen nemlich mehrentheils nur eine einzige Perſon in einer Handlung vor: ſelten findet man Gruppen mit zwei, faſt niemals mit mehr Perſonen, Laocoons und des berühm-

berühmten Dircaeiſchen Stieres Gruppe in Neapel vielleicht allein ausgenommen. In Basreliefs hingegen werden ſo viele Perſonen vorgeſtellt, als die Handlung ſelbſt und der ganze Gegenſtand erfordert. Der Künſtler brauchte alſo ſeinem Gegenſtande keine Gewalt anzuthun, ſondern konnte dem Original folgen, das Süjet mochte nun aus einem alten Dichter, oder aus der alten Mythologie genommen ſeyn. Daher kommt es denn, daſs die alten, beſonders griechiſchen Basreliefs für die Interpretation der Dichter ſo wichtig werden, und daſs ſie ſelbſt mehrentheils am ſicherſten und beſten zu erklären ſind, wenn ſie mit dieſen verglichen werden, wenn nemlich ihr Süjet aus Stükken genommen iſt, die wir noch haben; denn oft ſtellen ſie auch Begebenheiten aus der älteſten und unbekannteſten ägyptiſch-griechiſchen Fabel vor, von der wir nur im Apollodorus, und in den Scholiaſten Spuren finden. Folgende Basreliefs in dem Muſeum der Benedictiner zogen beſonders meine Aufmerkſamkeit auf ſich — — 1) Herkules auf dem Berge Oeta. Er liegt in einer ſchmerzhaften Stellung, mit der Löwenhaut um den Hals, auf dem Felſen ausgeſtreckt. Um ihn ſtehen vier andre Perſonen, worunter ſich eine durch den Bart und die phrygiſche Mütze auszeichnet, und die linke Hand betrübt auf denſelben Felſen legt. Neben ſeinem Haupte ſteht eine andre junge und bekleidete Figur: zwei nakte junge Leute ſtehen zu ſeinen Füſsen; der eine trägt etwas einer Keule ähnliches zu dem Lager des Hercules hinauf. Vielleicht hat der Künſtler die Anſtalten ausdrükken wollen, welche Herkules zu ſeinem Tode machte, wobei nur Philoktetes, ſein Waffenträger, und vielleicht ein oder andrer von ſeinen Bedienten zugegen war. Die Arbeit ſchien mir gut ausgeführt, ob ſie gleich bei

weitem nicht von ſo hoher Schönheit und Vollkommenheit iſt, wie der Taufſtein in Girgenti. (Qui hoc loco Fons baptismalis in aede Agrigentinorum cathedrali vocatur ab Auctore Erudititiſſimo, eſt idem ille ſarcophagus marmoreus, cuius et picturam aeri inciſam, et interpretationem in Sylloge, quam ſupra dixi, Lector O. et B. offendit) — 2) Eine Proceſſion von 4 Figuren, die ein junges Mädchen führen, vermuthlich um in die Orgien des Bacchus eingeweihet zu werden. — 3. und 4. Amphion auf dem Delphin, und Europa auf dem Stier ſchwimmend. Zwei ſehr niedliche Seeſtücke von rothem Iaſpis, oder dem ſogenannten *Roſſo antico.* Sie ſind ſchon der Materie wegen merkwürdig, aus der ſie gemacht ſind, da man ſehr ſelten Basreliefs von einer ſo harten Steinart findet, wie der Iaſpis iſt. In nota, hoc loco ſubiecta (p. 411) deſcribit atque interpretatur MVINTERVS Erudititiſſimus ἀνάγλυφα nonnulla, quae in Muſeo Pio-Clementino adſeruari quidem, ſed non magnopere aeſtimari ait, ideoque vel plane non, vel ſero demum, promulgatum iri ſuſpicatur. Muſei huius volumen quartum, non niſi ἀνάγλυφα complectens, mihi, ſaepius iam flagitanti, nondum transmiſſum eſt; vnde in praeſenti dicere non poſſum, num in reliquis edita ſint? nec ne? quae Danus ille longe doctiſſimus indicauit.

Excurſu XX. (p. 293. ſqq.) quo de vaſis antiquis in vniuerſum diſſerui, *Campanorum* quoque et *Etruſcorum* mentionem fieri oportuit, quoniam (p. 304) haec a viris, rerum ſimilium prudentibus, iure quodam ſuo adnumerantur rebus affabre factis, et τῶ *Antiqui* claſſem augentibus. Eis accenſeamus, neceſſe eſt, *Nolana,* ab oppido, in quo longe praeſtantiſſima fingebantur,

id

id cognominis adepta. Quorum copiam inſignem iam collegiſſe, collectam indies augere *D. Nicolaum Viuentium,* virum et ſtemmatis nobilitate, et eruditione excellentem, Nolaeque decus eximium, teſtificatur idem, quem ſaepe iam laudaui, MVINTERVS longe eruditiſſimus. Qui ſpectatum viri, quem dixi, ſummi apparatum deſcribens, vaſa quoque ſimilia commemorauit, et de iis nonnulla, minus vel vulgata, vel obſeruata ab aliis, litteris conſignauit. Unter 200 Stükken (ſchreibet er S. 60. ff) waren gewiſs 20 von auſserordentlicher Schönheit. Die Erde, woraus dieſe Vaſen gebrannt ſind, iſt ſehr fein, von ſchöner, meiſt ſchwarzer Farbe, und ungemeiner Leichtigkeit, in Verhältniſs der Gröſse der Vaſen und Schalen. Dabei iſt ihre Form und Bildung ſehr elegant. Viele haben Zeichnungen mit ſehr gut erhaltenen Farben. Alle Zeichnungen ſind gut, und mehrentheils ſehr ſcharf und correct. Ich fand beſonders einige auſserordentlich ſchöne, die in Rückſicht auf Zeichnung ſowohl als Compoſition, nach meinem Urtheil, Meiſterſtükke waren. Darunter zogen zwei groſse, über einen Fuſs hohe Vaſen am meiſten meine Aufmerkſamkeit auf ſich. Auf der einen iſt Apollo, mit ſeiner Leier auf einem Felſen ſitzend, vorgeſtellt; Caſſandra ſteht vor ihm, mit einer Lanze in der Hand, und mit ſehr ernſthafter Miene. Hinter ihr ſteht Merkur mit allen ſeinen Attributen, mit aufgehobener Hand, und in einer Stellung, die groſse Verwunderung über das Geſpräch ausdrückt, das er anhört. Die Vaſe iſt beſonders merkwürdig, weil man deutlich ſieht, daſs der Künſtler alles mit groſsem Fleiſs gezeichnet, *und ſelbſt den Contour corrigirt hat,* nachdem er ihn ſchon einmal gezeichnet hatte, welches man auf andern alten Vaſen nicht bemerkt hat. Sowohl Zeichnung, als

Compoſition, ſind bewundernswürdig ſchön, und Raphael würde ſich ihrer gewiſs nicht geſchämt haben. — Auf der andern Vaſe iſt Apollo wieder mit einem phrygiſchen Hut und dem Lorbeerkranz auf dem Haupte. Er ſitzt und ſpielt auf einer Leier. Vor ihm ſtehen zwei Muſen im Geſpräch begriffen, wovon die eine auch eine Leier in der Hand hat. Hinter dem Apollo kommt eine Figur in männlicher Kleidung gelaufen, die einen Lorbeerzweig in der linken Hand hält, und mit der rechten nach dem Lorbeerkranz greift, womit Apollo's Haupt umwunden iſt. Auſser dieſen beiden groſsen Vaſen ſah ich in der Sammlung eine Menge kleiner von groſser Schönheit: beſonders waren einzelne Figuren darauf mit aller möglichen Eleganz gezeichnet. Auf einigen ſtunden Buchſtaben und Worte: aber dieſe waren ſo klein, daſs es faſt unmöglich war, ſie zu leſen, und ich konnte nicht zur Gewiſsheit kommen, ob es Griechiſche Buchſtaben wären. Dies iſt indeſſen ſehr möglich, da alle Vorſtellungen auf den Vaſen aus der Griechiſchen Mythologie entlehnt ſind, und die Schönheit der Arbeit ein Alter verräth, wo die Künſte ſchon zu einer hohen Stufe der Vollkommenheit gebracht waren. — In dieſer ausgeſuchten Sammlung befinden ſich auch andre Vaſen, deren Materie und Zeichnung ganz von den vorigen unterſchieden iſt. Die Zeichnung insbeſondre iſt roh, von Anfängern gemacht, und ſtellt oft ausländiſche Thiere, unter andern das Rhinoceros, vor. Don Nicola Viuenzio vermuthete, daſs es ägyptiſche wären, und daſs die älteſten Völker in Italien nach Aſien und Aegypten Handel getrieben, und bey der Gelegenheit die Vaſen nach Italien gebracht hätten. Dagegen muſs ich indeſſen einwenden, daſs die Zeichnung, ſo roh ſie auch

auch iſt, doch gar nicht ägyptiſch, und bis ietzt noch keine gefunden iſt, die würkliche ägyptiſche Hieroglyphen vorſtellte. Ein einziger Canopus ſtehet auf einer von den Vaſen, aber die Zeichnung deſſelben iſt ächt griechiſch, ſo daſs er aus einem Zeitalter ſeyn muſs, wo ſchon ägyptiſche Ideen bey andern Nationen in Umlauf waren. Von allen antiken Vaſen ſind die Nolaniſchen die ſchönſten und koſtbarſten. Sie waren ſchon in der alten Welt ſelten. — Die, welche man in andern Gegenden Italiens, in Toscana und Apulien findet, ſind lange nicht von ſo vollendet ſchöner Arbeit. Ich ſah einige Avellaniſche, deren Zeichnung zwar griechiſch war, aber durchaus nicht ſo delicat und correct, die Erde nicht ſo fein und leicht, und die Farben viel weniger harmoniſch. — Don Nicola Viuenzio iſt Willens, noch einige Iahre nachgraben zu laſſen, und dann eine Beſchreibung ſeiner ganzen Sammlung herauszugeben, die gewiſs einer der wichtigſten Beiträge zur alten Kunſtgeſchichte werden wird. Es könnte ſehr intereſſant werden nachzuforſchen, wo die Fabricanten, die dieſe Vaſen verfertigten, den Reichthum von Ideen, und die vollkommen ſchönen Compoſitionen und Zeichnungen, die man auf ihren Arbeiten findet, hergenommen haben: und vielleicht würde es möglich ſeyn, die Vermuthung zu einer Gewiſsheit zu bringen, daſs ſie berühmte Gemälde groſser Meiſter copiret haben. Dieſs wird beſonders dadurch wahrſcheinlich, daſs viele Vorſtellungen ſo oft wiederholt werden, und die Süjets auf den griechiſchen Vaſen mehrentheils aus der älteſten griechiſchen Fabel genommen ſind, die die Quelle war, aus welcher die älteſten Dichter und Mahler ſchöpften. — Die Schönheit der Zeichnungen auf den alten Vaſen, dringt uns faſt den Gedanken

auf,

auf, daſs ihre Verfertiger groſse Muſter gehabt haben, wornach ſie ſich bilden konnten. Um in dieſer Vermuthung zu einiger Gewiſsheit zu kommen, würde es nothwendig ſeyn, alle Nachrichten zu ſammeln, die wir von den Werken der alten Mahler haben, und ſie mit den Beſchreibungen der bis ietzt entdeckten griechiſchen Vaſen zu vergleichen. — Es wäre ſehr zu wünſchen, daſs einer unſrer Gelehrten die Idee des ſel. Prof. Hwiid, der alles ſammelte, was die Alten vom Protogenes und Zeuxis erzählt haben, fortſetzen, und auf eben die Art das Leben andrer berühmten Mahler bearbeiten wollte. — Sunt praeter Etruſca, Campana et Nolana, de quibus diſputatum eſt, vaſa etiam *Sicula,* eademque perquam venuſta. Alio enim loco, quo de rebus antiquitus affabre factis, et Panormi adhuc ſuperſtitibus differit idem ille, quem dixi, auctor Celeberr. haec habet (p. 195. ſq). Das wichtigſte iſt ietzt eine Sammlung Sicilianiſcher Vaſen, von eben dem feinen und leichten Thon, woraus die campaniſchen und hetruriſchen gemacht ſind. Die gröſste Fabrik von dieſen Vaſen war in Camerina, auf der ſüdlichen Küſte der Inſel, und man findet noch beſtändig, unter den Ruinen dieſer Stadt, eine groſse Menge derſelben von verſchiedener Arbeit, und mehr- oder minderen Werth. Die, welche in Palermo ſind, hat man auf einer Stelle, nahe bei Palermo ſelbſt — — — beiſammen gefunden. — — Die Materie iſt gröſstentheils eine auſserordentlich feine ſchwarze Thonerde, worauf die Umriſſe, zuweilen auch die Schatten der Figuren, mit rother oder gelber Farbe gezeichnet ſind. Der Styl der Zeichnungen iſt verſchieden, bald hetruriſch, bald griechiſch, und dann iſt er oft mit einem hohen Grade von Vollkommenheit ausgeführt.

führt. Die ſicilianiſchen Vaſen ſind völlig ſo gut, und haben eben ſo ſchöne Zeichnungen, wie die campaniſchen; und ich würde ihnen nach dem, was ich in Palermo und Catania davon ſah, den Vorzug vor dieſen einräumen, wenn ich nicht D. Nicola Vivenzo's Sammlung in Nola geſehen hätte, die alles, was man von alten Zeichnungen ſehen kann, übertrift. Der Innhalt der Zeichnungen iſt allezeit aus der älteren Mythologie genommen. Oft iſt er griechiſch, und dann nicht ſchwer zu entdekken; aber deſto ſchwerer, wenn er die italiäniſche Nationalmythologie, beſonders die hetruriſche, oſciſche und campaniſche Fabel, und älteſte Geſchichte betrift, wovon wir ſo wenig Kenntniſs haben. Man meint, daſs die alten Künſtler auf den Vaſen gezeichnet haben, wenn dieſe heiſs aus dem Ofen kamen, und beinahe fertig waren: allein ich halte das nicht für möglich; beſonders da der gröſste Zeichner ſich ſchwerlich verbinden würde, in ſo kurzer Zeit vollkommen correcte Zeichnungen zu machen, bei denen man ſo ſelten Correcturen bemerkt. Die Hitze ſelbſt würde den Künſtler gehindert haben, frei und ſicher genug zu zeichnen. — — Quo loco de *Catanae* rebus, et antiquitatum reliquiis, in Siculo hoc oppido conquiſitis et adſeruatis, diſſerit item MVINTERVS longe praeſtantiſſimus, in Benedictinorum monaſterio, *D. Nicolai in arena* quod vocari ſupra iam dixi, vaſa quoque complura ſpectata digniſſima reperiri teſtatur (p. 408) his quidem verbis: Der wichtigſte und ſeltenſte Theil iſt eine Sammlung von mehr als 300 alten ſicilianiſchen Vaſen, aus gebrannten Thon, die alle von einer höchſt eleganten Form, und intereſſanten Zeichnungen geziert ſind. — In deſcribenda Celſiſſimi Principis *Biscarii*

rii ſupellectile antiquaria, eademque ditiſſima et rerum exquiſitarum plena, quam a Patre immortali celeberrimoque inſtitui coeptam, locupletare et augere pergit, et cuius deſcriptionem ingenioſam doctamque cum viris eruditis communicare pollicetur Filius, ſtemmatis aeque ac doctrinae ſingularis nobilitate clariſſimus, ſeſe in ea reperiſſe teſtatur idem ſcriptor ac teſtis grauiſſimus (p. 418) octingenta, amplius, vaſa Etruſca et Sicula, ac breui poſt (p. 425) haec obſeruat: Die gemahlten Vaſen, die unter den Ruinen von Camerina entdeckt ſind, haben die ſchönſten Formen, ſind ungemein leicht, und haben oft Zeichnungen mit äuſserſt intereſſanten Gegenſtänden. Ich ſah viele, die offenbar auf die alten eleuſiniſchen Myſterien und den geheimen Dienſt der Ceres anſpielten. Man darf ſich auch darüber nicht wundern, da ſie in Sicilien gemahlt ſind, wo Ceres mehr, als in irgend einem andern Lande, verehrt wurde. Viele Vaſen ſind ſehr klein, aber kleine und groſse, bemahlte und nicht bemahlte ſind von einer Sauberkeit und Eleganz, die ſich nicht mit Worten beſchreiben, und ſchwer genug durch Zeichnungen darſtellen läſst. — Denique ex Centuriparum ruderibus, eodem auctore ac teſte, ſubinde effodiuntur tum vaſa ſicula, maxime intelligenter ſciteque formata et picta, tum gemmae et ſcalptae et caelatae, alia opera aurea et argentea (p. 452), quae luculento ſunt argumento, huius oppidi ciues olim maxima opum et diuitiarum copia floruiſſe.

Excurſu XXI. p. 314. ſqq. dixi nonnulla, quae ad locum de *pictura encauſtica* pertinent. Nonnulla alia, quae ad idem picturae genus inſtaurandum et perficiendum in

in Italia ſunt tentata, commemorat MVINTERVS, V. Celeberr. eademque huc transſcribere placet, quoniam eius librum in lectoris vniuscuiusque manibus eſſe vehementer dubito. Cuius verba (p. 69) haec ſunt: Die in dieſen mit Aſche bedeckten Städten (Herculanum, Pompeii, u. ſ. w.) gefundene Mahlereien werden in einigen beſondern Zimmern aufbewahrt, und ſind alle enkauſtiſch mit Wachsfarben gemahlt. Dieſe verloren geweſene Kunſt iſt in den letztern Iahren aufs neue erfunden worden. Es iſt bekannt, daſs ſchon Graf Caylus, und Prinz S. Severo in Neapel viele ziemlich glückliche Verſuche machten. Ein noch in Bologna lebender Spaniſcher Exjeſuit fuhr mit dem Verſuche fort, die er in der kleinen Schrift: *Saggi ſul riſtabilmento dell' antica arte de' Greci e de' Romani pittori, del Sig^{re} Abbate D. Vincenzo Requeno, Venezia*, 1784. 8. beſchrieb, und der Hofrath Reiffenſtein in Rom hat die Sache zu einem noch höhern Grade der Vollkommenheit gebracht. Die Kunſt beſteht in der Zubereitung des feinen weiſsen puniſchen Wachſes, das, wie Zucker oder Mehl im Waſſer aufgelöſet werden kann. Mit dieſem Wachſe werden die meiſtens mineraliſchen Farben gerieben, und hernach wie Farben in der Gouache-Mahlerei behandelt. Wenn das Gemählde fertig iſt, wird geſchmolzen Wachs über das ganze Stück gegoſſen, und dieſes ſo nahe an das Feuer geſetzt, daſs das Wachs ganz wieder wegſchmilzt. Darauf wird das Stück polirt und iſt fertig. Die römiſchen Mahler, die an dieſen Verſuchen Theil genommen haben, ſind ſehr damit zufrieden geweſen, und glauben, daſs dieſe Mahlerei die Vortheile der Gouache- und Oel-Mahlerei vereinigen, und dauerhafter, als beide, ſeyn werde.

Man

Man hat verſucht auf Materien aller Art zu mahlen: auf Papier, Leinwand, Holz und Stein, und überall mit gleicher Wirkung. Vorzüglich gelingen die Landſchaften, wo ſelbſt der Hintergrund meiſtens ſeine Harmonie mit dem Vorgrunde behält. Dies iſt indeſſen alles noch Verſuch. Die Zeit und mehrere Erfahrungen werden zeigen; ob die Mahlerei dauert, nicht die Farbe verliert, und nicht von den Materien, worauf ſie gemahlt iſt, abſpringt. Hält ſie alle dieſe Proben aus, ſo dürfte ſie vielleicht die Oelmahlerei verdrängen, oder ſich wenigſtens neben dieſer ſtellen.

INDEX

I N D E X.

A.

Aaronis pectorale, 17. *vitulus*, qui fuerit, 59.

Abeſſinorum pecunia, qualis? 49. 223.

Acanthi lignum in deliciis veterum, 25.

Accentus ſcripti, cur et quo tempore vocabulis additi? 7.

Aceris lignum vſurpatum, 26.

Achatae, gemmae diuerſicolores, 16. 166. olim in honore erant, 17. qualis in Pyrrhi annulo, *ib.* 167.

Adam (R.) 98.

Adamas veterum non conuenit noſtro, 13. 147. de eius vſu antiquo, 13. olim non ſcalptus, 69. 149. qui lapillus ei ſimillimus, 151. *ſq.* 158.

Addiſonus oſtendit numorum veterum vtilitatem, 238.

Adriani, imp. villa, 62. 132.

Adſpiratio in Graeca lingua, vnde? 6.

Aedificandi ap. veteres magnificentia, in quo fuerit? 94. *ſqq.*

Aedium antiquarum deſcriptio magnificentior, 94. 96.

Aeginetae primi cudunt numos, 224. *ſq.* quod idem Phidoni Argiuo tribuitur, *ibid.* haec quo pacto conciliari poſſint? 229. *ſq.* eorum *aes* in fundendo vſurpatum, 287.

Aeginetica ſchola artium, 63.

Aegyptiaca pictura in linteo, 83. *architectura* Moſis aetate, 89. laudatur praeter modum, 320. *ſqq.* ab alio deſpicitur, 317. *ſq.*

Aegyptiorum opera, qualia? 60. *ſq.* ac ſigna, 191. 193.

Aegyptios quid inuitauit ad aedificandum, 89. temere pro artium omnium inventoribus habent multi, 118. 321. *ſq.* ipſorum animus antiqua ſeruandi pertinax, 119. ex eis ſcribendi artem diſcere potuit nec Moſes, nec Cadmus, 121. Ipſos quis varia ab Indis accepiſſe putet, 306. 317. *ſq.*

Aegyptius lapis, v. *Syenites*.

Aegyptius (Matth.) 39. 201.

Aelianus, 49. 79. 212.

Aeneae tabulae ſucceſſerunt ligneis ad ſcribendum, 199. *ſqq.* 213.

Aeneas ſtatuas qui formarunt, 77.

Aes: de eius generibus et vſu antiquo, 22. *ſq.* 287. in emtione, 49. eius temperandi et fundendi ratio, 76. 287. *ſqq.* ratio ad aurum et argentum, 23. *Corinthii* vſus multiplex, *ib.* numi ex eo non facti, 51. ex eo ſphinx Hortenſii, 78.

Aeſculapius cedrinus, 191.

Aethiopes literas ad ſcribendum habuere, 120.

Aethiopicum marmor, nigri coloris, 11.

ἀετοὶ et *ἀετώματα*, in templis, 91.
Africana citrus, in deliciis fuit, 25. *marmora*, 10. 129. *ſq.*
Ἀγάλματα τετράγωνα, qualia? 60.
Ἀγαλματογλύφων prudentia neceſſaria in marmoribus deligendis, 133. in ſtatuis conficiundis, 261. *ſqq.*
Agricola, 11. *ſq.* 14. 17. 19. 134.
Ἀκρόλιθοι figurae, quales? 264.
Alabandici lapides, 156.
Alabandicum marmor, 11. non candidum, ſed nigrum, 136.
Alabaſtrites, marmor, Graece *ὄνυξ*, vel *onychites*, 137.
Alabaſtrum, diuerſus ab antegreſſo lapis, 137. ad quod adhiberi ſolebat, *ibid.* 216.
Albani, Cardinalis, villa et opera antiqua ibi adſeruata, 137. 139. 214.
Alcamenes, Gr. artifex, 64.
Alcmaeonidae, aedificant templum Delphicum, 138.
Alexander M. irridetur, 239. eius ſtatua a Lyſippo facta, 290. epigrammata Gr. in hanc ſcripta, *ibid.*
Alexis memorat vaſa et pocula *γραμματικά*, 114.
Allatius (Leo) 6. 9. 28. 43. 48.
Allixius, deprehendit Ephremi Cod. 32.
Ἀλώνητα, quae? 221.
Alphonſus, Arragoniae rex, 56.
Aluearia e phengite cur facta? 20.
Alyattes, rex Lydorum, numos ſignauit, 230.
Amantius, 37.
Amazon mortua ex marmore Pentelico, 135.
Amethyſtizon Rubinus Plinii, qualis? 150.
Amethyſtus, gemmae ſpecies, 15. 157. ſqq.
Amiantus, lapis, vbi naſcitur, 19. telis et ellychniis idoneus, *ibid.*
Amyclaea inſcriptio, 4. 39. 136.
Amyntae, regis Maced. numus num antiquiſſimus? 50. 232.
Anaglyptica opera, quomodo e marmore parata, 264. 273. *ſq.* inſignis eorum vtilitas, 326.
Ἀνάγλυφα ſ. *ἔκτυπα*, gemmae caelatae, 68.
Ancus Marcius, rex Rom. 199.
Androdamas, differt ab adamante, 13.
Antefixa, in tectis templorum, 74. 94.
Anteros, gemma, 15.
Antiochi trulla, ex vna gemma, 14.
Antipathia, temperatura ferri, 77.
Antiquae res qua ratione et quo conſilio indagari poſſunt, 103. *ſq.*
Antiquitas, eius cognoſcendae duplex ratio eſt, 1. plenius enucleatur, 101. *ſqq.*

το.

τὸ *Antiquum* quid hodie appellant viri eruditi, 104. eius rationem qui ſubtilius indagauit, 107. quid in marmoribus ſpectabat, 131.
Antiſthenis, philoſophi, facies in numis, 244.
Antonini et *Fauſtinae* templum, 141.
Antonius (Marc.) rapuit ſtatuam auream, 171.
Anubis ſimulacrum aureum, 171.
Apelles, ſummus pingendi artifex, 83. ſq. eius magiſter, 256. 259.
Apianus, 37.
Apollinis Iſmenii in templo donaria, literis Cadmeis ſignata, 127.
Apollo cedrinus, 26. 191. non diſcrepabat a Marte, 61. 255. eius ſtatua in villa Rom. *Belvedere*, 65. ſigna aurea, 172. 324. aliud inauratum, 174. *cytharoedus* in numis, 240. character eius ſingularis et proprius, 283.
Apollodorus, pictor celeber, 84.
Apollonius Rhodius, 174. *ſq.*
Apuleii vitrum ſigillatum, 73.
Arae Pembrochianae titulus literis antiquis ſcriptus, 126. *ſq.*
Arborum cortex et *liber* ad ſcribendum adhibitus, 204. *ſq.* quo pacto inde ad volumina perueniri potuit, 205. *ſq.*
Arbuthnot, 23.
Archaeographiae nomen et deſcriptio, 106.
Archaeologiae notio, natura et genera varia, 101. *ſqq.* 108. eius componendae et recte exponendae difficultas, *ibid.* *literariae* in primis ratio, 105. 107.
Archelai epigramma Gr. in Alexandri M. ſtatuam, 290.
Architectura antiqua. Eius inuentio et perfectio ſerior eſſe putatur ſcalptura, 88. temere in locis Geneſeos quaeritur, *ibid.* ab initio lignum rude et lutum tractauit, 89. eius ad artis formam redactio debetur Aegyptiis et Graecis, *ibid.* Eius reliquiae per quam occaſionem indagatae, et a quibus editae ſint? 97. *ſq.*
—— *Aegyptiaca* praeter modum laudatur et deſpicitur, 317. *ſqq.* a quibus ſumta dicitur, *ibid.*
—— *Graeca*, cuius initia et progreſſus enarrantur, 90. *ſq.* fuit eximia in publicis, non in priuatis aedificiis, *ibid.*
—— *Romana*, eius initia, profectus et corruptio, 97.
Archytae facies in numis, 244.
Ardices, Corinthius, picturam prouehit, 83.
Areopagi in reliquiis quae vidit Vitruuius, 96.
Argenteus liquor, ſcribendo aptus, 9.

Argentum, de eius diuerſis generibus et vſu antiquo, 21. *puſtulatum* ſ. *puſulatum*, quidnam? *ibid.* factum et ſignatum, 21. eius ratio ad aurum et aes, 23. quando Romae ſignari coeptum, 51.
Arigoni numismata, 114.
Ariſtides, pictor, ἤϑη et πάϑη exprimere coepit, 84.
Ariſtomenes, Meſſenius, quomodo myſteria deſcripta ſeruauit, 203. *ſq.*
Ariſtophanes, comicus, 14. - grammaticus, 185.
Ariſtoteles, 79. eius de orichalco ſententia, 182. *ſq.* de numis primis, 225.
ἁρμογή picturae, quid? 80.
Arrianus, 136. 183.
Ars perfecta argutatur et corrumpitur, 60. quando deficere coepit apud Graecos, 62. eius fortuna - poſt Alexandri aetatem in Graecia, 65.
Artifices quando meri imitatores erant? 66.
Artificium ſcribendi fere diuinum, 116. *ſq.*
Artis priſcae monimenta quas vtilitates afferunt, et a quo tempore conquiri coepta, 108. *ſq.*
Arundelianum marmor, 225.
Aryandes numos argenteos cudit, 230.
Aſclepiadae epigramma, 159.
Aſiatica marmora, 10. cum titulis a quo edita, 37. ratio et ingenium picturae, 85.
Aſteria, e genere gemmarum, 13. *ſq.*
Aſtle's Eſſay laudatur, 129. 219.
Athenaeus, 114.
Athenarum ciues vbi primum vixere? 88. aedificia publica magnifica, contra vero priuata, 90. *Ruinae* per quos editae, 97. *ſq.*
Athenienſes diu vſurparunt priſcas literarum figuras, 125. ſero mutabant ſcribendi rationem, 128. eorum leges in quo erant ſcriptae, 198.
Athenienſis ſchola artium, vnde orta? 63.
Atlantica inſula, a quibus credita, 196.
Atra marmora, 11. 139.
Atramenti genera plura, 9. eius vſus in pictura, 79.
Atrium aedium priuatarum, 96.
Attalicae veſtes, earum nomen et ratio, 21.
Attalo tribuitur inuentum librorum quadratorum, 28. 208.
Atticum marmor a quo editum, 38. *ingenium* picturae, 85.
Attidis ſimulacrum aureum, 171.
Auguſteum marmor, quale? 141.
Auguſtinus, (Ant.) 55. *ſq.*
Auguſtus murrhino poculo vtitur, 19. eius ſtatuae aureae, 173.
Aurea ſupellex varia, 21.

Aureae

Aureae ſtatuae Deorum, 171. *ſqq.* 324. et Romanorum ante Domitianum, 172. *ſq.*
Aureus liquor, ad ſcribendum idoneus, 9.
Αυλὴ, in aedibus priuatis, 96.
Aurum. Eius genera optima et vſus apud veteres, 20. *ſq.* cum argento et aere comparatio quae olim fuerit? 23. puriſſimum ſignatum apud Perſas, 51. 230. quando Romae ſignari coeptum? 51. eo donantur Spartiatae à Croeſo, 324.
A. W. Britanni ἀνωνύμου ſententia de ſcripturae origine, 116. ſqq. ſcribendi artem negantis ab Aegyptiis propagatam, 121. ſq. 124. 127. *ſqq.*
Axibus ligneis inciſae leges Solonis, 198. ſq.
Ἄξονες legum nomen, qualium? 198.

B.

Babylonica aedificatio quid arguat? 88.
Bacchi character ſingularis, 283. ſigna inaurata, 174.
Βαιτύλια, ſigna Graecorum, quae? 60.
Balbecki ruinae, a quo editae, 97.
Bandurius, 55. 57.
Baringius, 17. 43. 45. *ſq.*
Bartholomaeus (Barthelemy) 39. 50. 95. 234. 257. 303.
Bartoli, 68. 67.
Baſaltes, 11. 138. varia eius genera, *ibid.* ad quas res adhibitus, 132. 212. opera diuerſa e diuerſis generibus facta, 138. *ſq. pedocchioſo* ab Italis dictus, qui ſit? et columnae ex eo caeſae, vbi? 139.
Baſes protomarum ex Alabaſtro, 137.
Baſilicae, quae dictae? 91. 94.
Baumgaertnerus, 131.
Begerus (Laurent.) 50. 232. *ſq.*
Bellerophon, cum literis dimiſſus, 197.
Belli diplomatici auctor, 44. eius quaſi milites, *ibid.*
Bell' occhio Italorum, qualis gemma? 167.
Bellorius, 87.
Bendis ſimulacrum aureum, 171.
Bentleius, 60. 294. deprehendit Plinii errorem, docetque Thericlis patriam, *ibid.*
Bergerus, 19. *ſq.*
Beryllus, 19. *ſq.* gemmae ſpecies, 14. *ſq.* eius viriditas, 15. 159. *ſq.* ab antiquis iam politus, 265.
Bimardus, 50. 52. 55. 62. 233.
Blanchinus, 6.
Bochartus, 22. 183.
Bochi Syllae gratificaturi donaria, 172.
Boldettus, 20. 38.
Bonarottae liber de reliquiis vitri picti laudatur, 82. 96.

Bonarottus (Mich. Angel.) 87. qua in ſchola eruditus, 111. quomodo verſabatur in marmoribus caedendis, 262. *ſq.* 273.
Βοώνητα, quae Spartae dicebantur, 221.
Boreas, gemma, 16. quomodo hodie appelletur? *ibid.*
Borgiae, Cardinalis, muſeum, 295. inuitantis exteros ad cimelia ſua deſcribenda, *ibid.*
Boſius (du Bos) 85. *ſqq.*
Breitinger, 29.
Βρέτη, ſignorum Gr. genus, quod? 60. 275.
Britanni taleis metalli vtebantur, 49.
Britannia victrix in gemma caelata, 271.
Britannica Archaeologia, qualis? 103.
Browerus, 28.
Bruckerus, 31.
Brückmannus, merito laudatus, 146. 170. *ſqq.*
Budaeus, 56.
Buherius, 4.
Büſchingius, 149. *ſq.* 265.
Burguetus, 3.
Burmannus, 18. 36.
Βυστροφηδὸν ſcribendi ratio, 5. inciſus titulus, 62. 126. *ſq.* ea ſignum antiquitatis in nummis, 235.
Buxeum ſignum Apollinis, 191.
Buxus, 26.
Byzantini artifices, 133. ſcalptores quid ſeruarunt, 266. *ſq.*

C.

Cadmia, aeris quaſi matrix, 22.
Cadmus quid Graecos docuit, 4. 89. 121. 123. ſcribendi artem ex Aegyptiis non didicit, 121. 124.
Caelatum ebur, 25. 96. marmor, 67. hoc quo colore eſſe oportuit, 132.
Caelatura, vid. *Toreutice:* in fictilibus faſtigiis, 74. in opere ex lapide Obſidiano, 140.
Caeruleae gemmae, 15.
Caeruleus liquor, ſcribendo aptus, 9.
Caeſar (Iul.) 23. eius fercula triumphalia, 25. narratio de talearum metalli vſu apud Britannos, 49. dactyliothecae comparatae, 71.
Caii, Aug. mollities notata, 17.
Calamis et *Canachus*, artifices, 63.
Callimachus, 60. 130.
Cameo, ſiue *Camée*, qualis gemma, 165. quomodo caelatur, 269.
Campana Horatii ſupellex, 74. an ſimilis *Vaſis Campanis* nuper repertis? *ibid.*
Candaules, rex, qualem tabulam pictam habuit, 83.
Candida marmora, qualia, 9. *ſq.* recenſentur, 135. *ſqq.* ad quas res adhibita, 131. *ſq.* deſtinata titulis incidendis, 216.
Candidum plumbum veterum quale? 23.
Caneparius, 9.

Cangius,

Cangius, 46. 55. 95.
Canon, Polycleti ſimulacrum, 64.
Capilli et *cincinni* capitum ferruminando additi, 77. 292.
Capis murrhina, quanto emta? 19.
Capnias, gemma, 155.
Carbo ſiue *carbunculus*, qualis gemma, 16. 150. 156.
Carcanius (Ioſeph.) titulos omnes colligere et promulgare promiſit, 217.
Carchedonius, gemmae ſpecies, vnde eius nomen? 16. 156.
Carneoli, gemmae, 15. 163. vid. *Sarda.*
Carpenterius, 8. 46.
Carrarenſe marmor, quale? 136. opera ex eo facta, *ibid.*
Caryatidum ordo, qualis? 93.
Caryophilus, ſcriptor de marmoribus, 10. *ſq.* 134.
Caryſtium marmor, viride, 9. 10. 140. vnde *Euboicum* dictum? 140.
Caſaubonus, 42. 114.
Casleius, 6.
Catagrapha quae ſint, et a quo picta? 84.
Cato, 24.
Caylus, Comes, 5. 8. 11. 38. *ſq.* 60. 62. *ſqq.* 67. 72. 81. 83. 85. 113. 115. 118. literas Aegyptiacas credit hieroglyphis admiſtas, 120. iuſto plus aeſtimat Aegyptiorum ingenium et eruditionem, 126. *ſqq.* memorat opera porphyretica, 133. aliud ex lapide Obſidiano, 140. quid contendit de Sycomori ligno, 193. et hieroglyphis Aegyptiacis, 213. 291.
Cedri vſus antiquus, 26. ſigna ex eius ligno facta, 191.
Cellarius, 136.
Cera, ex ea fingebantur *proplasmata* et imagines, 75. eius vſus in veterum pictis tabulis, 80. et parietibus, 81.
Cerarii, qui? 74.
Cerati codices, et horum vſus, 28. *ſq.*
Ceſtrotum genus picturae, 81.
Chalcedon, oppidum Bithyniae, gemmae patria, 162.
Chalcedonius, e genere ſmaragdorum, 14. 162. ſq. icuncula ex eo facta, 68.
Chaldaicarum literarum genus nouum, 3.
Chalybs, ferri ſpecies, 24.
Characteres diplomatum, quales? 47. *ſq.* diuerſi Baſaltis, 138. *ſq.* Deorum Graec. praecipui et ſingulares, 282. ſq.
Chares, ſtatuarius, Lyſippi diſcipulus, 292.
Chartae papyraceae vſus prior, quam membranaceae, 28.
Chernites, lapis candidus, 138. ſarcophagis maxime idoneus, *ibid.*
Chishull, 3. *ſqq.* 37.
Chium marmor, 11.

Chorographica, pictūrae genus, 85.
Chronicon Gottwicenſe, 45.
Chryſippi, philoſophi, vultus in numo, 244.
Chryſoberyllus, gemma, 14. 160.
Chryſolithus, gemma, 16. 155.
Chryſopraſus, gemma, 14. 161.
Ciampinus, 95.
Cicero, 14. 22. 24. 42. 61. 63. 66. 71. 74. 79. 82. 84. 91. 94. eius villa, 94. meminit vaſorum, 305.
Cimon, catagrapha pinxit, 84.
Cipollino antico, 141. columnae ex eo caeſae vbi ſuperſint? *ibid.*
Cippi, cur olim poſiti, 210. *ſq.*
Circumlitio in picturis, quid? 83. eſt in operibus marmoreis neceſſaria, 10.
Circumſcriptio figurarum a quo inuenta et quomodo appellata? 84.
Citrus Africana in deliciis Rom. 25. ex eius ligno facta Mercurii ſtatua, 191.
Cittieae inſcriptiones, quae? 38. interpretes earum variant, 39.
Claudii, Caeſaris, ſtatuae quae non probatae? 133.
Clemencet, 46.
Clemens Alexandrinus, 60.
Clodianum argentum, 22.
Clypeus caelatus, 68.
Codex, ſeu *volumen*, quomodo ortum videtur, 205. *ſq.* *Ravianus* Berolin. qualis? 33.
Codices antiqui e prioribus ante C. N. ſaeculis exſtant nulli, 31. iacturae talis cauſſae, 31. *ſqq.* eorum antiquitas vnde iudicetur? 32. deſcripti ſubinde ſunt ex ipſis typographicis exemplis, 33. Eorum notitia vnde petenda, *ibid.* multiplex inſpiciendorum vtilitas, 34. *ſqq.*
—— *Hebraici*, qui meliores? 29.
—— *Graeci*, vnde eorum antiquitas iudicetur? 30. ſcripturam veterum imitata ſunt tempora recentiora, *ibid.*
—— *Latini*, antiquiſſimi qui? 30. cur multi perierint? 31.
—— *reſcripti*, qui? 31. 209.
—— *cerati* vſibus priuatis inſeruiebant, 28.
—— *papyracei* adhuc ſuperſtites, *ibid.*
—— *MSCC.* ex quo tempore conquiſiti, 110. id faciendi ſtudium quid effecerit? 111.
Colores veterum, eorum cognoſcendorum difficultas ex ambiguitate verborum, 26. 194. in picturis ab initio ſinguli, poſt plures, 79. eorum varietas, *ibid.* quomodo ſubacti ſint? 80. eorum tranſitus apud Ouidium, quid? *ibid.* eorum ſplendor et ἀκμή, *ibid.*

Coloribus facile agnoſcuntur gemmarum genera, 13.
Coloris ratio habita in marmoribus, 131. *vnius* tantum marmor, vbi et cur adhibitum? *ibid.*
Coloſſeae ſtatuae, quales? 77.
Coloſſus Rhodius, 77. a quibus factus? 292.
Columellae merae, fuere ſigna Deorum, 60.
Columna Duilliana, 5. 39. 216.
Columnae, earum *ordo triplex* incertam originem habet, 91. antiquiſſimus eſt *Doricus, ibid.* earum *partes potiores* enarrantur, 92. *magnificentia* commemoratur, 94. Quo ex marmore caedi potuerint? 133. v. *Ordo columnarum.*
Columnae aeneae inciſae foederis leges, 201. *ſq.*
Columnae ligneae porticuum neceſſariae, 91. quo tandem magnificentiae cauſſa tractae, *ibid.*
Columnae marmoreae antiquiſſimae, 9.
Commiſſura colorum, 80.
Comparatio auri, argenti et aeris, 23.
Compendia ſcribendi, vnde orta, et vbi vſurpata? 7. *ſq.*
Conringius, 43. 48.
Coraliticum, marmor Phrygiae, 11. vnde dictum? 136. eius deſcriptio, *ibid.*
Coralius, Phrygiae fluuius, 136.
Corcyraeorum numus veterrimus, 257.
Corinthia ſchola artium, 63.
Corinthium aes, arte potius ortum, quam caſu, 22. 288. ad numos non adhibitum, 51.
Corinthium argentum, 22.
Corinthius ordo columnarum, 91, eius ratio et partes, 92. *ſq.* in aedibus ſacris cur non vſurpatus? 93.
Cornua vmbilicorum in voluminibus, quae? 27. ſq.
Coronarium aurum, quale? 20.
Corſinus, 7.
Corſoides, lapis nobilior, 19.
Coruinus, (Matth.) rex, 56.
Coſmas, 39.
Critica facultas in τοῦ *Antiqui* ſtudio cur neceſſaria? 112. *ſq.*
Croeſus cippo fixo Lydorum et Phrygum fines definit, 211.
Cruſtae, quid? 67. 95. cur marmori inſertae, 10.
Cryptarum Rom. picturae antiquae editae, 87.
Cryſtallinae pilae vſus antiquus, 14.
Cryſtallus, de eius nomine, pretio et vſu, 13. deſcribitur, 160. *Alpina* laudatur, 14. mirae magnitudinis dedicatur, *ibid.* ex ea Iſidis protome facta, 161.
Curalium, planta marina. Eius baccae ornatui inſerviebant, 18. opera ex eo facta, *ibid.* 324. *ſq.*
Curallioachatae, 16.
Cyanos, gemmae ſpecies, 15.

Cybeles ſtatua Romam deportata, qualis? 60.
Cylindrus, in voluminibus vnus, 27.
Cypariſſi qui olim vſus? 27. *Iunonis* ſignum ex eius ligno, 192.
Cyprii aeris ratio et vſus, 22. 287. aſſes Rom. ex eo facti, 51.
Cyrenaeus numus, num antiquiſſimus? 50. 232. *ſq.*
Cyriacus Anconitanus, 86.
Cyzicenum marmor, quale? 11. 136.

D.

Dactyliotheca: veterum dactyliothecarum exempla, 71. *Lippertina* commendatur, 72.
Δακτυλιογλύφοι, qui erant, 70.
Daedalus, Athen. artifex, quid inueniſſe dicitur? 60. 62. 309. quae opera ei tributa, 90. horum nihil ſupereſt, 256. eum reuera vixiſſe qui dubitent? 309.
Dantes Codd. MSCc. conquirendo literas liberales provehit, 110.
Daricus, numus Perſicus, 50.
Darius Hyſtaſpes, numos ſignauit, 51. 230. in cuius generis ſarcophago ſepultus? 138.
Dawkins, 97.
Deliaca vaſa et ſupellex, 303.
Deliacum argentum, 22. *aes* in ſtatuis fundendis neceſſarium, 287.
Delos, inſula, cur celebrata? 303. *mercatus* ibi frequens, *ibid.*
Demonactis numus, num veterrimus? 233.
Demoſthenes, 91.
Deorum ſigna complura, ex auro et ebore facta, 175. *ſqq.*
Deucalion patria ſua Pelasgos expellit, 126.
Διαβεβηκότα ſimulacra, quae? 80.
Dianae Epheſinae ſignum, quo ex ligno, 192. aliud inauratum, 174. in numis, 240. eius templum in Auentino, 200.
Dibutades primus finxit ſimulacra figlina, 74.
Dicaearchus, 190.
Dii populorum multorum, figura humana, 278.
Diocletianei palatii Ruinae, 98.
Diodorus Siculus, 8. 76. 120. 123. *ſqq.*
Dionyſii Halicarnaſs. ἀρχαιολογία qualis? 102. teſtimonia inde petita, 128. 199. *ſqq.*
Dionyſius Mileſius quid de literis Phoeniciis in Graeciam delatis memorat, 123. *ſqq.*
Dioſcorides, gemmarum ſcalptor, 71.
Dioſcorides, Gr. ſcriptor, 19. eius Cod. MSC. perantiquus, 29.
Diplomata antiqua; vocabuli varietas ſignificandi, 42. Obſeruatt. et Canonum ad ea

ea pertinentium ſcriptores, 43. de iis, qui bene meriti? 44. Eorum hiſtoriam quis perſequutus ſit? 45. de eorum vtilitate, neceſſitate, recteque diiudicandi modo, 42. 46. ſqq. 218. *ſqq.*

Diplomata Germaniae: eorum ſcriptores potiores, 45.

Diplomaticae hiſtoriae ſcriptores, 44. ſq.

Diplomatici operis noui auctores, 6. 8. 28. 30. 32. 39. 43. *ſq.* ἐπίκρισις de eorum opere, 44. *ſqq.*

Diplomaticus ſcepticiſmus et bellum inde natum, 44.

Διφθέρα, quid ſignificauit? 205.

Diptycha varia edita, 38.

Diuerſicolores gemmae, 16.

Domitianus quales ſtatuas ſibi poni iuſſit, 76.

Donaria e margaritis, 17.

Donatus (Sebaſt.) 39. *ſq.*

Doniana marmora, a quo edita, 38.

Doricus ordo columnarum, 91. fuit antiquior reliquis, *ibid.* eius ratio et vſus, *ſq.*

Doruillius, 18. 38. 50. *ſq.* 57. 92.

Drakenborch, 68.

Ducis Bedfordienſis adamas ſcalptus eſt dubius, 149.

Durities in operibus artificioſis notata, quae ſit? 63. eius ratio habita in marmoribus, 131.

Dutens (Ludouic.) explicat literas incognitas, 125. eius ſpecimen palaeographiae numiſmaticae, 234, *ſq.*

E.

Ebeni lignum vſurpatum, 26. Deorum ſigna ex eo facta, 191. *ſq.*

Ebur, de eius virtute et vſu, 24. quando tingi coeptum, 25. *caelatum* et varie vſurpatum, 96. cur in Deorum ſignis fabricandis adhibitum, 179. *ſqq.* de eo qui erudite ſcripſit, 190.

Echion, vel *Eetion*, pictor celeber, 79. quibus coloribus eſt vſus, *ibid.* eius tabula picta laudatur, 80.

Eckhelius, 126. 236. 257.

Eetion, ſculptor, fingit Aeſculapium, 191.

Ekhardus (Chriſt. Henr.) 45.

Εκτυπα, 68. 288.

Electrum, v. *Succinum.*

Elegantia et praeſtantia vaſorum antiquorum, 296. *ſqq.*

Emblemata in libris antiquis, quae? 34. in vaſis, 67. alia, 68.

Encauſtica pictura, qualis? 80. *ſq.* 314. *ſq.* 334. *ſqq.*

Encauſtum, genus picturae, quale? 80. *ſq.*

Encauſtum, liquor ſcribendo aptus, 9.

Epaminondas, 203. 207.

Ephremi Syri Cod. vbi et a quo deprehenſus? 32.

Epiteles, 203. 207.

Equeſtres ſtatuae, 77. earum princeps, 78.

Etruſca marmora cum titulis, a quo edita, 37. *vaſa*, 304.
Etruſci accipiunt ſcripturae vſum, 4. eorum literae in exemplis, *ibid.* 127. opera affabre facta, qualia? 61. a quibus picturam accepere, 86. inſcriptiones quo pacto interdum fecere, 214. eorum figuras delineandi ratio cum Graecorum comparata, 253.
Euboicum marmor, 140.
Eumarus, pictor Athenienſis, primus ſexum diſcrevit, 84.
Euripides, 197.

F.

Fabrettus, 37. 39. 41.
Fabricius, 57. 98.
Falconetus, 145. 261.
Faſtigia fictilia caelata, 74. templis propria, 94.
Fea (Carol.) italice vertit Winkelmanni hiſt. Art. 136.
Felibien, 87. 98.
Ferberus laudatur, 134. *ſqq.* 137. *ſqq.*
Ferrei ſ. nigri coloris marmor, 11. 138.
Ferrum, eius vſus in emtione, 49. color, 24. raro fuit materia ſtatuarum, 76.
Ferruminatio marmorum, quae? 10. eius vſus in ſtatuis et vaſis, 77. ſingularis in vaſe vitreo, 115.
Feſtus, 26.
Fierli comparat Etruſcorum et Graecorum progreſſus in delineandi arte, 253.
Figlina veterum, imitata eſt opera caelata, 74.
Figlina ſimulacra, qui primus finxerit? 74. eorum exempla antiqua, *ibid.*
Figurae humanae fingendae ratio, quomodo inchoata et perfecta fuit, 60. 250. *ſqq.*
Figuras lineis extremis circumſcribendi ratio initio ſimplex, 250. *ſq.* origo quaerenda in imitandi facultate, 251. *ſqq.* vbi prima rei pericula ſuperſunt, 256. *ſq.*
Figuras literarum, à Cadmo acceptarum, Graeci alii aliis ſerius mutarunt, 125. *ſq.*
Flaui coloris marmora, 11.
Fleetwood, 37. 41.
Florentina ſocietas librariorum, qualis? 33.
Formae (des moules) neceſſariae in plaſtica, 286.
Froelichius, 49. eius nomen ficticium, 54. 57. 237. declarat numorum veterum vſum, *ibid.*
Furmontius, 4.

G.

Gallandatus, 190.
Gallienus, imp. adulterat numos argenteos, 51.
Gattererus, 45. 129.
Gemma Veneris, quae? 15.
Gemmae: vſus vocabuli antiquus explicatur, 12. in his deſcribendis et diſtinguendis antiquorum vitia, *ibid.* 144. earum diſtributio, 12. 146. *ſq.* ſcalptura, v. *Scal-*

v. *Scalptura.* vſus apud antiquos, 17. 70. ex quo tempore Romae innotuere, *ibid.* earum colligendarum ſtudium quando inchoauit? 111.
Gemmas plurium quaſi ſtratorum qua ratione caelare oportet, 271.
Georgiſch, 43.
Gerbertus, 45.
Germonius, 47.
Gesnerus (Io. Iac.) 55.
Gillies, 202. 277. 305.
Glaucus, Chius, ferruminationis auctor, 77.
Glyptice, v. *Scalptura gemmarum.*
Γλυπτὸν, quod dicitur? 59.
Γλύφανον, 68.
Goguetus, 58. 88. 90. *ſq.* 118. *ſq.*
Goltzius, 56.
Gorgiae, Leontini, ſtatua, qualis? 172.
Gorgonia planta veterum, quae? 18.
Gorius, 5. 37. 65. 72.
Gorlaeus, 15. 69. 71.
Goſſelin, 186.
Gottwicenſe Chronicon, 45.
Graeca marmora, Romanis gratiſſima, 10.
Graecae tabulae pictae per quos Romam venerunt, 86.
Graecarum literarum antiquiſſimae, 7.
Graeci Codd. antiquiſſimi, 30.
Graeci homines, in artificiis principatum adepti, 61. *ſq.* 306. quae a Cadmo ad eruditionem accepere? 4. 121. quae ad Architecturam? 89. vnde opinionem iuſto maiorem de Aegyptiorum hieroglyphis hauſerint? 119. *ſq.* alii aliis ſerius mutabant literarum figuras, et ſcribendi ordinem, 124. *ſq.* cur ſigna Deorum ex auro et ebore fecerint? 179. *ſqq.* eorum progreſſus in delineandi arte, et quales Etruſcorum, 253. hi ab eis ſuperati, 255. illorum artifices iuuenes quomodo inſtituebantur, 260. cur Deos figura humana praeditos fingebant, et quid ſequebantur, 275. *ſqq.*
Graeciae ruinae, a quo editae, 97.
Γράμματα δημώδη quando in Aegypto admiſta ἱερογλύφοις, 120.
Γραμματικὰ vaſa et pocula, quae? 114.
Granatus, gemmae ſpecies, 16. 156. varia eius genera, 156. *ſq.* ab antiquis non ſcalptus, 157.
Granites, lapis duriſſimus, 143. obeliſci ex eo caeſi, *ibid.* 212.
Granito orientale, qualis lapis? 141. lapides alii, quos Itali vocant *graniti*, 143.
Grapaldus, 96.
Graphice v. *pictura linearis:* eius honos ſingularis apud Graecos, vnde? 259. *ſq.*
Graphidos ſcientia, quae? 79. 311. *ſqq.*
Gratianum argentum, 6. 22.

Gregorius M. P. M. libros Lat. deleuiſſe creditur, 31.
Gronouius, 23. 51. 72.
Gruterus, 4. 37.
Gudius, 37. eius de inſcriptionum vſu iudicium, 40. *ſq.*

H.

Hagedorn, 87.
Haltauſius, 46.
Hannibal, quibus tabulis inſcripſit copiarum ſuarum numerum, 201.
Harduinus, 50. 55. 96. 232. eius de *orichalco* opinio, 184. ac de *pictura lineari*, 311.
Havercampus, 56.
Haymius, 57. 241. *ſq.* 244.
Hebraicae literae veterrimae, quales? 3.
Hebraici Codd. qui optimi? 29.
Helladicum ingenium picturae, 85.
Heracleenſes tabulae, quales? 4. 6.
Heracleenſia marmora, a quo edita? 38. *ſq.*
Heraclium marmor, 140.
Herculanenſes picturae, quid docent? 85. 87.
Hercules non differebat a Vulcano, 255.
Hermaphroditus Florentinus, 65.
Herodotus, 8. 23. 36. 49. 76. 124. *ſq.* 127. 205. 211. 224. 230. 277. *ſq.*
Heroes Graeci, alter aetate prouectus, alter iuuenis ac vulneratus, ex marmore Pentelico, 135.
Heſiodus, 22. 130. 182. literis Ionicis vtitur, 127. eius Cod. MS. perantiquus, 29. eius opus in tabula plumbea ſcriptum, 203.
Heſſelius, 36. *ſq.*
Heſychius, 81. 171. 294.
Heumannus (Ioan.) 45. 48.
Heynius accuratius explicuit *Archaeologiae* et τοῦ *Antiqui* notionem et naturam, 107. *ſq.* quid in τῷ *Antiquo* maxime ſpectatum vult? 113. 180.
Hieroglyphica ſigna, 3. 119. iuſto plus aeſtimata per Graecos, 120. his num literae admiſtae ſint? *ibid.* qui ea explicari poſſe putant, 213.
Hieroglyphicae figurae et harum vſus, 8. non ſcalptae, ſed caelatae, vbi? 212. *ſq.*
Hieronymus, 6.
Hillius, Britannus, 131. eius Obſeruatt. laudantur, 135. 137. *ſq.* 140. 142. 148. *ſqq.*
Hiſtoriam qui numis illuſtrarunt, 54.
Homeri aetate poſterior *marmoris* vſus, 9. non item κασσιτέρου, 23. *cupreſſi*, 26. *metallorum*, 49: item ignota aedificandi magnificentia, 90. Literas *Ionicas* vſurpatas, more noſtro collocabat, 127. Eius μάρμαρον, quale? 130. victimarum cornua inaurandi modum quomodo deſcripſit, 175. Is meminit *orichalci*, 182. et

ſcripturae in tabellis 197.
Horatius, 10.
Huttichius, 37. 56.
Hyacinthus, gemma, 15. 153. *ſq.*
Hymettium marmor, 9. 11. 136.

I.

Iannon di Laurent, negat Alabaſtriten ab Alabaſtro differre, 137. deſcribit *Syeniten*, 141. vti et *gemmas*, 146. *ſqq.* 150. 262.
Iapanenſes vſurpant pecuniae loco lamellas, 183.
Iaſpis, non vnius coloris, 13. 16. gemmae ſpecies, 16. 167. duo opera caelata ex rubri coloris Iaſpide, ſ. *Roſſo antico*, 328.
Iconicae ſtatuae, quales? 77.
Icuncula e ſuccino, quanti Romae aeſtimata? 18. alia e Chalcedonio, 68.
Ilex ſacra in Vaticano, cum inſcriptione vetuſta, 214. eius lignum vſurpatum, 26.
Imaginum in antiquis Codd. MSCC. minus pretium, 29.
Impluuium in aedibus, 96.
Inaurandi ratio veterum, 77. *ſq.* 175. *ſq.* 263.
Inauratae ſtatuae Deorum et hominum, 174. *ſq.*
Indi, Aegyptiorum maiores eſſe, 318. et hos picturam atque Architecturam docuiſſe putantur, 250. 306. 317. *ſqq.*
Ingenia diuerſa picturae, 85.
Inſcriptio Gr. cum Etruſca comparata, 127. *Nemauſenſis* a quo, et qua via inſtaurata, 214.
Inſcriptiones veteres, quarum collectores et interpretes laudantur, 36. *ſqq.* antiquiſſimae omnium in vrbe Cypri, Cittio, repertae, 38. Graecae et Lat. antiquiſſimae, quae ſint? 39. optimae et vtiliſſimae, quae? *ibid.* earum vſus, qui? 40. *ſq.* earum recte diiudicandarum et tractandarum ratio, 41. *ſqq.* eae antiquitus non erant in monimentis, 210.
Inſtrumenta ſcribendi, 8. diuerſa alia per quos inuenta, 310.
Interpunctio, olim fuit vocis, non ſcripturae, 6.
Ioannes Sariſberienſis, quid de Gregorio M. narret? 31.
Iobertus, 54. *ſq.*
Iocundus Veronenſis, 36.
Iones primi literarum figuras mutarunt, et eas collocandi rationem, 127.
Ionicae literae, vnde ortae? qui eis primi vſi eſſe, et more noſtro exaraſſe putantur? 127.
Ionicum ingenium picturae, 85.
Ionius ordo columnarum, 91. in Aſia ortus et antiquior, *ibid.* eius ratio et vſus, 92. *ſq.*
Ioſephus (*Flauius*) 67. eius ἀρχαιολογία qualis? 102.

et fabella de Sethi columnis cum titulis, 211.
Iouis ſignum aureum praegrande, 324. eius aliud, Phidiae labor, 282.
Iris Chalcedonia, gemma, 163.
Iſidis protome, 161. ſtantis ſimulacrum ex Baſalte, 139.
Iſidori Etymologicum, vbi deprehenſum? 32.
Ἰσομέτρητοι ſtatuae, quales? 77. talis eſt *C. Caeſaris*, 214.
Italicae artis veteris opera, 86.
Italicus ordo columnarum, qualis? 93.
Ἦϑη et πάϑη qui exprimere coepit, 84.
Iunius (Franc.) 66. 75. 87. 98.
Iuno quorum a Venere non differebat, 61, 155. nec a Minerua, *ibid.* eius character peculiaris, 282.
—— *Samia* in numis, 242.
Iupiter Olympius, opus Phidiae, 64. *Capitolinus* Romae, fictile opus. 74. *Labradenus* ſ. *militaris* in numis, 241. vti et Φιλαλήϑης et Ἀκραῖος, *ibid.*
Iuuenalis, 10. 75.

K.

Κασσίτερος, plumbi ſpecies, 23. κασσιτεραυργῶν laborandi methodus a quibus imitanda, 286.
Κέρματα et κόμματα, pecuniae loco vſurpata, 225.
Keyſslerus, 14.
Kircherus, quid de literis cum Hieroglyphis Aegyptiorum ſtatuit, 120.
Κηρόχυτος pictura, quae dicatur? 80.
Klotzius, 265. 272. *ſq.*
Knittelius, 32.

L.

Labyrinthi Aegyptiorum, quid doceant, 89.
Laches, ſtatuarius, 292.
Laconicum marmor, quale? 9. duplex, 11. 140. alterum, ſ. *Taenarium*, 140.
Lacunaria, eorum ſtructura, ornamenta, 96.
Laocoon, cum filiis duobus, qua ex aetate, 64. vnde, diu obrutus, effoſſus tandem eſt, 109.
Lapides ſoli, rerum monimenta, 210.
Lapidum tituli, quando conquiri coepere, 111.
Lapis Lazuli, quae gemma? 169.
Laqueata tecta, v. *Lacunaria.*
Laricis feminae tabulae, ad pingendum adhibitae, 82. 192. *ſq.*
Laſtanoſa, 53.
Lateres aurei, qui dicti? 20.
Latinae literae, e quibus ortae? 5. exempla figurae veterrimae, *ibid.*
—— *inſcriptiones* veterrimae, vbi reperiuntur, 39.
Latini, per quos accepere literas, 4.

Leges foederis inter Rom. et Poenos, 201. aliae inter varios Graeciae populos cippis inciſae, 212.
—— numorum antiquitatem explorandi, 234. *ſq.*
Leibnitius, 46.
Lepidus, quale marmor primus Romam transuexit, 139. *ſq.*
Lesbonactis, philoſophi, vultus in numis, 244.
Leucoſapphirus, qualis? 151.
Leucoſtictos Plinii, qualis lapis, 142.
Libri antiquiſſimi ſunt gentis Iſraeliticae, 27. eorum forma antiquiſſima, *ibid.* *quadrati* cur et quomodo inuenti, 28. 208. antiquisſimi fuere papyracei, 28. ipſorum ornatus varius, 29. *Latini*, MSCC. qui ſunt antiquiſſimi, 31. ex quo tempore conquiſiti 110. id efficiendi ſtudium quid profuerit? 111.
Liebe, 57.
Ligneae tabellae ad ſcribendum vſurpatae, 196. *ſq.*
Lignorum genera ad artificia vſurpata, 25. Deorum ſigna ex eis fabricata, 191. 193.
Lineae extremae ſeu *lineamenta extrema*, quae? 84.
Linnaeus, 150. *ſqq.*
Linus, 125.
Lippertus, 99. 158. 268. 273. 297. amphoras ex Alabaſtro vendidit, 299.
Lipſius, 37.
Literae maiuſculae, *quadratae*, *vnciales*, 6. 16.
—— *Aethiopicae* cum Aegyptiis communicatae, 120.
—— *Phoeniciae* illatae in Graeciam per Pelasgos et Cadmum, 4. 122. *ſq.* eadem venerunt in Latium, Hiſpaniam, Siciliam, Africam, *ibid.* earum figuras Graeci alii aliis maturius mutarunt, 125.
—— *Graecae*, exempla antiquarum, et qui de iis ſcripſerint? 4.
—— *Etruſcae*, ſunt originis Phoeniciae, 4. earum exempla et ſcriptores laudantur, *ibid.*
—— *Latinae*, a Pelasgis ortae, 5. earum exempla vbi? *ibid.* antiquiſſimae, vbi? 31.
—— *Hebraicae*, omnium antiquiſſimae, 3. non differunt a Phoeniciis veterrimis, *ibid.*
Literaria Archaeologia quae tractat? 105. 107.
Literarum elegantiorum ſplendor vbi inſtauratus eſt, et quid fugauit? 110.
Literarum vinctura recentior eſt, 7.
Literata monimenta, quae? 2. 36. 114. *ſq.*
Lithodendron, 18.
Λιθοκόλλα, quae? 10.
Lithoſtrota, pauimenti antiqui genus, 95.
Liuia, Auguſta, dedicat cryſtallum in Capitolio, 14.

Liuius, 26. 60. 75. 136. 175. *ſq.* 200. eius Cod. MSC. Moguntinus hodie deſideratur, 33.
Loeſcherus, res theologicas numis illuſtrat, 54.
Longus, 69.
Lucanus, 26.
Lucernarum editores, 68.
Lucianus, 171. *ſqq.*
Luculleum marmor, Aegypti, nigri coloris, 11. 140. a quibus Romanis id vſurpatum, *ibid.*
Luculli aedificandi magnificentiam in villas, cet. trahunt, 94. marmor ex eis dictum, 140.
Lumen in pictura, vnde? 80.
Lunenſe marmor, Italicum et candidum, 10. *ſq.* 136. eius nomen Italis vſurpatum, 136.
Lunus, Deus, in numis, 242.
Lupus Ferrarienſis, 6.
Lybicum marmor, v. *Numidicum*, a quo Romae vſurpatum, 139.
Lychnicum marmor, 11. 135.
Lychnis, ſ. *Lychnites*, gemma, 16.
Lycurgi, Spartani, vultus in numis, 244.
Lydi numos aureos et argenteos habuere, 230. horum inuentum a quo ipſis tribuatur? 49. 230. picturae quoque communicatio cum Etruſcis, 86.
Lydium marmor, duplex, nigri coloris, 11. 140.
Lyncurium, idem quod *Electrum* ſiue *Succinum*, 5. 17. etiam gemmae ſpecies, 154.
Lyſippus ſtatuariam ad ſummam perfectionem euexit, 64. aereas fecit ſtatuas, 77. in primis Alexandri M. 290. epigrammata Gr. in huius ſtatuam, *ibid.*

M.

Mabillonius, 5. *ſqq.* 28. 44. 46.
Macrobius, 42.
Maeniana, v. *Tabulata.*
Maffei ſtatuae, 77. *ſq.*
Maffeus, 7. 38. *ſq.* 40. *ſqq.* 44.
Manus artificum, quid? 63.
Marcellus dactyliothecam inſtruit, 71.
Margaritae, vſus earum quis fuerit apud veteres, 17.
Mariettus, 149. 267.
Μάρμαρον Graecorum, quid antiquitus ſignificabat? 130.
Marmo verde antico, quale? 140. *Cipollino antico*, quale? *ibid.* *Porfido roſſo* ſ. *Porfiro antico*, 142. *Statuario e Cipollino* Italorum quae ſint? 135. vtriusque natura explicatur, 137.
Marmor Onychites, Gr. ὄνυξ, quale? 137. 142.
Marmor ſcalptum (relief) antiquiſſimum, 62. 67.
Marmora antiqua copioſe recenſentur, 130. *ſqq.* eorum pulcritudo et vſus exponitur, 9. *ſqq.* 82. ars poliendi et ferruminandi marmora, *ib.* eorum genera natalibus coloribusque discer-

cernuntur, 10. clariorum et varietate colorum diſtinctorum indiculus, 11. 135. *ſqq.* ea quomodo ab artificibus tractata, 261. *ſqq.* cum titulis celeberrima, 37. *ſq.*
Marmoris proprie dicti, natura, durities cet. 130. *ſqq.* id erat *vnius* tantum, vel *plurium colorum*, 131. ad quae vſurpabatur, *ibid.*
Mars ab Apolline non differebat, 255.
Martialis, 25. 28. 52. 73. *ſq.*
Martorelli, 115.
Materiae, in quibus olim ſcriptum, 8. 196. *ſqq.* ex qua numi antiqui facti, 51. *ſq.* item ſtatuae, 76.
Matris Dindymenae ſimulacrum aureum, 172. 324.
Maximilianus, imper. 56.
Mazochius, 37. *ſq.* 138. *ſq.*
Medaglioni qui dici poſſint? 52.
Medicei, *Coſmus*, pater, *Petrus*, filius, et *Laurentius*, nepos, 56. poſtremus artificum ſcholas inſtituit, 111.
Mediobarbus (Mezzobarba) 55.
Megabyzus, irridetur, 239.
Membranae vtriusque pars mundatur, vt ſcribendo apta ſit, 28. eius vſus poſterior vſu chartae papyraceae, *ibid.*
Menſae citreae, inſano pretio emtae, 25.
Mercaturae faciendae ſtudium ſcribendi rationem periſſe et propagaſſe videtur, 122. *ſq.* eius peragendae priſca via, 220. *ſq.*
Mercatus, 11. 19.
Mercurii ſtatuae in numis, 240. eius character ſingularis, 283.
Mermecydes fecit opera eburnea, 25.
Metalla, eorum genera enarrantur, 20. *ſqq.* taleae metalli in antiquiſſimis emtionibus vſurpatae, 49.
Mexicani vtuntur pictis rerum figuris, 119.
Minerua non differt a Iunone, 255. eius lineamenta ſingularia, 282. *Areae* ſignum inauratum, 175.
Minii, coloris, vſus, 79. eius muniendi neceſſitas, 82.
Minos, Cretenſis, leges ſuas in tabulis aeneis promulgauit, 202.
Miſſiones honeſtae, quot repertae ſint? 202. earum *antiquiſſima* vbi edita, *ibid.*
Mithrae, ſimulacrum aureum, 171.
Mithridatis dactyliotheca Romam deportata, 71.
Μόλιβδος, in quo Heſiodi liber ſcriptus, 203.
Molochites, gemmae ſpecies, 16. 169. vel *chryſocolla natiua*, 16.
Monimenta antiqua literata, 2. 36. ea qui collegerunt? 36. *ſq.* ſingulare Aegyptiacum, 212. *ſq.*
Monochromata, genus picturae, 79. 313. eorum antiquitas et pretium, 83, 311.
Mono-

Monogrammi, quaenam picturae? 79. 311. *Dei*, quales? *ibid.*
Monteſalconius, 4. 6. *ſqq.* 29. 32. *ſq.* 68. 95. 124. *ſq.*
Morellius, (Andr.) 55. 57.
Morion, gemmae ſpecies, 16. 155.
Moſes ſcribendi artificium ab Aegyptiis non didicit, 121.
Muinteri, liber laudatur, 323. varia ex eo excerpta, 324. *ſqq.*
Muratorius, 38. eius theſaurus, 62.
Murrhina veterum, an *Porcellana* noſtra? 18.
Muſeum Capitolinum, quae opera antiqua adſeruat, 139.
Muſiua opera veterum, quae? 95. *Praeneſtinum*, *ibid.* eorum ſcriptores, *ibid.*
Myronis opera adhuc dura, 63. *ſq.*
Mys, caelator, 68.

N.

Natales marmorum et diſcrimen, 10.
Natterus, egregius ſcalptor, caelauit *Britanniam victricem*, 271. *ſq.*
Nero, imp. emit capidem murrhinam inſano pretio, 19. primus *phengite* vtitur, 20. eius aetate teſtudo pingi coepta, 25. ridiculus Apollinis imitator, 240. Alexandri M. ſtatuam inaurari iubet, 291.
Neumannus, 236. 257.
Niccolo, quam gemmam ſic vocant Itali, 165.
Niciae circumlitio excellens, 10.
Nicias, Mileſius, ſculptor, 191.
Nigri coloris gemmae, 16. marmor. 139. 140.
Nigrum plumbum, 24.
Niobe cum infantibus, 64.
Noriſius, 37. 54.
Notae Tironis, v. *Tiro*. Notarum varia genera, 7. *ſq.* de hieroglyphicis Aegyptiorum, 8.
Numariorum librorum genus duplex, et potiores, 54. *ſq.*
Numi antiqui: quis primos ſignauerit, non conſtat, 49. 224. *ſq.* 232. *ſq.* eorum diſtributio, 53. alii ἄσημοι, alii ἐπίσημοι, 222. in iis quid maxime ſpectandum? 53. eorum multiplex vſus, *ibid.* 237. *ſqq.* cautio in eis recte tractandis adhibenda, 54. eorum colligendorum et edendorum ſtudium quando inchoauit? 53. *ſqq.* 111. muſea hodierna iis inſtructa, 56. leges eorum vetuſtatem probabiliter cognoſcendi, 234. *ſq.* *antiquos deprauandi* viam, quis docuit? 113. figurarum in illis exhibitarum circumſcriptio qualis? 246. eorum amantes pictores, *ibid.* ex eis artis, rerum figuras lineis circumſcribendi, progreſſus diſcendi, 256. *ſq.*
Numi contorniati, quales? 52.

Numi Hebraici ante Simonis Maccabaei tempora cuſi eſſe vix videntur, 49.
—— *Punici*, vbi reperiantur exhibiti? 50.
—— *Perſicos*, quis primus ſignauerit? 51.
—— *Graecorum* antiquiſſimi, *ibid.* *Amyntae*, *Phidonianus* et *Cyrenaeus*, *ibid.* 232. *ſqq.* hi *Latinis* diu poſtpoſiti, 111. horum vſus latiſſime patens, 245. horum cauſſa quid adhuc faciendum, *ibid.*
—— *Romanorum*, materia varia, 51. *aurei*, ex auro puriſſimo erant, vti et *Graecorum*, *ibid.* an ex aere Corinthio facti? 51. *ſq.* variant qua argentum, *ibid.* non item qua magnitudinem, 52.
Numidicum marmor, flaui coloris, 11. item atri, 139.

O.

Obeliſci Aegyptiorum, 89. e Granite, 143.
Oberlinus commendatur, 219.
Obryzum quale? 20.
Obſidianum marmor, Aegyptiacum, ferrei coloris, 11. 140. lapis, imitando factus, 72. opus ex eo paratum, *ibid.*
Occhio de' gatti Italorum, qualis gemma? 167.
Oenomai domus fulmine percuſſa, 252.
Olei vſus olim nullus in coloribus ſubigendis, 80.
Oliuerius, 37.
Onychites, marmor, 11, 141.
Onyx, gemmae ſpecies, 16. 165. vt et marmoris, 142.
Opacae gemmae, 13.
Opalus, e genere gemmarum, 13. *ſq.* 168. infanum in eo pretium, 14.
Opera veterum ſuppeditant varia diſcenda, 1. *ſq.* ſunt literata et literis carentia, *ibid.* 36. 114. *ſq.* eorum materia et forma, 2. *aeris Corinthii* pretioſa, 22. *eburnea*, 25. *caelata*, quae? 59. vetuſtiſſima qualia erant? 60. *Aegyptiorum* et *Etruſcorum*, 61. *dura*, quae vocantur Ciceroni? *ibid.* 63. alia celebrata, 64. eorum vſus varius, 66. *antiqua*, qua ratione et mente conſiderari poſſint? 102. *ſq.* qui *Aegyptiaca* imitari iuſſit, 132. *anaglyphorum* inſignis vtilitas, 325. *ſqq.*
Ophites, marmor, 11. 141.
Orbes, in parietibus, quid? 96.
Orbis ſcalptorum, v. *Terebra.* 267.
Ordo columnarum apud veteres triplex, Doricus, Ionicus, Corinthius, explicatur, 91. *ſq.* ordo *Caryatidum* apud Vitruuium, qui? 93. *Tuſcanicus* et *Italicus* explicatur, *ibid.*
Orichalcum, natum et facticium, 22. coniectura de priore, 182. *ſqq.*
Orpheus, 125. 197.
Ouidius, 18. 26. 74. 80.

Oxonienſia marmora, a quo edita, 37. aliud 225. v. *Parium.*

P.

Paederos, gemma, 13. 15.
Palaeographiae numismaticae pericula, 234.
Palatii Diocletianei ruinae, 98.
Pallas, in villa Albana, 64. alia *Phidiae* opus, *ibid.*
Palmae lignum vſurpatum, 26.
Palmyrena marmora cum titulis, 38.
Palmyrenarum ruinarum editores, 97. quid de architecturae originibus exiſtiment? 88. magnificentiae exempla ſubminiſtrant, 94.
Pamphilus, Apellis magiſter, quid popularibus ſuaſit et perſuaſit? 256. 259.
Pangonios, e genere cryſtallorum, 13.
Panthei columnae, quo ex marmore caeſae, 142.
Papebrochius, 6. 43.
Papyri in ſcribendis libris vſus antiquiſſimus, 28. v. *Libri* et *Codices.*
Parabolae, lineae, vſus in artificiis, 61. in vaſis antiquis, 297.
Παρα]ε]αμένα, qui mutauit? 60.
Parietaria, pictura, 84. *ſq.* eius plures repertae, 109.
Parietes picti, cera obducti, 81. de eorum ornatu reliquo, 95.
Parium marmor, ſ. Chronicon, 225, 231. a quibus editum, 231.
Parium marmor, (il Paro antico) quale? 9. 11. 135. quibus nominibus aliis vocetur? *ibid.* ei primas deferebant Graeci, *ibid.* diſcrimen inter hoc et Pentelicum, 135. eius ex puluere gluten paratum, 10. quibus ſtatuis idoneum erat? 135. opera ex eo facta, quae Romae adſeruentur? *ibid.*
Parrhaſius, ſymmetriam in picturis perfecit, 64. deſcripſit Mineruae clypevm, 68. eius *Hercules*, 284.
Paſiteles, plaſticen laudat, 73. 307.
Πάθη et Ἤθη qui exprimere coepit, 84.
Patinus, 35.
Pauonaceum marmor, ad quae minus adhibitum, 131.
Pauſanias, 60. 62. 68. 75. *ſqq.* 90. 125. 135. 138. 181. 191. *ſq.* 202. *ſq.* 212. 221. 275.
Pauſias, Sicyonius, primus pictor nobilis in encauſtica pictura, 80.
Pecunia appendi ſolebat, 223. *ſq.* a quo prima ſignata videtur, 226. *ſqq.*
Pedeſtres ſtatuae, 77.
Pelasgi literas inferunt Graeciae, 4. in Italiam ad Latinos et Etruſcos, *ibid.* 126. diu priſcas literarum figuras adhibent, 125. cur *Pelas-*

Pelaſgicae dictae ſint literae *Phoeniciae?* 126.
Pellerinus, 50. 55. 57. 257.
Pelles caprinae et ouillae ad ſcribendum vſurpatae, 204. earum latus vtrumque ad ſcribendum paratur, 208.
Pellucidae gemmae, 13.
Pentelicum marmor, quale? 9. *ſqq.* vbi caeſum? 135. vbi Palladis ſignum ex eo factum exſtat, *ibid.*
Peperino lapis, ex quo columna Duiliana, 216.
Περιστύλιον, in aedibus priuatis, 96.
Περιφανῆ et πρόστυπα, de figuris, quae? 67. 300.
Perizonius, 49.
Perraltus, antiquitatis obtrectator, 85.
Perſae reprehendunt humanas Deorum Gr. figuras, 277. *ſq.*
Perſicos numos qui primus percuſſit, 51.
Perſonae allegoricae in numis, 244. *ſq.*
Petrarcha, 56. literarum amans libros MSCC. conquirebat, 110.
Πετρέλαιον in gemmis ſcalpendis neceſſarium, 267.
Petronius emit trullam murrhinam inſano pretio, 19.
Peutingerus, 37.
Φατνώματα, 96.
Phengites, marmor, idque pellucidum, 11. 136. eius vſus, 20.
Phidias, auctor eſt nouae in arte ſtatuaria aetatis et formae, 63. fecit opera eburnea, 25. caelauit etiam, 54. fecit ſtatuas aereas, 77. eius opera ſunt exiguae gratiae, ſed perfectae artis, 64. quae omnium celeberrima, 177. 179.
Phidon, Argiuus, numorum ſignatorum auctor cenſetur, 49. 224. *ſqq.* eius numus num antiquiſſimus ſit? 50. 232.
Philander, 92.
Philippus, dux Aurelianenſis, quid inſtaurauit? 72.
Phoci gemma ſcalpta in annulo, 70.
Phoenices, primi numis vſi videntur, 50. item inueniſſe et propagaſſe ſcribendi rationem, 122 *ſq.*
Phoeniciae literae reliquarum omnium fons, 3. propagantur et paullatim mutantur, 4. 125. eis inſcripti ſunt numi, 50.
Phoenicium Alphabetum fons reliquorum, 124. *ſq.* eius literae pedetentim mutantur, 4. 125.
Phrygium marmor, candidum et orbiculis purpureis diſtinctum, 11. 135.
Phryx moribundus, ex marmore Pentelico, 135.
Pictae rerum figurae initium ſcribendi, 3, 119.
Pictorum celebriorum inter veteres nomina, 84. eorum praeſtantiſſimi inter recentiores colligebant numos antiquos, 246.
Pictura quo tempore et vbi inuenta ſit, non conſtat,

78. eius primum veſtigium eſt apud Chaldaeos, *ibid.* ſed initio erat maxime rudis, 79. et facta eſt in parietibus et fornicibus, 81. 86. Alexandri M. aetate perfectionem attigiſſe videtur, 79. eius initium et progreſſus explicantur, 79. 83. *ſq.* non inferior fuit ſcalptura, 85. vtebatur etiam cera, 80. *ſq.* apud Romanos ante in vſu fuit, quam Graeci eo veniſſent, 86. eius reliquiae quem vſum habeant et a quibus ſint editae? 86. per quem et quo praeſidio ea inſtaurata, 109. 315. *ſq.* Vſitata olim fuit in vitro, 82. in marmore, *ib.* in tabulis, *ib.* in linteo, 83. in ebore et cornu, 81.

Pictura in buxo, quis hanc diſcere iuſſit iuuenes? 256. 259.

Pictura linearis, 58. 79. 83. quis eam inuenit? 310. et magis perfecit? eius ratio exponitur, *ibid.*

Pictura marmoris, quando orta, 9. *ſq.*

Pietre di paragone, lapides ſic vocati ab Italis, 140.

Piſana marmora, a quo edita, 37.

Piſaurenſia marmora quis edidit? *ibid.*

Plagulae voluminum contexendae num permutari potuerint? 27.

Plaſtae veterum, qui? 74. *ſq.*

Plaſtice antiqua, quid tractauerit? 73. eius exſequendae ratio deſcribitur, 285. *ſqq.* de ea quis diſputauit? 307.

Plato, 22. 186. *ſq.* 202. eius de *orichalco* opinio, 186.

Platonis iunioris epigramma Gr. 158.

Plautus, 52.

Plinius maior, 9. 10. 12. *ſq.* 16. *ſq.* 20. 22. 24. 26. 51. 59. 63. *ſq.* 69. *ſqq.* 76. *ſqq.* 80. *ſqq.* 84. 88. *ſq.* 94. 128. 131. 133. *ſq.* 136. 138. 140. *ſq.* 150. *ſqq.* 171. 184. 193. 214. 256. 261. 265. 290. *ſq.* 307. eius errores qua gemmas, vnde nati? 144. *ſq.*

Plinii ſecundi villa, 94. eius de auunculo narratio, 145.

Plumbare, quid ſit? 24.

Plumbi nigri qui vſus antiquus? 24. Romae ſignatum fuit, ſed non ad vſus publicos, 52.

Plurium colorum marmora ad quae non adhibita, 131. *ſq.* quibus in operibus vſurpari poterant, 133.

Plutarchus, 51. 74. 172. 199.

Pocockius laudatur, 38. *ſq.*

Polia, lapis nobilior, 19.

Pollux (Iul.) 23. 138. 226. *ſq.*

Polybius, 23. 75. 201.

Polycleti ſigna, ***quadrata*** cur ſint dicta? 64. eius ***Canon*** qui fuit, ***ibid.***

Polycratis gemma, 17. *ſq.* 70.

Polygnotus, pictor nobilis, 84.

Pompeiani triumphi ſplendor, 17.

Pompeius primus murrhina inuexit Romam, 19 dedicat Mithridatis dactyliothecam, 71.

Populi lignum vſurpatum, 26.

Porphyretici marmoris patria et color, 11. 142. varia eius genera, *ibid.* ſtatuae Claudii ex eo factae minus probatae, 133. aliae ex iſto caeſae, ſunt Venetiis ſuperſtites, *ibid.* tabula cum titulo inciſo, *ibid.*

Porticus ab aedibus priuatis venere ad templa et alia opera publica, 91. ad Romanorum villas, 94. columnae in eis magnificae et neceſſariae, 91. 94.

Πώρινα, quae dicta ſint? 138.

Porus, lapis candidus, 138. ad aedes et ſtatuas parandas vſurpatus, *ib.* maxime ad incidendos titulos, 216.

Poſidippi epigramma in Alexandri ſtatuam, a Lyſippo factum, 290.

Poſidonius credebat eſſe Atlanticam inſulam, 186.

Poſis, inſignis artifex, 75.

Potterus (Ioan.) 60. eius ἀρχαιολογία, qualis? 102.

Praeneſtinum muſiuum, 95.

Praetoria in aedibus, quae? 96.

Prامnium, gemmae ſpecies, 16. 155. vnde nomen duxiſſe putetur? *ibid.*

Praſius, gemmae ſpecies, ſeu *gemma praſina*, 14. 161. eius viriditas, qualis? 15.

Praxiteles quid arti ſtatuariae adiunxerit? 62. 64. cur operum ſuorum circumlitionem requiſierit? 10.

Prideauſius, 37.

Principum Gr. in aedibus quid erat, 91. item in Romanorum villis, 94.

Προαύλιον in aedibus priuatis, 96.

Proconneſium marmor, 11. 136.

Pronapides, 125.

Propertius, 19.

Proplasmata, quid? 75. e cera fictorum ingens pretium, *ib.* eorum fingendorum neceſſitas, 261. 267.

Propylaeum Athenienſe quis pinxerit? 84.

Προστυπα, v. Περιφανῆ.

Protogenes quid pinxerit? 84.

Protomae, Romanorum in atriis quae fuerint? 75. in baſibus ex Alabaſtro, vbi? 138.

Protypa, quae? 75. 288.

Pſalterium Turicenſe, quis deſcripſerit? 29.

Pudentianae aedes Romae, 139.

Pulcritudo marmoris quomodo aucta, 9.

Puluis adamantinus in ſcalpendis vel caelandis gemmis neceſſarius, 266. *ſq.*

Punicos nummos quis promulgauit? 50.

Purpurei coloris marmora, 11. 142. gemmae, 15.

Purpureus liquor, ſcribendo aptus, 9.

Puſtulatum, ſ. *Puſulatum argentum*, quale? 21.

Pyramides Aegyptiorum, 89. eae cum Indorum *Pagodis* comparantur, 319. *ſq.*
Pyrgoteles, artifex ſummus gemmarum ſcalpendarum, 70.
Pyropoecilus lapis Plinii, qualis? 141.
Pyropus, gemmae ſpecies, 16. 150.
Pyrrhi annulus, 17.
Pyrrhonismus diplomaticus fugiendus, 47.
Pythagorae vultus in numis, 244.

Q.

Quadratorum librorum inventum, cui tribuatur? 28.
Quadratura ſtatuarum veterum, quae? 64.
Quadraturae vitreae, in parietibus, 95.
Quintilianus, 84. eius Cod. MSC. hodie deſideratur, 33.

R.

Raphael Sanctius, Vrbinas, pictor inſignis, 109.
Rauianus Cod. Berolinenſis, qualis? 33.
Reineſius, 37. 41.
Relandus, 49.
Reſcripti codices quanto damno fuerint? 31. adhuc reperiuntur, 32.
Retinenſium ſpecuum picturae, 82.
Rhodi ornamentum ſingulare, 284.
Rhodiorum ſedecim ſigna aurea Deorum, 172.
Rhoecus, ſtatuarius, 76.
Rhyparographica, genus picturae, 85.
Riccardus, 38.
Riemius (A.) 248. Aegyptios contendit architecturae et picturae rationem ab Indis accepiſſe, 250. 306. *ſqq.* eius de *pictura lineari* ſententia, 311. *ſq.*
Rinckius, 55.
Roma excipit artem e Graecia expulſam, 65. *ſq.*
Romani priſcis literarum figuris vſi ſunt, 128. quae ſimiles erant Graecorum veterrimis, *ibid.*
Rota ſcalptorum, v. *Terebra.*
Rubei coloris marmora, 11. 141. *gemmae*, 15. *ſq.*
Rubinus, gemma, 16. eius natura et genera, 150. quibus nominibus aliis veniat, *ibid.*
Ruinae Graecae, 92. 94. 97. earum editor, *le Roy*, 97.

S.

Salmaſius, 59. 75. 81. 91. 94. eius error notatur, 127.
Samaritanis literis inſcripti numi, 49.
Samia terra, 297. *vaſa*, 301.
Samii quid de Deae ſuae ſimulacro credebant, 243.
Sandwicenſe marmor, a quo editum, 38.
Sangarius, v. *Coralius.*
Sapphirus, gemmae ſpecies, 15. 150. *ſq.* ignis vehementi calore albeſcit, 149. 152.
Sardachatae, gemmae, 16. 164.
Sardae, gemmae, 15. 163.
Sardonyx, gemmae ſpecies, 16. 164. in Polycratis annulo, 17.

Saurias, Samius, quid inuenerit? 310.
Scaliger, laudatur, 4. 37. eius error notatur, 127.
Scalprum differebat a caelo, 65.
Scalptae gemmae, earum ſuperficies an olim ſcalpta? 69 *ſq.* earum collectores antiqui et noui laudantur, 71. *ſq.* quid in eis maxime ſpectandum? 68. *ſq.* qua via et ratione verſati ſint et verſentur artifices in eis parandis, 267. *ſq.*
Scalptura gemmarum antiqua, quae fuerit? 68. non omnes gemmas tractauit, *ibid.* ſerius inuenta eſt, quam poliendi artificium, 70. vſus eius antiquiſſimus in annulis ſignatoriis, *ibid.* Alexandri aetate perfectionem adepta eſt, *ib.* eius progreſſus inter Romanos et alios populos, 71. an a ſculptura differat, et quomodo? 59. Conſtantinopolin quando abiit, 266. ibi vna cum inſtrumentis ſeruata, in Italiam rediit, 267.
Scauri dactyliotheca, 71. quale marmor ille Romae vſurpauit, 140.
Scelmis, v. *Smilis.*
Scepticismus diplomaticus, 44. idem vnde naſcatur in rebus affabre factis? 65.
Scholae artium complures, 63. 85. vnde ortae? *ibid.*
Schottus (A.) 55.
Schottus (I. C.) 232.
Schraderus, 49.
Schwartzius, 29.
Scribendi auctor, incertus, 3. nec certo indicari poteſt, 117. *ſq.*
Scribendi compendia, cuius fuerint originis et vſus, 7. eorum interpretes, *ibid.*
Scribendi inſtrumenta antiqua, 8. item *materia*, *ib.*
Scribendi ordo antiquiſſimus et varius, 5.
Scribendi origo et *progreſſus* probabilis, 3. 117. 122.
Scriptura, Aegyptiaca habet veſtigia ſcripturae Phoeniciae, 5. quae *hieroglyphica* dicitur, 8. 120. *ſq.*
—— *Graeca* et *Latina* fuit primum maiuſculis literis, poſt minutior facta, 6. fuit ab initio ſine ſignis diſtincte legendi, et verbis ſine interuallo continuatis, *ibid.*
Scripturae artificium ab Aegyptiis non propagatum 121. a *Syris inuentum* videtur, 122. *ſq.*
Sculptura v *Scalptura.* Ea cur architecturam antegreſſa videatur? 88.
Seguierius templi antiqui titulum quomodo effecerit? 314. *ſq.*
Semipellucidae gemmae, quales? 12.
SCtum R. de Bacchanalibus, 5. in quo ſcriptum, et a quo editum, 39. 201. vbi hodie adſeruetur? *ibid.*
Seneca, 10. 14. 96.
Septem fornices ſeu *camerae* (le ſette celle) quae dictae

 ſint,

ſint, et quae ibi detecta, 109.
Septimius Seuerus mutat nummos argenteos, 51.
Serpentino antico, quale marmor? 141.
Seruius Tullius, Rex Rom. aes ſignat, 51. eius prudentia, 199.
Seſoſtris columnas cum titulis collocabat, 211.
Shaw, (Th.) 95.
Siccum, in quo pictum, 81.
Sicyonia ſchola artium, 63. 85.
Σιδηρουργῶν in ferro fundendo rationem ſtatuarios imitari oportuit, 286.
Sigea inſcriptio, 4. edita, 39.
Signa mera in ſcribendo vſurpata, 3. 119.
Similitudo oris quando iam expreſſa videatur, 79.
Simon Maccabaeus ius numos cudendi Syris extorquet, 49.
Simulacra hominum e lignis facta, 192.
Sinenſium numi, quales? 49. 223.
Σκεύη κεράμεια, quomodo facta, 74.
Smaragdopraſius, gemma, 162.
Smaragdus, 14. ſcalpti hodie ſunt rari, non olim, 69. de quo dubitatur, 153.
Smetius, 37.
Smilis, artifex celeber, 62. 243.
Smyris, lapis in gemmis poliendis neceſſarius, 266. *ſq.*
Smyrnaeum marmor ſ. chronicon, 225. 231.
Solonis tabulae legum, 26. quibus tabulis inciſae erant, 198. *ſq.*
Spanhemius (Ezech.) 4. 53. *ſq.* 150. 232. 237.
Specularis lapis, cuius vſus? 20.
Sperlingius, 221. 232. *ſq.*
Sphingum par ex Baſalte, vbi? 139. alia ex aere Corinthio, 78.
Sponius, 37. 95. qualem Archaeographiae *σκιαγραφίαν* delinearit? 105. *ſq.*
Stannum de vſu eius antiquo, 23.
Stateris aurei valor, 51.
Statius, 94.
Statuae: Graecarum ex aetate rudiori et politiori reliquiae, 62. 64. *ſq.* earum varia genera, 77. in principio per partes fuſae ſunt, *ib.* coeptae etiam ſunt inaurari, 21. 77. 291. aenearum princeps quae? 78. pedes earumquis primus expresſerit, 60. earum *quadratura* ap. veteres, quae ſit? 64. integrae ex auro, 171. *ſqq.* 324. aliae ex auro et ebore, 177. *ſqq.* aliae e lignis variis, 191. *ſq.* quae in numis cernantur, 239. *ſqq.*
Statuaria, vnde et a quibus auctoribus profecta ſit? 76. qua materia vſa? 59. 76.
Statuarii qui dicti ſint? 74. quid aeri liquefaciendo admiſcebant, 287.
Statuarum colligendarum ſtudium quando incepit? 111.

Stelae,

Stelae (στηλαι) apud Arabes a Plinio memoratae, 211. aliae Athenis poſitae, 212.
Stoſchius, 71. eius theſaurus gemmarum editus, 72.
Strabo, 171. 187. 225. 242.
Succini natales, et vſum Romani accipiunt, 17. *ſq.*
Suetonius, 14. 17. 22. *ſq.* 71. 77. 91. 94. *ſq.* 303.
Suidas, 199.
Supellex aurea; 21. mera *antiquaria*, 111.
Surrentinum Pollionis, 94.
Swintonus, 5. 39.
Sycomori lignum vſurpatum, 192. *ſq.*
Syenites, lapis, 140. opera ex eo facta, 142.
Syllabica ſcriptura vſurpata, 119.
Syllae ſtatuae aureae, 172. *ſq.*
Συμβεβηκότα qui fecerit? 65.
Symbolica ratio cogitatorum exprimendorum fuit antiquiſſima, 3. de eius origine non conſtat, *ibid.*
Synnadicum marmor, ſ. Phrygium, 11. 136.
Syri, latiori ſignificatione ſumti, ſcribendi artem inveniſſe et propagaſſe putantur, 122. *ſq.*

T.

Tabula marmorea caelata (relief) antiquiſſima, 62.
Tabulae ex Alabaſtro ſectae, aptae titulis incidendis, 137. *e larice*, femina, factae ad pingendum adhibitae, 82. 192. *ſq.*
Tabulae Heracleenſes, 46.
Tabulae ligneae cum ſcriptura, 196. *ſqq.* Romae quoque vſitatae, 199. *aeneae* eas cur exceperint, 200. 202. *ſq.* *plumbeae* ad ſcribendum adhibitae, 204. *ſq.*
Tabulae Traianianae et Antoninae columnae, quo ex marmore ſectae, 136.
Tabulata in aedibus, quae? 94.
Tachygraphia quid pepererit? 7.
Tacitus, 19. 128. 221. 243.
Taenarium marmor, 11. 140.
Talos, Minois amicus, iuſtitiae adminiſter, 202.
Tarquinius Priſcus in Italiam attulit Ionicas literas, 128.
—— *Superbus* legum tabulas aufert, 199.
Taurinenſia marmora c. titulis, 37.
Taurocolla, 10.
Taygetus, mons viridis marmoris ferax, 11. 140.
Taylorus, 38. emendat Lyſiae locum, 138.
Tectorium, in quo pictum, 81.
Tectorum in aedibus priuatis et ſacris diſcrepantia, 91. *laqueatorum* ornatus, 96.
Tegulae, pictae, inauratae, marmoreae, 94.
Telecles cum fratre, Apollinem Pythium fabricauit, 76.
Telephanes, Sicyonius, picturam prouehit, 83.
Temperatura in aere fundendo neceſſaria, 76.
Templum Theſei et *Mineruae* Athenis, quid doceat? 88. *Erechthei* columnas *Caryatidum* habuit, 93. *ſq.* *Dianae*,

nae, Romae, cum columna, literis antiquiſſimis notata, 128. *Delphicum*, a quibus et ex quo lapide aedificatum, 138. *Veſtae* rudera quo ex marmore, 135. *ſq.*
Teraphim Labanis, quid? 59.
Terebinthus, 26. vaſa ex eius ligno facta. 293.
Terebra, vulgo rota, inſtrumentum ſcalptorum, 267.
Tertullianus, 25.
Teſſellata pauimenta, quae? 95.
Teſtudo ornatui olim inferviebat, 25.
Τετράγωνα ἀγάλματα, quae? 60.
Thaſium marmor, et opera ex eo facta, 142. *ſq. Chriſtii* de eo diſcrepans ſententia, 143.
Thautum iactabant Aegyptii, ſcribendi auctorem, 119.
Theatri Herculanenſis inſcriptio, qui poſſit inſtaurari? 215.
Thebaicum marmor, Aegypti, nigri coloris, 11. 140.
Theocritus, 191.
Theodori, duo ſtatuarii, 76. alter Apollinis Pythii ſtatua nobilitatus, *ibid.*
Theophraſtus, 82. 132. 135. 138. 148. 150. *ſq.* perperam intellectus a Plinio, 294.
Thericles, qui fuerit? 293. *ſq.* Plinii de eo error, *ibid.*
Thericlea vaſa quae? 67. 74. qui de iis ſcripſerit, 295. 303.
Thermae Diocletiani et Caracallae, 143.
Theſpidis, poetae, vultus in numis, 244.
Thucydides, 211.
Thunbergii de numis Iapanenſium commentatio, 223. *ſq.*
Thymoetes; 125.
Tiberianum marmor, quale? 141.
Tibure, in villa, reperta ſtatua, 62. villam quis aedificarit et ornarit? 132. ſigna nuper ibi effoſſa, *ib.*
Tiburtinae lamellae, 5. 39.
Tiburtinum Vopiſci, 94.
Timanthes, pictor nobilis, 84.
Tironis notae, quae? 7. earum interpretes et libri iis ſcripti, 7. *ſq.*
Titi thermae, et picturae ibi repertae, 109.
Tituli ſ. inſcriptiones, quibus marmoribus inciſi? 216. ex quo tempore conquiſiti, 111.
Togatae ſtatuae, 77.
Τόνος picturae, quid? 80.
Topaſius, gemmae ſpecies, 14. *ſq.* 154. complura eius nomina, *ibid.*
Toreumata quae appellat Cicero, 59.
Toreutice antiqua, an aetate prior pictura lineari? 58. fuit antiquiſſima artium, quarum opera ſpectantur, 59. late patet apud veteres, *ibid.* ratio veriſimilis eam exſequendi, 259. *ſqq.* vtilitas operum eius cognoſcendorum, 66. horum varietas, *ibid.*
—— *Graeca*, principatum tenet, 61. initium et incremen-

crementa eius, 60. *ſqq.* eius ſcholae potiores, 62. *ſq.*
Toreutice apud Aegyptios, qualis fuerit? 61.
— *apud Etruſcos* qualis? *ibid.*
— *Romanae* initia, progreſſus et corruptio, 65. *ſq.*
Τορευτὸν, quid dicatur? 59.
Traianae columnae tabulae, ex quo marmore? 136.
Tranſitus colorum, ap. Ouid. quid? 80.
Treccia primus ſcalpſit adamanta, 69.
Trichora, 94. 96.
Triclinia, 96.
Triglypha, quae ſunt? 93. quo ex marmore caedi poterant? 133.
Triumphi Pompeiani et *Auguſtei* ſplendor, 17. vti et Caeſaris, 25.
Trombellii libellus commendatur, 219.
Trulla Antiochi, 14. *murrhina*, quanto emta? 19.
Turcicus, gemmae ſpecies, 16. ſed *Turcoides*, ſeu *Turchinus* non vera gemma, 170.
Turnbullus, 87.
Turni arma, 183.
Tuſcanicus ordo columnarum valde ſimplex, 93.
Tychſenius quid de literis Aegyptiacis ſtatuat? 121.
Typographia, in cauſſis eſt amiſſorum Codd. MSCC. 32.
Tyrium marmor, candidum, 10. *ſq.* 136.

V.

Valens (Vaillant) 5. 55.
Valeſius, 96.
Varro, 64. 96.
Vas vitreum, literatum et artificioſum, 115. 300.
Vaſa Campana, 74. 301. *Etruſca*, 293. 304. *Nolana* et *Sicula*, 328 *ſqq.*
Vaſcularii, qui? 22.
Vaſorum antiquorum materia varia, 300. *ſq.* vſus varius, *ibid.* officinae variae, 303. Thericlea et *Corinthia* celeberrima, *ib.*
Velasquez, 4. 50. vnde literas antiquas parum cognitas fluxiſſe demonſtret, 125.
Velleius Paterculus, 25.
Veneris ſimulacrum fictile, 75. *Gnidiae* ſtatua in numis, 241. *Paphiae* itidem in numis, 243. eius ſignum non differt a Iunone, 255. lineamenta eius ſingularia, 282.
Vermiculata opera, quae marmora poſcebant, 133.
Veronenſia marmora, cum titulis, 37.
Verres, quale argentum contemſerit, 22.
Veruculum in pictura encauſtica, 8[illegible]
Veteres quid per opera varia poſteris tradiderint, 1. eorum vitia in deſcribendis gemmis, 12.
Victimarum cornua inaurandi ratio apud Gr. et Rom. 175.
Vigor ſeu τόνος in pictura, quid? 80.

Villae

Villae Romanorum magnificae, 95. *Adriani*, quibus ſignis exornata fuit, 132.
Violaceae gemmae, 3.
Virgilius, 25. *ſq* 68.
Viridis coloris marmora, 11. *gemmae*, 14.
Viſconti, editor Muſei Pio-Clementini, 132. *ſq.*
Vitrum, eius caelandi et ſcalpendi artificium apud veteres laudatur, 72. *ſq.* in eo fiebant picturae, 82. *figuratum* et *pictum*, ex quo tempore varie vſurpatum, 95.
—— *Obſidianum*, 72. quod quis imitatus ſit? *ibid.*
Vitruuius, 79. 82. 85. 90. 92. ſ. 192. *ſq.*
Vitulus, Aaronis, 59.
Vmbilici voluminis, quid? 27. interdum picti, 28. credibilis eorum origo, 206.
Vmbra in pictura, 80.
Voluminum antiquiſſima fuit forma librorum, 27. quae ratio fuerit? *ibid.* eorum vſum non ſuſtulit librorum quadratorum inuentum, 28. credibilis eorum cauſſa et origo, 206. *ſq.*
Voſſius, 28. *ſq.*
Vrſatus (Sert.) 7.
Vtilitas cognoſcendi opera antiqua, 1. 66.
Vulcanus non differt ab Hercule, 255.

W.

Wachterus, 221. 225. 232.
Wagnerus, 231.
Waltherus, 7.
Warburtonus, 3. 8. 118. *ſq.* 277.
Watſonus, 189.
Weinlig, 142.
Weſſelingii libellus commendatur, 42. eius obſeruatio ad Herodotum, 127.
Wetſtenius, 32.
Wilthemius, 38.
Winkelmannus, 21. 39. 50. 58. 61. 64. *ſqq.* 72. 74. 77. 81. *ſq.* 111. 135. 174. 188. 193. 235. 264. 297. eius hiſtoria Artium Italice verſa, 115.
Witzleben, 257.

X.

Xerxes reperit cippum cum titulo, a Croeſo poſitum, 211.
Ξόανα, ſigna Graecorum, quae? 60. 275.

Y.

ὑδρία χαλκῆ cum tabulis defoſſa, 203. iterum effoſſa, 207.

Z.

Zeunius, promulgat Chriſtii libellum, 107.
Zeuxis, pictor perfectus, 84. ex albo pinxit, 83. reprehenſus ab Ariſtotele, 255. eius Helena, 284.
Zophori qui dicuntur? 93. quibus e marmoribus caedi poterant, 133.

56173

DE57.E7 c.1
Io Augusti Ernesti Archaeologia lite
091 162 560
UNIVERSITY OF CHICAGO

Digitized by Google